

ÖN SÖZ

KİTAP
2006
111

ayışığı kitap dizisi

... sevdayız...

...ız...

...dayız...

...pimiz birer

...hepimiz birer sevdayız...

...hepin

...birer sevdayız...

...hep

...ayız... he

DOSYA
Kürt dili ve sanatı

AYIŞIĞI

Sanat merkezi

(KİTAP DİZİSİ-3)

Genel Yayın Yönetmeni

Songül Yücel

Yazı Kurulu

Songül Yücel

Burcu Savur

Ülkü Şeyda

Ofset Hazırlık

Kapak tasarım

Şahin Yüce

Baskı: Ser Matbaası

Mücellit: Ser Mücellit

0212 565 17 74

İstanbul

İstiklal Cad. Rumeli Han
88/11 Kat: 6 Tel: 0212 292 13 48

İzmir

1337. Sk.No:18
Tel: 0232 446 35 14 Çankaya

Antep

Akyol Mah. Şaban Sk. No: 2/6
Tel 0342 230 38 74

www.ayisigisanatmerkezi.com

onsozdergisi@yahoo.com

istanbulayisigi@yahoo.com

AYIŞIĞI

Kış sayımızla sizlere yeniden merhaba demenin sevincini yaşıyoruz... Gecikmiş bir merhaba bizimkisi... 1 Aralık'ta sizlere ulaşması gereken ÖNSÖZ, ancak yeni yılla birlikte merhaba diyor. ÖNSÖZ olması gereken zamanda çıkabilseydi eger, sizleri çok farklı bir kapak, çok farklı bir merhaba ile karşılayacaktık. Burası Türkiye... Bizim buralarda bir güne neler sığmaz ki... Bir günde neler değişmez ki...

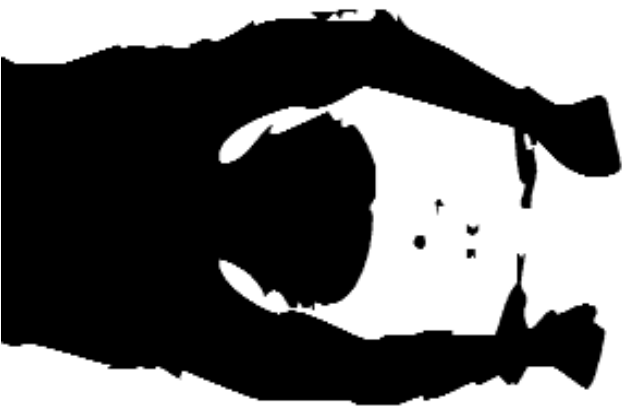
Ayışığı Sanat Merkezi olarak yoğun bir tempoyla sürdürürken çalışmalarımızı, ÖNSÖZ'ü siz okurlarımıza ulaştırmak için didinirken, İkitelli Ekin Sanat Merkezi emekçisi Sevdamıza yapılan saldırı ile harekete geçtik. Bir kadın devrimcinin bedeninden hepimize karşı yapılan bu iğrenç saldırı karşısında, oluşan kin ve öfkeyi örgütlemek acil görevlerimizden oldu. İHD' de yaptığımız basın açıklamasına gösterilen yoğun ilgi, devrimci dostlarımızın sahiplenışı bizi daha da güçlendirdi. Kadınların, sanatçıların İHD' ye sığmayan tepkisi İstiklal Caddesine taşıtı. Arkadaşlarımızdan yaralananlar ve göz altına alınanlar oldu.

Kamuoyuna tecavüz işkencesini duyurduktan sonra, Ayışığı Sanat Merkezi dostlarımızın yaptığı ziyaretlerle doldu taşıtı. Sevdamıza getirilen çiçeklerle her yan renklendi. Bizi yalnız bırakmayan dostlarımıza birkezde buradan teşekkür ediyoruz. Devrimci sanatına, kavgasına tutunarak tecavüz işkencesinin yaralarını sarmaya çalışan Sevdamıza verdiğiniz moral, destek içinde ayrıca teşekkür etmek istiyoruz... Bu dayanışmayı daha kolektif ve örgütlü hale dönüştürmek düşüyor bizlere...

Kış sayımızla, dolu dolu bir ÖNSÖZ'le sizlere ve 2006 yılına merhaba diyoruz... Kürt Dili Edebiyatı ve Sanatı üzerine hazırladığımız dosya hakkındaki düşüncelerinizi bekliyoruz. 8 Mart'ın yaratıcısı NewYork'lu dokuma işçisi kadınlardan Sevdalarımıza kadar devam eden kadının özgürleşme mücadelesi Bahar sayımızın dosya konusu olarak belirlendi. Gönderilecek her bir yazı daha güçlü ve dolu dolu bir ÖNSÖZ demek olacak. İlginiz için şimdiden teşekkür ediyoruz. 2006'nın kavgaya dolu günlerle geçmesini diliyoruz.

Zulüm kol geçerken her köşe başında,
kavgadan kaçınarak,
kadınları ve yönetimini koruduk ortaya.

Aflet acının bir parçası da bizimdi,
Ve her Sevda'nın en dişe gelmez yanı...

HEPİMİZ BİRER SEVDAYIZ

Sevdalarının yalın değildi

Kaçırılarak tecavüz işkencesine uğrayan SEVDA AYDIN şabında, tüm insanlığa karşı işlenmiş bu suçta karşı çıkmaya, sesinizi sesimize katmaya çağırıyoruz...

12 Aralık Pazartesi günü, güpeşündüz kentin en yoğun olduğu yerlerden birinde, Aksaray Yusufpaşa durağında, 21 yaşında bir genç kadın kaçırdı...

Bu genç kadın devrimci sanat anlayışıyla hareket eden, İktiselli Ekin Sanat merkezi emekçisiydi... 3 sivil polis tarafından kaçırlarak tecavüz, şiddet, hakarete maruz kaldı... 5 saat sonra Yenibosna Çobançesme durağına başına çuval geçirilmiş bir biçimde yol kenarına atıldı... Şimdi işkenceci, tecavüzcü devlet, yaşanan bu olayın üstünü örtmeye çalışacak, yasaklar yada yeni işkenceler getirecek... dursun! olan herkesi sevdamıza destek vermeye çağırıyoruz...

Bu saldırı ve tecavüzler bizleri devrimci sanada yaptığımız mücadeleden alıkoyamayacak!..

Baskılar, tecavüzler, işkenceler, gözaltılar bizi yıldıramayacak!..

**UMUDUMUZ KAVGADA
KAVGAMIZ SANATIMIZLA...
DEVİRİMCI SANAT ENGELLENEMEZ**

Taksim Ayığı Sanat Merkezi
İktiselli Ekin Sanat Merkezi
Gazi Ayığı Sanat Merkezi
Sarıgazi Ekin Sanat Merkezi

Sevda sen misin

EVET BEN SEVDAYIM

Ben yaklaşık 1 yıldır "Umudumuz Kavgada Kavgamız Sanatımızla" diyen, İkitelli EKİN SANAT MERKEZİ 'nde çalışma sürdürüyorum. Sanatın değiştirici dönüştürücü gücüne inan ben, insanlığın ileriye doğru yaptığı yürüyüşte sanat cephesinde yer alıyorum. Benim şahsımda hepimize yapılan bu saldırının altında yatan neden bizleri işçi ve emekçi halkların özgürlük mücadelesinden uzaklaştırmaktır. Çürütücü, yoz burjuva değerlerin karşısına, onuru, erdemi, paylaşımı yerleştirmeye çalışan bizlerin asıl hedefleri... Burjuva değer yargılarına parçalayan çalışmalarımızdır yok etmeye çalıştıkları...

Neden bugün oldu bu saldırı denilebilir... Nedeni, Şemdinli olaylarına ve devletin Kürt -Türk halklarını birbirine düşürme çabalarına karşı yapmış olduğumuz ' Emekçi Halklar Buluşuyor 'gecesine dönük bir saldırıydı. 10 Aralık Cumartesi akşamı Bayramtepe yapılan gecenin tertip komitesi başkanı ve sunucusu olarak benim seçilmemde tesadüf değildi. Taksim Ayışığı Sanat Merkezi, Gazi Ayışığı Sanat Merkezi, İkitelli Ekin Sanat Merkezleri 9 kişilik sivil polislerce basıldı. Bu baskın sonucunda İkitelli Ekin Sanat Merkezi çalışanı bir arkadaşımızı göz altına alınmıştır.

Ben de 12 Aralık günü yani gecedeki iki gün sonra kaçırılıp tecavüz işkencesine uğradım. Olay günü, 7 Kasımda YÖK protestosunda tutuklanan ağabeyimin duruşma gününü öğrenmek için, avukatı Eylem Erkaslan'la görüşmeye Aksaray 'da bulunan Dayanışma Hukuk Bürosuna gitmiştim. Daha sonra İkitelli'ye gitmek için Yusufpaşa durağında otobüs beklerken yanıma yaklaşan biri, 'Sevda sen misin ? bir bakar mısın?' diye sordu ne olduğunu anlayabilmek için ona doğru yaklaştım ve o esnada önümüzde duran beyaz renkli Renault tipi bir araca zorla bindirildim. Bindirilme esnasında bir kadının 'kızı kaçırıyolar kızı' diye bağırdığını duydum. Daha tam olarak bindirilmeden araba hızla hareket etti. Arabanın içinde yaklaşık bir dakika arbede yaşandı. Kafama siyah çuval gibi bir şey geçirdiler. En son bana seslenen kişinin "ver şunu, ver" dediğini duydum. Daha sonra bayılmışım. Üzerime su serpilerek uyandırıldığımda; yerde 3-4 santimlik bir süngerin üzerinde çırılçıplaktım. Ellerimle kendimi yokladım. Bacak aralarımdaya yapışkan bir sıvı vardı. Yüzüm hala kapalıydı. Kaçırılırken bana seslenen kişi konuşuyordu sürekli. Bana seslenen kişi devamlı hakaret ve tehdit yağırdırıyordu. "hadi şimdi git yap Devrimci Sanatını Ekin sanatta, hepimizi böyle yapacağız" diyerek cinsel içerikli küfürler yağırdırıyordu. Daha sonra alaycı bir şekilde elime tek tek elbiselerimi verdiler. Yaklaşık 20 dakika süren kaba dayaktan sonra arabaya bindirdiler. Arabanın bulunduğu yer garaj veya buna benzer kapalı bir alandı. Beni tuttukları yer ise küçük dar bir bölme gibiydi. Araba hareket ettikten yaklaşık yarım saat sonra arabadan tekme tokat dışarı atıldım. Kendime geldiğimde kafamdaki "çuvalı" çıkarıp attım. Daha sonra nerede olduğumu anlamaya çalıştım. İndirildiğim yer Yenibosna Çobançeşme durağının yakını idi. Saate baktığımda saat akşam 21. 30 civarıydı. Olayın şokuyla İkitelli Ekin Sanat Merkezine kadar 3-4 saat yürüdüm.

Ertesi günün akşamı (13 Aralık) olayı arkadaşlarıma anlattım ve daha sonra avukatla görüşerek önce Şehremini polis karakoluna başvurduk. Onlar da bizi olayın bittiği yer olan Yenibosna 75. Yıl karakoluna gönderdi. Bizim işlemlerimizi bilinçli olarak uzattılar. Saat sabaha karşı 03'e kadar uğraşmamıza rağmen adli tıp işlemlerimizi geciktirdiler. Olayın aciliyetini ve zamanın önemini bildiklerinden dolayı bizi geciktirdikçe geciktirdiler. Ancak daha sonraki gün aradan iki gün geçtikten sonra adli tıpa gidebildik.

Bu saldırı benim şahsımda tüm kadınların devrimci kişiliğine yöneliktir. Amaçları ruhumuzu parçalamak ve bizi özgürlük mücadelesinden uzaklaştırmak. Bilmiyorlar ki bizim için namus, onur, erdem iki bacak arasında değil, ideallerimize sıkı sıkıya bağlanmadadır. Kurşunun vücuda değmesi ne ise; düşman teninin vücuda değmesi odur... Bu bir savaş... Onur bizim beynimizdedir... Onu ise asla ele geçiremeyecekler...

Benim şahsımda tüm kadınlara ve topluma yapılan bu iğrenç saldırıyı lanetliyor, devrimci sanatımı sonuna kadar yürüteceğime söz veriyorum.

Gündem

êdî bese

Sıla ERCİYES

artık yeter

İnsanın kişiliğini, genel olarakta politik kimliğini ezmeyi, parçalamayı hedefleyen işkence, tarih boyunca gelişmenin önünde engel olan sınıflar tarafından uygulanmış gelmiştir. Sınıf savaşları tarihi, bir çok şeyin yanında işkencenin tarihini de sunar bize. Bir toplumsal sistemden başka bir toplumsal sisteme geçerken işkence ortadan kalkmamış, her egemen sınıf kendi çıkarları doğrultusunda onu yeniden üretmiştir. Tarihin ilerlemesi işkenceyi kaba biçimlerden, daha ince yöntemlere dönüştürmüştür. Giyotinini yerini darağaçları, elektrikli sandalyeler almıştır.

Bugün, insanlık çürüten bir sistemin, çürüten yöntemleriyle karşı karşıya... Dünyanın her yanından yükselen insanlığın güçlü çürümenin boyutlarını gösteriyor bize. Yalnızca Ebu Garip cezaevinden yansıyan görüntüler, çürüten bir sistem olan kapitalizmin insanı yok eden yönüdür.

Bu yüzü biz, doğarken etrafa saçtığı kandan tanıyoruz...

Bu yüzü biz, gaz odalarından, odunu insan bedeni olan fırınlarından tanıyoruz...

Bu yüzü biz işkencehanelerinden, darağaçlarından tanıyoruz...

Bu yüzü biz yarattığı açlık ve sefaletten tanıyoruz...

Bu yüzü biz bugünün toplama kampı Guantanamo'dan tanıyoruz...

Bu yüzü biz 19 Aralık katliamından tanıyoruz...

Bu yüzü biz Maraş'tan, Sivas'tan, Çorum'dan, Gazi'den tanıyoruz...

Bu yüzü biz Sevdalarımıza yapılan tecaviiz işkencelerinden tanıyoruz...

Komünal dönemden özel mülkiyetin egemenliğine geçildiğinde, bundan en zararlı çıkan öncelikle kadın oldu. Kadının bu tarihsel yenilgisi onu ezilen, horlanan bir cins durumuna düşürdü. O günden bu güne kadının özgürleşme mücadelesi en sert yöntemlerle bastırıldı. Yaşamdan uzaklaştırılan kadın eve, kocasının yatağına hapsedildi. Bu tutsaklığa karşı çıkan kadınların mücadeleleriyle dolu tarih denilen şey... Aynı zamanda katliamlarıyla... Kimi zaman cadı denilerek ateşlere atıldık, kimi zaman şeytan olduk... Namus adına sokak ortalarında öldürülür olduk...

Tarihin derinliklerinde farklı yüzyıllarda yaşamış kadınları tanımak, yaşadıklarını, duygu ve düşüncelerini, kavgalarını öğrenmek, onların yaşamında kendini aramak, kendinde onları bulmak, bir kadın olarak, o direngen, güçlü güzel kadınların yarım kalan, gerçekleştiremedikleri yaşama, kavgaya dair özelemlerini devam ettirme sorumluluğunu hissetmek... Kendi yaşamlarımızla onların yaşamlarını, umutlarını, özelemlerini, gelecek güzel düşlerini, aradıkları masal aşklarını bulmaya çalışmak, kendin için ve onlar için yaşamak... Kendimizden önceki kuşakla gelecek için kurulan bu köprü, o kadar güçlü ki, kendimizi bir çok kadının deneyimi ve birikimiyle çoğalmış hissediyoruz...

"Onlar sanıyorlar ki, bizim varlığımız bedenlerimizden ibarettir... Bedenlerimizi hücreye atıyor, acılar çektiyor, işkence ediyor, el uzatıyor, örseliyor... Bedenlerimizi örseleyerek onur ve erdemide örselediğini sanıyor... Bilmiyorlar ki bizim için onur ideallerinden, sosyalizm düşlerinden vazgeçmemektir... Aklımız kendi

bedenimizin çektiği acılarda değil... Her üç saniyede bir dünyada ölen çocuktur, hergün açlık işkencesini çeken dört milyar insandır. Dört milyar parçaya bölmüşüz bedenimizi... Hangi güç, hangi zorba, hangi aşağılık saldırı bu varoluşa zarar verebilir? Baştan aşağıya alev kesmiş, kömürleşen bedenler gördük, sıklıydu yumrukları, darağacına çekilen boyunlar vardı, sandalyesini kendisi tekmeleyen... Kınlan kollar gördük, Şili'de stadımda düşmana inat gitirni çalan... Sevdamızı gördük kaçınarak tecavüz işkencesine uğrayan, ama dimdik ayakta sıklı yumruğuyla "devrimci sanatımı yapmaya devam edeceğim" diyen.

20 ılı yakındır "umudumuz kavgada kavgamız sanatımızla" diyerek, Ekin Sanat alanındaki mücadelemizi sürdürüyoruz. Sevdamızın şahsında yapılan saldırı, 20 yıldır Ekin Sanat alanında yürüttüğümüz inatçı çalışmadır. Bu inatçı çalışmayı omuzlayan biz kadınlardır.

Batmanlı kadınlar "bizler çöğlkları evlerin duvarlarında kırılmış, adı intihara çkmış şehrin genç kadınları ve yüreklerinden parçalar koparılmış analarız" diyerek, êdf bese diye haıkıarak, Kürt ve Türk kadınlar arasında olması gereken dayanışmanın en güzel örneğidir. Bu birlikteliğin daha örgütlü hale getirilmesi için yapacak daha çok şey var diyoruz.

Bir Alman polisi "ÖNCE KADINLARI VURUN" demıştır... Kendi devamlılığı için bunu zorunlu görmüştür. Bizde diyoruz ki; kadının yaşamı değıştiren dönüştüren gücünü asla yok edemeyeceksiniz...

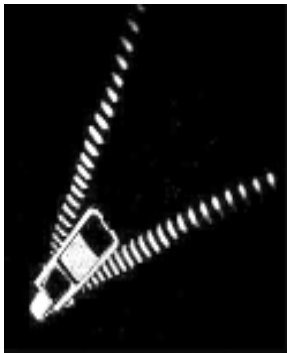
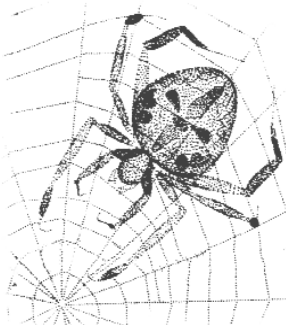

Sanat

Deniz DAĞLI

Sevdalarımız yalnız değildir

ONSOZ

SANAT

üzerine notlar

BURJUVA SINIRLILIK

Burjuva toplumu sağladığı tüm ilerlemelere rağmen sınırlılık gösteren bir toplumdur. Burjuva sınırlılık damgasını topluma vurur. Bu, burjuva toplumun tarihten gelen kısıtlılığdır. Yapısındaki kısıtlılığa karşı, yaşamın her alanında büyük gelişmeler de bu toplum altında gerçekleşmiştir. Fakat, insanlığın gelişme düzeyi bu olamaz. İnsan çok daha ileride olabilirdi. Bunun önündeki engel burjuva toplumdur, onun sınırlılık gösteren doğasıdır. Bu nedenle, burjuva toplumdan kurtulan insanlığın daha ileri gideceği kesindir.

Burjuvazi ile üretici güçlerin ilişkisini ele alalım. Burjuvazi doğuşuyla birlikte, toplumun bağrındaki üretici güçleri uyandırdı, burjuva önderliğinde onların sonuna kadar gelişmelerinin yollarını açtı. Feodalizmin zincirlerinden kurtulan üretici güçler, büyük bir ilerleme sağladılar; kendi gelişimleriyle birlikte toplumu da yeni temellerde ve daha üst bir düzeyde gelişmesinin yapı taşlarını da döşediler. Burjuva üretim ilişkileriyle, üretici güçler başlarda, sınırlı ve güdükte olsa birbirini karşılıklı geliştiriyordu. Bu ilişki süreci içinde bir çatışmaya yol açtı; bir çatışmaya varmak zorundaydı. Çünkü üretici güçler ve toplumsal üretim hiçbir sınırlamaya bağlı olmaksızın gelişme eğilimi gösterir. Burjuvazi de ise gelişmenin dürtüsü kardır. Gelişme, kapitalistlerin kar oranını düşürdükçe, gelişmelere yapay sınır koydular. Bundandır, kapitalistlerin bilimsel gelişmelere, yeni buluşlara fren koymaları. Sırf kar oranlarını düşürüyor diye, pek çok bilimsel buluşun patent hakkını satın alıp, onları kasalarında kilit altında tuttukları çok iyi bilinen bir durumdur. Tüm bu bilimsel buluşların, daha ileri teknik yöntemlerinin üretime uygulanmasıyla nasıl devasa bir üretim ve gelişmeyle karşı karşıya geldiğimizi bir düşünün: Ancak, kapitalizm insanlık dışı doğası gereği, insanlığın gelişimini sağlayamaz. İnsanın çok yönlü gelişmesi ancak insan toplumunda mümkündür. İnsanlık kapitalizmden kurtuluşu da daha ileri gidecektir derken tamamen nesnel gerçeklere dayanıyoruz.

Kar burjuva toplumun itici gücüdür. Kar yapmayı düşünme ve burjuva çıkarları her şeyin önünde ve üstünde görme anlayışı, ekonomi biliminde de gösterir. Başlarda, kendi alanında önemli gelişmeler gösteren ekonomi politik bilimi, kapitalist egemenlik gerçekleşir gerçekleşmez, işçi sınıfının mücadelesi kapitalistlerin çıkarlarını tehdit eder etmez, artık az çok objektif bilimsel çalışmalarından da geri durdu. Bu noktadan sonra Marks'ın belirttiği gibi "Artık bundan sonra bu ya da şu teoremin doğru olmaması değil, ama sermayeye yararlı mı yoksa zararlı mı, gerekli mi yoksa gereksiz mi, siyasal bakımdan tehlikeli mi tehlikesiz mi olduğu söz konusuydu." Marks'ın burada söylediklerini, burjuva ekonomipolitiğin bugüne kadar ki tüm gelişmesinde görürüz. Burjuvazinin hizmetindeki her iktisatçının, her ekonomi okulunun araştırmalarını nasıl da, burjuva çıkarlara göre ayarladıklarını çok iyi biliyoruz. Burjuva ekonomi bilimi tüm yararlı yönlerini tüketmiştir, o artık sadece insanlığın aleyhine çalışıyor.

Ekonomik alanda ki sınırlılık, politik alana yansır. Ekonomi bilimi nasıl burjuva çıkarlarına hizmet ediyorsa demokrasi üzerine (aslında burjuva demokrasisi) övgüler düzen iyi maaşlı ideologlar da aynı kapitalist güce hizmet ediyor. Burjuva demokrasisi, burjuvazi için demokrasi, emekçi sınıflar için ise diktatörlüktür. Burjuva demokrasisinin en uç noktaya gidebilen biçimi olan demokratik cumhuriyet, burjuvazinin çıplak egemenliğidir.

Bu en ileri gidebilen demokratik cumhuriyet bile kısıtlıdır, güdüktür, tek yanlıdır. Burjuva toplumda, sınıf mücadelesinin en rahat gelişebileceği demokratik cumhuriyet biçiminde –bu biçimi onun burjuva içeriği belirlediği için- proletarya kamu faaliyetine katılımından dışlanmıştı. Emekçi sınıfların savaşımla elde ettiği demokratik haklar burada bile güdüktür, sakatlanmıştır. Burjuva toplumun demokrasisi başka türlü olamaz. Yapısındaki sınırlılık, kötürümlülük ve tek yanlılık aşılabilir.

Toplumdaki sınıf çatışması sanat üzerinde etkide bulunur. Güçlü, nitelikli içeriğe sahip sanat bu çatışmayı yansıtabilendir. Bunun içinde burjuva etkiden, burjuva bakış açısından kurtulmak gerekiyor. Bu ise belli bir gelişme derecesini gerektirir. Tüm burjuva etkiye ve burjuva sınırlılığa karşın, sanat alanında büyük eserler verildi. Hiç şüphesiz, burjuva sınırlılık olmasaydı, sanatta daha ileri gidilebilirdi. Sanatta sınırlılık dönemin koşullarından ve egemen sınıfın bakış açısının sanatta da hakim bakış açısı olmasından ileri geliyor. Bu koşullar kalkar kalkmaz, sanat yaratımı gerçekten özgür sanat yaratıcılığına kavuşur. Bunun ilk adımını gerçekçi yazarlar attı. Gerçekçi yazarlar, bakışlarındaki tüm burjuva sınırlamaya rağmen, içinde buldukları koşulları anlatan dev yapıtlar ortaya çıkardılar. Toplumcu gerçekçilik ise devrimci bir sınıfın, proletaryanın bakış açısıyla çok daha büyük eserler verdiler, veriyorlar.

Burjuva sınırlılığa rağmen büyük sanat eserleri verme, artık çok gerilerde kaldı. Burjuva sanatın geldiği nokta çürümüşlüğü, kabalığın, karamsarlığın, yabancılaşmanın ve çöküntünün yüceltilmesidir. Bu da, burjuva toplumun geldiği yere uygun düşer; çözümlü, dağılma ve geri döndürülemez çöküş. Bu toplum tüm gelişmesi boyunca kendi yıkımını hazırlamıştır. Yeni toplum maddi koşullarıyla, devrimci kitleleriyle, sanatıyla, tüm görkemiyile geliyor. Proletaryanın dünya çapındaki yükselişi karşısında yarısızlık korkusuna kapılan burjuvazi gerici olan ne kadar görüş, ideoloji vb. varsa, hepsini öne çıkardı. Böylece, yalnızca ekonomik alanda miadını doldurmamakla kalmadı, kültür ve sanatta da aynı durumda olduğunu gösterdi.

Burjuva sanat anlayışı iflas ederken, başka bir sanat anlayışı, proletaryanın yükselişine bağlı olarak, çoktan gelişmeye başladı. Proleter sanat anlayışı insanlığın geleceğe güvenle bakmasını tüm özellikleriyle içinde taşıyor. Ve insanal özü için insanlara taşıyor. İnsan soyu, güzelliğin yasalarına göre, sanat yapmaya devam edecektir.

20. YÜZYILIN BÜYÜK SANATÇILARI

Çok sayıda sanatçı 20. yüzyılda yaşadı. Bunların içlerinde bazıları gerçek anlamda büyük sanatçılardı. Onları pek çok çağdaşı sanatçıdan ayıran nokta, halkın sanatçıları olmaları, proletaryanın sanatçıları olmalarıydı. Yapıtları çağın içeriğini yansıttığı gibi, nitelik yönünden de gerçek bir sanat eseri düzeyindeydi. Sonuç olarak 20. yüzyılın büyük sanatçıları, bir yüzyıl boyunca geniş halk kitlelerini kuşaklar boyu etkilediler ve etkilemeye devam ediyorlar.

Her çağın içeriğini dolduran gelişmeler; bu çağın içeriğine denk büyük insanlar yaratır. Geriye bunu yansıtan kimselerin hangileri olacağı kalır. Bu büyük kimselerin hangileri olacağı büyük ölçüde rastlantılarla belirlenir. Bilmemiz gereken, rastlantı denen şeylerin ardında bir zorunluluk sanal olarak, ekonomik bir zorunluluğun olduğudur. Çoğu kez bu büyük kimselerin yetişmesinde yetişme koşulları dediğimiz koşulların büyük bir rol oynadığını da biliyoruz. Fakat bu yetişmede belirleyici olan çağın toplumsal çatışmalarıdır. Sınıflı toplumlarda çağın içeriğini belirleyen o çağın toplumsal çatışmalarıdır. Büyük insanlar bu çatışmaları düşünce yoluyla, çeşitli bilinç biçimleriyle yansıtabilenlerdir. Kendi dönemlerini en ileri düzeyde temsil eder bu büyük insanlar. Sonra bizler, söz konusu dönemi incelemek için,

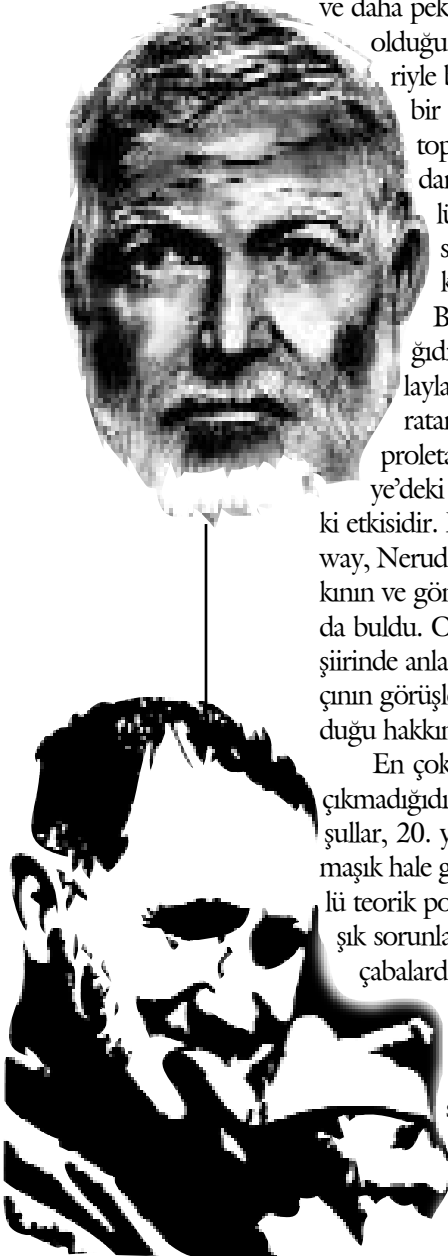
o dönemi en ileri düzeyde temsil etmiş kimselerin görüşlerine başvururuz. Burada bir şey bizi yanıltmasın: Bir tarihsel dönem hakkında sağlam bir görüş sahibi olmak için, o dönem insanların kendileri hakkında ne düşündüklerine değil; adı geçen dönemin nesnel şartlarına bakarız. Ama zaten, o dönemin en ileri ve büyük insanları, kendi dönemlerinin nesnel şartlarını yansıttıkları için büyüktürler. Tarih araştırmaları çok yönlü yapıyor. Bu çok yönlü araştırmalar, tarihin her dönemi için bize geniş olanaklar sunuyor. Ve bizler bu olanakları kullanarak toplumların gelişmelerini nasıl olduğunu ortaya çıkarıyoruz. Böylece o “büyük adamlar” denilen kimselerin, o düşüncelere nasıl vardıklarını da anlamış oluyoruz. Bu büyük kimselerin görüşleri, örnek olarak Aristoteles bize yaşadığı çağı anlamamızda ışık tutar. Çünkü Aristoteles kendi çağını en ileri düzeyde temsil eder.

Dışımızdaki dünyayı çeşitli biçimlerde özümleriz; düşünce yoluyla (felsefi olarak), bilimler yoluyla ve pratik-bilinç olan sanat yoluyla. Büyük sanatçılar dışımızdaki dünyanın bu pratik bilinç yoluyla en iyi biçimde özümlenebilenlerdir. 20. yüzyıl bu durumda olan çok sayıda büyük sanatçı çıkardı.

Bu büyük sanatçılar; Aynzeştayn (Potemkin Zırhlısı), M. Gorki, Mayakovski, A. Şolohov, B. Brecht, İ. Ehrenburg, P. Neruda, P. Picasso, Nazım Hikmet, L. Aragon, Lorca, Hemingway, J. London, Steinbeck, T. Kornoros, A. A. Bek S. Ostrovski gibi ustalar ve daha pek çokları sayılabilir. Tek tek alındıklarında bu büyük sanatçıların güçlü yönleri olduğu gibi, zayıf yönlerinin de olduğu görülecektir. Fakat sanatlarıyla, mücadeleleriyle bir yüzyıl içinde çok sayıda insanı etkilediler. Fakat bir sanatçı ne kadar büyük bir eser yaratsa da kendi dışındaki dünyayı bütün yönleriyle anlatamaz. Koskoca toplumsal çatışmayı sanatçıların duygularına indirgemek, hiç şüphesiz büyük bir darlık olurdu. Sınıflar arasındaki toplumsal çatışma ancak karmaşıklığı ve bütünlüğü içinde kavranabilir. Sanat ancak, bunun bir yönünü verebilir. Bu büyük sanatçılar çağın ana içeriğini - kapitalizmden komünizme geçiş olan içeriği - kendi cephelerinde verebildikleri için, etkileri sonraki yüzyıllarda da sürecektir.

Bu ve daha pek çok sanatçıyı çıkaran koşullar 20. yüzyılın proleter devrimler çağıdır. Bu temele bağlı olarak her toplumcu gerçekçi sanatçıyı etkileyen somut olaylar vardır. Örnek M. Gorki’yi çıkaran koşullar üç Rus devrimi ve bu devrimi yaratan çok yönlü çelişkiyi barındıran Rusya’nın toplumsal yapısıdır, Rus devrimci proletaryasının devrimci atılganlığıdır. N. Hikmet’i ortaya çıkaran koşullar Türkiye’deki toplumsal çatışmalarının yanında Ekim Sosyalist Devrimi’dir, onun dünyadaki etkisidir. Daha sonraları İspanya İç Savaşı pek çok sanatçıyı etkiledi. Picasso, Hemingway, Neruda ve daha başkaları İspanya İç Savaşı’ndan, derinden etkilendiler. İspanya halkının ve gönüllülerin faşizme karşı gösterdikleri büyük kahramanlık sesini birçok sanatçıda buldu. Onların bakış açılarını değiştirdi. Bunlardan biri olan Neruda, bu değişimi bir şiirinde anlatır: “Belki de ben o zaman değiştim” Neruda’nın bu sözleri, büyük bir sanatçının görüşlerini etkileyen şeyin çağın devrimci içeriği olduğu, halkın o büyük eylemi olduğu hakkında bize açık bir fikir veriyor. Hiçbir kimse çağından bağımsız değildir.

En çok üzerinde durulan konulardan birisi, neden bugün böyle büyük sanatçıların çıkmadığıdır. Bunu değişen koşullarda ve değişen kitlelerde aramak gerekir. Bugünkü koşullar, 20. yüzyılın başlarında ve ortalarındakinden farklı. Uluslar arası ilişkiler daha karmaşık hale geldi. Bu kadar karmaşık durumu anlamak için, daha güçlü birikim, daha güçlü teorik potansiyele ve pratik-bilince ihtiyaç var. Hiç şüphesiz günümüzün daha karmaşık sorunlarını yansıtacak büyük sanatçılar olacaktır. Fakat daha öne çıkan şey, kolektif çabalarıdır. Ancak kolektif çalışma günümüzün sorunlarını doğru koyabilir ve çözümlenebilir. Bunun için gerekli olan güçlü birikim kitlelerde var. Zaten kitleler de bu yönde uzun bir yol aldılar, büyük bir değişim geçirdiler. Kapitalizm daha fazla insanın sanatla uğraşmasını engelliyor. Emekçilerin ekonomik yaşamları sanatla uğraşmaları önündeki en büyük set. Fakat proletarya sanat alanındaki iddiasını ispatlamıştır. Gerçekçi sanatın oluşmasına daha geniş olarak katılabilecek durumdadır. Böylesine güçlü bir zeminde, çok zengin ve büyük sanat eserleri çıkacaktır.

YABANCILAŞMA VE YALNIZLAŞMA

İnsanlar öteden beri yalnızlık çekmişlerdir. Fakat en yıpratıcısı ve en yıkıcısı burjuva toplumda çekilen yalnızlıktır. Bu toplumun bireyleri “kalabalık içinde yalnızlık” içindedir. Büyük yıldız topluluğu içinde tek başına bir yıldız. Kalabalık topluluklar içindeki bu ıssızlık kişiyi büyük ölçüde tahrip eder, onu kuşatır. Kapitalist toplumun çıkarıcı, bireyci anlayışı o noktaya çıkar ki, sistem tüm katılığı ve acımasızlığıyla bireyi çepeçevre sarar ve toplumla birey arasında derin bir kopukluk ve büyük bir boşluk yaratır. Birey toplum karşısında kendisini yalnız, dışlanmış ve boşlukta hisseder. Burjuva toplumun çoraklaşmış, insansızlaşmış, ıssızlaşmış çölüne hoş geldiniz.

İlk toplumlarda bireylerle toplum birlik içindedir. Hep birliktedir. İnsan doğayla da daha bir iç içedir. Doğayı kendisinden ayrı olarak görmez. Doğanın bir ürünü olan insan, doğanın karşısına çıkar. Toplulukların, birliği dağılır, birey toplumla çatışır. Bu, insanlığın özel mülkiyete girişidir aynı zamanda. Bu, yabancılaşma sürecidir. Yabancılaşma derinleştikçe bireyin çevre ile bireyin bireyle çatışması da o ölçüde şiddetlenir. Yabancılaşma bireyin tüm düşünce ve davranış biçimini etkisini altına alır. Birey kendisini açmazda hisseder. Şairin söylediği gibi bir durum çıkar ortaya:

*Daha sonra başkalarına sordum,
kadınlara, erkeklere,
ne yaptıklarını böyle bir açmazda
ve nasıl öğrendiklerini yaşamayı:
doğrusu yanıt vermediler,
dans ederek yaşayıp gidiyorlar.*

Her tarihsel dönem gibi; burjuva toplumun da yaşamını kazanma biçimi var. Burjuva toplum emeğin özel toplumsal bir biçimi olan ücretli emeğe dayanır. Bu, emeğin özel kapitalist biçimi, meta fetişizminin temelidir. Meta fetişizminde, üretici güç bireylerin kendi toplumsal ilişkileri gibi görünmez, bu toplumsal ilişki dışında onlara dış bir güç, yabancı bir güç olarak gelir. Emeğin toplumsal niteliği bireylere, ürünlerin kendilerinin nesnel niteliği olarak görünür. Marks ve Engels’in söylediği gibi:

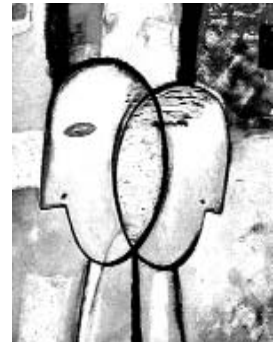
“Bu üretici güç, onlara, nereden gelip nereye gittiklerini bilmedikleri ve dışlarında varolan yabancı bir güç olarak görünür; onların denetleyemedikleri bir güçtür bu; insanoğlunun hem iradesinden, hem de eyleminden bağımsız olarak, çeşitli gelişme düzeylerinden geçer, bununla da kalmayarak, insanoğlu iradesine ve eylemine yön verir.”

Emeğin ürünleri emeğe yabancılaşır, onun karşısına bağımsız, ona karşı bir güç olarak çıkar. Bu güç gitgide öyle büyür ki, tüm ağırlığıyla, onu üretenin, emekçinin omuzlarına çöker.

Meta üretimine dayanan bir toplumda, meta fetişizmi, yabancılaşma kaçınılmazdır. İnsanın üretim sürecini denetleyeceğine, üretim sürecinin çalışanları baskı altında tuttuğu bir yerde tüm bunlar başka türlü olmaz. Meta üretiminin kalktığı, üretim araçlarının ortak mülkiyetinde, emeğin bireylere eşit dağıtıldığı bir toplumdadır ki, emeğin toplumsal güçleri insanlara yabancı gelmez. Onların öz toplumsal güçleri olarak onlara hizmet eder.

Kapitalist toplumda tüm bireylerin istemleri birbiriyle çatışır. Ancak üretimin ortaklaşa düzenlendiği, belli bir plana göre yapıldığı, özgür bireylerden oluşmuş bir toplumda, yaşamın her alanı ortaklaşa örgütlenir. Birey toplumla birlikte, toplum içinde özgür olur. Bireyle toplumun, toplumla doğanın yeni bir ilişkisi kurulur; burada yalnızlaşma, yabancılaşma son bulur.

İnsanlığı burjuva çıkarıcılıktan, bireycilikten, yabancılaşmadan, onun katılığından ve acımasızlığından kurtaracak olan kurtuluş yolu, yine bu toplumun bağrında ortaya çıkar. Bu yol toplumsal devrim yolunda, sosyalizm yolunda ortaklaşa yaşam yoludur. Bu yol, toplumun sonuna dek tutarlı biricik devrimci sınıfı olan proletarya tarafından açılmıştır. İnsanlık proletaryanın önderliğinde, proletarya tarafından açılmış olan bu yolu izleyerek o büyük amacına, özgürlük çağına ulaşabilir. İnsan ilk defa, insanca yaşamının güzelliklerine varır.

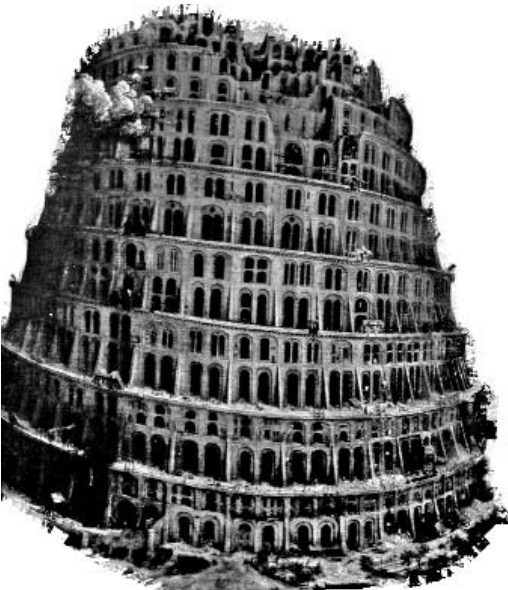

Anlatı

Temade ÇINAR

Sevdalarımız yalnız değildir

Babil Kulesi

VE... AYAAĞA KALKTI İNSAN

Doğmak, yaşamak ve ölmek...
Bir yıldızın göz kırpması kadar kısa hayat
Yüz binlerce yıllık evrim çizgisinde bir nokta.
Tarihe adı yazılmış birkaç yüz insan...
Oysa yüz milyarlarca insan ayağı değdi bu topraklara
Yüz milyarlarca insan elinin işleyip dokuduğu tarih...
Kim ki ayağa kalktı gördü ufku...
Kim ki dizlerinin, ellerinin üstüne çöktü, gördü toprağı.
Nereye baksak, neye el atsak, arkasında bin yılların emeğı...
Kim işledi toprağı dalga dalga... insan!
Kim ördü ağları oya oya... yine insan!
Bakırı kalayla buluşturan, tunçlaştıran...insan!
Otları merhem, taşı ateş,
Pamuğı kumaş, yünü halı, deriyi tulum yapan,
Yazıyı, barutu, takvimi, haritayı, pusulayı,
Yıldızların, mikropların adlarını koyan?... yine insan!
Doğanın zekayla donattığı çocuğı
Bin yıllar boyu kah düştü, kah doğruldu
Depremeler, volkanlar, seller, buzullar, kuraklıklardan geldi.
Yaşadı... O halde

1800'lerin başları...
Tüccar binyıllardır biriktirdikleriyle üreticilerin sırtından
Palazlandı güçlendi...
Her zamanın gezgini, kaşifi, istilacısı,
Egemenin uzak diyarlara uzanan kolu idi... tüccar!..
M.Ö 2000'ler...
Fenikeliler, Asurlular ve diğerleri...
Ticaret kolonilerine, konaklama yerleri; Şehirler kurdular
Mısırdan alıp resimi, Yunanistan da, yazıyı alfabeye döktüler.
Mezopotamya'daki kalayı Anadoluda bakırla buluşturdular.
Pusulayı, yıldız haritasını kullandılar.
Girdikleri her koy, çıktıkları her ada;
yeni bir madenin, yeni bir buluşun yağmalanması, taşınması,
çil çil altına dönüşmesiydi.
İlkel dönemlerde takasın,
kölecilikte paranın,
Fodalizmde tefeciliğın kurallarını koydular.
Üretimle Pazar arasında bir köprü,
ezilenle ezen arasında ileri karakol,

bağlaç, aracı, taşıyıcı... tüccar!..
18. yüzyılın başları...
Buharlı makineyi buldu insan...
O, bu, şu ya da bilmem kim değil!.. İnsan!..
Ateş bulunmasaydı,
çakıcıları, kesicileri, vurucuları yontmasaydı,
sabana koşmasaydı kendisi yerine öküzünü,
nasıl bulunabilirdi ki buharlı makine!..
Tüccar: büyük ticaret ağları için, daha fazla malı
dayatmasaydı manüfaktürlere, loncalara,
el emeği sızarak kırdan şehirlere,
sunulmasaydı bütün bonkörlüğüyle pazara,
makinenin hızına yetişecek eller
ürünü işleyecek kadar gelişmeseydi
nasıl bulsun ki buharlı makine denen dev?..

Bir bir yıkıldı feodalın kaleleri
Burjuvazinin ağacı dikildi toprağa
Proletaryanın elleriyle...
Her şeyi yaratan bu eller,
son düşmanını da yarattı böylece...
Ama tarihin akışı bu!
Yine gelişmişti yeni, eskinin içinde,
yine doğacak geleceği olan!..
Burjuvazinin kökleri en derinlerine nüfus edecek feodalın.
Tüm kayaları parçalayacak, içine çekecek bütün özü...
Hazırlanacak proletarya savaşa,
gelişecek, geliştirecek olanı!..
Böylece insan,
ayağa kalkışının son dikilişini de sunacak doğaya
Yıllarca sömürülmüş, talan edilmiş toprak, su, hava...
Onun sevgisine ve özenine muhtaç.
Elbet böyle bir görkemin bedelleri olacak.

Gün geldi...
Çürüyüp, yozlaşan, tarihin ayaklarına dolanan feodalizm,
sokakları dolduran ayak sesleriyle yıkıldı.
Kanla yıkandı toprak, çığlıklarla yoğruldu gök.
Yine kavga, yine dikiliş...
Ve yine ayağa kalktı insan!...

Tüccar üretimin önünü açmak,
sınırsızca uzanmak ister bütün pazarlara,
Üretici ise özgürlük ve iş!
"Hürriyet, eşitlik, ve kardeşlik"
tüccar bu vaatlerle,
kendine özgü kıvraklığı ve uyanıklığıyla
sınırlı savaşın içinden, oturdu tahtına.
Buharın, giyotinin ve dilin gücüyle;
Kurdu devletlerini bir bir...

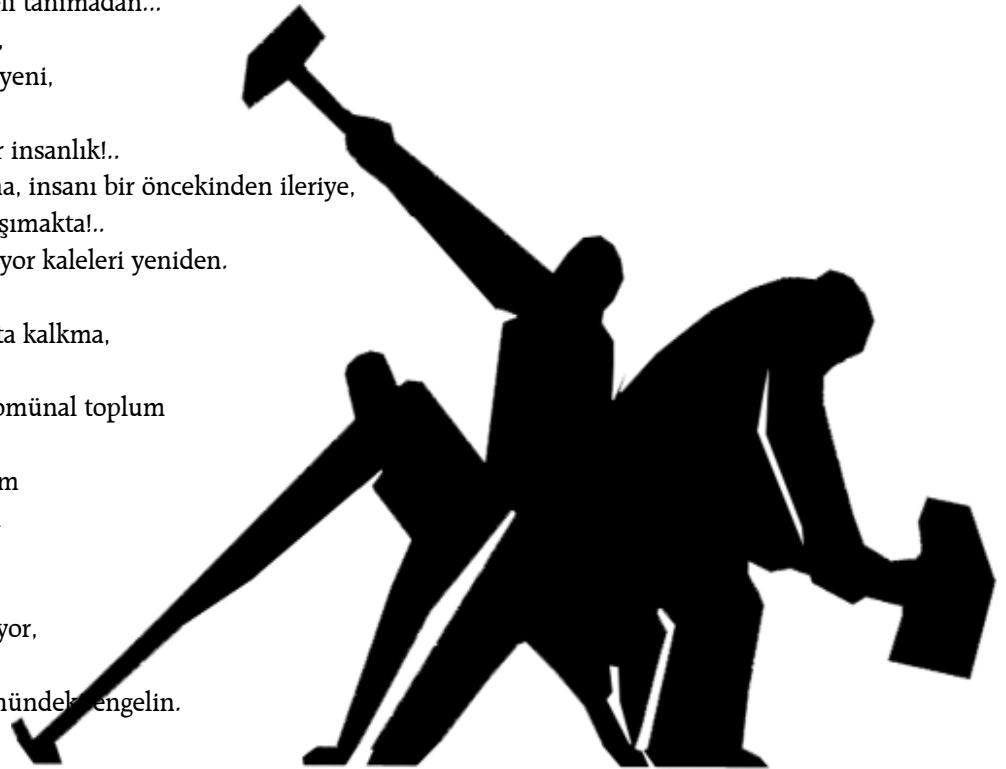

Gelecek umutları ve özgürlük şarkılarıyla
Şehirlere akın akın göçtü emek,
Yükselen fabrikalara işçi, çarklara dişli olacaklar.
Yeni pazarlar, yeni üretimler ister.
Dünyanın dört bucağından getirilen hammadde işlenmek ister.
Ulaşmak insan ayağının değdiği her yere,
satmak ister ürününü sermaye.
Daha çok üretmek, satmak ve servetine güç,
gücüne servet katmak ister.
İşçi daha az istesin kazandığından,
daha çok çalışsın ister sermaye...
İşçi, daha az çalışmak, daha çok kazanmak,
Yarattığı zenginliklerden yararlanmak ister.
Tarihin iki karşıt gücü, en basit halleriyle ve de en karmaşık...
Emek ve sermaye!
Geldiler böylece karşı karşıya.
Sokaklardan kesilmedi ayak sesleri,
boşalmadı zindanlar, giyotinin mesaisi azalmadı hiç!
Sermaye tarihten biliyor bu ayak seslerini...
Yıkıp yeni baştan yaratan bu sesler,
Hiç bırakmadı sermayenin kabuslarını!...
Uzaklaşmadı
İşçiler iş saatlerinin kısaltılması için savaştılar önce
İş bulma şansına sahipse eğer, 18 saat çalışırdı emekçi.
Çalışarak ölmek...
Öylesine sıradan bir ölüm ki proletraya için.
Yorgunluktan dişlilere sıkışmak, kaptırmak ayağını,
saçlarını makinelere,
biraz ısınmak için geceleri,
uyuyup kazanın üstünde kavrulmak sabaha
ya da ulaşmadan soğuk barakadaki kirliliğe
Düşmek ve kapanmak yere...
Yaşandığında yatağında değil makineye sarılarak ölmek!..
"ya çalışarak, ya da savaşarak ölmek!"
Tarih başka seçenek tanımadı ona!
Makinelerini kırdı, barikatlar kurdu, sokak taşlarını söktü
Her ayaklanma, her dikiliş yeni kazanımlar yarattı
Her geri düşüşle kaybetti elindekileri
Burjuvazi...
Ya da namı diğer Sermaye...
Büyüdükçe azalan, daha büyük kesimleri karşısına alan,
kendi çatışkılarında boğulan,
başrolde oynamak için can atan ama hep rolü emekçiye kaptıran,
doymak bilmez yıkıcı...
Savaşırken rakipleriyle, bunalımlarına yeni pazarlar bulmalı..
Tekelleşme yolunda yutuyor,
büyük balık küçük balığı...
Birinci ve ikinci, dünya paylaşım savaşlarıyla,
dünyayı kana buladı.
İnsanlığa "esaret acı ve sefalet getirdi"

"ilk barutunda yakmıştı ilericiğini"
verecek hiçbir şeyi kalmadı gelecek adına.
sömürgeler, yeni sömürgelere, ilhaklara dönüştü.
Böylece sermayenin devleti,
Tarihteki en yüksek, en karmaşık sistemine ulaştı.
Adalet, eğitim, sağlık, dil, din, kültür, tarih, bilim, sanat, spor, felsefe...
Ne varsa insana, dair her şey kontrol altında
Ve hizmetinde olmalıydı sermayenin!..
"Aslanın tarihini yazıyor avcılar, yeni baştan."
Karanlık ve tekrar eden bir tarih bu!..
İnanırılmalı geçmişte de gelecekte de av olacağına;
ve her daim egemen olacağına bu sistemin
Yeni pazarlara açılmalı,
Tüketmeli toplum onun için çılgınca.
Kendisini, sevgisini, özlemine, geleceğini tüketmeli...
İtaat etmeli itirazsız, ona dayatılan yaşama
"Değişmeli ki bazı şeyler, kalsın her şey olduğu gibi"
Kısıtlarla yetinmeli insan!
Afyonla, dinle, özentiyile, futbolla ya da ne varsa onunla.
Uyuşturulmalı, çürütülmeli...
Tüm bunlara rağmen ayağa kalkmaya kalkışan,
Yok edilmeli hemen!..
İdeologlar, psikologlar, reklamcılar, bilim adamları,
askerler, polisler yetiştirmeli sermayesine hizmet edecek,
kendi sınıfına düşman!..
Çünkü biliyor tarihten;
ayağa her kalkışında atar sırtındaki yükü,
kurtulur ayağındaki prangadan insan!

Tarih akıyor, hiçbir engeli tanımadan...
Gelişiyor üretim araçları,
Gelişiyor eskinin içinde yeni,
Gelişiyor doğacak olan!
Büyümeye devam ediyor insanlık!..
Her buluş, her ayaklanma, insanı bir öncekinden ileriye,
daha büyük adımlarla taşımakta!..
İnsanlığın birikimi zorluyor kaleleri yeniden.
Bu akış tarihin akışı...
Yüz binlerce yıllık hayatta kalkma,
ayağa kakma savaşı,
Onbinlerce yıllık ilkel komünal toplum
Üçbinyılık kölelik,
binaltıyüz yıllık feodalizm
Giderek daralıyor zaman
Burjuvazinin ömrü,
bir nefes alış kadar kısa.
Nasıl ki sıçrayarak gelişiyor,
geliştiriyor insan,
çöküşü de öyle olacak önündeki engelin.
(DEVAM EDECEK)

HASRET KAVUŞTURAN

Ay iyice uzaklaştı
Biletlerimiz kontrol ediliyor
Yine hasret kavuşturundayız
Hasretlerimizi yükledik vagonlara
Bir kadın gülüyor anlatılanlara
Ve öğrenciler
Ve hiç duyulmamış kasabalarda incek insanlar
Keşke müzik de olsa...
Ve hasretlerimiz tathı ezgilerle yol alsa
Nasıl da tanıdık bu çuf çuf sesi
Ve insanlar birbirine yabancı
Ve hiç olmadıkları kadar yakın gidiyorlar
Ve hiç olmadıkları kadar yakın hayatları birbir-
lerine
Ve birbirlerine su uzatmıyorlar
Ve erzaklarını paylaşmıyorlar
Yolun sonunda bitse de hasretler
Hasret kavuşturanlar yola devam ediyor
Yeni hasretlerle yüklü
Belki de yıllar sonra bir vagonda
Yine birileri düşünecek
Ve kim bilir kimleri taşıdı
Ayrılıklar, yalnızlıklar
Ve ben hep Bolşevikleri düşünüyorum bu yollar-
da
İnsanların ellerinde cep telefonları
Kısa mesaj atıyorlar
Ama hasret bitmiyor ki telefonlarla
Bitmiyor ki acılarımız
Kalın bir kitap var elimde
Ben 4. bölümdeyim
Sen kim bilir belki de...
Taşıyoruz umudu, taşıyoruz acıları,
Taşıyoruz sevdaları ve çocuklarımızı
Yeni taşıyoruz., umut, acı, sevdâ ve çocuk
içinde
Bir şehirden bir başka şehre
Ve inenler, oturanlar
Ve binenler
Bir yol yapıyoruz her çuf sesinde.
Bilmem kaç bin enerjiyle
Bilmem kaç hasreti kavuşturuyoruz.
Bir kız var önümde
Bir diğeri sigara içiyor
Küçük bir kız çocuğuş koridorda dolaniyor
Bu ahenkli sallantıda dengeyi sağlamak boşuna
Oysa kolay değıil sarsıntıda yürüeyebilmek
Oyun sanıyor yaşadıklarını

Küçük bir kız çocuğuş
Kimisi çekirdek çıtlatıyor
Kiminin elinde kola
Ve bir düşünürün dediğı gibi
“Bir kola şişesi bir laleden tanıdık geliyorsa”
Evet daha tanıdık
Ve belki de hiç lale kokusu almadık
Yaşam denilen bu uzun yolculukta
Yazıyoruz yaşadıkça
Ve yaşıyoruz bedenimizdeki
Ve onun dışındaki savaş sürdürükçe
Biriniz merak ediyorsunuz
Yeni insanlar da hasret kavuşturanâ binecek mi
Hasretler hiç bitmeyecek mi
Yolculuklar belki kısalsın
Yeni insan tarihi kısaltabilir
Ama yollar sürer
Savaşlar bitebilir
Çalışır insanlar insanca
İnsanlar çalışır insansılarla
İnsanlaşır insansılar
Yollar sürer
Daha büyük hasretleri taşır
Daha büyük hasret kavuşturanlar
Belki de yıldızlar arasında
Minik yıldızlarda inenler de olur
Büyük yıldızlarda da
Ve sen yolcu
Sakin uykuya dalma yolculuklarda
En uzun yolları kısaltmak içindir uykular
Oysa sabahlar uyumayanlarındır
Uykulaştırmayın yolculuklarınızı
İnsanlığâ az kaldı
İnsanlıkta incekler hazırlansın!
Ve sevdaları olanlar
Ve umut sahipleri
Ne olduğunu bile anlamayan küçük kız
İniyoruz insanlıkta
Ve yeni yolcular binecek
Bir sonraki durağâ, başka canlıların,
Başka yaşamların olduğu uzaydan
Kosmosa kardeşlik durağından
Ve sonraki
Ve sonraki
Ve biletlerimizin,
kontrol edilmeyeceğı yeni yolculuklara
çuf çuf çuf

Bahar DERİN

Şovenizm

Setenay BERDAN

HİTLER ÖLMEDİ!

BUGÜNLERDE “DUYARLI VATANDAŞ” KİMLİĞİYLE ARAMIZDA DOLAŞIYOR

Eylülün sıcak bir gününde kanımızı donduran görüntülere tanık olduk. Taşlarla enkaza dönmüş bir otobüs, elleri yüzleri kan içinde ihtiyar ve etraflarını çevirmiş kuduz kalabalığın ortasında çaresiz insanlar. Kudurmuşçasına saldıran kalabalık, içinde insanlar olan otobüsü yakmak için defalarca girişimde bulunuyorlar. Meydanı dolduran daha kalabalık bir grup ise, olan biteni bir şiddet filmi tadında, adeta uyuşmuşçasına izliyorlar.

Maraş'ı, Sivas'ı, Şırnak ve Lice'yi hatırlayanlar için, sınıflar savaşının son on beş yıl da izlediği sert rotayı bilenler için şaşkıncı bir manzara olmadı Bozüyük'te yaşananlar. Şaşkıncı değil belki, ama dehşet verici. İnsan onurunun zerresine bile sahip olanların beyinlerinde alarm zilleri çalmalı. Bu gördüğümüz, şovenizmin bir topluluğu nasıl insanlıktan çıkardığının, zehirlediğinin, yaralı bir aç kurda dönüştürdüğünün resmidir. Şimdi, büyük neon ışıklarıyla yazmalı her yere: Hitler ölmedi! Bugünlerde duyarlı vatandaş kimliğiyle, aramızda dolaşıyor.

Şovenizm nedir?

Sık sık söylendiği gibi, şovenizmi ırkçılıkla özdeşleştirmek doğru mu? Tek tek, kabilelerin, ulusların dar sınırlarını aşıp, tarihi bir insanlık ve dünya tarihi haline getiren modernizmden bu yana; ırka dayalı üstünlük savları, artık sadece köleci zihniyetin ya da faşizmin simgesi olarak anılır oldu. İrkçılık kapitalist egemenliğin vazgeçilmez parçası olmaya devam etse de, burjuvazi bile onu açıktan savunamıyor. Bu nedenle, şovenizm karşımıza salt ırkçı söylemlerle, kafatasçılıkla çıkmıyor.

Şovenizmi, bütün biçimleri için tanıyıp ayırdedebilmemiz için, onun egemen sınıflar içindeki tarihsel kökenlerine, hangi kültürel miras üzerinde şekillendiğini ve toplumun geri kalan kısmını hangi araçlar ve söylemlerle etki altına aldığını irdelemek gerekiyor.

Hitler Almanya'sının gerçeklerini, Kavgam kitabının satır aralarında aramaya alışmış kimi tarihçilerin yaptığı gibi, bugünün şovenizm gerçeğini, geçmişin söyleminde, mirasında ve geleneğinde aramak yanlışlığına düşmemek için, Marks'ın değerli sözlerine hep birlikte kulak verelim:

“Mülkiyetin değişik biçimleri üzerinde toplumsal varlık koşulları üzerinde, özel olarak biçimlenmiş izlenimlerden, duygulardan, hayallerden, düşünüş tarzlarından ve felsefe anlayışlarından oluşmuş bütün bir üstyapı yükselir. Sınıfın tümü bunları yaratır ve bu maddi koşullar ve bunlara tekabül eden toplumsal ilişkiler temeli üzerinde, bu üst yapı öğelerini biçimlendirir. Bunları gelenek yoluyla ya da eğitim yoluyla edinen birey, bu üst yapı öğelerinin gerçek belirleyici nedenleri oluşturduklarını ve kendi eyleminin hareket noktası olduklarını sanabilir.

Trabzon'da ve Bozüyük'te yaşananların salt bir kıskırtma sonucu olduğunu düşünmek, Ermenilerle ilgili konferansa yumurta yandıranların saplantılı duyarlılıklarından dolayı orada olduklarını sanmak ya da Balat'taki bir kilisenin 500 yıldır kilitli olan kapısını kırmak için toplanan kalabalığı görünce, “Nerden çıktı şimdi bu mesele? Şaşkınlığına uğramak, bilimsel düşüncenin kaderi değil. Birbirinden bağımsız gibi görünen bütün bu olaylar, egemen sınıf burjuvazinin, doğuşundan bugüne kadar taşıyıp biriktirdiği korkularını, hayallerini özetliyor. Kuşkusuz, bütün bu korku ve hayaller, burjuvazinin toplumsal varlık koşulları tarafından biçimlendirildi.

Günümüzde ırkçılıktan ulusalcılığa, Metal Fırtına paranoyasından Çılgın Türkler masalına kadar çeşitli biçim ve söylemlerde karşımıza çıkan şovenizmin, bütün bu süslerini apoletlerini attığımızda, geriye şu iki temel özelliği kalır –ki onu biz, bu temel özellikleri sayesinde, dünyanın neresinde olsa tanırız-;

1) Kendi ulusunu ömek ulus görme

2) Devlet kurma ayrıcalığı ve tekelini yalnızca kendi ulusunda görme

Bu iki temel özelliğin, 600 yıllık bir imparatorluk mirasını devralıp, bir ulusal devlet yaratan burjuvazinin üzerine, bir eldiven gibi uyduğunu düşünmemek elde değil. Engels'in, 1850'lere ait bir değerlendirmesini hatırlamakta yarar var. Ne denli yoksul olsa da bir Türk, diyordu Engels, en süslü giysileri içindeki zengin bir Yahudi'nin, kaldırırda kendisine yol verme zorunluluğunun ayrıcalığını yaşar. Bu üstünlüğü onu hilafet sancağını taşıyan Devlet-i Alinin Türk niteliği verir sadece. Ancak, söz konusu dönemdeki bu ayrıcalık, damarlardaki asil kandan çok, iman dolu göğüsten ileri geliyordu. Osmanlı vergi ve toprak sistemi ve hukukuyla, Müslim, gayrı-müslim ayırımına dayanıyordu. En yoksuluna bile keyifli anlar yaşatan bu zararsız ayrıcalığın, zamanla, özgürlüklerini isteyen ve harekete geçerek kendilerini de hesaba katmaya zorlayan diğer ulusların uyanışı karşısında nasıl gericileştiğini, iman dolu göğsün damarlardaki asil kana karışmak, Mehmet Akif'in şiirinde nasıl buluştuğunu kısaca irdeleyelim.

Uluslar, tarihin uzun dönemlerinde sağlanan gelişmenin sonucu ortaya çıkan, gelip-geçici değil, istikrarlı topluluklardır. Ulusun oluşumunda önemli etkisi olan kültürel-ahlaksal, düşünsel değerler, yüzyıllar içinde oluşur. Bu yüzyıllar içinde gerçekleşen büyük olaylar, ulusal topluluğun psikolojisini, düşünce alışkanlıklarını ve mizacını da belirler. İktisadi bakımdan henüz oturmamış, feodalizmin egemenliğinin tüm ağırlığıyla hissedildiği bir dönemde, burjuvazi uluslaşma çabalarını, büyük tarihi olaylar ve bu olaylara ideolojik biçim veren aydınlar üzerinden yürüttü. Aynı tarihi olaylar, Şinasi ve N. Kemal'in coşkun düşlerinin, nasıl olur da Yakup Kadri'nin karamsarlığına, Nadir Nadi'nin paranoyaklığına dönüştüğünü de açıklıyor.

Osmanlı feodal egemenliği altında henüz ilkel birikim dönemini yaşamakta olan Türk burjuvazisini en çok korkutan tarihsel travma, kitaplara 93 Harbi olarak geçen, Rusya'yla girilen savaştır. Bu savaş, Rus Çarlığı'nın üzerinde hak iddia ettiği Güney Slavlarını ve Ortodoks milliyetleri, Osmanlı'nın elinden çekti aldı. Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. Dahası, Çar'ın orduları, İstanbul'a 150 km kala, ancak İngiltere ve Fransa'nın diplomatik baskılarıyla durduruldu. Yapılan anlaşma uyarınca Çar, zaferinin simgesi olan Ayestefanos anıtını, İstanbul'un sınırlarına dikiverdi. Ticaretin başkenti İstanbul'la, fikirlerin başkenti Selanik arasında mekik dokuyan genç burjuvazinin temsilcileri, Ayestefanos anıtını her gördüklerinde, ayakları altından kayıp giden toprağın acısını ve tepeden aşağıya yuvarlanmanın korkusunu yaşıyordu. Bir ulus yaratma çabalarının tam orta yerine dikilen bu anıtı ancak 1909'da İttihat ve Terakki altında örgütlenen burjuvazinin iktidara ortak dönemde, temeline yerleştirilen bombalarla yerle bir edilecekti. İlk Türk sinemacısı olarak tarihe geçen Fuat Uzkınay'ın bu anıtın yıkılışı sırasında çektiği kısa film, halen daha devlet arşivlerinde saklı tutuluyor.

Balkanlarda yitirdiği topraklarda ortaya çıkan iki düşman ülkeyle; Yunanistan ve Bulgaristan'la çevrilen imparatorluk, ticari bunalımların içine düştü. Bundan en çok, henüz nicel birikim dönemini tamamlayamamış olan Türk burjuvazisi etkilen-di. Burjuvalar, ellerindeki yetersiz birikimle, manifaktür sanayine geçiş yapamazdı, ama devlet üzerinde etkin olabilirler, zoru devreye sokabilirlerdi. Önlerindeki engel ve en önemli rakipleri, manifaktür ve zanaatçılıkta özel maharetleriyle iç pazarı elde tutan Ermenilerdi. 93 Harbinin yaşattığı eziklik, Osmanlı pazarlarını Ruslar'la aynı Ortodoks inanca sahip Ermenilerin üzerine kışkırtmakta yararlı oldu. 1890-95 yılları arasındaki ilk olaylarda, Osmanlı'nın bütün Müslüman uyrukları kullanıldı. Genç burjuvaziyi, bir sınıf olarak tarih sahnesine çıkararak, işte bu, başka bir ulusu

boğma hareketidir. Bu ilk hareket, sınıfın sonraki bütün adımlarını etkilemiş, korku ve hayallerini beslemiş, gelenek ve düşünce alışkanlıklarını biçimlendirmiştir.

1912'de patlak veren Balkan savaşı, genç burjuvazi için bir yeterlilik sınavıydı. Çöken imparatorluğu yeni fikirler, yeni iktisadi yapı ve güçlerle ayağa kaldıracacağı iddiasındaki ittihat ve Terakki Partisi, egemenliği paylaşmak zorunda kaldığı monarşiye karşı rüşünü ispat edemedi. Balkan savaşı, iktidardaki genç burjuvazinin ilk felaketi oldu; Avrupa'daki son topraklardan da çekilerek, Meriç nehrinin bu yanına geriledi. Burjuvazi bu başarısızlığının bahanesini, gayrı-Müslimlerde buldu. O dönem, Yunanistan'ın varlığı nedeniyle Rumlar, Asyalıdan çok Avrupalı sayılıyorlardı. Ama Ermeniler, tümüyle Asyalı sayılırlardı. Kırbaç bir kez daha Ermeni'lerin sırtında şakladı. Katliam ve tehcir hareketinde el koyulan servetler sayesinde burjuvazi, kendi ittifaklarını da güçlendiriyordu. Rusya'ya karşı Alman emperyalizminin yanında girilen I. Emperyalist Paylaşım Savaşı, yeni bir Ermeni katliamı için tüm koşulları olgunlaştırdı.

Burjuvazi, korkularına temel olan yenilgilerinin nedenlerini hep kendisinden olmayanlarda aramıştır. Bu öteki, her zaman ulusu arkadan hançerleyen olmuş, ayak oyunlarının, türlü çeşit komploların, büyük güçlerin maşası olarak; temiz ve iyi yürekli ulusu gafil avlamıştır. Şovenizm, bugün de etkisini metal fırtınalarda yaşatan söylencesinin temelini, işte bu yıllarda atıyordu.

Burjuvazinin gayrı-müslim korkusu, Sevr'le birlikte, ulusal bir travmaya dönüştü. Ancak, daha o dönemde belli bir gelişme sağlayan kapitalizm, ulusu karşıt sınıflara bölmüştü. Bu nedenle, Sevr dönemini her sınıf farklı duygularla yaşadı. Bugün de şovenizmin temel malzemesi olan Sevr paranoyasını anlayabilmek için, o yılların sınıf tavırlarına bir göz atmakta yarar var.

Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan imparatorluk, 1918'de itilaf devletleri tarafından işgal edildi. Bu işgale karşı burjuvazinin tavrı çelişkilerle doluydu. Bir yandan, işgale karşı gelişen halk tepkisini kontrol etmeye çalışıyor, öbür yandan da, gelişen tepkileri emperyalizmle aşağılık bir pazarlığa malzeme yapıyordu. İstanbul'u işgal eden İngiliz askeriyesi ve diplomasiyle gayet uyumlu ilişkiler kuranlar, egemen burjuvazinin daha sonraki temsilcilerinden başkaları değildi. Oysa aynı günlerde İstanbul proletaryası, işgale karşı genel grev örgütüyor, fabrika ve atölyelerde direnişe geçiyordu. Burjuvazinin anti-emperyalizm gibi bir sorunu ve niteliği yoktu. Ne de olsa, uzun yıllar Alman ve Fransız finans kapitaliyle uyumlu bir işbirliği tarihine sahipti.

İstanbul dışında kalan yerlerde de durum farklı değildi. Büyük ticaret ve manifaktür kentlerinde burjuvazi (eşraf), işgal birliklerini davul zurnayla karşılıyordu. Bu cümbüş, bu orta malı eğlence ne zamana kadar sürdü? Sevr antlaşmasını gerekçe gösteren Yunanistan'ın İzmir'e çıkartma yapmasına dek. Bu hareket burjuvazinin anti-emperyalist damarını değil ama, ilkel birikimini gayrı-müslimlerin servetini talan ederek sağladığı kendi geçmişinin korkuları kabardı; ellerindeki kan izleri daha henüz tazeliğini koruyordu. Öte yandan, ulus adına devlet kurma ayrıcalığının elinin altından kayıp gittiğini de görüyordu. Burjuvazinin ilk harekete geçtiği yerleri, Maraş, Antep, Hatay gibi, geçmişte Ermeni nüfusun yoğun olduğu bölgeler olması, bu açıdan anlamlıdır.

Burjuvazinin işgale karşı mücadeleye anti-emperyalist konumdan girdiğine dair yalanların en güçlü kanıtı, Erzurum kongresinin saklı belgelerinde mevcuttur. Bu belgeleri iyi bir çok tarihçi tarafından sürüldü. Erzurum kongresinde, daha sonra resmi tarihte inkar edilen çok önemli bir gelişme yaşanmıştı. Burjuva temsilciler Kongreye ABD mandasına girme önerilerini kabul ettirdiler. Karar ABD Büyükelçiliğine bildirildi. Ancak büyükelçi, Washington'a yazdığı raporda, bölgenin sorunları, ekonomik geriliği, savaşın altından kalkılmaz tahribatı vs. olguları sıralayarak; bu önemin ABD çıkarlarına uymadığı, altından kalkması güç bir yük oluşturacağı sonucuna varıyordu. İş başa düşmüştü. Burjuvazi, halkın ulusal duygularını uyandırıp kendi yanına çekebilmek için harekete geçti. TBMM'nin kuruluşu, bu ulusal uyanışı hızlandırdı.

Yalçın Küçük'ün Türkiye Üzerine Tezlerinde üzerinde önemle durduğu, ama pek az dikkat çeken bir olay var ki, dönemin panoramasını anlamamıza yardımcı oluyor. Küçük, TBMM'nin ilk toplantısından çıkan ilk kanuna dikkat çekiyor: Baltalık kanunu. Bu kanuna göre, ormanlık arazide tarım için ayrılan alanların miktarı iki katına çıkarılıyordu. İşgalin orta yerinde, işgali sona erdirmek için, yeni bir devletin inşası için toplanan bir meclisin, ilk çıkardığı kanunun konusu, o andaki durumu özetliyor. Köylülüğün ezici çoğunluğu işgale karşı ilgisizdir henüz. Ne İstanbul proletaryasının başını çektiği anti-emperyalist kavgadan haberi var, ne de burjuvazinin korkuları onu ilgilendiriyor. Baltalık kanunun amacı, işte bu ilgiyi uyandırmak.

Sevr döneminde belli başlı sınıfların tutum ve duyguları artık açıktır. Burjuvazi, emperyalizmle pazarlık peşinde ve servetine el koyduğu gayri-Müslim halkların öfkesinden korkuyor. Proletarya, tamamen ulus adına, anti-emperyalist bir mücadeleyi örmeye başlamıştır ama bunu tek başına başaracak güce sahip değildir. Bu iki ana sınıf arasında kalan, nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülük ise, henüz uykudadır. Korkuyla yol alan burjuvazi, öfkeli proletaryanın yükselişini önleyebilmek için, köylülüğü kendi yanına çekmeye çalışıyor. Burjuvazi ulus adına hareket ederken bile, düşündüğü tek şey, yine kendi öz çıkarlarından başkası değil.

Burjuvazi açısından Sevr paronayası, anti-emperyalist öfke değil, bir gayri-müslim korkusudur. Burjuvazinin bütün resmi kurumları, bu korkunun üzerine inşa ediliyor. Bu kurumların temel ilkelerinden biri kabul edilen laiklik, çoğu durumda, bir etiketten ibarettir. Dilimize bir çok değerli Marksist klasiği de kazandırmış olan Sevan Nizanyan, bir askerlik macerasını anlatıyor, günlük gazetelerde yayımlanmıştı. S. Nizanyan, askerlik şubesine, görev yeri belgesi için gidiyor. Rütbesiz bir asker belgeleri teslim alıyor. Bu sırada orada bulunan subay, Sevan'la sohbet başlıyor. Asker adayının iyi yabancı dil ve daktilo bildiğini öğrenince, karargahta sekreterlik gibi görevlerin uygun olacağından söz ediyor. Ama, bu sırada belgeleri incelemekte olan er, subayını ikaz etmeye çalışmaktadır: Komutanım, bir General Motor durumu var Bu diyalogdan sonra Sevan, askerliğini piyade olarak yapıyor. General Motor durumunun ne olduğu ise, sonradan açığa çıkıyor; Gayri-Müslimin kodlanmasıdır.

Buraya bir dipnot düşmek yararlı olacaktır. Kimi sol devrimci hareketler, bugün de, halkların anti-emperyalist damarını vurgulamak için, gavura alerji terimini kullanmakta sakınca görmüyorlar. Ama aynı alerjinin, 1940'lı yıllarda Varlık vergisi vasıtasıyla, gayri-müslimlerin servetinin Türk sermaye birikimine zorla katılmasının temeli olduğu anlaşılıyor. Bu aynı alerjinin, 6-7 Eylül olaylarını başlatan, son gayri-müslimleri İstanbul'dan kovarak, kenti sanayi burjuvazisinin cennetine döndürdüğü de anlaşılıyor. Denilecektir ki; Biz, 'gavura alerjiyi, halkların emperyalizme öfkesi biçiminde yorumluyoruz. Ne yazık ki, sosyal olgulardan çıkartılan kavramlar, böylesine iyi niyetli ve sübjektif yaklaşımlarla değer bulmazlar, o kavramların içini dolduran, tarihi süreç ve sınıfların gerçek varlık koşullarıdır. 60'lı yılların sonunda Marksizmi öğrenen bir çok devrimci kadro ve gençlik, ölü geçmişin prangalarını ayaklarında taşıyorlardı. Ama bunda hayıflanacak hiçbir şey yok, Marksın dediği gibi: İşte böyle, yeni bir dili öğrenmeye başlayan kişi, onu hep kendi anadiline çevirir durur, ama ancak kendi anadilini anımsamadan bu yeni dili kullanmayı başardığı ve hatta kendi dilini tümünden untabildiği zaman o yeni dilin özünü, ruhunu özümleyebilir.

Küçük-burjuva devrimciliği, Marksizmi kendi ana diline çevirmekte ısrar ettikçe, küçük-burjuva olarak kalmaya devam edecek, anlaşılır.

Devam edelim...

Burjuvazinin, egemenliğinin ilk yıllarındaki büyük tarihi olaylar tarafından şekillenen izlenimleri, duyguları, düşünüş tarzı, gelecek kuşaklara eğitim yoluyla aktarıldı. Emekçi çocukları da aynı eğitimden paylarına düşeni aldılar. Hepimize ilko-

kuldan itibaren gayri-müslimlerin ihaneti öğretildi, ulusun tüm değer den üstünlüğü, damarlarındaki kanın asaleti, içte ve dışta ihanetçilerin gölgesini sürekli takip etmemiz gerekliliği... Burjuvazinin paranoyası, korkuları ve kendi çıkarlarına has izlenimleri, eğitim yoluyla tüm ulusun malı oldu.

Şovenizme ilişkin dikkat çekici bir nokta daha var. Eğitim ve geleneksel düşünce yoluyla geniş yığınlar aktarılan şovenizmin içinde, Kürt karşıtlığı, pek az yer tutar. Çünkü onlar, zaten hiç yoktular resmi tarihe göre. Şovenizm, ulusu yok oluş noktasına getiren, bu nedenle ciddi bir travma olarak toplumsal psikolojiye giren Sevr'i, gayri-müslim korkusuna alet edebiliyordu. Ama Kürtler, özbe öz Müslüman'dı. Burjuvazi, Kürtlere karşı savaşı nasıl yürütecekti?

1925'te patlak veren Şeyh Sait isyanına karşı, burjuva egemenlerin aldığı ilk tedbir, çok sıkı bir sansürün devreye girmesi oldu. Ayaklanma ve bastırma hareketi, özellikle halkların gözünden gizlendi. Burjuva ideologlara göre Doğuda bazı aşiretler, İngiliz emperyalizminin oyunlarına alet olmuşlardı. Kürt halkının bu ilk ayaklanmaları, koyu sansür eşliğinde bastırıldı. Ve resmi tarih, böyle bir halkın varlığını inkar etti.

80'li yıllarla birlikte yeniden öne çıkan Kürt halkının hareketi, tarihi köklere, geleneksel düşünce biçimine sahip şovenizmi gafil avladı. Ama şovenizm, bu harekete karşı, kendi geleneksel söylencesini yarattı. Ayaklananlar Müslüman falan değildi, ölü ele geçenlerin hepsinin sünnetsiz olduğu söyleniyordu. Zaten, ülkeyi bölmeye çalışan güçler (şovenizm, bu güçlerin kimler olduğunu asla söylemez), önce ASALA'yı çıkarmışlardı; ama ASALA, her nasılsa, çökertilince (?!), yerine PKK finanse edilmişti. Hem, Apo da zaten Ermeni dölüydü!!

Şovenizm halkları böyle zehirliyor. Yüzyıllar içinde oluşan duyguları, izleri, uluslara büyük travmalar yaşatan tarihi felaketleri kullanıyor.

Şovenizm, emekçilerin bir kısmını burjuvazinin kuyruğuna takan, onları aptallaştıran, burnu büyük yapan, burjuvazinin en etkin araçlarından biridir. Peki ama, şovenizmin peşine takılanlar nasıl oluyor da bu kandırmacaya, başka bir sınıfın çıkarlarına alet olabiliyorlar? Bu soruyu, burjuvazinin güçlü propaganda araçlarına sahip olması ve emekçilerin bilinçsizliği biçiminde cevaplamak, soruyu farklı biçimde ifade etmekten başka bir şey değildir. Karşılıklı sınıf savaşımının ortaya çıkardığı koşullar, bu koşullar içindeki sınıfların tek tek konumları ve birbirleriyle nesnel ilişkileri ortaya konmalı ki, bu kısır-döngüden kurtulabilelim.

İç-savaşın toplumu kutuplaştıran siyasal temeli, tüm sınıfların üzerine bir karabasan gibi çöker. Söz konusu sorun ve sorunların, kapitalist egemenlikle doğrudan ya da dolaylı ilişkisini kendiliğinden kavrayamayan geniş yığınlar için, bu çelişkinin bir yanında ya da öbür yanında olmak, siyasal yaşamın temel rolü haline gelir. İç-savaşın yarattığı öfke ve karmaşa, kendi nesnel temelini bir süre için yadsıyan kutuplaşmalara neden olur. Eğer iç-savaş başlatan burjuvaziyse, bu özellikle böyledir. Mücadelenin nesnel temelini yerine oturtacak, emekçilerin yanılgılarını ve hangi sınıfın kuyruğuna takıldıklarını gösterecek olan, proleter iç-savaştır. 90'lı yıllarda başlayan iç-savaşta, şovenizmin halen daha en geçerli burjuva politikası olmasının ardında, proletaryanın iç-savaşta kitlesel katılımının olmaması yatıyor.

Günümüzde şovenizmin toplumsal temelini bir bakalım. Hangi sınıflar arasında kendine yandaş buluyor ve neden?

Lümpen proletaryayı şimdilik bir kenara bırakalım. Çünkü, sınıflar içinde

en güvenilir olan bu tabaka, en kolay satın alınabilen, en çabuk saf değiştirebilen, hiçbir sosyal sorumluluk duygusu olmadan harekete geçebilen bir kesimdir. Bunun dışında, şovenizmin en yaygın kitlesini bulduğu kesimler, kır küçük üreticileriyle, kentlerin küçük ticaret erbabı, yani esnaflardır.

Nüfusun %35'i kırsal alanlarda, ezici çoğunluğu küçük mülk sahibi üreticilerdir. Gündük gelişen sanayinin fazla işçiye ihtiyacı olmadığından, burjuvazi, köylülüğün kentlere yığılmasını önlemek için, toprak üzerinde, miras yoluyla bölünmeyi teşvik etmiştir, bu sayede bir çok küçük mülk sahibi hane halkı yaratıldı. Burjuvazinin küçük üreticiliği desteklemesinin bir başka nedeni, gıda malları ihtiyaçlarını en ucuz üretmenin, ancak küçük üreticilerle mümkün olmasıdır. Böylece, sanayide kullanılan emek-gücünün değeri daha da aşağılara düşebilmektedir. Sübvansiyonlar, taban fiyat ayarlamaları, toplu alımlarla, küçük üretici köylülük ve burjuvazi arasında kurulan bu nesnel ilişki, küçük üreticileri hem yok olup gitmekten kurtarıyor, hem de onları sürekli bir sefaletin sınırında tutuyor. Kaderi böylesine egemen burjuvazinin iki dudağı arasında olan kırsal küçük üreticiler, burjuvazinin yargılarını koşulsuz kabule eğilimli oldu.

Küçük üretici köylülük, eğer işler yolundaysa, burjuvaziye baş tacı eder, ama işler sarpa sarınca, öfkesi burunda solumaya başlar: Bağlılığımızın ödülü bu mu olacaktı? diye öfke saçar. Son yıllarda burjuvazi, sübvansiyonların musluğunu neredeyse tümüyle kesti. Bu iki sınıf arasındaki nesnel bağlar zayıfladıkça, şovenizmin etkisi de kırılmaya başladı.

Aşağı yukarı aynı politik tavır, kentlerin küçük dükkancıları için de geçerlidir. İşbirlikçi tekelliliğin sermaye birikimi yeterli gelmeyince, üretilen malların dağıtımı, bayilikler aracılığıyla küçük dükkancılar devredildi. Bu sayede küçük ticaret erbabı, sanayi üretimindeki artı-değerin minik bir kısmına el koyuyor. Tekelcilik, üretimdeki egemenliğini kendi elinde yoğunlaştırdıkça, küçük ticaret erbabının bu sınıfa bağımlılığı daha da çoğalıyor. Zanaatkarlar bir yana, küçük ticaret erbabı kadar türedi bir sınıf daha yoktur. O kendi saflarını daha alt ve daha üst tabakalardan sürekli devşirir. Kendi kaderi kendi elinde olmayan, geleceğe her zaman güvensiz bakan; büyük umutlarla iflas felaketinin bıçak sırtında gezinen bu küçük mülk sahibi, tehlikenin nereden geleceğini kestirecek yerleşik davranış ve düşünce kalıplarından da yoksundur. Bu durum onu, şovenizmin büyük güçlerin komplosu söyleminin en kolay avı haline getirir.

Şovenizmin yumuşak karnı, onun toplumsal tabanıdır. Burjuva sınıfı, emekçilerin bir kısmını kendi kuyruğuna takmak için şovenizme ihtiyaç duyar. Şovenizm burjuvaziye toplumsal dayanak sağlıyor, sınıf savaşımını köreltiyor. Bu nedenle, şovenizme karşı mücadele etmek, proletaryanın özel önem vermesi gereken görevlerinden biridir.

Şovenizmin toplumsal tabanını oluşturan emekçiler, ideolojik bombardımanın sersemletici etkisi, kişisel izlenimlerini çarpıtıcı kültürel miras ve eğitim yoluyla yaygınlaştırılan geleneksel düşüncenin sonucunda, bu zehri yutmaya hazır hale geliyorlar. Onlar geleceklerini güvence altında göremedikleri için, geçmişin büyük travmalarını hatırlayıp, geçmişin hayaletlerine sığınıyorlar. Onlara, şovenizmin zehrini içmiş emekçilere, geçmişlerini değil bugünlerini kavratarak, geleceğe nasıl güvenle bakmaları gerektiğini göstererek, bu görevi yerine getireceğiz. Kişisel izlenimlerinin önemsizliğini, bugünkü çatışmanın temelinde emek-sermaye ilişkisinin bulunduğunu kavradığımız oranda, şovenizmin etkisi kırılacaktır.

"O mükemmel bir kafa mükemmel bir yürek yumruklarıyla erkek gözleriyle çocuktu hudutsuz ve Allahsız bir baştı o, yoldaştı o"

Nazım AKARSU

Nazım

104 yaşında

Expérimentez de belki ama içimizde de bir dize tasması kaç kişi var? Evet, dünyada kaç kişi vardır ki Nazım onun duyularına, düşüncelerine hitap eden şiirler yazmamış olsun; kaç kişi vardır ki onun şiirlerinde kendini bulmasın. "Yeni bir dünya için" mücadelesinde edebiyatçı, yoksullar, evsizler, sevdalıları, ayrılmış olanları, kavuşturmuş olanları, hastanın en hasına düşmüş olanları, hapiste kiler, özgürlüğüne daha yeni kavuşmuş olanları, "bütün halkları dünyamın", köylüler, şehitler, mutsuzlar, maddi tükenmişler, içi boş bir ceviz gibi fırlatılıp atılmış olanları, yüreği delinip akıp giden, cennetini kaybetmeden yaşayınlar, koruklar, cesurlar, çocuklar, büyükler, türkülere gibi hilesiz olanlar, komünistler gibi ant içenler, direnenler, protestolar, meclisleri satınlar, binlerce ölümler, davaya imanet edenler, bir güllüğüne atesizle ölmüş önünde cığarasını yazınlar, yazınlar, Afrika, Asya, Afrika, Hoca Nasreddin gibi yazınlar, Bavyerli Zihni gibi gülenler, akrep gibi olanlar, günün softasında sarhoş olanlar, karnıktan yağın karnıktan özgürlük nöbeti tutanlar, karnıktan dizilenler, gıptak elleriyle arpa yolunlar, karnıktan gibi yimser olanlar, kötümserler... İnsanlık nehrinin içerisinde yıkanan herkes!

Ve yalnızca insanlar değil, uçarken kiskanılan kuşlar ve bakır, mensucat ve neredeyse doğuracak olan toprak ve ateş ve demir, zaman, madde, en yalnız dalganın üzerinde boş bir konserve kutusu, mumdan gemilerle geçilen ateşten denizler, suların aynası, ölü yıldızlar, kırk günlük yerde kıpırdayan yaprak, gözler, eller, ayaklar, tırnakla sökülüp koparken zafer, toprak kokan bakır sakallar, en şanlı elbisesi, işçi tulumuyla dolaşacak olan hürriyet, sosyalizm, kosmos, makineler, yıldızlar, rüzgar, su, başüstünde bir gemici korusu, ipek halılar, hep beraber sulardan çekilen ağ, oya gibi işlenen demir, bahçesinde hanımeli açanlar, en uzak yıldızla birlikte atan kalpler, kayalardan kayalarla

Nazım'dan kendisi

kopan kartallar, atlılar –atlılar kızıl atlılar- atları rüzgar kanatlılar, harikulade yemişler verecek olan ağaçlar, boylu boyunca hayat...

Yani yaşama dair olan her şey... Ve hepsi bir uyum içinde, mükemmel bir orkestranın mükemmel bir senfoniye çalışı gibi çağıl çağıl akar Nazım'ın şiirlerinde. "Gözleriyle çocuk- elleriyle genç olan bu mavi gözlü dev, adeta herşeyi yutarcasına bal yoğuran beynine kaydetmiş ve bir arı gibi yahut bir nakkaş gibi titizlikle çalışarak insanlığın önüne ölümsüz eserler olarak sermiştir. Nazım o kadar büyük bir sanatçıdır ki, şiirleri yıllarca kendi dilinde yasaklanmış, en koyu sansürle gizlenmeye çalışılmış olmasına rağmen, güneşin karabulutların arasından kendine doğacak boşluk bulup ortaya çıkması gibi, insanlığa gülümsemeyi bilmiştir. Onun sözlerindeki gücü, hiçbir baskı yasası engelleyememiştir, mısralarının insanların yüreğine işle-

mesine hiçbir güç engel olamamıştır. O taze bir kaynak suyu gibi, üzerine ölü toprağı serpilsen, taş da kapılırsa, gün yüzüne çıkmanın bir yolunu bulmuştur. Şiirinin gücü, söz söylemedeki ustalığı, kendini her fırsatta göstermeyi bilmiştir. Nazım, en güzel şiirlerini hapishanede yazmış, ömrünün en güzel yıllarını hapishanede geçirmesine, "kuyunun dibindeki taş gibi" yalnız bırakılmasına rağmen yılmamış usanmamış türküsünü söylemeye devam etmiştir. Nihayet sesi bütün insanlık tarafından duyulmuştur.

"Vatan Haini" Nazım Usta

UNESCO, 2002 yılını büyük şairin doğumunun 100. Yılı olması nedeniyle "Nazım Hikmet Yılı" ilan etmiş ve tüm dünyada şiirleriyle, düşünce ve duygularıyla bir bütünlük gösteren yaşamının değişik yönleriyle anılmıştır. Bugün, hala iktidarda olanlar, ne kadar gizlemeye çalışırlarsa çalışsınlar Türkçe'nin en büyük şairinin şiirleri karşısında bir şey yapamaz halde, durumu kabullenmiş konumdadırlar. Şimdi yapmaya çalıştıkları, 15 Ağustos 1951'de Meclis kararıyla vatandaşlıktan çıkardıkları büyük şairi, içini boşaltarak düşüncelerinden soyutlayıp sadece bir şair olarak kabul etmektir. Nazım'ı yaşam görüşünden ayrı ele aldıklarında, sadece aşkları vb. ile popüler bir isim haline getirdiklerinde Nazım'dan geriye bir şey kalmayacağını düşündükleri için, asıl şimdi büyük komünist şairi öldürmeye hazırlanıyorlar. Burjuvazi yıllarca koyu sansür ve yasaklamalarla karartmadığı güneşi şimdi balçıkla sıvamaya çalışıyor. Tüm yaşamı boyunca "Rüzgara karşı yürüyen adam"ı, şimdi sistemle barıştırmannın telaşına düşmüş olan egemen sınıfın ideologları, birden bire Nazım'ın "Kurtuluş Savaşı" şairi olduğunu keşfettiler; dillerinden Nazım'ın Kurtuluş Savaşı Destanını düşürmemeye, "Dört nala gelip uzak Asya'dan/Akdenize bir kısrak başı gibi uzanan/ bu memleket bizim" dizelerini her fırsatta yinelemeye başladılar. Ve biranda yıllarca "vatan haini" sayılan, "moskof uşağı" denilen büyük şair, el çabukluğuyla "milli şairler" arasında anılmaya başlandı. Tabii komünist dünya görüşü bir kenara koyularak... Burjuvazi yıllar sonra bükemediği eli öpüyordu; ama nasıl bir sırnaşıklıkla ve nasıl bir ikiyüzlülükle. Daha önemlisi nasıl bir ayak oyunuyla! Burjuvazi, hala Nazım'ı içi boş bir silüet haline getirmek ve kelimenin gerçek anlamıyla öldürmek istiyor, çünkü ondan hala çok korkuyor; çünkü onun sanatıyla, şiirleriyle insanlar üzerinde yarattığı büyük etkiyi görüyor. Büyük komutan Che'nin adını bir marka haline getirip onu ebediyen öldürmek isteyen emperyalist burjuvazi, ay-

ni oyunu Nazım'a karşı oynuyor. Bazıları da bu oyunca, Nazım'a "kartpostal şairi" diyerek alet oluyorlar. Ya da Nazım'ın sadece sevdaları ile ünlü bir şair olarak anılmasına niye karşı çıktığını anlamadıklarını, sonuçta bunun Nazım'ın tanınmasına hizmet ettiğini söyleyenler, yine aynı şekilde burjuvazinin değirmeni-ne su taşıyorlar. Biz bir kez daha Nazım'ın herşeyden önce komünist düşünceleriyle Nazım olduğunu, ona o güzel şiirleri yazdırmanın, ona o ilhamı verenin Nazım'ın yaşam görüşü olduğunu söyleyerek bu tartışmaya bir nokta koyalım. Ve değişik yönleriyle büyük komünist şairimizin yaşamının izlerini sürelim. "Mavi Gözlü Dev" in hazinelerle dolu yaşam öyküsüne girerken, elimizde olmadan titreyen yüreğimizin heyecanını sizlerle paylaşalım.

Yaşam Öyküsü

Nazım, 20 Kasım 1901'de Selanik'te doğdu.

Ancak kütüğe doğumu 15 Ocak 1902 olarak yazdırıldı. Ailesi, birkaç ay yüzünden büyük görünmesini istemediği için kütüğe gerçek doğumunu yazdırmamıştır. Nazım'ın babası Hikmet Bey, Mektebi Sultani (sonradan Galatasaray Lisesi oluyor) mezunu, dışişleri kaleminde memurluk yapan birisiydi. Annesi Celile Hanım ise, Fransızca konuşan, bir ressam denilebilecek kadar iyi resim yapan ve piyano çalan bir kadındı. Nazım'ın baba tarafından dedesi Nazım Paşa, valilik yapmış, özgürlükçü düşüncelere sahip aynı zamanda şairliği olan, Mevlevi tarikatına mensup bir kişiydi. Nazım'ın şair olmasında dedesinin rolü büyük olmuştur. Daha çocukluğunda evlerine gelip giden Yahya Kemal Beyatlı'yı tanımıştı. Sık sık dedesiyle onun sohbetlerine kulak misafiri oluyordu. Bir defasında evin kedisi için yazdığı bir şiiri Yahya Kemal'e göstermiş, o da bunun üzerine evin kedisini görmek istemiştir. Evin kedisini görünce, "eğer sen bu uyuz kediyi bu kadar güzel anlatabiliyorsan iyi bir şair olacaksın demektir" demiştir. Ve Nazım böyle böyle şairliğe doğru adımlar atıyor.

İlk öğrenimini İstanbul Göztepe Taş mektepte yapan Nazım, Ortaöğrenimi için önce Mektebi Sultaniye, sonra ekonomik durumları elvermediği için Nişantaşı Mektebine gidiyor. Daha sonra da Heybeliada Bahriye Mektebine kaydoluyor. Bahriyeyi bitiren Nazım, Hamidiye Kruvazöründe stajyer güverte subayı oluyor. Bu sırada ciğerlerini üşütüyor ve 1920'de zatülcenp (ciğerlerin su toplamasıyla oluşan bir hastalık) teşhisiyle askerlikten çürüğe ayrılıyor. Bu yıllarda Kurtuluş Savaşı başladığı için, o da Anadolu'da gelişen bu harekete sempati duyuyor. Anadolu'ya geç-

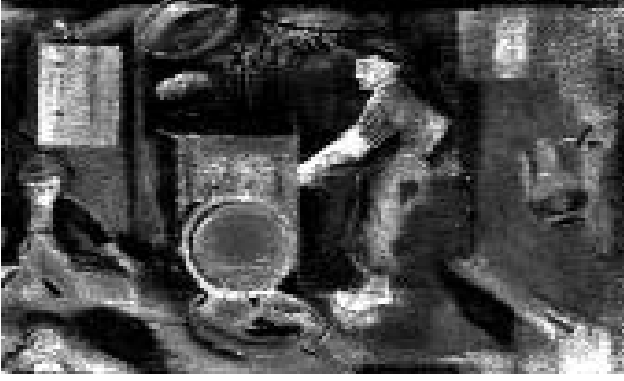
menin yollarını araştırıyor. En sonunda arkadaşı Vala Nurettin'le birlikte Ankara'ya çağırılıyor. Ve Bolu'ya öğretmen olarak atanıyorlar. Nazım, Bolu'ya giderken yolda karşılaştığı Anadolu insanından, onların yoksulluğundan çok etkileniyor. Vala Nureddin bu yolculuk anılarını çok sonraları "Bu Dünyadan Nazım Geçti" adlı romanında ayrıntılarıyla anlatacaktır. Bu yıllarda İstanbul işgal altındadır. Ve Nazım, yurt-

Nazım'ın Çizgileriyle Piraye

sever duygularla "Kırk Haramilerin Esiri"ni yazıyor. Nazım ve Va-Nu bu yolculuk sırasında Anadolu'da faaliyet yürüten Spartakistlerle karşılaşılıyorlar. Spartakistler adlarını Roma'da imparatorluğa karşı başkaldıran, köleciliğin yıkılmasını sağlayacak ilk ayaklanmanın başlatıcısı "cihanın ilk gerillası" Spartaküsten alıyorlar. Aynı yıllarda Almanya'da yenilgiyle sonuçlanan ayaklanmada ölümsüzleşen Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'de kendilerine Spartakistler adını veriyorlardı. Nazım ve Va-Nü Spartakistlerden Sadık Ahi adlı bir komünistten çok etkileniyorlar. Sadık Ahi onlara Rusya'da başarıya ulaşan işçi sınıfı ve emekçi halkları ezilmekten ve sömürülmekten kurtaran Bolşevik Devrimi'nden bahsediyor ve mutlaka Ankara Hükümetinin ilk anlaşmayı yaptığı Sovyetler Birliği'ne gitmelerini, devrimi yerinde görmelerini tavsiye ediyor.

Anadolu'nun kurtuluşu ile ilgilenen genç öğretmenler, bunu daha önce başarmış olan Sovyetleri görmek için devrimin ülkesine gitmeye karar veriyorlar. 1921 yılı sonlarında, önce Trabzon'a oradan da

kalaycı dükkanı 1940 Nazım

Batum'a geçiyorlar. Nazım bu yolculuğu ve o dönem kendi iç dünyasında yaşadıklarını daha sonra yazdığı "Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim"de ayrıntılı anlatıyor. Nazım'ın kendisi olan romanın kahramanı Ahmet, Batum'da hınca hınç bir iç hesaplaşmaya tutuşuyor kendisiyle: "karar ver oğlum diyorum kendi kendine, karar ver... Karar verildi. Ölmek var dönmek yok. Dur acele etme oğlum. Koyalım soruları da şu masanın üstüne, Anadolu'nun yanı başına. Neyini verebilirsin? Her şeyini, her şeyi... Hürriyetini? Evet! Hapishanelerde kaç yıl yatabilirsin bu uğurda? Gerekirse ömrün boyunca... hapislerde gerekirse ömrüm boyunca yatabilirim... Peki, asılmak da var öldürülmek de, Suphi'yle arkadaşları gibi boğulmakta var. (Tam o yıllarda, Nazım Sovyetlere gitmek için harekete geçtiğinde 28-29 Ocak 1921'de Mustafa Suphi ve on dört arkadaşı Anadolu'ya dönerken Karadeniz'de Kemalist iktidarın emriyle Topal Osman ve adamları tarafından boğularak öldürüldüler. Nazım bunu daha sonra "kalbimde on beş yara var" diye şiirleştirecektir) Komünist olursam diye sormadın mı kendi kendine Batum'da? Sordum. "öldürülmekten korkuyor musun?" Diye sordum. "Korkmuyorum" dedim. Birden, düşünmeden mi? Hayır. Önce korktuğumu hissettim sonra korkmadığımı..." Bu hesaplaşmadan güçlü çıkıyor Nazım; artık kendini bütünüyle kavgaya verecektir.

Nazım, bu yıllardan önce de şiirler yazıyordu. İlk şiiri "Hala Serviliklerde Ağlıyorlar Mı", 1918 yılında yayınlanmıştı; ama bu yıllardan sonra Nazım kavgasını sanatıyla verecektir. Toplumsal içerikli şiirler yazacak, bu şiirlerde Anadolu insanının durumunu, acılarını, sevinçlerini, yaşam mücadelesini anlatacak. Kendisiyle de ilgili şiirler yazacak, aşka dair, öfkeye, sevince, kişisel hislere dair şiirler yazacaktır. Ama yıllar sonra ona "ben bir insan\ ben, Türk şairi komünist Nazım Hikmet ben\ tepeden tırnağa iman\ tepeden tırnağa kavga, hasret ve ümitten ibaret ben" diye yazdıracak olan sürecin başlangıcı daha Gürcistan'da i-

ken kendi kendisiyle yaptığı bu hesaplaşmadır.

Nazım, Gürcistan'da bir süre kalıyor. Sonra Moskova'ya doğru trenle yola çıkıyor. Bu yıllar, Sovyetler Birliği'nde iç-savaş yıllarıdır. İktidarı kaybeden karşı-devrimci burjuvalar Sovyet iktidarına karşı savaşıyorlar; sabotaj düzenliyorlar. Zengin köylüler (kulaklar) ürünleri saklıyor, açlık ve kıtlığa neden oluyorlar. Nazım, yollarda aç, yaralı insanlara rastlıyor. "Açların gözbebekleri" adlı şiirini yazıyor. Bu Nazım'ın serbest ölçüyle yazdığı ilk şiiridir. Daha önce dedesinden ve Yahya Kemal'den etkilenerek Divan Edebiyatının Aruz Vezni ile yazıyor şiirlerini. Nazım, Moskova'ya gidiyor ve burada Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne kayıt oluyor. O, artık genç Sovyet Cumhuriyeti'nin bir üniversite öğrencisidir. Burada ekonomi-politik ve felsefe dersleri alıyor. Marksizmi Leninizmi öğreniyor. Diyalektik ve tarihsel materyalist anlayışını burada yerli yerine oturtuyor. Mayakovski'nin şiirleri ve Meyerhold'un tiyatrosuyla ilk bu dönem tanışıyor. Geçmiş yadsıyan, her şeyi gelecekte arayan Fütürizm (gelecekçilik) akımından etkileniyor. Bundan sonra Nazım bir akarsu gibi gürül gürül akacaktır. Orkestra adlı şiirinde bu akışın çağlıtı duyulacaktır; "çoştı çalgıcı başı\ esiyor orkestram\ dağlarla dalgalarla\ dağ gibi dalgalarla\ dalga gibi dağlarla" Yine bu dönem yazdığı şiirlerinden birinde artık sanatsal çalışmalarının yönünü belirlediğini gösteriyor. 1923 tarihli şiirinde "şairim\ şiirden anlarım\ en sevdiğim gazel\ Anti-Dühring'idir Engels'in\ şairim\ bu yıl yağın yağmur kadar şiir yazdım\ Fakat asıl eserime\ başlamak için\ Hafız-ı Kapital olmayı bekliyorum" diyecektir. Yazdığı şiirleri ve incelemeleri Türkiye'ye gönderiyor ve o dönemin TKP' sinin yayınları olan "Aydınlık"ta, "Yeni Hayat"da bu şiir ve incelemeleri yayınlanıyor. Nazım 1924 başlarında yurt dışında ilişkiye geçtiği partililer aracılığıyla TKP'li olmuştur artık. Tüm yaşamı boyunca partili mücadeleye inanmış bir sanatçı olarak o, o dönemde örgütlenebileceği tek komünist partisine üye olmuştur. Ve bütün yaşamı boyunca da bununla gurur duymuştur. Hatta bir defasında bütün yaşamı boyunca kendisine en çok gurur veren şeyin bu olduğunu söylemiştir. Bir şiirinde "Seni düşünüyorum TKP'em benim\ dünüm bugünüm, yarınım" demektedir.

Nazım 1924 yılında ölen ve bütün bir ilerici insanlığı yasa boğan Lenin'in mozolesi başında bir komünist üniversite öğrencisi olarak nöbet tutuyor. Tüm yaşamı boyunca bu yüksek onuru kıvılcık bir bayrak gibi göğsünün üzerinde taşımıştır Nazım. Ve bir

şiiirinde “Lenin’le aynı türküden/ aynı ırmaktan/ aynı yapı yerinden/ aynı siperden olmak”tan dolayı duyduğu gururu yansıtmıştır. 1962 yılında yazdığı bir şiiirinde ise “yoldaşım/ ne güzel şey size yoldaşım diye-bilmek” demiştir.

Nazım 1924 Aralığında mücadeleye katılmak için mücadele arkadaşı Laz İsmail ile birlikte yeniden Türkiye’ye dönüyor. Rusya’da sanat alanında öğrendiği yenilikleri Türkiye’ye de yaymak istiyor. İçinde kendi yazılarının da olduğu Orak-Çekiç ve Aydınlık dergilerini Cağaloğlu yokuşu ve Galata Köprüsünde bağıra bağıra satıyor. Nazım, bu sıralarda TKP’nin örgütlü çalışmaları içersinde de yer alıyor. Şefik Hüsnü’nün Beşiktaş’taki evinde yapılan bir parti toplantısına katılıyor. Bu toplantıdan sonra polis tarafından sıkı takibe alınıyor. Şeyh Sait isyanından sonra 1925 yılında Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılıyor. Aydınlık gazetesinde yayınlanan yazı ve şiiirlerinden dolayı hakkında dava açılıp 15 yıl hapsi istenince Nazım yeniden Sovyetler Birliği’ne gidiyor. Nazım, gıyabında Ankara İstiklal mahkemesinde yargılanıyor ve 15 yıla mahkum oluyor. Nazım, yurtdışında partili faaliyetlerini sürdürüyor ilk kez 1926 yılında Viyana’da TKP’nin bir toplantısına katılıyor. Bu sırada Bakü’de ilk şiiir kitabı “Güneşi İçenlerin Türküsü”, Türkçe yayınlanıyor. 1928’de Cumhuriyetin 5.yılı nedeniyle af çıkıyor ve Nazım yeniden ülkesine dönebiliyor. Ancak bu dönüşü bile olaylı oluyor. Yurda dönerken Hopa’da yakalanıyor. Kısa bir süre tutulduktan sonra serbest bırakılıyor. İstanbul’da Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel’in yayınladığı Resimli Ay dergisinde çalışıyor ve yazar kadrolarından biri oluyor. Resimli Ay’da “putları kırıyoruz” başlıklı bir kampanya başlatıyor. Bu adla yazı dizisi olarak yayınlanıyor dergide. Yurt içinde yayınlanan ilk kitabı 835 Satır 1929’da yayınlanıyor. Hem bu kitaptaki şiiirleri, hem de “putları kırıyoruz” başlığı altında yayınladığı polemik yazıları geniş yankı uyandırıyor. Hem şiiire getirdiği yeni biçim ve içerik hem de edebiyat dinozorlarıyla girdiği polemik bir anda onun adının en geniş çevrelerce duyulmasını sağlıyor. Eskiden aynı yolda yürüdükleri Peyami Safa’nın saf değiştirmesi üzerine yazdığı “Bir Provokatör İçin Hiciv Denemeleri”, “milli şiiir” olarak tanınan Mehmet Emin Yurdakul’un Kurtuluş Savaşıyla uzaktan yakından ilgisinin olmadığını üstelik şiiirlerinde de içerik ve biçim olarak kayda değer bir şey olmadığını söylemesi üzerine başlayan tartışmalara istinaden yazdığı “Cevap No, 1,2,3” adlı şiiirler, herkesin ağzında dolaşmaya başlıyor.

Nazım edebiyat alanında yarattığı bu canlanma-

yı, kendi örgütlü yaşamında da yaratmayı düşünüyor ama başarılı olamıyor. TKP yönetimi ile özellikle de Şefik Hüsnü ile arasında oluşan fikir ayrılıkları giderek derinleşiyor. 1929’da bir bütün olarak TKP merkezi ile arası açılıyor. 1929 ortalarında Pendik yakınlarındaki Pavli adasında aralarında sonradan TKP genel sekreteri olacak Zeki Baştumar’ın da olduğu 7 kişiyle bir toplantı yapıyor (Zeki Baştumar, sonradan bu ayrılıktan TKP merkezinin tarafını tutması üzerine, TKP’ye geri dönüyor). Komintern bu toplantıyı bir hizip faaliyeti olarak değerlendiriyor ve 7 kişinin partiden atılması için talimat veriyor. Bu yıldan Nazım’ın Sovyetler Birliği’ne gittiği yıla kadar, hatta ondan sonra da Nazım’ın TKP ile arası hep açık kalıyor. Buna rağmen o örgütsüzlüğün teorisini yapmıyor, her zaman bir sanatçının partili olması gerektiğini söylüyor. Nazım TKP içinde yaşadığı sorunlara ilişkin olarak “Benerci Kendini Niye Öldürdü?” adlı uzun şiiirini yazıyor sonradan. “ihtilalci bir genç” olan ve “yalnız boş gecelerini, hazım zamanlarını değil, boylu boyunca ömrünü ihtilale veren” Benerci Nazım’ın kendisidir. Ve arkadaşlarını sattığı için suçlanır; “en eski günlerin en yakın arkadaşı” Somedeva kucaklamak için ona kollarını uzattığı zaman bile tereddütlüdür “kucaklamak için uzanan ellerin hasretini bir Benerci görür/ birde kendi içinin içinden Somedeva”. Somedeva dahi Benerci’nin ihanet ettiğini düşünür ve hatta ilk taşı o atar. Ve Benerci öyle bir an gelir ki, artık katarın başında gidemeyeceğini, beyninin esnekliğini kaybettiğini, dönemeçleri zamanında alamayacağını, doğru kararlar veremeyeceğini, tarihte bireyin rolünün belli olduğunu, ancak hareketi hızlandırabileceğini yada yavaşlatabileceğini, kendisinin sınırlarının harap olduğunu, bırakalım gerçekte, düşüncece bile hareketin hızını engellemeyi ihanetle eşdeğer sayacağını söylüyor ve yaşamına son veriyor. Nazım, onun için “giden o/ biten bir şarkı değildir/ o büyük bir ışık gibi dövüştü/ kasketli bir güneş halinde düştü” diyor. Böylece kendisinin TKP içinde vermiş olduğu mücadeleyi kaybettiğini ama gelecek güzel günler olan inancını hiçbir zaman kaybetmediğini söylüyor Nazım.

1931 yılında beşinci kitabı “Sesini Kaybeden Şehir” yayınlanıyor. Nazım, bu şiiiri İstanbul’da aynı yıl greve çıkan Ulaşım İşçileri’nin grevini desteklemek için yazıyor. Bu nedenle hakkında komünizmi övme suçu(!) işlediği gerekçesiyle dava açılıyor. Mahkemede Nazım “Evet ben komünistim. Bu muhakkaktır. Komünist şiiirim ve daha esası komünist olmaya çalışıyorum” diyecektir. Nazım hakkında açılan sayısız

dava gibi bu da düşecektir sonradan. Ama 18 Mart 1933'de, daha kız kardeşinin arkadaşı olan ve eşinden ayrılmış Piraye Hanım'la yeni evlenmeye karar vermişlerken, "Gece Gelen Telgraf" şiirinde komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tutuklanıyor. "İçimde ikinci bir insan gibidir/ seni sevmenin saadeti" dediği Piraye'den kısa bir süre ayrı kalıyor. Cumhuriyetin 10.yılı dolayısıyla çıkan aftan yararlanarak dışarı çıktığında Piraye ile evleniyor ve ayrı bir eve taşınıyorlar. Nazım bu yıllarda gazetecilik yaparak, gazetelere Orhan Selim imzasıyla şiirler yazarak ve İpek film stüdyolarında çalışarak, yönetmenlik vb. yaparak geçimini sağlıyor. Fakat artık Nazım Hikmet adı Kemalist iktidar için ciddi bir tehlike oluşturmaya başlamıştır.

Nazım Mapusta (Yatar Bursa Kalesinde)

Sovyet Devriminin tüm dünya üzerindeki olumlu etkisi hızla yayılırken Anadolu'da oluşan Bolşevizm sempatisinin de farkına varan Kemalist iktidar, bunun önüne geçebilmek için bir yandan sahte TKP kurarak bu sempatiyi o yöne kanalize etmeye çalışmış bir yandan da Nazım gibi, insanlar üzerinde ciddi bir etkiye sahip olan komünistleri tutuklama yoluna gitmiştir. Nazım, bu süreçte polis tarafından sıkı bir şekilde takibe alınır. En son bu yöntemle de sonuç alamayan Kemalist iktidar, düzmece iddialarla 1938 yılında Nazım'ı tutuklatır. Nazım, doğrudan Harp Okulu öğrencileri arasında komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Divan-ı Harbe sevk edilir; yargılanır ve on beş yıl ağır hapis cezasına mahkum edilir. Ardından Donanmayı İsyana Teşvik iddiasıyla bir on beş yıl ceza daha alır. Daha önce yatmış olduğu süreler göz önünde bulundurularak toplam cezası yirmi sekiz yıl dört ayı bulur. Nazım bu durumu Fransa'da ağır bir komplonun kurbanı olarak yargılanan ünlü Dreyfus'un davasına benzetir. Avukatları aracılığıyla yaptığı bütün girişimler sonuçsuz kalır. Ve 1938 yılında Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilir. Nazım, buna rağmen iyimserliğinden bir şey kaybetmez. Daha sonra yazdığı şiirlerinden birinde söylediği gibi o, bir akarsu gibi iyimserdir hep. Cezaevinde hızla kendisine çalışma koşulları oluşturur. Artık hapishanede insanlarla tanışmak, onların hikayelerini dinlemek ve bunları şiirleştirmek temel uğraşısı olmuştur. Kuvayı Milliye Destanı'nı yazmaya başlar. Kurtuluş Savaşı'nın gerçek kahramanlarını anlatır Nazım. "Onlar ki suda balık \ havada kuş kadar çokturlar \ korkak cesur hakim ve çocukturlar \ yaratan ve var eden ki onlardır \ destanımızda yalnız onların maceraları vardır" sözleriyle başlar destan. Nazım Sultanahmet Cezae-

vi'nde Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le birlikte kalır. Daha sonra da onlarla birlikte önce Ankara Cezaevi'ne ardından Çankırı Cezaevi'ne sevk edilir. 1941 yılında sevk edildiği Bursa Cezaevinde ise Orhan Kemal ve İbrahim Balaban ile birlikte kalır. Nazım, Çankırı Cezaevinde Kemal Tahir'i büyük bir yazar olarak yetiştirdiği gibi, Bursa Cezaevi'nde de Orhan Kemal'i yetiştirir. Bu arada Kemal Tahir'le mektuplaşmalarını sürdürür. Onun eserlerinin ana çatısının oluşmasında büyük emeği geçer. Bu çaba Kemal Tahir özgürlüğüne kavuşana kadar sürer. Orhan Kemal'le ise Orhan Kemal özgürlüğüne kavuştuktan sonra da yazışmayı sürdürürler ve kuşkusuz Orhan Kemal'in büyük bir hikayeci olmasında en büyük pay Nazım Hikmet'e aittir. Yine İbrahim Balaban'ın büyük bir ressam olmasında onun, diğer mahpusların deyişiyle "şair babanın" emeği yadsınamaz. Nazım bir yandan tüm mahkumlarla tek tek ilgilenirken bir yandan da Bursa'da Cezaevi'nde kurduğu dokuma tezgahların da ürettiği Bursa İpeklileri ile para kazanıyor bunun büyük bir kısmını dışarıya Piraye'ye gönderiyor, bir kısmını içeride kendi ihtiyaçlarına ayırıyor ve yine önemli bir kısmını Kemal Tahir'e gönderiyor, Orhan Kemal'e veriyor ve parası olmayan diğer mahkumların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu. O cezaevini tam anlamıyla bir üniversiteye, güzel sanatlar akademisine çevirmişti. Bir yandan da mahkumlara kendi yaşam görüşünü, sosyalizmi anlatıyor, onları gelecek güzel günler için gökten ayet inmediğine, onu ancak kendilerine kendilerinin vaat edebileceğine inandırmaya çalışıyordu. Nazım, önce "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi" olarak başladığı "Memleketimden İnsan Manzaraları" adlı eserini de burada yazmaya başladı. Bu yazdığı, yazmayı düşündüğü en uzun destan olacaktı. Ondan önce yine cezaevinde kitapların arasında bulunduğu ve okuduğunda çok etkilendiği Simavna Kadısı Şeyh Bedrettin üzerinde bir destan yazmıştı.

*"Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı
demiri oya gibi işleyip hep beraber
hep beraber sürebilmek toprağı
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek
Yarın yanağımdan gayri her şeyde her yerde hep
beraber*

diyebilmek için" diyen bu eserle ilgili olarak Yaşar Kemal, Nazım'la aralarında geçen bir konuşmayı aktarıyor: " Bir gün Nazım'a dedim ki: 'Hapishane olmasaydı bu büyük destan olur muydu?', 'Belki başka şey olurdu ama destan olmazdı. Onu hapiste hep

Cezaevinden arkadaşları kendi fiçasından

birlikte yazdık' dedi. 'Ben onlara sorardım, onlar bana anlatırdı. Ben destandan parçalar yazar, onlara okurdum. Böyle böyle yazıldı destan. Edebiyatla uğraşanlar bilirler ki, destanın doğuşu böyledir. Destanı halk sanatçısıyla birlikte yapar'. Ben dedim ki: 'Hapishane olmasaydı sen gene halka gitmenin yolunu, onunla birlikte büyük bir destan oluşturmanın yolunu bulurdun.' Çok alçak gönüllü adamdı, buna karşılık vermedi. Birkaç gün sonra ya bu konuşmamın üstüne düşünmüş ya da ayrı bir konu olarak üstüne varmış 'Ömrüm hapishanede geçmeseydi, ben böyle olmazdım' dedi. 'Daha çok çalışır, belki de iyi bir şair olurum' (Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s.349). aynı eserde ünlü yazar Nazım'ın başka yönlerine de değinir; "onun en büyük özelliği, ondaki sonsuz halk inancı ve halk sevgisidir... Dostoyevski'nin el yordamıyla bulunduğu halk sevgisi onda bir bilinçtir... Nazım Hikmet, bir ömür boyunca, sevginin, dostluğun, aydınlığın, güzelliğin türküsünü söylemiştir" (s.352-353) Bunlara bir de "umudun türküsünü" eklemek gerekiyor çünkü büyük komünist şair en kötü zamanlarında bile umutsuzluğa düşmemiş, "her şeye rağmen ve her şeyden dolayı" umut etmeyi, inanmayı sürdürmüştür: Piraye'ye yazdığı 21-21 saat şiirlerinden birinde:

"Sevgilim,

bu ayak sesleri, bu katliamda

hürriyetimi ve ekmeğimi ve seni kaybettüğim oldu.

Fakat açlığım, karanlığım ve çiğliklerim içinden
Güneşli elleriyle kapımızı çalacak olan
Gelecek günlere güvenimi kaybetmedim hiçbir
zaman" diyor.

Yine bir şiirinde:

"Bir bayrak dalgalanır kafamda
kan gibi kızıl

(...)

Bir şarkı söylerim

bütün fidanlarım ümitli

şarkılarında kavgası, kaderi,

sevinci insanlarımızın

ve elimde kadınınım elime dokunamayan eli" demektedir. Nazım, en zor koşullarda dahi bu "nikbinlik"i kaybetmemiştir. Ona bu enerjiyi, bu yaşam sevgisini veren sahip olduğu dünya görüşüdür elbette. Nazım, açık ki "Sevinç İşçileri" nin en büyüğüdür. Yüreği her an her saat umut ve sevinç üretmekle kalmadı, bunu insanlara da taşıdı durmadan. Ömrünün on üç yılını aralıksız hapislerde geçirdi; toplam on beş yıl hapis yattı; ama " Bakıyorum geceye demirlerden \ ve iman tahtamın üzerindeki baskıya rağmen \ kalbim en uzak yıldızlarla birlikte çarpıyor" dedi. Yine Piraye'ye yazdığı bir şiirde:

"Sevdalınız komünisttir

on yıldan beridir hapistir

yatar Bursa Kalesinde

hapis ama zincirini kırmış yatar

en ala mertebeye ermiş yatar

yatar Bursa Kalesinde" diyecektir. Yaşadığı

onca baskıya, hapse rağmen "Fevkalade memnunum dünyaya geldiğime" diyen odur. Kimine göre lafı bile edilmeyecek, ona sorarsanız bütün bir ömür olan on üç yıl hapisliği bir çırpıda delip çıkan da odur. "Ben yirminci asırhım \ ve bununla övünüyorum \ bana yeter yirminci asırda olduğum safta olmak \ bizim tarafında olmak \ ve dövüşmek yeni bir alem için \ Dostlar ki \ bir kere bile selamlaşmadık \ aynı eklemek, aynı hürriyet, aynı hasret için ölebiliriz \ Düşmanlar ki \ kanıma susamışlar \ kanlarına susamışım..." diyen de Nazım'dır. O, zaman içinde insanları tanımanın ustası olmuş, dostu düşmandan ayırmakta ustalашmıştır. Ve artık kendisini "Hapiste yatacak olanlara öğütler" verecek kadar kıdemli hissetmektedir. "Dünyadan, memleketinden insandan \ umudun kesik değil diye \ ipe çekilmeyip de atılırsan içeriye \ yatarsan on yıl on beş yıl \ daha da yatacağından başka / sallansaydım i-pin ucunda \ bir bayrak gibi keşke demeyeceksin" diyor büyük şair" belki bahtiyarlık değildir artık \ boy-numun borcudur fakat \ düşmana inat \ bir gün fazla

yaşamak” diyor. İçeride mektup beklemenin tatlı ama tehlikeli bir uğraş olduğunu, bir tutsağın yaşını unutmaması, kendini biten ve bahar akşamlarından koruması gerektiğini, bir de ekmeği son lokmasına dek yemeyi bir de ağız dolusu gülmeyi hiçbir zaman unutmaması gerektiğini söylüyor. Kuyunun dibindeki taş gibi yalnız kalsa da kırk günlük yerde yaprak kıvılcımasını hissetmesi gerektiğini anlatıyor. Ve en sonunda “yani içerde on yıl, on beş yıl\ daha da fazlası hatta geçirilmez değil, geçirilir\ kararmasın yeter ki sol memenin altındaki cevahir” diyerek aslolanın umutlu olmak, yürekteki ateşi karartmamak olduğunu anlatıyor. Başka bir yerde de, “asıl en kötüsünün ‘insanların bilerek, bilmeyerek\ hapishaneyi kendi içinde taşınması’ olduğunu söylüyor. O yıllarca hapis yatıyor ama hiç hapishanenin içine sızmasına izin vermiyor. Yıllar karşısında granit bir duvar gibi duruyor ve “etin gevşemesine bir başka tabir gerek\ Zira ihtiyarlamak demek\ kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demektir” diyor. Yine bir başka yerde “sevdiğim müddetçe ve sevebildiğin kadar\ sevdiğine herşeyini verdiğin müddetçe ve verebildiğin kadar gençsin” diyor. Hapishanede durup dinlenmeden araştırıyor. Her gün yeni şeyler öğreniyor. Ve öğretiyor. Dayısı kız Münevver’e yazdığı bir mektupta: “Sosyalizm\ yani şu demek ki dayı kız\ senin anlayacağın yani\ el kapısının yokluğu değil de\ imkansızlığı\ sosyalizm\ devirmek dağları elbirliğiyle\ ama elimizin öz biçimini\ öz sıcaklığını yitirmeden\ sevgilimizin bizden ne şan ne para\ vefadan başka bir şey beklemeyişi\ sosyalizm yani yurttaş ödevi sayılması bahtiyarlığın\ yahut mesela\ bu seni ilgilendirmez henüz\ esefle, güvenle, emniyetle gölgeli bir bahçeye girer gibi\ girebilmek usulca ihtiyarlığa\ ve hepsinden önemlisi çocukların ama bütün çocukların\ kırmızı, elmalar gibi gülüşü” diyor. Ve belki de sosyalizmin en güzel tarifini yapıyor bu satırlarla.

Nazım cezaevindeyken Hitler faşizmi sosyalizmin anayurduna saldırıyor. Stalin’in komutanlığında ve SBKP önderliğinde bütün bir Sovyet halkı, Nazi’lere karşı ayağa kalkıyor. Nazım bulunduğu Bursa cezaevinde edindiği kırık dökük, küçük bir radyodan ve küçük kağıt parçalarını birbirine ekleyerek elde ettiği büyük bir kağıda kendisinin çizdiği bir harita ile an be an savaşın gelişimini izliyor “Çizmek Moskova dolaylarının resmini” diyor bir şiirinde “kurşun kalemle çizmek onların kanlarıyla çizdiklerini” ve Nazım, “Memleketimden İnsan Manzaraları”nın en güzel şiirlerini Stalingrad’da, Moskova önlerinde faşizme karşı savaşanlar için yazıyor. 28 Panfilovcu için

yazdığı mısralar bugün hala canlılığını koruyor. Ve belki de bugüne kadar hiçbir şair Nazım gibi anlatamamıştır oradaki kahramanlığın destanını. “Düşman inanamayacak kadar uzaktı Moskova’dan / yepyeni bir insan boyu uzaktı” diyor. Nazi ordusuyla sosyalizmin başkenti arasında yenilmez bir gücün, sosyalizmin yeni insanının durduğunu anlatıyordu. O insanlar ki şaşmak bahsinde çocuk olan ama tankların demirlerine yapışan elleri, yapıştığı yerden koptuğu halde tankların zincirlerini bırakmayan insanlardır. O insanlar ki düşman mevzilerinin üzerine göğüslerini açarak gidenlerdir. Sosyalizmin Anayurt Savunması böyle kazanılıyor. Kızıl ordu Hitler faşizmini böyle yeniyor ve sosyalist sisteme saldırmanın faturasını ona acı ödetiyor. Hitler faşizmini inine kadar kovalıyor ve insanlığı bu büyük beladan kurtarıyor. İşte Nazım o ölümsüz mısralarıyla bu kahramanlığı destanlaştırıyor.

Nazım’ın Dizelerinde Ölümsüzleşenler

Nazım, sadece Moskova önünde faşizme karşı savaşanların değil, Madrid kapısında Franko faşizmine karşı “No Passaran” diyerek nöbet tutanların da şiirini yazıyor. “Karanlıkta Kar Yağıyor” şiirinde ayakları üşüyen nöbetçiye “Karanlıkta kar yağıyor\ sen Madrid kapısında\ karında en güzel şeylerimizi\ ümidi, hasreti, hürriyeti\ ve çocukları, öldüren bir ordu” diyor, “Biliyorum\ ne kadar büyük ne kadar güzel şey varsa\ insanogulları daha ne kadar büyük ne kadar güzel şey yaratacaklarsa\ yani o korkunç hasreti\ daüssılası içimin\ güzel güzlerindedir\ Madrid kapısındaki nöbetçimin.” Yine Fransa’da faşizme karşı direnişin başını çeken komünist partisinin “en katıksız evlatlarından biri” olan, “kafasıyla kitapların arasından kavgaya gelen\ fakat ona namuslu bir amele gibi sadık olan” komünist gazeteci Gabriel Peri’yi anlatıyor şiirlerinde. Kurşuna dizilmeden önce insanlığa son bir kez seslenen ve o “sabah şafakla bitecek olanı\ elinden gelseydi tekrarlamak\ tekrarları yine\ aynı yerden başlayıp\ aynı yerden geçerek\ ve yine gerekirse aynı yerde bitirmek üzere” dediği Humanitenin başyazarını ve onun şarkı söyleyen yarıları hazırlamak için nasıl Enternasyonal söyleyerek ölümsüzleştiğini anlatıyor.

Bir başka şiirinde Yunanistan Komünist Partisi’nin yiğit savaşçısı Beleyannis’i anlatıyor Nazım. Karanfilli Adam adını verdiği Beleyannis’in idam kararından hemen sonra çekilmiş resmini koyuyor masanın üzerine ve “gülüyor Beleyannis” diyor. “Türküler ancak böylesine hilesizdir\ ve ancak komünistler and içler böylesine hilesiz”

Nazım tüm şiirlerinde yeni bir dünya için savaşanları anlatıyor. Umutsuzluğun içinde umudu temsil edenleri. Asılan partizan Tanya'yı anlatıyor örneğin. Gerçek adı Zoe olan ama faşist cellatlara gerçek adını vermemek için Tanya diyen partizani anlatıyor. Tüm işkencelere rağmen konuşmayan, Nazi işkencecilerini yoran ama kendisi yorulmayan on sekiz yaşındaki Sovyet Partizanı Tanya'yı... "Geliyor bizimkiler \ duyuyorum nal seslerini" diyerek Nazım'ın mısralarından haykıran genç kıızı...

Nazım tüm şiirlerinde diyalektiği adeta oya gibi işliyor. Şiirlerinde doğadaki değişim süreçlerini, zıtların mücadelesi ve birliğini, yadsımanın yadsınmasını, bütün halinde diyalektiği duyumsatabiliyor insan. Her şeyin nasıl birbiriyle bağıntılı olduğunu, toprakla demirin, hayatla ölümün nasıl iç içe geçtiğini insan Nazım'ın şiirlerini okuyunca daha iyi anlayabiliyor. "sukut yok hareket var" diyor bir şiirinde "bugün yarına çıkar\ yarın bugünü yıkar\ ve bu durmadan akar akar akar..." Bir şiirinde "Rüzgar akar gider" diyor "aynı kiraz dalı bir daha sallanmaz aynı rüzgarda" Değişimin, hareketin zorunluluğunu vurguluyor hep. Ve ölümü insanın nasıl karşılaması gerektiğini anlatıyor. "Bir gülüşün ateşiyle yakmasını biliriz ölümün önünde cigaramızı" diyor "çizmişiz rotamızı\ dostların alkışlarıyla değil gıcirtısıyla düşmanın dişlerinin" ve bir başka şiirinde "-Paydos diyecek bize bir gün tabiat anamız\ gülmek, ağlamak bitti çocuğum\ ve yeniden uçsuz bucaksız başlayacak\ görmeyen, konuşmayan, düşünmeyen hayat "Nazım, bilgilene sürecini yine en güzel bir şekilde şiiriyle anlatır: "beynimiz bal yoğuran bir petek/ ona balı dolduran arıdır hayat/ aldığımız hislerin/ sonsuz pınarıdır kainat". Ve bir yerde insanlığın nasıl diyalektik bir dönüşümle bugüne geldiğini ilk yaşamın suda başladığını anlatmak için "anan, kızın olan denize inan" der. Bir başka yerde "Denize dönmek istiyorum/ denize dönmek istiyorum/ suların aynasında boy verip görünmek istiyorum" diyerek evrimin ve değişimin sürekliliğini anlatır.

Nazım'ın şiirlerinde en belirgin yan içerdiği insan sevgisidir. Oğlu Mehmet'e ithafen yazdığı bir şiirinde Tohuma, toprağa, denize inan/ insana hepsinden önce/ Bulutu, makinayı/ kitabı sev/ insanı hepsinden önce/kuruyan dalın/sönen yıldızın/sakat hayvanın/duy kederini/hepsinden önce insanın/sevindirsin seni cümlesi nimetlerin/sevindirsin seni karanlık ve aydınlık/sevindirsin seni dört mevsim/ama hepsinden önce insan sevindirsin seni demektir.

Nazım, içeride sadece şiirler yazmamıştır. Ro-

man ve tiyatro eserleri de yazmıştır. Kendi yaşam öyküsünü anlattığı Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim yurtdışında Romantikler adıyla yayınlanmıştır. Kan Konuşmaz adlı bir eserde bir çocuğun gerçek anne babasının onun fizyolojik anne babası mı yoksa ona emek veren, onu yetiştirip büyüten mi olduğunu tartışmıştır. Ferhad ile Şirin adlı tiyatro eserinde ünlü halk hikayesini yeniden yorumlamış ve Ferhad'ın Şirin'le kavuşabilmesi için Şirin'in ablası Mehmene Banu'nun şart koştuğu çok uzak bir yerden dağı delip susuzluktan kırılan Arzen halkına su ulaştırması şartını Ferhad'ın yerine getirdiğini ama bir noktadan sonra Şirin'e olan aşkının toplumsal bir aşka dönüştüğünü, Şirin'e ulaşması için Mehmene Banu'nun şart koştuğu şartı kaldırmasına rağmen, Ferhad kendisini bekleyen Şirin'in de gücenmesini göze alarak Arzen halkına suyu getirmek için dağı delmeye devam ettiğini anlatır. Nazım bu şekilde daha bir çok tiyatro eseri yazmıştır. Bunlar sonradan oyunlaştırılmıştır.

Nazım Sovyetlerde

Nazım, hapisliğinin son yıllarında af söylentilerinin ortalarda dolaşması ve kendisi için başlatılan özgürlük kampanyasına destek olmak amacıyla açlık grevine başlıyor. Kendisine yapılan haksızlığın düzeltilmesini ve biran önce serbest bırakılmayı istiyor. 18 gün açlık grevi yapıyor. Bu sırada yazdığı bir şiirde Ben bu Mayıs ayında/ ne hapisteyim ne açlık grevinde/ yatıyorum çimenin üstünde geceleyin/ Gözleriniz yıldızlar gibi başucumda/ ve elleriniz bir tek el gibi avucumda Durumunun giderek kötüleşmesi üzerine avukatının ricasıyla açlık grevine ara veriyor ama serbest kalmayınca yeniden açlık grevine başlıyor. Annesi Celile Hanım bu sırada elinde bir dövizle Galatasaray Köprüsü üzerinde oğlu Nazım Hikmet'e özgürlük istiyor. Celile Hanım günlerce burada insanlara oğlunun özgürlüğü için sesleniyor. Ve en nihayetinde çıkan af yasasıyla 13 yıl 5 ay sonra özgürlüğüne kavuşuyor. Çıktıktan sonra yine sıkı bir şekilde takip ediliyor, iş verilmiyor, işsiz kalıyor, polis sürekli Nazım'ı ve ailesini rahatsız ediyor. Nazım, 17 Kasım 1951'de Karadeniz'de kendisini alacak bir gemiye rastlamak umuduyla Tarabya sahilinden bir sürat motoruyla yanında yazar gazeteci Refik Erduran olmak üzere denize açılıyor. Karadeniz açıklarında onları fark eden bir Bulgar gemisi olan Plehanov, Nazım'ı gemiye alıyor. Nazım önce Bulgaristan, ardından 29 Haziran'da Moskova'ya gidiyor. Moskova'da parti yetkilileri tarafından ve Sovyet Yazarlar Birliği

tarafından çiçeklerle karşılanıyor. Uçaktan inerken sosyalizmin anavatanına gelmiş olmaktan duyduğu sevinci dile getiriyor.

Nazım'ın bundan sonraki yılları memleketine duyduğu hasret, komünist partiler toplantılarına katılma, yeni şiirler yazma, barış elçisi olarak çalışma, dünyanın dört bir tarafına yolculuklar yaparak, toplantılara katılma, sosyalizmi anlatma şeklinde geçiyor. Zaman zaman Türkiye'den yanına gelen yazarlarla görüşüyor. Bu dönemde en çok Küba'da bir devrim olmasından heyecan duyuyor. Ölmeden kısa bir süre önce 1961'de Küba'ya da gidiyor. Havana Röportajı adlı şiirinde Küba Devrimini anlatıyor:

Fidel' de içlerinde 82'nin 12'si sağ kalmıştı

Fidel' de içlerinde 12 kişiydiler 56'nın Kasımında

Fidel' de içlerinde 150 kişiydiler Aralıkta 56'nın

Fidel' de içlerinde 500 kişiydiler Şubatında 57'nin

Fidel' de içlerinde Fidel de içlerinde 1000

oldular 5000 oldular

Fidel' de içlerinde Fidel' de içlerinde bir milyon yüz

milyon oldular

Yıktılar Batista'yı 1959'un Ocakta

(...)

**ve Birleşik Amerika Devletleri hava, deniz ve
kara kuvvetlerini**

ve Birleşik Amerika Devletleri dolarını

**ve Küba'nın havasında ağır çiçek kokularına
karışık ter kokusu dağıldı**

yani Birleşik Amerika Devletleri korkusu

Ve ömrünün son döneminde sevdalandığı Vera Tulyakova için yazdığı Saman Sarısı adlı şiirinde şair Abidin Dino'ya sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin diyor ve ekliyor 1961 yazı ortalarındaki Küba'nın resmini/ çok şükür çok şükür bugünü de gördüm/ ölsem de gam yemem gayrının resmini yapabilir misin üstat diyor. Ve Abidin'e sen el resimleri yaparsın Abidin/bizim işçilerin, ırgatların elini/ Kübalı balıkçı Nikolas'ın da elini yap karakalem/ Kooperatiften aldığı yepyeni evin duvarında okşamaya kavuşan/ ve okşamayı bir daha unutmayacak olan/ ferah bir duvarı okşayabildiğine inanmayan/ artık bütün sevinçlere inanan/ Kübalı balıkçı Nikolas'ın elini/ Fidelin sıkığı eli/ şekerkamışı gibi yeşerip ballanan umutların eli/ yalansız hürriyetin eli diyerek sosyalist sistemin insanlara kazandırdıklarını anlatıyor.

Yine Havana Röportajı şiirinde mimarlara rastlıyorum diyor güneşten aydan yıldızlardan daha doğrusu çok ama çok daha mutlu yaşanan bir dünyadan/ diyelim ki yirmibirinci yüzyılımızın ortalarından

gelen ve bıyıkları yeni terlemiş mimarlara rastlıyorum/ bahçeler ve yapılar yapıyorlar/ ama insan gücünün bugüne dek yeryüzünün hiçbir yerinde görmediği/ biçimlerle, renklerle, rahatlıklarla/ (...) meğerse ne kadar çok, ne kadarda güzel ve de hemencecik söylenecek sözleri varmış sosyalist devrim mimarlarının Küba'da/ işçilere köylülere, aydınlara/ (...) işçilere rastlıyorum/ hiç kimse onlar gibi böylesine güvenle geçmedi sokaklarından Havana Havana olalı beri diyor. Ve adeta özlemlerinin bir kez daha bir kez daha doğrulanmasından duyduğu mutluluğu bir çocuk gibi haykırıyor. Dünya üzerinde başka sosyalist devletlerin kurulmasıyla Nazım, ömrünün son yıllarında kelimenin tam anlamıyla bahtiyar oluyor. Henüz memleketinde sosyalizm kurulmamıştır ama bir gün hürriyetin en şanlı elbisesiyle işçi tulumuyla kendi memleketinde dolaşacağına inanmaktadır. Ve tohumların tohumunu serpilip gelişeni, Türkiye işçi sınıfını selamlıyor. Büyük umudunu korumayı sürdürüyor: Aya gidilecek/ daha da ötelere/ teleskopların bile görmediği yere/ Ama bizim dünyada ne zaman kimse aç kalmayacak/ korkmayacak kimse kimseden/ yermeyecek kimse kimseyi/ umudunu çalmayacak kimse kimse- nin/ işte ben komünistim bu soruya karşılık verdiğim için diyor.

Nazım, tüm yaşamı boyunca tüm benliğiyle komünizm için savaştı. Yaptığı herşeye ve tabii sanatına bu yön verdi. Nazım'ı Nazım yapan şey onun komünist kişiliğiydi. Mavi Gözlü Dev, hep komünist bir toplumun hayalini kurdu. Piraye'ye yazdığı bir şiirde Hangimiz ilkönce/ nasıl/ve nerede ölürsek ölelim/ seninle biz/birbirimizi/ ve insanların en büyük davasını sevdi/ dövüştük onun uğruna/ 'yaşadık' diyebiliriz diyecektir. Büyük komünist şairimiz 3 Haziran 1963'te Moskova'da geçirdiği bir kalp krizi sonucu yaşama veda etti. 3 Haziran 1963'te dünyanın en içli, en duyarlı, en büyük yüreklerinden biri durdu. Vasiyetinde istediği gibi Anadolu'da başucunda bir çınarın olduğu bir köy mezarlığına gömülemedi ama Moskova'da yazarlara ayrılmış Novodeviçiye Mezarlığında, ölümsüzlük yatağına kondu. Onun hayalini kurduğu komünist dünya henüz kurulamadı ama Mavi Gözlü Dev'in düşünün bir gün gerçekleşeceğini gösteren belirtiler dünya üzerinde hızla atıyor. O gün geldiğinde onun Davet şiirinde yaşamak/ bir ağaç gibi tek ve hür/ ve bir orman gibi kardeşçesine dizeleriyle dile getirdiği, hasretini duyduğu, kolektif yaşamda yeryüzü üzerinde kurulmuş olacaktır.

Yabancılaşmaya

Karşı Beyin Egzersizleri

Bilincinizin

VİRÜS TEMİZLEME programı var mı

Her gün yüzlerce kez karşılaştığımız, çoğunu artık gördüğümüzün ya da duyduğumuzun bile farkında olmadığımız pek çok şey bize bu soruyu sordurdu. Hani bilgisayarların kendi programlarını bozacak programlara karşı onu engelleyen virüs temizleme programları vardır ya, peki bizim, tüm bu karşılaştığımız virüslere karşı, bir programımız var mı ya da olabilir mi?

John Berger Görme Biçimleri kitabında reklamcılıkta kullanılan bizim gördüğümüz, etkilendiğimiz ama farkında olmadığımız figürlere dikkat çekiyor.

Bilincimizin oluşum sürecinde bazı bilgileri biz kendimiz ediniyoruz. Ama bazı bilgileri davranış biçimleri yaratır. Bizim için irade dışı ama bilgiyi ulaştırıcılar için iradi seçimlerdir bunlar. Örneğin müzik beğenisi o güne kadar dinlediklerimizce oluşturulur. Giyimde seçtiklerimiz moda, örnekler vb. ile şekil alır. Bir kişinin üzerindeki, söylediği şarkılara hatta davranış modellerine baktığımızda onun nelerden etkileneceği geldiğini anlayabiliriz.

Algılarımızı yönlendirenlerse bu kadar edilgen değiller tabii ki. Onlar bu yolla toplumda bir davranış değişikliği oluşturma amacındadırlar. En klasik tanımıyla eğitim, belirli bir grupta, belirli bir zamanda istedik davranış değişiklikleri yaratma eylemidir.

Her yerde, her an algılarımız yoluyla bilincimize ulaşanların niyeti nedir peki?

Çoğunlukla, bir mal için talep yaratmak ya da sistemin istediği, ihtiyaç duyduğu insan tipini oluşturmak. Medyanın bu konuda oldukça örgütlü ve bilinçli çalıştığını hepimiz biliyoruz. Dün yadırgadığımız şeyleri bugün giyiniyoruz. Dün kullananları kavramları kullanıyoruz. Kendimizi okumayı düşünmediğimiz bir kitabı ya da gazeteyi okurken, bir filmi ya da olayı seyrederken buluyoruz. Özel hayatların deşifre edilmesi, sergilenmesi dün utanç verici bir olayken bu gün alelade bir gerçek. Örnekler sayısız uzatılabilir. Sadece kanıksadıklarımızı bir gözden geçirmek bile iyi bir egzersiz olacaktır. Ama virüsü temizlemek bu kadar kolay olmasa gerek, bu sadece yolun başlangıcı.

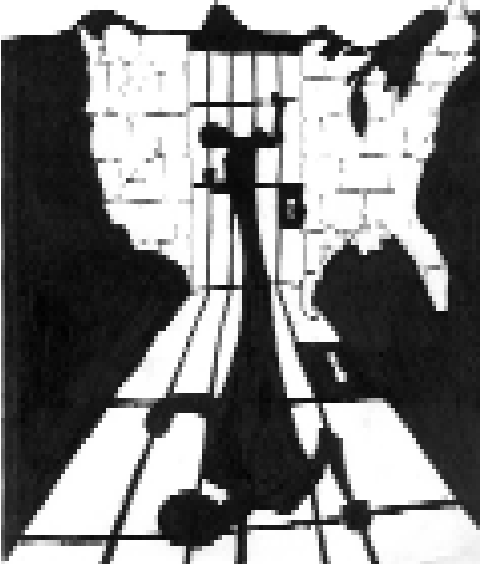
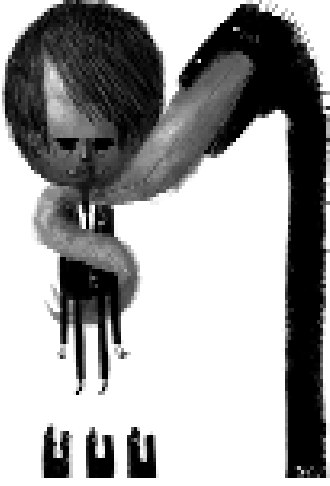
Yaratılmak istenen insan tipi nasıl bir davranış sergiler? Öncelikle tüketir. Çılgınca tüketir. Alışveriş yapar, kısa sürede aldıklarından bıkar ve özendiği, gördüğü başka bir şeyi alır ve onu tüketir. Eşyanın kullanım değerinin bitip bitmemesine, işlevsel olup olmadığına bakmaz. Yenisini, daha yenisini almaktadır gözü. Şuan piyasada en son ürün olarak sergilenen pek çok elektronik cihazın 7-8 hatta daha fazla sonraki teknolojilerinin hazırda beklediğini duyduk. Ama biz bütün ara ürünleri tüketmeli, atmalı ve yenisini almamız. Çünkü yaratılmak istenen insan, toplumsal değerini eşyadan alır. Sahip olduğu maddi değerler onun manevi değerlerin-

den daha önde gelir. filmlerde fakir kız ya da erkek zenginleşir ve değer kazanır. Görkemli bir dünyanın paparazzileri fakir evlerinin en önemli izleni, sohbet konusudur. Reklamlar, bir mal edinmeyle, sizin ayrıcalıklı bir dünyaya ait olacağınız hissiyle sunum yapar. Bu yolda her şey mubahtır. Kişiliğiniz mi zarar görüyor, saldırganlaşıyor musunuz, etrafınızdaki insanları aşağılıyor musunuz bunlar önemli değil. Yeter ki o malı edinin ve yükselin. Diğer insanların varlık nedeni ancak sizin mala ulaşma yolundaki aracınız olmaktır. Yani araç ve amaç bir anda yer değiştirir. Tabii sizin bu kadar hırsıyla ve her şeye rağmen kendinize ve çevrenize karşı yabancılaşmanız için neler yapmalı medya. Toplumcu bir insan tüm bu aldatmacadan kurtulabilir. Sınıf bilinçli, diyalektik düşünebilen bir insansa tam anlamıyla yabancılaşmanın panzehiridir. Öyleyse, her zehir daha güçlü olmalı hem de insanlar bu panzehirden uzak durmalıdır.

Birinci aşama zehrin daha da güçlendirilmesi. Bu güçlendirme çeşitlenmeler şeklinde karşımıza çıkıyor. Bir bürokratin sözlerini, bir film karakteri ya da bir sanatçı söyleşi sırasında söylüyor. Bir kıyafet bir anda herkesin üzerinde. Haberlerde hep benzer konular, magazinler pompalanıyor. Bu güzel, bu çirkin. Bu bayağı bu yüce, insani pek çok özellik bayağı. Banallik yüce. Özenmek güzel, kültürünü bulmaya çalışmak, yaşamak çirkin. Tek bir güzel vardır onu da sistem belirler. Bu güzeldede tüm diğer kültürleri aşağılayan tiplerle karşımıza çıkar. Şiddet filmleri, yargısız infazları (yargılı infaz da iyi bir şeymiş gibi) hoş görmemizi hatta film kahramanıyla bir olup bir gün Vietnamlıları bir gün Rusları, bir gün suç kaynağı zencileri ya da devrimcileri öldürmesi için evimizden, koltuğumuzdan onunla aynı heyecanı taşımamızı sağlar. Önce kahraman bizden biridir, sevip bağlanırsınız ona. Sonra da olmamız istenen kişi olur ya da bizi tamamen hayal kırıklığına uğratar. Sadece TV değil tabii ki reklam panoları, tabelalar, moda tasarımları, gazeteler, markalar, sürekli her obje başka bir yönden bilincimize daha güçlü etki edip kendisine yer açmak için savaş verir.

İkinci aşama panzehirden uzak tutma. Bu burjuvazinin ölüm kalım savaşının en önemli saldırılarından

ONSOZ

birisidir. Bizim doğru-yanlış, haklı-haksız kavramlarımıza saldırır ya da oluşturur. Yakın zamanda Şemdinli'de ortaya çıkan olaylar öyle bir bombardımandı ki aslında sırf bu olay bile bilinçli bir insan için yeterdi. 3 askeri görevli önce eski bir PKK'liye ait olduğu bilinen kitapçıya bomba atıyor. Halk bu olayı görüyor ve suçluları yakalıyor linç etme girişimine asker müdahale edip halkın elinden bu kişileri alıyor. Sonra... Bu kişiler kayıp. Halk çok haklı bir adalet duygusuyla yola dökülüyor ve aslında en geri taleple bu kişilerin cezalandırılmasını istiyor. Zaten olaydan bizzat sorumlu fail devlet. Kimden kimi cezalandırması isteniyor. Ancak bu talep bile saldırıyla, kurşunlar ve gaz bombalarıyla cevap buluyor. Buraya bir parantez açmak gerek. 1997'de 4 Mart'ta devlet ilk kez Ankara Kızılay'ı dolduran emekçilere gaz bombası kullanıldığında herkes bu gaz bombalarının içeriği vb. konusunda uzun uzun tartıştı. Artık 19 Aralık Cezaevleri katliamlarıyla da birlikte nerdeyse her olayda duyduğumuz gaz bombalarını da kanıksadığımızın bilmem farkında mıyız. Olayımıza geri dönelim. Ayaklanma ısrarında devam edince çeşitli açıklamalar ortaya çıkıyor. Devlet bu konunun üzerine gidiyormuş, 2. Susurlukla karşı karşıyaymışız. Devlet elindekileri arka kapıdan neden bıraktı açıklama yok. Ya da derin devlet aldatmacası ve bilmem kaçınıcı Susurluk karartmaları aslında bu ve benzeri yüzlerce faili belli olayı örtme söylemlerinin ta kendisi değil mi? Önceleri hiç söz etmeyip kapattıkları bu tür olayları artık bulanıklık yaratarak çürütüyorlar. Ama panzehirden uzak tutma suçluyu kaçırıp ayaklanmayı suçlu ilan etme ve ortamı gürültüye boğmayla sınırlı değil. Mücadele veren insanlara güveni ve saygıyı yıkmaya (Bu konuda Hollywood son derece başarılıdır), onları bir grup hayalperest ve azınlık olarak gösterme ve hatta korkutma. En sıradan parodide, yarışmada ya da dizide karşımıza çıkabilir. Haberlerde dövülen, kaçışan eylemciler, bir dizideki yalın bitmiş bir eski mücadeleci, başka bir filmde herkesin dalga geçtiği sektör laflar etmekten başka işe yaramayan, devrimci sözleri dalga konusu yapan bir tip. Başka birisinde kahramanlıklarıyla hayran kaldığımız ama arkasındaki karanlık güçlerin farkında bile olmayan zavallı karakterimiz, diğerinde korkunç işkenceler, eziyetlerle faşizmin kendi gösterisini yaptığı senaryolar, dünyayı yok etmeye çalışan Ruslar, uyuşturucu ve fuhuştan gücünü alan Küba, eski nostaljilerinden başka her şeyini kaybetmiş yalnızlaşmış devrimciler... içinde bu ve benzeri herhangi bir saldırı içermeyen bir film bir dizi yok gibi. Che'nin devrim düşüncesinden bağımsız bir reklam malzemesi olması, Castro'nun her fırsatta diktatörmüş gibi yansıtılması, düne kadar yasak olan devrim kelimesinin sıradan her konuda kullanılması aklımıza hemen gelen panzehire ulaşmayı engelleme çabalarından bir kaç.

Peki sorumuza dönelim. Bilincimizin virüs temizleme programı var mı ya da olabilir mi? Önce bu konuda biraz egzersiz yapalım. Öncelikle etrafımızda olup bitenlere eleştirel bir gözle bakmak ve gördüğümüzün arka planını tartışmak gerekiyor. Ancak görebilmek ve tartışabilmek ilk adım olmakla birlikte bizi bir yere götürmez. Bilincimizi iradi bir biçimde kendimiz programlamalıyız. Bize dayatılan pompalanan tüm tüketici, bencil duygu ve düşüncelere karşı üretken, toplumcu bilinci etken kılmalıyız. Daha fazla okumalı, araştırmalı ve daha fazla tartışmalıyız. Tükettikçe tükenen bir sınıfın üyeleri olarak kendi sınıf çıkarlarımızın, onların yaratmaya çalıştıkları insan tipolojisiyle taban tabana zıt olduğunu görebilmeliyiz. Olayların birbirleriyle bağı, zıtlığını, değişkenliğini, öznel ve nesnel sebepleri araştırmalıyız. Yani bütün virüs saldırılarına karşı programlarımızı geliştirmek zorundayız. Bunun mümkün olduğunu tarihten ve günümüzden biliyoruz. Hemen her konuda, boş yer bırakmaksızın tarih, sanat kültür, inanç bütün alanlarımıza aynı anda saldırıldığını biliyoruz. Öyleyse tek tek bulup ortaya çıkarmalı, yerine kendi bilincimizi yerleştirmeliyiz. Unutmayalım ki bizim boş bıraktığımız her alan futbolla, paparazziyle, yalanlarla doldurulacak, düşünme biçimimiz tahrip edilecek. Hangi düzeyde olursa olsun herkes bilincine her yönden sızan bu virüslere karşı program geliştirmek zorundadır. Ya da programlanmış robotlar olarak yaşamaya mahkum....

İrkçilik

Özgür GÜVEN

İRKÇİLİK KAPITALİZMİN İDEOLOJİSİ

Sevdalarımız yalnız değildir

Fransa'da başlayan ve dalga dalga Avrupa'ya yayılan isyan, şimdilik duruldu gibi. Ancak isyanı ateşleyen asıl olgular varlığını sürdürüyor. Bu da daha büyük patlamalar için birikimin sürdüğünü gösteriyor; "köstebek" kazmaya devam ediyor. Biz de burada, bu isyanın temel nedenlerinden birisi olan ırkçılık üzerine birkaç şey söyleyeceğiz.

İrkçilik, her şeyden önce ezenler ve ezilenlerin varlığına dayanır, varlık gerekçesini sınıflı toplumdaki alırdır. Sınıflar ve sınıf karşıtlığı, ilk sınıflı toplumda kölelik-efendilik olarak var. Köleci toplumda kölenin bir hizmet hayvanı, insanın alt bir sınıfı olarak görülmesi ırkçılığı yarattı. Bu anlayışın bugünkü kapitalist toplumdaki varlık biçimi ırkçılıktır.

O tarihten bu yana bazı hakların özgür, bazılarının köle olarak yaratıldığı biçimindeki sabit bakışı, ilk çağların köleci imparatorluklarından beri bütün sömürgeci, yani sömürgeci egemen sınıfların diğer hakları egemenlik altına almalarının gerekçesi olmuştur. İrkçılığın kölelikten farklılaşmış ırkçılık biçimindeki şekillenmesi ise Avrupa'da ve özellikle aydınlanma çağı sonrasında oldu. Çünkü kapitalizmin doğuşu, ilkel sermaye birikimi, keşifler-fetihler için gereken ideolojik temel buydu: Bazı halklar yönetmek, bazı halklar yönetilmek için yaratılmıştır. Özellikle beyaz adam, yani Avrupalı yönetmek için. Bu bakış, ırkçılık o günden beri, yani kapitalizmin daha doğuşundan beri sermayenin egemen ideolojisi olmuştur. Bu ideolojik bakışla sermaye, gerek sömürgecilik-serbest rekabet çağında olsun gerek yeni sömürgecilik-emperyalizm çağında olsun kendi merkezlerinde azınlıkları, dünya ölçeğinde ise çoğunluğu daima yabancılaştırmış, yaşamın dışına doğru itmiştir.

Serbest rekabetin keşifler-fetihler tarihi pusuya ve baruta olduğu kadar ırkçılığa da dayandı. Beyaz adamın tarihi Amerika'nın işgalinin, yağmanın, talanın, katliamların, soykırımın tarihidir. Kapitalizmin keşifleri dünyayı keşfettiler: Roma'daki Papa'nın tanrılaşdırıp kutsallaştırdığı sermaye adına yağmanın ve vahşetin her türünü Amerika'dan Avustralya'ya kadar bütün dünyaya egemen kılmak için dünyayı fethettiler. Serbest rekabetin uluslar arası hukuku, sömürgelerdeki yağmanın keşifler ve fatihler arasında nasıl pay edileceğini saptamak için doğdu. Sermaye ve tanrı adına Amerika'da önce milyonlarca Kızılderili katledildi, sonra, bu kez işgücü açığını kapatmak üzere milyonlarca Afrikalı siyah adam Amerika'ya kaçırıldı, zincire vurulup, tarlaların ortasına kölelik hukukuyla bağlandı.

Avustralya'nın keşfi, İngiltere'nin selameti için, iç savaşlar ve ayaklanmalardan kurtuluşu için; İngiltere'nin açları, lümpenleri, serse-rileri, fahişeleri, suçlularına, yani sermayenin dışladıklarına bir sürgün yeri getirdi. Dışlananlar, Avustralya'nın gerçek sahiplerine, Aborjinleri dışladılar. Aborjinlerin katledilmesi soykırım sermaye için ne gam!.. Ne de olsa vahşiydi ve üstelik Amerika'dan Asya'ya Avustralya'ya kadar renkleri ya siyah, ya kırmızı, ya kahverengi ya da sarıydı, ama asla beyaz değil.

İrkçilik, aydınlanma çağı denen burjuva aydınlanmayla birlikte dünyaya egemen oldu. Bu, asıl olarak kapitalizmin, yani beyaz adamın, Avrupa'nın egemenliği idi. Ama bu çağda Avrupalı beyaz adam olsa olsa dünya nüfusunun yüzde on beş, hadi artıralım yüzde yirmisi kadardı ancak. Bu yüzde yirmi, tanrı ve sermaye adına dünyayı Uygurlaştırırken önce en kutsal emri yerine getirdi: Biriktir! Biriktir! Musa ve diğer peygamberler de böyle buyurur" (Marks- Kapital 1)

200 yıl önce Amerika'ya göç eden Alexander von Humbolt "Az çok

beyaz bir deri insanın toplumda hangi sınıfa gireceğine karar veriyor” demişti. Bu söz, genel kuralı bozmayan birkaç istisna dışında bugün de bütün dünyayı anlatıyor. Eğer Petro-dolarla oynayan bir Arap, K. Annan ya da c. Rice gibi beyazlaşan bir siyah değilsen, bir basketbol ya da futbol yıldızı olamamışsan rengin siyah, kahverengi ya da sarı olmuş fark etmez, dışlananların safındasın demektir.

Bugünün dünyasında yaygın bir önyargı:”ABD’li ve-veya Avrupalı olmayan kültür, kültür değildir.” İşte ırkçılığın kültürel alandaki en yalın biçimi. Afrikalı, Asyalı, Avustralyalı, Amerikalı yerlilerin, yani alt ırkların kültürü olmaz. Yaptıkları kültürel eserler, olsa olsa onların az gelişmiş ırklar olduğunu gösterir.

Fetihler ve keşiflerle dünyayı ele geçiren burjuvazi, sadece sermaye birikimiyle yetinemezdi. Kapitalizmin gelişimi hayatın her alanında idi. Burjuva sınıfı asıl ilgi-

lendiren yağma, talan ve altındı, ancak bu sürgit devam edemezdi. Gelişiminin belli bir aşamasında yağma ve talan kültüre, sanata da uzandı. Yüz yıllardan beri önce zenginlikleri, toprakları, emek ürünleri; sonra kültürleri, sanat eserleri ve hatta sözcüklerine varana dek her şeyleri gasp edildi.

Mesela, Afrika’da Bantu dilinde bir sözcük “quilambo”, “başlama yeri” demektir. Siyah adam Amerika’ya kaçırıldığında bu sözcüğü de yanında götürdü. Brezilya’da plantasyonlardan, latifundialardan kaçan köleler ormanın iç kesimlerinde pek çok kamp kurdular ve bu kamplara Afrika’dan getirdikleri “quilambo” adını verdiler: “Özgürlüğün başladığı yer” Oysa beyaz adam bunu çaldı; bugün Brezilya’da “quilambo”yu “genelev” yaptı Portekizce’ye kattı.

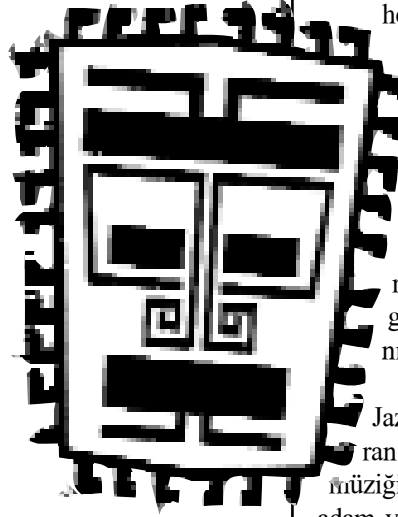
20. yüzyıl Avrupa resim ve heykel sanatını boydan boya kesen bir çizgi olarak Afrika sanatı vardır. Picasso’dan Dali’ye Afrika’nın maskaları, oymacılığın en güzel örnekleri, ağaç heykelleri bütün bir yüzyıl boyunca Avrupalı sanata damgasını vurdu.

Eğer Amerika’ya kaçırılan siyah adam olmasaydı bugün yüreklerimizi titreten Jazz, Blues vb. olabilir miydi? Aynı şekilde, insanın damarlarındaki kanı bile çoşturan Afrika’nın ritimleri olmasaydı bugün dünyayı saran Karaipler ve Latin Amerika müziği; salsa, samba, tango, rumba ve diğerleri olabilir miydi? Afrika’dan kaçırılan siyah adam yanında Afrika’nın ritimlerini de götürdü, Kızılderililerin ritimleriyle harmanladı, danslarını da birbirine kattılar ve Latin müziğini, Latin danslarını o müthiş renk-ritim-dans cümbüşünü yarattılar.

Oysa bütün bu gerçekliğe rağmen Louis Borges’den Arnold Toynbee’ye kadar pek çok Avrupa’lı entelektüele göre Afrika kültürel olarak kısır.

Tarih boyunca egemen sınıfın ideolojisini, hurafelerini bilim payesiyle taçlandırılan hiç eksik olmadı. Bunlardan biri de Herbert Spencer. Spencer’e göre devletin görevleri belli olmalıydı, o, hiçbir şekilde “doğal seleksiyon” a müdahale etmemeliydi. Çünkü zaten doğa, insanlar arasında en güçlü olanları seçiyor ve onlara ayrıcalıklar tanıyordu. Devlet okullarıysa bu sürece müdahale ediyor, düzene itiraz eden asiler ve serseriler yetiştirmekten başka bir işe yaramıyorlardı. Oysa devlet, bu aşağı ırklara, beyaz adamın yani yönetmesi için, beyaz adamın ihtiyaçlarını karşılaması için yaratılmış bu ırkların mensuplarına kol gücü ile yapılacak işler dışında hiçbir şey öğretmemeliydi. Yoksa asiler çoğalıyordu.

Elbette bunun bir de yasa haline getirilmesi var. İnsan ırkının ıslah yasaları yani Mesela şu IQ testi. 1900’lerin başında ABD’ye gelen göçmenleri o büyük “özgürlük anıtı”nın ayakları dibinde, Manhattan adasında bu teste tabi tuttular. Bu teste göre çıkan sonuç, ABD’ye ilk giriş yapanların yüzde sekseninin bir çocuk zekasına sahip olduğuydu. Aynı sonuç, şöyle de ifade edilebilir. ABD’ye göç edenlerin yüzde sekseni geri zekalıdır. Bu bizim iddiamız değil, onların 2bilimsel,2 vargılarıydı. Ha keza aynı tes-

te göre 1915'te Bolloya yerlilerinin çocuklarının yüzde sekseni "geri zekalıydı"....

İşte ABD denen bu geri zekalıların ülkesinde 1901'de ilk defa "insan ırkının islahı kanunu" çıkarıldı. 1930'a gelindiğinde ABD'de zeka özürlülerin tehlikeli katillerin, uyuşturucu ve alkol bağımlılarının, hasta ve dejenere kişilerin, sosyal ahlaksızların kısırlaştırılmasını yasa haline getiren eyalet sayısı 30 olmuştu. 1930 yılı, yani büyük bunalım. Bu tarihte böylesine muğlak kavramlarla dolu böyle faşist bir yasanın niçin çıktığını bilmek için kahin olmaya gerek yok herhalde. Kısırlaştırılanlar, elbette büyük çoğunluğu siyahlardan olan işçi sınıfından, işsizlerden insanlar oldu.

ABD bu konuda yalnız kalmadı. Avrupa'da onu izleyenler üstelik sadece Nazi Almanyası da değildi. Bu yasayı ilk benimseyenlerden biri de İsveç oldu. 1930'da kabul edilen "Sosyal Temizlik Yasası" 1976'ya kadar İsveç'te yürürlükte kaldı. İsveç, bu yasaya dayanarak 70 binim üzerinde insanı kısırlaştırdığını yakın zamanda itiraf etti. ABD'de ise en son 1972'de bu lanetli kanun kaldırıldı. Ama elbette ırkçılık bütün biçimleri ve iğrençliği ile sürüyor.

II. Emperyalist savaşta ve daha sonraki savaşlar da binlerce Amerikalı siyah hayatını kaybetti. Bu savaşlarda ve özellikle II. Paylaşım savaşında amerikan Kızıllaç'ı siyah adamın "pis kanının" beyaz adamın "soylu kanına" karışmaması için özel bir çaba içinde oldu. Zaten yatakta yasak olan savaşta yaralananlar için de engellendi.

Elbette 1960'lardan sonra yükselen 70'li yıllarda da süren siyahların kararlı ve ısrarlı mücadeleleri, siyah adamın yaşamında önemli iyileştirmeler getirdi, ancak bu sorun çözülmedi, devam ediyor. Irkçılık görünürde yasak, ama her amerikan Latin Amerikalı göçmenlere yönelmeye devam ediyor. Bu nedenle Amerika'da siyah nüfusun yüzde yirmi beşi hayatının bir döneminde mutlaka cezaevine giriyor. 1990'larda ABD'nin bir çok büyük kentini alt üst eden siyah isyan bile ırkçılığın boyutunu göstermeye yeter.

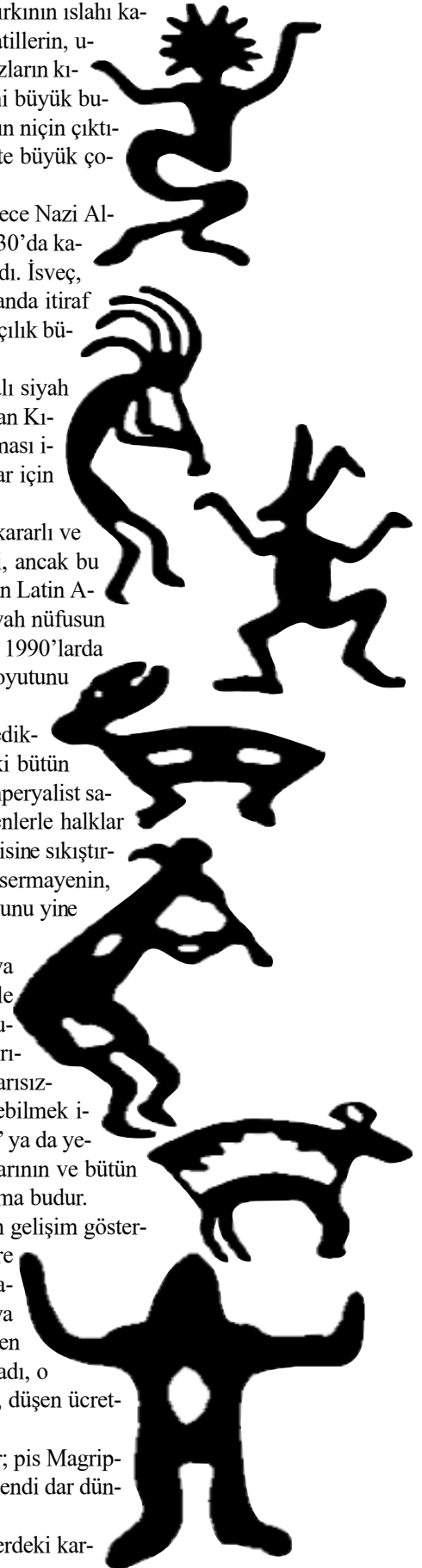
1789 Burjuva Devrimi, iktidardakiler halkın istemlerini yerine getirmediklerinde, halkın "devrim hakkı"nı teslim etmişti. Kapitalizmin daha sonraki bütün tarihi, halkların bu hakkı sahiplenmesinin ve kullanmasının tarihidir. II. Emperyalist savaş sonrasında Avrupa'da burjuva devletler yeniden örgütlenirken, egemenlerle halklar arasındaki karşıtlığı inkara yöneldi; sınıflar mücadelesini suç-suçlu kategorisine sıkıştırma çalıştı. Bugün Fransa'dan başlayıp Avrupa'yı sarsan isyan dalgası, sermayenin, böylesine köklü bir konuda elinde kalan tek yolun, bu büyük toplumsal sorunu yine suç-suçlu kategorisine indirgeyerek bastırma çabası olduğunu gösterdi.

Emperyalizmin II. Paylaşım savaşından sonra hayata geçirdiği dünya ölçeğindeki işbölümü ve bunu yerleştiren paradigması, sermaye birikimi ile sefalet birikimi arasındaki doğrudan bağın görünmez kılınmasına çalıştı. Buna göre başarılı kişiler ve başarısızlar olduğu gibi, başarılı ülkeler ve başarısız ülkeler vardır. Başarılı olanların ödülü zenginlik ve refah olurken; başarısızlar ise yoksulluk tanrıdan ve geleneklerden gelir. Bunu birazcık dengeleyebilmek için, başarısız olanlara başarının yolunu açmak için tek çare "serbest ticaret" ya da yeni adıyla "neo-liberalizm"dir. Emperyalist kapitalist dünyanın bütün okullarının ve bütün iletişim araçlarının proletarya ve halklara kabul ettirmeye çalıştığı paradigma budur.

1900'lerin ikinci yarısında II. Paylaşım savaşından sonra kapitalizmin gelişim gösterdiği yıllarda gerek Avrupa'da gerek ABD'de işgücü açığını kapatmak üzere bağımlı ülkelerden işgücü ithalatı yapıldı: Latin Amerika'dan ABD ve Kanada'ya, Asya, Afrika ve Ortadoğu'dan İngiltere, Almanya ve Fransa'ya doğru bir işçi akını oldu. Daha çok çalışıp daha az ücrete razı olan bu göçmen işçiler için, bir süre sorun olmadı. Ancak ne zamanki durgunluk, kriz başladı, o zaman bu göçmen işçiler günah keçisi oldular, horlanmaya, aşağılanmaya, düşen ücretlerin ve işsizliğin sorumlusu olmaya başladılar.

Günah keçisi ilan edilip dışlanan, pis kokan, gürültü yapan bu cahiller; pis Magrip-liler, bıyıklı Türkler, pakiler, negrolar için artık uzun iş saatlerinden sonra kendi dar dünyalarına çekildikleri gettolardan başka yaşam alanı kalmadı.

20. yüzyılın son çeyreğinde uygulanmaya başlayan ve sosyalist ülkelerdeki kar-

şı devrimlerden sonra yaygınlaşan neo-liberal politikalar ve emperyalizmin yeni evresinde üretim yapılarında bir değişim yaşandı. Sermaye, üretim bantlarını merkezlerden bağımlı ülkelere kaydirdi. Çünkü bağımlı ülkelerde hem emek gücü daha ucuzdu hem hammadde kaynaklarına ulaşım daha kolaydı. Üstelik uzun yıllar işbaşında kalan faşist diktatörlükler nedeniyle bu ülkelerde işçi sınıfı örgütleri büyük oranda dağıtılmış, emek örgütsüz hale getirilmişti.

Ortaya çıkan sonuç; emekçi yığınlar kendi ülkelerinde geçim ve yaşam araçlarından koparılıp emperyalist merkezlere ulaşabilirlerse, bu kez bir başka tehlike bekliyordu emekçi yığınları: gettolara, varoşlara, banliyölere dolduruluyorlar, ortalıkta görünmemeleri isteniyordu. Emperyalist efendiler onlara, “Ortadan kaybolun. Siz insanlığın başarısızlar kategorisindensiniz. Derilerinizin rengi siyah, kahverengi ya da öyle bir şey. Bu nedenle zaten var olmayı hale etmiyorsanız” diyordu. Çünkü onlar üretimden koparılıp bir safra gibi kenara fırlatıldıklarından tüketemiyorlardı. Tüketici olamazsan var olamazsın!..

Gettolara fırlatılıp hayattan kovulanlar, var olmak, var olduklarını gösterebilmek için harekete geçiyor, isyan ediyorlar. Bu kez sermaye, onları hemen suçlu ilan ediyor; gettolardan topladıklarını cezaevlerine dolduruyor. Böylelikle sorundan kurtulduğunu düşünüyor. Ama sınıflar mücadelesinin, tarihin ortaya koyduğu bir gerçek var: egemen sınıfların o muazzam teknolojik aparatla donatılmış ordularına, kolluk güçlerine rağmen hiç şansları yok. Çünkü onlar artık “akarsuya kilit” vurmaya çalışıyorlar, çünkü “ölüm vurdu damgasını alınlarına”. Dünyanın her yerinde bu hükmü yerine getirecek olanlar; işçiler, işsizler, baldırı çıplaklar, açlar, apoletsiz ve rütbesizlerden, rengi siyah, sarı, kırmızı, kahverengi ya da beyaz, yani her renkten ama aynı sınıftan, proletarya ve emekçilerden milyonlar harekete geçti. Hiçbir güç onların alınlarından “ölüm damgasını” silemeyecek. Şimdi hükmü infaz edecek olan mezar kazıcıları her yerden ve hep bir ağızdan bağıyorlar: “işte şimdi hazır o düşman/etse et/kansa kan/Açtık işte kanatlarımızı/Hadi dizil sıraya/duvar duvar/istersen dağ dağ dizil/Ama ölmeye hazırlan.”

Ayışığı Sanat Merkezi Atölye çalışmalarını başlamıştır

gitar
bağlama
tiyatro
yeni insan atölyesi

Kayıtlar için 1 Şubata kadar başvurularınızı bekliyoruz.

dosya:

HEPİMİZ BİRER SEVDAYIZ

Sevdalarımız yalnız değildir

Kürt dili, edebiyatı ve sanatı

Kürt Dili Edebiyatı ve Sanat Tarihi

NASIL ELE ALINMALI

Kürt Dili Edebiyatı ve Sanatı üzerine bir dosya hazırlamayı ÖNSÖZ dergisi olarak neden gerekli gördük. Öncelikle bu konuya değinelim. Yıllardır kültür-sanat alanında çalışma yürüten, araştırmalar yapan bir kurum olarak, yanı başımızdaki bir halkın geçmişten bugüne yarattığı kültürel, sanatsal değerleri tanımada daha çok da tanıtmada ne kadar geri kaldığımızı gördük. Kürt halkının özgürlük mücadelesini an be an takip ederken, onunla birlikte kavgayı yükseltirken, onun dili, kültürü, sanatı hakkında ne biliyoruz diye sorduk kendimize. Ezilen Kürt Halkının, yıllarca yasaklanmış dili hakkında ne biliyoruz? “Kart kurt” denilen, “dağ dili” denilen, “o bir dil değil lehçe” denilen Kürtçe hakkında bilimsel temellerde ne kadar araştırma yaptık, sorduk, öğrendik? Yoğun yaşanan asimilasyonun Kürt dili ve edebiyatı üzerindeki etkilerin ine kadar biliyoruz? Türk Halkoyunları diye yıllardır izlediğimiz, uluslar arası yarışmalarda birincilik aldığımız, oyunların gerçek sahiplerinin kimler olduğunu biliyor muyuz? Dinlediğimiz bir çok türkünün, aslında Kürtçe’den Türkçe’ye çevrilerek Türk Halk Müziği olarak dinletildiğini biliyor muyuz?Tarih kitaplarında, Dicle ve Fırat nehri arasında kurulan, iki nehrin arası anlamına gelen Mezopotamya uygarlıklarını okuduk.yaratılan bu uygarlık sürecinde Kürtlerin de bulunduğunu biliyor muyuz?

Soruları çoğaltmak mümkün ama gerekli değil. Amacımız Kürt dili, edebiyatı, sanatı konusunda bu sorulara cevap aramak, kulaktan dolma bilgileri bilimsel temellere oturtmak için araştırmaya giriştik.Yayınlanmış tüm kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Araştırma genişledikçe işimizin ne kadar güç olduğunu fark ettik. Önümüzde yıllarca baskı, sindirme, asimilasyon yaşamış ve buna karşı direnişlerin serhıldanların merkezi olmuş bir bölgenin yarattıklarını ortaya çıkarmak duruyordu.bir kazı titizliğiyle hareket etmek gerekiyordu. Tam biz bu çalışmalarla yoğunken, Diyarbakır’da Edebiyat Günleri düzenleneceği haberini aldık. Bizim için önemli bir fırsattı. Hemen girişimde bulduk, dostlarımızın da yardımıyla düzenlenecek olan Dil Konferansına misafir olarak kabul edildik. Hazırlıklarımızı yapıp Diyarbakır’a Amed’e doğru yola çıktık. Yıllarca Diyarbakır’ı korumuş kollamış Diyarbakır surları karşıladı bizi; “Hoş geldiniz” dedi. Kürtlerin, her zaman kültürel merkezi olmuş Amed’e bulunmak dosyamızın daha da zenginleşmesine neden oldu. Edebiyat günleri kapsamında yapılan etkinlikler, Dil konferansında yapılan tartışmalar, sonuç bildirgesi ve röportajları dosyada bulacaksınız.

Elbette, şunun da farkındayız bir dosya kapsamında sunacaklarımız Türk Dili, Edebiyatı ve Sanatını tüm yönleriyle ele almada yeterli olmayacaktır. Ç-

lışmalarımızı bir başlangış kabul ediyor ve katkıları bekliyoruz.

Kürt ulusal hareketinin mahkemeler önünde yaptıkları savunmalar incelendiğinde, tarihlerinin savunusu açıkça görülür. Daha sonraları Kürtlerin yakın tarihi ele alındığında eleştirel yaklaşım gelişmeye başlar. Son dönemde Türkiye mahkemeleri önünde yapılan savunmalarda, Kürt Ulusal hareketi yalnızca kendi hakkında konuşmamış. Dünyaya yönelik konuşmuştur. Bunun nedenleri var. Kürt halkı artık tarihini, ulusal varlığını herkese kabul ettirmiştir. Artık yalnızca geçmiş hakkında konuşmasına gerek kalmamıştır. Değerlendirmeleri gelecek hakkındadır.

Ama bu gelişmeye rağmen Kürtlerin tarihi ilgili tarihsel materyalist yöntemle dayanarak bir araştırma-değerlendirmenin ihtiyacı orta yerde. Böylesi bir bilimsel yöntemle yapılacak bir irdeleme Kürtlerin tarihi için olduğu gibi, Kürt sanat ve kültürü için de geçerlidir. Sanat ve kültürü Kürt halkının tarihi içinde bir belge özelliği taşımıştır. Bu nedenle kültür ve sanatına daha çok sarılmıştır. Kendisine ait tüm eserlere ya da anlatımlara sahip çıkmıştır. Hiç şüphesiz öncelikle bu zengin kültürün her yönden günışığına çıkarılması gerekiyordu. Bu iş kısmen başarılmıştır. Geçmişe ait çeşitli eserler ortaya çıkarılmış, halka ve dünyaya maledilmiştir. Fakat geçmişte ne denli parlak bir dönem yaşanmış olsa da, ne kadar büyük eserler verilmiş olsa da, geçmişin en ışıldayan yapıtı-tarihi bile gelecek için esinleyici değildir. Esin kaynağı geçmiş değil; gelecektir.

Nasıl ki, Kürt sosyalistleri yakın tarihteki Kürt politik ve toplumsal hareketinin eleştirisini yapmış ve daha gidebilmişlerse, aynı şeyi sanat ve sanatçılar için de yapılabilir. Kürt sanat ve kültürü tarihsel materyalizm işığında ele alınmalıdır. Sınıfsal kurtuluş mücadelesi öne çıktııkça bunun gerekliliği daha iyi anlaşılır. Bir örnekle somutlarsak, Sovyet döneminde, bilim emekçileri Puşkin'den bu yana Rus edebiyatını, sanatını yeniden ele alıyor, Rus sanatçılarını bilim ve düşün yapıtlarının doğru bir biçimde kavranması sağlanıyor. Her sanat eseri ve sanat içinde bulunduğu dönemin ürünüdür. İçinde bulunduğu toplumla karşılıklı ilişki içindedir. Bu karşılıklı diyalektik bir ilişkidir. Hiçbir sanat bu gerçeğin dışında değildir. Bu demek değildir ki; her sanat ürünü doğduğu toplumsal koşulları ve çelişkileri doğru verir. Ama, her sanat mutlaka kendi dışındaki toplumsal çatışmanın etkisinde kalır. İşte bu koşullar ve sanatla karşılıklı etkisi materyalist tarih anlayışıyla doğru kavranabilir.

Her ezilen ulus kendi tarihine tutkuyla bağlanır. Bunu bir tutunma ve bir direnme noktası olarak görür. Kürt halkının durumunda olduğu gibi, ulusal varlığı yok sayılmış, yüzyıllarca baskıya uğramış bir halk, işe tarihle başlar. Kürt araştırmacılar kendi tarihlerini anlatırken göze çarpan özellikleri, bu tarihi eleştirmedin olduğu gibi ortaya çıkarmalarıdır. Kürtlerin tarihini araştıran birçok sosyalistte de bu eğilim belirgin bir haldedir. Bu, bir yere kadar anlaşılır bir şeydir. Yok sayılan ulusal kimliğini, tarihini açığa çıkarmak isterken bu türden eğilimler ortaya çıkabiliyor. İnsanlık tarihi içindeki rolünü ispatlamaya çalışırken, kendi dışında bu uygarlığın yaratılmasında önemli yere sahip halkları göremeyebiliyor, ya da yaratılan ortak değerlere tek başına sahip çıkabiliyor. Oysa sorun, insanlığın tarihsel yürüyüşü içindeki konumunu, durumunu ve karşılıklı ilişkilerini doğru bir şekilde ortaya koyabilmektir.

Araştırma

MEM Ū - ZİN

Sıla ERCİYES

(...)

Xânî kemalsizliğin kemale ermesinden dolayı,
Kemal meydanını boş buldu.

Yani kabiliyetinden ve ehliyetinden değil,
Sadece hamiyet ve aşiret tutkunluğundan,

Kısacası: inattan yada çaresizlikten
Mutat hilâfı olarak bu bit'atı işledi(1)

Duruyu bir yana itip içti tortuyu,
İnci gibi olan Kürt dilini

Düzene koydu, intizama getirdi,

Söylece amer için çekti ceza,

Ki el demesin "Kürtler,
İrfansız, asılsız ve temelsizdirler.

Çeşitli milletler kitap sahibidir,

Sadece Kürtler nasipsizdirler"

Hem düşünce adamları demesin ki "Kürtler,
Amaç edinmediler aşkı.

Heç birlikte ne isterler, ne de istenirler

Heç beraber ne severler, ne de sevilirler.

Onlar aşkın tadından yana hepten nasipsiz,
Hakikî ve mecazî aşktan da boştur"

Hayır... Kürtler o kadar kemalsiz değil,

Fakat öksüz ve mecalsizdirler.

(...)

klasik Kürt edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Elmedê Xânî'nin Mem – ū Zin adlı uzun eserinde, onun neden bu yazım serüvenine girdiğini yukarıdaki kendi dizelerinden anlayabiliyoruz. Birçok araştırmacı, Kürt aydınları genelde bu eserin Memo ve Zin arasındaki aşka odaklı olduğunu yazmışlardır. bizlerde, bu eserden yola çıkarak yapılan sinema ve tiyatrolardan bundan başka mesaj alamadık. bu anlamda bizler de bu eseri bir aşk masalı olarak biliyor ve seviyoruz.

"Şir aşk masalı olduğu doğru değil mi" diye sorulabilir. Evet, doğru, bir aşk masalı Mem ū Zin... Ama yalnızca o değil... Elmedê Xânî'nin kendi dizeleriyle ifade edersek;

"Gönüldeki derdin şerhini kılayım efsane
Zin ve Memo'yu ederek bahane"

Zin ve Memo'yu bahane ederek bu ölümsüz eserin yaratıcısı Elmedê Xânî hakkında çeşitli rivayetler olsa da, genel kabul gören doğum tarihi 17. yüzyılın ortalarıdır. Onun nerede doğduğu, hangi aşirete mensup olduğu konusunda çeşitli rivayetler olsa da, Xânî'nin yaşamına ilişkin gerçekleri eseri Mem ū Zin'de bulmak mümkündür. Yaşamının çeşitli dönemleriyle ilgili bilgiler, yaşadığı dönem, bu dönemde Kürt halkının ekonomik, kültürel, sosyal dokusu, Kürt edebiyat dünyası, felsefî bakış açısı, verdiği mücadeleyi bulabiliyoruz. Sakın Xânî doğum tarihini bize nasıl bildiriyor; "yokluktan koştugu zaman tarih bin altmış bir idi."

Xânî hicri 1061, miladi ise 1651 yılında doğmuştur. Babası Şeyh İlyas, dedesi Eyaz'dır. Xânî aşiretine bağlıdır. Okuma yazmayı aile içinde öğrenen Xânî, Ahlat ve Bitlis medreselerinde eğitim gördü. Ayrıca Bağdat, Şam, Halep ve İran medreselerinde eğitim

aldı. Kürtçe'nin yanında Arapça, Farsça ve Türkçe bilmesine rağmen, edebiyat metinlerini yalnızca

(1) yani herkesin tersine, bu kitabı Kürtçe olarak yazdı.

Çünkü o zaman herkes Arapça ve Farsça'ya meraklıydı, kitaplar o dillerde yazılırdı. Kürtçe yazdı. Kürtçe yazmaya özel önem gösterdi. Der ki dizelerinde "Su meyve sulu olmasa bile / Kürtçe'dir o kadar yeter"

Bilinen üç temel eseri Nûbara Bıçukan (Çocuklar için ilk Meyveler), Aqîda İman (İmanın Şartları), Mem û Zin (Memo ve Zin) Nûbar Kürt dil tarihindeki ilk sözlüktür. Su da Xanî'nin Kürt diline ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir.

"Üçüncü Öğretmen Xanî" adlı eserinde H. Men şöyle diyor: "Kürt dili üzerine ilk çalışmayı yapan odur. Kürtçe'yi Kürt çocuklarına gramerli, kurallı öğretmek fikir ve kararındadır. Kürtçe'nin yanında Arapça ve Osmanlıca'yı öğretirken, o çağın coğrafyası da geçerli akçe dillerin "öğrenilmesi kararındadır. O coğrafyada yaşayan Kürt beyliklerinde devlet lisanı Osmanlıca, edebiyat, sanat lisanı Farsça, din-bilim lisanı da Arapça idi. Xanî bir çocuğun evvela ana lisanını sevmesi, öğrenmesi, diğer dillerle de ilgilenmesi, hiçbir dilin diğerinin zenginliğine, geçerliliğine veya güçlü, otoritesine kurban edilemeyeceği inancındadır. Xanî'nin büyüklüğü çoban, aşiret, beylik durumuna düşürülüp aşağılık kompleksine alıştırılmış köklü Kürt halkının bedeni üzerinde bunu deneme fedakarlığıdır. O bir öğretmendir. Doğrusu, o sadece Kürtlerin değil, insanoğlunun Aristo ve Farabi'den sonra üçüncü öğretmenidir." (2)

"Toplumla yol yöntem telkin ederken geçmişi, mitolojilerini, destanlarını yeniden düzenleyerek, eksik ve yanlışlarını düzelterek kulağına üflesenir uyanması daha kolay olur" diye düşünen Xanî, Mem û Zin'i yazarken kendine bir halk destanını temel yapmıştır. Su destan, Meme Alan destanıdır. "Pevdeden öyle ezgiler çıkarayım ki ben / Zin'i ve Memo'yu dirilteyim yeniden". Xanî Memo Alan destanından birçok motif almıştır. Ama içerik bakımından yepyeni ve farklı bir destan yaratmıştır. H. Men'e göre, Meme Alan halk sözlü edebiyatının destan şeklidir. Mem û Zin, Meme Alan'dan yola çıkıp Kürtçe kurgusu tamamen Xanî'ye ait olan, ulusların bağımsızlık destanlarının yazılmış ilk eseridir.

Ehmedê Xanî der ki, geçmiş dönemde bir padişah yaşardı... Soyu Arap, kendisi Kürt beyi... Tahtı Cizre'de... Botan beyi olarak anılan bey'in adı Zeynidin idi... İki kız kardeşi vardı Botan beyinin... "Biri doğruluk bağının selvisiydi", "diğeri beyin can ve ciğeri, adının yarısıydı" Sıtî ve Zin'di adları bu güzellerin... Biri esmer diğeri sarıydı... Mehtap gibiydi Sıtî... Güneş gibiydi Zin...

(...)

güzellik bakımından ikizdi ikisi

Sıtî gerçi çok nazenindi.

Fakat Zin de cennet hurilerine benzerdi.

Gerçi Sıtî yıldız misaliydi.

Ama Zin'in yüzü parlak bir aydı.

Gerçi mehtap gibiydi Sıtî

Fakat Zin de güneş gibiydi, daha tazeydi.

Gecelerin çralarına benzeyen bu, ikisi

Bağlara ve bahçelere yürüdükleri zaman,

Hayvanları ve cansızları bile inletirler,

İnsanları ve bitkileri talan ederlerdi."

Sıtî ve Zin olurda, karşılarında yiğit, yakışıklı delikanlılar olmaz mı... olur elbette... Tacdir Divan Vezirinin oğlu... Kahramanlıkta eşsiz... Soyu, resebi, asaleti belli... Delikanlıların baş tacı ve önderi... İki kardeşi var kurnaz mı kurnaz... Düşmanların korkulu rüyası... Birinin adı Arif, diğerinin Çeko... Memo divan katibinin oğlu, başı derli bir genç... Tacedin tüm akrabalarından öte tutardı Memo'yu... "Çıra yapmıştı kendine" onu... "Kardeşini görmediği gün, / çıra görmeyen geceye döner"di. Memo'da ona tutkun... cihat kardeşleridir birbirine...

(2) H. Men, üçüncü öğretmen Xanî, İstanbul Kürt Enstitüsü yayınları, İstanbul Ocak 2002, sayf. 40

Her aşk sınamalarından geçer, her aşk zorlu yollardan ilerler.

Ve her aşkın üzerinde kem gözler olur.. Meme ve Zin'in aşkına engel, "zamanın fitnecisi bir it oğlu it" vardı... Adı Beko.. beyin kapıcısı... Tacedin ısrar eder beyden Beko'yu kovması için... Ama bey "şarttır bizim için bir değirmenci / şarttır bizim için bir kapıcı" der de başka bir şey demez. Bilir Bekir zina çocuğudur ama sunu da bilir ki bey, "..... değirmenimiz onunla dönüp yükleniyor" (...)

Zalim olan bu avane zümresi

Subaşılar, kahyalar, kapıcılar,

Siz zalimlerin değirmenini döndürüyorlar

Zulüm tahılını öğütüyorlar.

Eski zamanların geleneği şöyle anlatılır Mem û Zin'de; güneş marta ulaştığında, hiç kimse kalmazmış evlerde, meskenlerde... Yaştı, erkek, kadınlara varıncaya dek... Özellikle bekarlar ve bakire kızlar, hepsi süstenir çıkarlanmış kırlara... sevenler birbirini seçsin diye...

Güneş marta ulaşmıştı... Memo ve Tacedin gizleyerek gerçek kimliklerini, hazırladılar kızlar gibi... Zin ve Sıtî de yaptı aynı şeyi, oldular erkek kıtlıklı... Ama engel değildi dıştaki görünüşü yüreklerin buluşmasına... Karşılaştıklarında vuruldular birbirlerine... Aldılar parmaklarından nişanlarını... (...)

(...)

Tacedin baktı ki kardeşinin elinde

Bir mücevher parlıyor çıra gibi

Bir yakut ki nar tanesi gibi

Karanlık gecede yakılan meşale gibi.

Ve de mum gibi parlıyor,

Hakkak "Zin" adını yazmış üzerine

Elini uzattı ki getirip,
 İyice bakıp görsün diye,
 Memo'da baktı ki Tacedin elinde
 Paha biçilmez bir elmas var
 Üzerine "Siti" adını yazmış
 Maharet sahibi bir üstat
 Hipokrates sarraf olsa eğer,
 Tartıyla ve kıratla tahmin etse,
 Eflatun için pazarlık yapsa,
 Karun'un bütün hazineleri,
 O yüzük taşlarının pahasının sekizde birini,
 Karşılayamazdı, uzak görüşlülerin bilgisiyle...
 (...)

Zin ve Siti'yi aşk öylesine değiştirmişti ki, dönemezlerdi eski hallerine... Dadıları Hayzebun onları , garip halde bulunca "her biriniz iki gözümün nurusunuz / Koruyucunuz Allah olsun sizin / Benim canım feda olsun size / Doğru söyleyin bana ne oldu halinize... / (...) Bu şaşkınlık mıdır yoksa sevda hayali mi"

Siti ve Zin anlatırlar yüreklerindeki derdi...

Nevroz günü iki delikanlıya tutulduklarını, ama onların kim olduklarını bilmediklerini söylerler... Yüzüklerle nişan ettik sevgimizi derler. Dadi kurtarmak için namuslarını Taced'in ile Memo'yu aramaya gider... Aşklarından olmuş hasta bulur onları... verin yüzükleri, laf gelmesin namuslarına ve en kısa zamanda gelin isteyin kızlarımızı. Memo aşkının simgesi olan yüzükten ayrılmak istemez ama söz olsunda istemez yarine...

Tacedin Siti'yi istemek için büyüklüklerini gönderir beye...

Sey yiğit Tacedin'e vermeyecektir de kime verecektir Siti'yi... Düğün dernek kurulur... Hanî, uzun uzun anlatır düğünü... belgesel tarzında sunar bize o günün adetlerini...

Bu kadar çabuk Tacedin'in mutluluğa ermesine dayanamaz Sekir.. Tacedin'den korkar ama fitne ve fesatlıktan vazgeçmez... Sey'e fısıldar içindeki kötülüğü... Siti'yi çarçabuk verdiğini, onun daha iyilerine sahip olduğunu söyler... Sey ise, "Hiç değişir miyim ey bedbaht / Tacedin ve Memo'yu Kayser'in tahtına" Fesadının yeterli olmadığını anlayan Sekir, başka yollar arar kendine.. "Sen Siti'yi Tacedin'e verdiğin gün / O da kendi yönünden Memo'ya vermiş Zin'i"

Nasıl olur... beyin izni olmadan kuş uçmaz, kervan geçmez... Ne mümkün beyin izni alınmadan karar vermek bir şey hakkında... Zin'i Memo'ya vermek kimin haddine... Fesat yerini bulur... Sekir yakalamıştır doğru noktadan... Kükrer bey... Bir aşk masala dönüşür bundan sonra...

"....

Gönlümde vardı gerçekten
 Zin'i Memo'yla şerefli direyim ben.
 Halit ceddine varıncaya kadar,
 Pederin ve ataların ruhlarına and içerim ki
 Adem soyundan olan erkek cinsine

Zin'i karı olara asla vermeyeceğim
 Başından bezmiş olan varsa
 İşte Zin..."

Hangi zorbalık, hangi tehdit aşkı dize getirebilmiştir ki, beyin meydan okuması buna yetsin...

Zin yemeden içmeden kesildi... "Gönlünün derdi oldu gıda ve yiyecek / Gözyaşları da oldu şerbet ve içecek" Güneşin karşısındaki ayın mehtabı Zin" oldu biçare... Zin aşkını, derdini, gamını dilsiz yaratıklara söyledi... kimi zaman bir mum, kimi zaman pervane böceği oldu dert ortağı... İnsanoğluna ise anlatmadı derdini...

Memo deliye döndü sevgilinin yüzünün hayalinden... Memo'da aşkını derdini Dicle'ye anlatır, dert ortağı olur Dicle Memo'ya... "Ey benim göz yaşlarım gibi dökülen nehir! / Ey aşıklar gibi sabırsız ve sükunetsiz nehir!" Rüzgardır bir başka dert ortağı Memo'ya... "Mürekkebi gönül kamı olan bu mektubu / Bir siyah göz bebeği olan şu sayfayı / Cemalinin önündeki perdeyi titretmeden / Bir arzuhal gibi tenha olarak ver eline / Sakın ha! Perdeyi yellendirmeyesin / Yar mektubu okuduğu zaman"

Sey ve yanındakiler tüm bir konak ava gittiğinde Zin kendini bahçeye attı... Memo'nun aşkından yanan yüreğini biraz olsun rahatlatmak için.. Ateşler içinde yanan Memo'da duramadı içeride... Attı kendini sokağa ve bir anda buldu Zin'in karşısında.. Konağın bahçesinde... oldu Zin'in isteği, Memo kalktı geldi yanına.. Dayanamadı Zin'in yüreği, bayıldı yığıldı kaldı orada... "Ciğeri kandı olan Memo görüncü / Sedef içindeki bir inciye benzeyen Zin'i" buluştu elleri birbirleriyle... Aşk denizine daldılar unnutarak her şeyi... fark etmediler avdan dönen topluluğu.. Karşılarında buldular Memo ve Zin beyi... Abasının altında Zin, yaralı bir ceylan gibi kalakaldı... Memo Sey'e Zin'i ceylan olarak tanıttı... Dostu, sırdaşı, arkadaşı Tacedin anladı Memo'nun derdini koştur bir çare aramak için... Hiç tereddütsüz evini ateşe verdi... Mülkün ne kıymeti vardı dostluğun yanında... feryat fığan dağıldı kalabalık... Kaldı Memo ve Zin yalnız... Yaralı ceylan Zin uzaklaşır oradan..

Beko... Hain, fesat Beko yine iş başındadır.. Dedikoducular, hilekarlar, kıskançlar iki sevgilinin haberlerini dolaştırdılar tüm meclislerde... Kurulur fesat tezgah... Beko fısıldar beyin kulağına,

"...

Namusa aykırı olan bu haberin

Hakikatini nasıl ortaya çıkaralım?

Suçun ipucunu nasıl ortaya çıkaralım?

Bekir dedi ki; "Emir ve Memo'yu çağırırsınlar,

İkiniz halvete oturunca

-Memo gerçek aşkıdır bunu iyi bil-

Kendisiyle satranç oyna sen,

Şartını da "Gönül dileği" olarak koş,

O zaman sırrın hakikati meydana çıkacaktır."

Gönlündeki sevgiyi inkar etmeyeceğine emindir Bekir...
Beylerin, Bekirlerin oyunundan habersizdir Memo.. Silmez
"Beyler yılanların şahının soyundandır / Zehir sahibi ve mühür
sahibidirler / Mühürleri bastıkları zaman, bil ki zehirdir/ Sevgi
gösterdikleri zaman da bil ki kıyıdır."

Bey'in oğlu "Delikanlıların şahı" Girgin anladı arkadaşı
Memo'ya kurulan oyunu... Bu oyuna bozsa bozsa Tacedin bozar
diye koştı ona... ulaştırdı haberi... Memo satrançta ustadır... a-
ralarda üç el yener Bey'i... Bekir oyununu oynamaya başlar...
Memo Zin'i görürse aklı durur, oynayamaz, bunu bilir Be-
kir... Bir perdenin ardından oyunu izleyen Zin Memo'nun arkası-
na düşer... Bekir Memo'yla beyin yerini değiştirmenin yolunu
bulur... Gözleri Zin'e dokunan Memo, şaşkına döner... ardı ardi-
na yenilir beye... Bey sorar Memo'ya "Dünyada senin sevgilin
kimdir"... Memo cevap vermeden, fesat Beke başlar sormaya..
Onun bir Arap kızı olduğunu söyler...

Memo nasıl inkar eder yüreğindeki güzeli... Haykır, "Se-
yim benim gönlümü yakan peri / Padişah kızıdır, yeri sayadır /
Anka'dır, yuvası yüksektir / Seylerdendir o, temiz soydandır /
Hürilerin ve nazeninlerin baş tacıdır / Gerçi melektir ama adı
Zin'dir.

Zin adını duyan bey, hemen hükümünü verir, attırır Memo'yu
zindana... Yalnız değildir Memo, Tacedin ve kardeşleri vardır
can dostu.. "Siz dört kardeşiz dört duvar gibi / onun mutluluğunun
köşeleri biz" Tacedin gibi bir yiğidi kaybetmek istemez Bey...
Bekir yine fesat peşindedir... başlar ağırı örmeye... Seyden
Zin'i Memo'nun yanına göndermesini ister.. Silir ki, zindanda ki
perişan Memo'nun yüreğinin Zin'in aydınlığına
dayanamayacaktır. Beylerin "kalpleri ku-
laklarıdır, kulakları da kalplerine
bağlıdır..."

"Memo öldü".. "Memo öl-
dü".. diye bir haber yayılır her
yana... Sunu duyan Zin'de
ölümden beter olur.. Bey'e o-
nu görmek istediğini söyler ve
vasiyetini sıralar... Bey de
pişmanlık içinde söz verir o-
na; ya mezarda ya da sağ on-
ları ayırmayacaktır.

Zin, baştan ayağa süslenerek
gitti Memo'nun yanına... "Susuzsan
eğer, işte hayat suyu/ Hastaysan eğer, üye-
rine geldi lokman / Mecnun'san eğer, yanına
bizzat Leyla geldi/ Damık'san eğer, işte sana
Azra! / Sülbülsen eğer sana gül hazır / Milü-
fersen eğer, güneş sana bakıyor/ Pervaneyesen e-
ğer işte mum parladı / Ölüy-

sen eğer üzerine İsa geldi / Bu şekilde divane olma" dediler hep
bir ağızdan Memo'ya ve eklediler... "Huzuruna çıktığın zaman
derhal, seni muradına kavuşturacaktır/ senin ondan gönlünün isteği
neyse / o şekilde seni mutlu edecektir" .. Memo'nun cevabıdır bu
isteğe; "Ben hiçbir beyin huzuruna gitmem/ Sen esirlerin kölesi ol-
mam/ Bu mecazi beylik ve vezirlik/ bu sihir ve hayal oyunla-
rı/Şepsi boş ve fanidir"... Ayrılr Memo bu dünyadan.

Tacedin... Memo'nun can dostu... Karşılaşınca Bekir'le
yolda, haykırdı yüzüne "ey alemin fesadının sebebi/ ey insan şek-
lindeki şeytan sıfatlı/ ey fitne ve fesatların kaynağı/ ey maksatla-
rının ve muratların engeli/ Memo ölecek... Fesat Bekir yaşaya-
cak... Olamaz böyle bir şey dedi, ve aldı canını vücudun-
dan... Atıldı köpek gibi sokak ortasına cesedi... yufka yürekli
Zin dayanamadı bu duruma ve dedi ki Tacedin'e ve Bey'e;

"Biz kırmızı güllüz o bizim için dikendir
Siz hazineyiz o bizim için ylandır

....
Eğer o olmasaydı aramızda engel
Aşkımızda bozulur zail olurdu

....
Siz yüksek yere varacağımız zaman
O da eşekte köpeğimiz olacak"

Zin ağıtlar yaktı mezarı başında Memo'nun... Memo'suz
bir yaşamın anlamı yoktu.. Kapandı mezarına ve verdi kararını...
Attı yüreğini Memo'nun yanına... Botan halkı feryat figan...
Bey tuttu sözünü açtırdı Memo'nun mezarını "Al Memo işte
Zin'in" dedi... O anda Memo dile geldi "merhaba" dedi.. Herkes
şaşakaldı bu duruma ve bir kez daha inandılar aşkın gücüne.

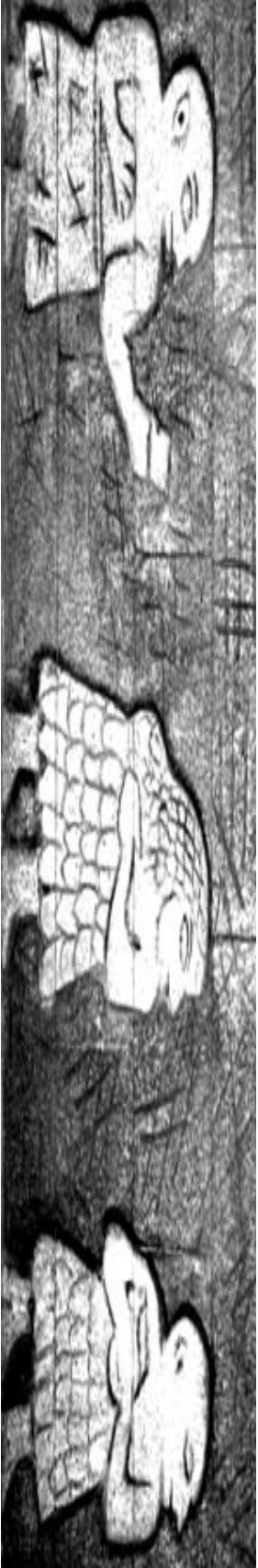
Derler ki, "mezarları üzerinde iki fidan
yeşerdi... Biri yüksek selvi, diğeri

çam... Kolları birbirinin boynun-
da, bu iki güzellik, boy attılar
birlikte gök yüzüne doğru..
Hayır duası alamayan fe-
sat Bekir'in mezarı üze-
rinde de dikenli ardıc yük-
selde. Selvi ve çama ye-
tişti, iki yarin arasına gir-
di yine... Dolandı Selvi
ve Çaman her yanına...

Bir masal aşkı, bir yurtse-
verlik destanı da böylece sona er-
di... Yüzyıllardır dilden dile bu-
güne taşınarak bize kadar ulaştı ...
bizden sonrada o kendi yolculuğuna
devam edecek... Kürt halkının öz-
gürlük mücadelesinde o da olacak dai-
ma...

KÜRT DİLİNİN TARİHÇESİ

Kürtler, tarihin en kadim halklarından biri olması sebebiyle, yoğun olarak yaşadıkları ülkelerde (Suriye, Irak, İran, Türkiye) varlıkları hem inkar edilmekte hem de o ülkenin kendi milletlerinden oldukları söylenmektedir. Kürtler'in varlıklarının, tarihinin ve dilinin inkarı günümüzde bile devam etmektedir. Bu ülkelerde inkar etme noktasında bazı iddialar söz konusudur.

Irak'taki iddiaya göre Kürtçe'nin aslı Keldanice ve Aramice'dir. İran'daki iddia ise Kürtçe'yi Farsça'nın bir lehçesi olarak göstermektedir. Türkiye'de ise Kürtler'in Dağlı Türkler olduğu savunulur. Oğuz boyundandırılar ve Kürtçe diye bir dil yoktur. Dil, zaman aşımından tecride uğramış olup, kelimelerin hecelerinde geçişler olmuş ve farklı bir lehçe ortaya çıkmıştır. Ancak bu iddiaların yanlışlığı antropologların ve filologların yapmış oldukları bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır.

Kürtçe üzerine bilim adamları arasında büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi Kürtçe'nin hangi dil ailesine mensup olduğuyula ilgilidir. İlk elde ve doğruya en yakın cevap bu dilin Hint-Avrupa dil ailesinden olduğudur. Ancak Kürtçe üzerine araştırma yapan bir çok ünlü filolog, Kürtçe'nin Hint-Avrupa dillerinden sayılmaması gerektiğini, tersine bu dilin jopheniq (Yafetik) kaffas dil kümesi içinde kabul edilmesinin doğru olduğunu ileri sürerler. Özellikle Rus bilgini N.S.Marr'ın bu görüşün başını çektiği bilinmektedir. Marr'la birlikte Celal NURİ, Elisee RECLUS, Sir Arthur Keith SPEIZER, H.G. WELLS gibi araştırmacıların birleştiği ortak nokta şöyle özetlenebilir:

Kafkasya tarihi M.Ö. üç binlere kadar uzanan antik kavimlerin ana yurtdur. Kadim uygarlıklar burada doğmuştur. Kafkasya'dan göçen topluluklar Mezopotamya ve Ön Asya'ya yerleşmişlerdir. Sümer, Hurri, Guti, Lidya ve Subaru adıyla bilinen kavimlerin kökeni Kafkasya'ya bağlanabilir. Sümerce, Elamca, Hurrice, türünden diller muhtemelern Yafetik dil ailesiyle sonradan ortaya çıkan diller arasında köprü görevini görmüştür. "Beyaz Adam" Avrupalı'nın kökenini Kafkasya'daki beyazlara bağlamak istemesi çok olağan. Ancak Kafkasya bölgesi tarih öncesi çağlarda çok etkin bir bölge olamazdı. Her şeyden önce buzullar bu bölgeden kalkmamıştı.

Rus bilgin Marr, Kürt dili üzerine yalnızca bir inceleme yapmıştır. Tek inceleme yapıp, Kürtçe'nin Yafetik Kafkas Dil Kümesi içinde kabul edilmesi ideolojik savdan başka bir şey değildir.

Prof. V. Minorsky Kürtçe üzerine araştırmalar ve çalışmalar yapmıştır.

Prof. V. Minorsky:

"Kürt dili bir çok lehçeye ayrılmasına rağmen büyük bir nitelik istikrarı gösterir ve hiç kuşkusuz İrani dillerin Kuzeybatı grubuna mensuptur. Kürtçe ile Farsça arasında tespit edilen ayrılıklar bütün lehçelerde bulunur. Buradan şu sonuç çıkıyor: Kürtçe'nin temelinde önemli topluluklardan birinin dilide yatmaktadır..."

Gerçekte, Kürtçe'yi Med diline bağlayan Minorsky ile bu dili Kafkasya Dil Kümesi'ne bağlamaya çalışan Prof. Marr ayrı yollardan gitmelerine rağmen benzer sonuçlara varırlar. Kürtlerin oluşumunda Medler'in paylarını kesin biçimde kabul ederler.

C.S.A. Edmonds:

"Günümüz Kürtleri, Medler'in kral soyundan gelen torunlarıdır. Açıkça anlaşılmıştır ki, Kürt dili tahrif edilmiş Farsça olmayıp, tersine diğer arı diller gibi kendine özgü nitelikleri olan bir dildir."

Prof. Syies:

"Med Halkı, sınırları Hazar Denizi'nin güneyine kadar uzanan ve Asur diyarı ile komşu olan Kürt aşiretleridir. Bunlar dil yönünden Hint-Avrupa dil grubuna mensupturlar."

Ermeni tarihçi Masay Xorinsky:

“Kürtler, Medler’in torunları değillerse, böylesine büyük ve köklü bir halkın (Medler’in) nereye kaybolup gittiği ve şimdiki Kürtler’in nereden çıkageldikleri sorulmalıdır. Kürtler, diğer İrani dil kümesinden farklı ama aynı küme içinde yer alan bir dil konuşmaktadırlar.”

Bazil Nikitin:

“Dil bilimciler, Kürt Dili’nin Keldani kökenli olduğuna dair görüşleri çürüttüler. Bu dilin çağdaş Farsça ve Zend Avesta diliyle olan ilişkisini ortaya koydular.”

Kürt Dili üzerine bir çok araştırma yapılmış olup, yüzlerce araştırmacının çoğunun varmış olduğu ortak nokta şu olmuştur:

“Günümüz Kürtçesi, Med halkının kullandığı dilin devamıdır. Kürtçe, Arî dil kümesinin özelliklerini komşusu Farsça’dan daha iyi korumuştur. Bu bakımdan Arî dil kümesine yakınlığı Farsça’dan daha fazladır. Farsça ve sonraki dönemlerde Pehlevice olarak bilinen dillere kaynaklık eden Avesta, Med halkından gelen Zerdüşt Peygamber tarafından yazıldı. Dolayısıyla Avesta dili Med Dili’nden başka bir şey değildir.”

“Farsça, Med Dili’nin lehçelerinden biriydi. Çünkü Persler, Med kabile konfederasyonundan biriydiler. Dolayısıyla Ahomenidce (eski Farsça) ve Eşkani Pehlevicesi, Kürt Dili’nin ana kaynağı olan Medce’nin birer lehçesiydiler. Sasani devrinin son zamanlarında Pehlevice ile Medce’nin yerini alan Farsça giderek bağımsız bir nitelik kazandı.”

Şu kadarını söyleyebiliriz ki, Kürtçe-Avesta ilişkisi eski Farsça ile yeni Farsça arasındaki ilişkiden çok daha güçlüdür. Kürtçe’nin sürekliliğini sağlayan en önemli unsur kuşkusuz Kürt halkıdır. Kürtler dillerini korudular. Dil ile gelen sözlü edebiyat ve kültürlerine sonuna kadar sahip çıktılar.

Kürtlerin diline sahip çıkışı ve Avesta’ya bağlı kalışına tipik bir örnek verelim:

Athauvra, Rathashta, Vastyofshuyas.... Bu sözcükler Avesta kitabında geçmektedir ve sırasıyla “ruhbanlar, askerler ve köylüler anlamında kullanılmaktadır. Birinci sözcük “haurva” kökeninden gelir ki “yetkin, tam, mükemmel” demektir. Yaklaşık 3000 yıl önce kullanılan bu kelimenin Kürtçe’nin akış kurallarına uygun biçimde baştaki “h” harfi siliniyor, “v” harfi de “o” sesine çevriliyor. Aynı anlamı koruyarak yiro / eyro oluveriyor. bu sözcüğe Farsça’da rastlamak mümkün değil. İkinci sözcük “artes” olarak Kürtçe’de “ordu, alay, askeri birlik” anlamında kullanılıyor. Üçüncüsü ise “keşaverz” olarak Farsça’da “köylü” anlamında kullanılmaktadır. Örnek olarak iki tablo ile Avesta Dili, Kürtçe ve Medce arasındaki sözcük benzerliklerini karşılaştırmak mümkün.

<u>Kurmanç Kürtçe</u>	<u>Avesta Dili</u>	<u>Farsça</u>	<u>Türkçe</u>
Mezin	Maza	Bozorg	Büyük
Berz	Bereza	Bolend	Yüksek
Masî	Masiya	Mahi	Balık
Oştra	Oştra	Şotor	Deve
Pırt	Pıreta	Pol	Köprü
Veraz	Veraza	Geraz	Domuz
Mêj	Mexşi	Meges	Sinek
Berx	Berexa	Bere	Kuzu
Kıse	Xesa	Soxen	Söz
Wisu	Was	Xwasten	İstemek
Zanin	Zain	Danistan	Bilmek
Ez	Ezm	Men	Ben

<u>Medce</u>	<u>Kürtçe</u>	<u>Farsça</u>	<u>Türkçe</u>
Zer	Zer	Zerd	Sarı
Teş	Tiş	Şid	Işın
Ra	Ra (Ro)	Afitab	Güneş
Spi	Spî	Sefid	Beyaz
Tme	Tim	Deste	Tekim, Grup

Tablo I ve İhsan Nuri Paşa’nın daha önce yayınlamış olduğu Tablo II’de de kolayca anlaşılacağı gibi Kürtçe’de bulunan sözcükler Avesta veya Med Dili’ndeki özgün kullanımlarını korurken Fars Dili’ne geçişlerde önemli ses ve harf değişimleri yaşanıyor. Kürtçe ile Farsça arasındaki ayrım düzeyinde kalmıyor.

İrani diller ansiklopedisi Kürt Dili’nin Çağdaş Farsça’nın kardeş lehçesi olmadığını tersine iki dilin de birbirine benzemeyecek kadar büyük oranda farklılıklar taşıdığını açıklıyor. Aynı ansiklopedi şunu da ekliyor: “Kürtçe, eski Fars Dili’nden dolaysız biçimde türemiş bir dil değildir. Çünkü Kürtçe’de bulunan kelimeler diğer İrani lehçelerin hiç birinde bulunmuyor.”

Kürt dili üzerine

röportaj

Ayışığı- Kürt dili üzerine sizinle röportaj yapmak istiyoruz. Bu konudaki ilk sorumuz şu olacak; kendinizden ve Kürt Enstitüsünden çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Sami Tan – İstanbul Kürt Enstitüsü 1992’den bu yana çalışmalarını sürdürüyor. Kürt Dili, Edebiyatı ve Tarihi üzerine çalışmalar yapıyor. Çalışmaları daha çok Kürt dilinin öğretilmesi, gramerinin öğretilmesi şeklinde oluyor. Klasik eserlerin bugünkü alfabe, yani Latin harflerine çevrilmesi çalışmalarını fiili olarak yürütüyor. Dernekleşme çalışmalarımız var. Deyimler sözlüğü, Kürtçe-Türkçe ve Türkçe-Kürtçe, gramer, atasözleri ile ilgili kitaplar çıkardık ve çıkarmaya devam ediyoruz. 3 aylık Zend dergisini çıkarıyoruz. Dergide dil, tarih ve edebiyat konularında yazılar yer alıyor. Enstitü çalışmalarını resmi olarak değil, fiili olarak yürütüyor.

Ben 1992’de gazeteciliğe Welat gazetesinde başladım. Geçen yıla kadar Azadiya Welat’ın genel yayın yönetmenliğini yapıyordum. Dil ile ilgili çalışmalarım gazetecilik döneminde başladı, Mart ayından bu yana da Enstitü kapsamında çalışmalarımı yürütüyorum. 2000 yılında gramer üzerine ders kitabı çıkardım. Gramer ve imla ağırlıklı çalışmalar yapıyorum. Daha çok Kurmançî lehçesi üzerinde çalışıyorum.

14. ve 15. yy. da çıkmış, daha sonra zirvesine Ehmedê Xanî ile çıkan bir edebiyattan bahsedebiliriz. 18. ve 19. yy. Kürt basın yayımında gelişme sağlanıyor. 22 Nisan 1898’de Kürtçe ilk gazete yayımlanıyor. Bu tarih Kürt Gazetecilik Günü olarak kutlanıyor. 1908’de, Meşrutiyet sonrası oluşan ortamda, birçok kitap, gazete çıktı. I. Dünya Savaşı ile kopukluk yaşandı. Çünkü Kürt aydınlarının çoğu savaşa katılmış ve geri dönememişlerdir. Savaş sonrası çalışmalar yeniden yoğunlaşır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte inkar politikasının başlamasıyla yurt dışına çıkan aydınlar çalışmalarını daha çok Suriye Şam ve İsviçre’de yürütmek zorunda kaldılar. Özellikle Celadet Bedirhan, Kamuran Bedirhan kardeşlerin çalışmaları önemli bir yer tutuyor. Bedirhanların çıkardığı Hawar dergisi (1932) Latin alfabesi ile yayımlandı. Kürtçe’nin temelleri burada atıldı. Celadet Bedirhan’ın aldığı eğitim, Lingistik biliminden haberdar olması, Almanca, Arapça, Farsça bilmesi yaptığı çalışmalara ciddi katkı sağlamıştır. Bedirhan’ın çalışmaları kitaplaşmış olarak bulunmakta. Soranice, Arapça alfabesiyle yazılıyor sonra Latin alfabesine çevriliyor. Kürt klasik edebiyatı divan edebiyatıdır aslında. Halk diline göre biraz ağırdır. Melayê Cizîrî aynı düzeyi Kürtçe, Arapça, Farsça olarak yazarak ustalığını göstermiştir. Medrese eğitiminden dolayı Mele’lerin dili ağırdır. Faqiyê Teyran bunlardan biraz daha uzaktır. Faqiyê Teyran biraz daha Karacaoğlana benzer. Divana uzak değildir ama dili halka daha yakındır. Sovyet devriminden sonra 1928’de Kiril alfabesine geçilmiş, 1938’de Hawar Latin alfabesine çevrilmiştir. İlk alfabeği kurduktan sonra daha sonra bazı harfleri Türkçe harflere yaklaştırmıştır. Cumhuriyetten sonra bu alanda çalışma yapmak mümkün olmamıştır. Ape Musa’nın çıkardığı dergilerde küçük fıkralar ve şiirler yer almıştır. Onunda katkıları olmuştur.

1978’de Tirêj adlı dergi çıkıyor. İzmir’de (4 sayı çıkıyor) son sayısı çıkıyor. 90’lara kadar bu alanda çalışmalar duruyor. 90’larla birlikte Rojname (1991) ile başlayan Kürtçe çalışmalar 1992’de Welat daha sonra Rewxen dergileri çıkıyor. Med TV’nin yayınıyla Kürtçe dil çalışmaları iyice pekişiyor.

Ayışığı – Dil üzerine çalışmalar yapan birisi olarak, dil ve insan, dil ve toplum ilişkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sami Tan – Kürt toplumu belki yazılı dil anlamıyla sınırlı olsa da, kendi dilini stranlarla, çiroklarla yaratmış, Kürt toplumunun ruhsal şekillenmesinde önemli olmuştur. İçinde geri değerlerde ileri değerlerde bulunur. Dil toplumun aynasıdır. Yalnızca iletişim aracı değil, kültürün taşıyıcısıdır. Dil olmadan toplumun kültürel kimliğinden bahsetmek mümkün olamaz. Kürt dilinin yasaklı olması büyük tahribatlar yaratmıştır. Dilini korumuş, bugüne kadar getirmiştir. Teknolojinin geliştiği dönemde klasik yöntemlerle dili korumak mümkün değildir. Daha farklı mekanizmalar yaratmak gerekiyor. 1995'te yayına başlayan MED TV. önemli bir araçtır. Daha örgütlü bir tarzda çıkan dergiler gazeteler, internet üzerinden Kürtçe siteler, Kürtlerin geleneksel biçimden modern biçime geçişlerinin göstergesidir.

Kürt dilinin yasaklanması ciddi anlamda Kürt toplumunun bilinci üzerinde çarpıklık yaratmıştır. Kendi dilini küçük görme, kendi kimliğinden kaçma... Politik olanlarda daha utangaçça kendini gösteriyor. Apolitik kesimde "Kürtçe benim ne işime yarar" biçiminde kendini gösteriyor. Bugün, Kürt dili üzerinde değerlendirme yapıp, bu dil değildir. Kart-kurt, dağ dili gibi söylemler çıkıyor. Bilimsellik adına yapılıyor tüm bunlar. Bu dilin ölmesi, Türkiye'nin bir diller mezarlığına çevrilmesi, Lazca'nın, Çerkezce'nin, Arapça'nın yok olması kime ne kazandıracak? Bu ancak kültürel bir çoraklaşma yaratır. Kendini tanımayan, diline sahip olamayanlar diğer halklarla doğru bağlantı kuramazlar. Kürt dilinin içinde bulunduğu sorunlar yalnızca Kürtlerin sorunu değildir. Kürt halkı muhatap alınarak dil sorununa yaklaşılmalı.

Ayışığı – Dil çeşitliliğinin giderek azaldığı, emperyalist dil hegemonyasının tüm dilleri egemenliği altına almaya çalıştığı bir dönemden geçiyoruz, bu egemenliğin insanlığın gelişiminde nasıl etkileri olacaktır?

Sami Tan – Tekleşme kültürel çoraklaşmadır. Her dil bir ruhsal ve kültürel zenginliktir, bir ifade zenginliğidir. Bizim gibi ülkelerde yasaklamalarla, diğer yerlerde dilin yaşamasını engelleyip kendi kültürel değerlerini toplumlara dayandırıyor. Kürtçe değil Türkçe'de aynı tehlike altındadır. İnsanlık ciddi bir tehlike ile karşı karşıyadır. Fransa dahi dilini korumak için yasa çıkarmak zorunda kalıyorsa durum ciddidir.

Ayışığı – Kürt dilinin tarihsel süreç içerisindeki ge-

lişimiyle ilgili bilgi verebilir misiniz? Kürtçe hangi dil grubuna aittir, kaç çeşit lehçeyle konuşulmaktadır?

Sami Tan – Kürtçe genel kabul gören Hint Avrupa dilleri içerisinde İranî diller içinde sayılır. Farsça ile Kürtçe arasında büyük benzerlikler vardır, ama bu iki ayrı dil olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Kürtçe lehçeler, Şerefname (1597) de sınıflandırma yapılmıştır ama bu sınıflandırmanın bilimsel olduğunu söylemek mümkün değil. Genel anlamda dört – beş lehçeden bahsedilir. Ama asıl olarak sayabileceğimiz lehçeler, Soranî, Kurmançî, Zazakî'dir. Zazakî ile bağlantılı Goranî (Hewramî) lehçesi de bulunmaktadır. Bazı dil uzmanları Gorani ve Zazakî arasındaki ilişkiyi aynı olarak kabul ediyor. Goranî ve Zazakî sözcükler bağlamında birbirine benziyor ama gramer olarak birbirinden uzaklar. Ayrıca Lor lehçesi de var. Lor lehçesi biraz tartışmalı... Farsça mı Kürtçe mi olduğu tartışılıyor. Bu anlamda bu konuya fazla girmek istemiyorum, net bilgilere sahip değilim. Lehçelerinin isimlerinin çok çeşitli olmasının nedeni, kullanılan bölgelerin adlarını almalarındandır. Goranî Soranî lehçesi içinde asimile olmuştur. 7. yüzyılda ceylan derisi üzerine yazılmış bir şiir bulunuyor, bu şiir Goranî lehçesi ile yazılmıştır.

Ayışığı – Kürt halkının özgürlük mücadelesinin Kürt dili üzerindeki etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Aynı şekilde dilin gelişiminin mücadeleye etkileri nasıl oldu?

Sami Tan – Kürt siyasal mücadelesiyle, aydınlanma hareketi bir arada olmuştur. Kürt dilinin gelişimi elbette mücadeleyle bağlantılıdır. Ehmedê Xanî'den beri bu durum böyledir.

Ehmedê Xanî Mem-u Zin'de bu dili bi-

linçli olarak tercih etmiştir, bununla Kürt halkını birliğe çağırmıştır. 90'larla birlikte siyasal mücadelenin etkisi daha net görülür. Serhıldanlar aydınlanma üzerinde etkili olmuştur. MKM'den Kürt Enstitüsü'ne; Rewşen dergisinden Kürtçe televizyona kadar tüm Kürt kurumları bu tarihlerden sonra ortaya çıkmışlardır.

Kürt dili özgürlük bilincinin edinilmesinde önemli bir yere sahiptir. 90'lardan sonra Kürt dili kadar Türk dili de önemli rol oynamıştır. Stranların Kürtlerin bilincinin oluşmasında önemli bir yeri vardır. Benim kişisel görüşüm, siyasal mücadele ile Kürt dili arasında büyük bir çelişki olduğunu düşünüyorum. Bu ikisinin gelişim düzeyleri arasında ciddi bir açık olduğunu düşünüyorum. Toplumsal mücadele çok ileri düzeylere ulaşırken, kültürel mücadele aynı ilerlemeyi gösteremedi. Bu durum siyasal mücadelenin kendi altını oymasından başka

bir şey değildir. Hareket dilin gelişiminin önünü açmazsa, dil hareketin önünü tıkar. Bu da ciddi bir tehlikedir.

Ayışığı – Kürt halkı dört ayrı parçada yaşamaya mahkum edildi. Bunun Kürt dili üzerindeki etkileri neler oldu?

Sami Tan – Ciddi etkileri oldu elbette. En belirgin etkisi, şu an iki tane farklı alfabe kullanılıyor. Arap ve Latin alfabesi... Farklı parçadaki halkların birbirinin edebiyatından istenilen düzeyde yararlanmasını, takip etmesini engelliyor. Soranî ve Kurmançî lehçeleri arasında birbirini anlama konusunda sorunlar yaşanmıyordu, ama bugün bu tarzdan sorunlarda ortaya çıkmaya başladı. İletişim dili olarak Türkçe tercih ediliyor.

Ayışığı – Kürt yazının ulaştığı düzey nedir? Sözlü edebiyatın yazılı hale getirilmesinde ne kadar yol katte-dilebildi?

Sami Tan – Kürt yazılı edebiyatında G. Kürdistan açısından durum biraz daha farklı. Orada resmi bir yasaklama olmadığından yazılı ürünler verilmiş, gelişme katetilmiştir. 90'lardan sonra eğitim dili haline gelmiştir. Güneyde Kürtçe başat bir dil, Arapça ise çok sınırlı olarak kullanılan bir dil durumundadır. Güneyden sonra Kürtçe eğitimin alınabildiği yer İsveç olmuştur. 80'lerden sonra birçok Kürt aydını sürgün yeri olarak İsveç'e yerleşti. Farklı bir tercih yaparak ürünlerini Kürtçe ürettiler. Öykü, roman burada doğdu, yaratıldı. Mehmet Uzun bu ekolden doğdu.

Türkiye'de dil çalışmaları 90'lardan sonra İstanbul merkezli olarak başladı. K. Kürdistan'da yoğun bir devlet terörünün yaşandığı dönemdi, Diyarbakır'da bu çalışmaları yapmak mümkün değildi. Nicel olarak Türkçe'yle karşılaştırılmaz ama dikkate alınacak çalışmalar yapıldı, ürünler yaratıldı. Nitel olarak iyi eserlerde çıktı. Ama bu eserlerin insanlara ulaşmasında ciddi sorunlar yaşandı. Yalnızca elit bir kesimin ilgi alanına girebildi. Kürt halkının okuma yazma bilmemesi, asimilasyonun etkisi, dilin düşürülmesi, eğitim dili olmaması nedeniyle halk arasında yaygınlaşmasında ciddi sorunlar yaşadık, yaşıyoruz. Kürtçe'nin önündeki en temel engel dar ve elit bir kesimle sınırlı kalması. Bu durum ancak eğitim dili Kürtçe olursa aşılabılır. Buna rağmen, şiirde, öyküde, romanda çeviride önemli mesafeler kat edildi.

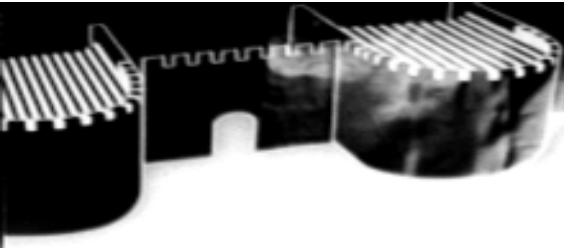
İki dilli olmak bir zenginliktir. Tek dilliği savunmak geriliktir. Ben bir Türk insanının ruhsal yapısını biliyorum, ama o benim ne düşündüğümü bilemiyor. Tek dil denilen egemen olan dildir. Tek dilliliği dayatmak, iki dili birbirinin alternatifi olarak görmek çarpık bir düşüncedir. Kürtçe'nin gelişiminin Türkçe'yi etkileyeceği hastalıklı bir düşünce. Türkçe'yi sağlıklı öğrenmediğimiz için yarım dilli bir durumdayız. Ne tam Türkçe'yi biliyor, ne de tam Kürtçe'yi biliyoruz. Türkçe'yi çeviri diliyle konuşuyoruz. Kendi dilinin reddi üzerinden bir dil öğretildi. Birçok insan Kürtçe düşünüp Türkçe konuşuyor, ya da tam tersi Türkçe düşünüp, Kürtçe konuyor.

Ayışığı – Son olarak Kürt halkının anadilde eğitim hakkının altını boşaltmak için devletin izin verdiği Kürtçe dil kurslarının kurulması, gelişimi ve bugünü hakkında bilgi verebilir misiniz? Anadilde eğitim hakkını karşılayabilir mi?

Sami Tan – Kurslar eğitimin yerini tutamaz. Meslek edinme açısından kurs kurulur. Kendi anadilini öğrenmesi için kursa gitmek zorunda kalması, onur kırıcıdır. 7 yerde açıldı ve sonra kapatıldı. Kursların açılış ve kapanış biçimi iki noktada sorunluymuştu. Plansız, programsızdı, bu devletin bir oyunuydu. Merkezi kadroların eğiteleceği yerler olabilirdi ancak. Belediyelerin özendirici olmaları gerekiyordu. Kürdistan'da ki aday adaylarının Kürtçe bilme zorunluluğu gerekiyordu. Eğitimciler, araç-gereçlerde hazırlıklı olunmalıydı. Materyal anlamında ciddi sıkıntılar vardı. Halkın görüşü ve onayı alınmamıştı. Büyük şaşalarla açıldı, aynı şekilde sessiz bir biçimde kapatıldı. Açarken de kapatırken de halka sorulmadı. Hareket, Kürtler devletten ciddi bir gol yediler. Siyasal prestij kaybına uğranıldı. En fazla açık kalan kurs bir yıl açık kaldı. Büyük katılımların beklenilmesi yanlıştı, hayalci idi. Kafalarında bir hayal yaratıldı. Ama buna rağmen kursların hepsi kapatılmamalıydı, bir iki kurs açık kalmalıydı. İstanbul, Diyarbakır ve Van açık kalabilirdi.

Dil çalışması uzun erimli bir çalışmadır. Birden yüz binleri kucaklayabileceğini düşünmek yanlıştı. Ciddi bir yoğunlaşma, emek gerektiriyor. Hiçbir çalışmadan, hiçbir yatırımdan bir senede sonuç alınmaz. Halkın içinde ciddi çalışma yapılmalıydı. Yalnızca dilekçe vermek yetmez, bütün mahalleler eğitim alanları olmalıydı, Para ile anadil öğrenilmez. Eğitimcilerimizi bu kurslarda eğitip mahallere gönderebilirdik. Bütün mahalleler okula çevrilebilirdi. Dilekçelerle sınırlı bir durum doğru değildi, fiili bir durum yaratılmalıydı. Nasıl ki Newrozlarımızı fiili durum yaratarak kazandıysak dil eğitimi de böyle sağlanabilirdi. Ayrıca okullar olsa bile biz yine aynı durumla karşılaşabilirdik, katılım az olabilirdi. Bunun global sebebi, "Kürtçe'ye göndereceğime İngilizce'ye gönderirim" mantığıdır. İhtiyaçlar sorunu biraz. Kurslar şu illerde kurulmuştu; Kızıltepe, Urfa, Batman, Van, Adana, İstanbul, Diyarbakır. Doğu Beyazıt için ise izin alınmamıştı.

Son olarak diyorum ki, Kürt halkı bu sorunu kendi sorunu olarak görmeli, kendisinden başlayarak kendi sorumluluğunu fark etmeli. Ne devletten ne de siyasal hareketten beklemeli bunu. Enstitüde şu anda bir kurs çalışması yok, bunun hukuku zemini yok. Özel dersler biçiminde yapabiliyoruz. Eğitim materyallerinin hazırlanması, eğitimcilerin yetiştirilmesi konusunda üzerimize düşeni yapmaya çalışıyoruz.

Kürt dilinde standartlaşma konferansı

3. *Diyarbakır Edebiyat Günleri kapsamında düzenlenen dil konferansına Ayışığı Sanat Merkezi olarak katıldık. Kürt Dili Edebiyatı ve Sanatı üzerine hazırlayacağımız dosya için bu konferans önemli bir fırsattı. Kürtçe bilmeyor olmak büyük bir kayıptı. Toplantıda Kürtçe bilmeyen tek kişi sanırım bendim. Yanıma bana çevirmenlik yapacak bir arkadaşımı verdiler. Konferansta bulunan delegelerle aramızda hoş diyaloglarda olmadı değil. Bana sürekli takılıyorlardı, "buradan 4 Kürtçe kelime öğrenmeden ayrılmayacaksın"... Beni sınava çekmekten de geri duzmuyorlardı.*

17 Kasım Perşembe günü Bağlar Belediyesi Konferans salonunda dil konferansı divanın oluşturulmasıyla başladı. Divan üyeleri, Suriye Kamışlı'dan Kürt Dil Bilimcisi Deham Abdul Fetah, İstanbul Kürt Enstitüsü'nden Sami Tan ve Kuzey Irak'tan Prof. Dr. İzzettin Mustafa Resûl'den oluşturuldu. Açılış konuşmasını yapan divan başkanı İzzettin Mustafa Resul "bizi buraya bağlayan dilin sevgisidir" diye özetlemiş oldu amaçlarını.

Konferans delegeleri konuşmalarını yapmaya başlamadan önce Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir söz aldı. "Bu kadar baskı ve engellemelere rağmen, dilin yaşıyor olması, ne kadar güçlü bir dil olduğunun göstergesi. Bu da Kürt kadınlarımız ve annelerimiz tarafından öğretiliyor. Onlara çok şey borçluyuz. Konferansta amaç üç dört lehçeden birini atmak olmamalıdır. İnsanlararası ilişkiyi kolaylaştırmak için çalışma yapmak olmalıdır" diyerek düşüncelerini özetlemiş oldu.

İlk konuşmacı olan Duhok Üniversitesinden Newzat Osman (Kürt Dili Bölüm Başkanı), Eruh bölgesindeki Kürt halkının eğitimiyle ilgili konuşacağını söyledi. 95'ten önce Irak'ta Kürtlerin dili yaygın değildi, şu anda yüzde yüz düzeye ulaştı. Okullarda Kürtçe'den başka İngilizce, Arapça eğitim veriliyor yaşamın bütün alanlarında dil Kürtçeleşti. Lehçelerin önemi üzerinde durarak, hepsinin konuşulması gerektiğini, hiçbirinin atılmayacağını söyledi. "Arap dili dininde etkisi ile egemen durumdadır. Çok güçlü bir dil olduğundan Kürtçe üzerinde etkisi çok fazladır. Farklı lehçelerden ziyade bizim tarafta standart bir dil var. Müfredat aynı, o nedenle her tarafta aynı dil eğitimi veriliyor. Bütün lehçelerin bilinmesinden yanayız. Bir lehçeyi dayatmıyoruz. Kürt dili anne, lehçeleri onun çocuklarıdır. Siyasetin rengi ne olursa olsun, Kürt halkı kendi bildiği gibi konuşacaktır."

İkinci konuşmacı olarak kürsüyü alan Dr. Husên Xaliqî Kürt Dilinin tarihi üzerinde durdu. "Dünyada üç çeşit dil vardır. Kürt Dili bunlardan Hint Avrupa dil grubuna aittir. Çivi yazısıyla yazılmış belgeler bulunmaktadır. İlk alfabe 24 harf iken sonradan bu 36 harf oluyor. Arapça diye bir alfabe yoktur, onun adı Aramidir. "Kürt Dilinin standartlaşmasının gerekliliği üzerine duran Xaliqî," çalışmaların yapılabilmesi için bir akademinin kurulması zorunludur. Kürt kültürünün folklorunun geliştirilmesi içinde böyle bir akademi zorunludur. Bütün lehçeleri içiren bir sözlüğün çıkarılması ve bunların sürekli güncelleştirilmesi gerekir. Çevirilerin yapılması dile çok şey kazandıracaktır. Çevirilerin yapılmasıyla Kürt Dilinin temelleri atılmış olur. Köy köy kelimeler top-

lanmalı. "Bir haftadır Amed'deyim, burada dil yok olmak üzere... Özellikle yazı dilindeki standartizasyon üzerine adım adım çalışmaya başlamalıyız."

Bu konuşmanın ardından yemek arası verildi. Herkesin birbirini anladığı bir yerde Kürtçe'yi bilmeyen tek kişi olarak, kendimi orada azınlıkta hissettim. Konferansa katılan tüm dostlar büyük bir kıskançlıkla kendi dillerini konuşuyorlardı. Benimle konuşurken dahi Türkçe konuşmanın, onlara, o anda, ne kadar zor geldiğini anlamak zor değildi. Kimileri inatla benim Türkçe sorularıma Kürtçe yanıt veriyorlardı. Elbette anlıyordum onları, haklıydılar da, kendi dilleri üzerine biraraya gelen topluluğun başka bir dilde konuşması kadar garip bir şey olmazdı. Bu bağlılıkları değil mi zaten dillerini hala yaşatan. Bu arada beni de sınava çekiyorlardı. "Söyle bakalım kaç kelime öğrendin". İlk öğrendiğim kelime Mamoste oldu. Çünkü delegeler davet edilirken sık sık kullanılıyordu.

Yemek arası sona erip yeniden salona döndüğümüzde kürsüyü Duhok Üniversitesinden Dr. Remziya Sabir aldı. Kürtçe eğitimin bugünkü durumu ve sorunları üzerine duran Dr. Remziya Sabir, dil eğitimi ile ilgili örnekler vererek seslerin nasıl değiştiğini anlattı. Süleymaniye Üniversitesinden Dr. Dilşad Ali, kürsüden, Konferansın önemi üzerine duran bir konuşma yaptı. Ortak alfabe ve gramer kullanımının iletişimdeki önemi üzerinde durdu. Alfabe sorununun, tartışıldığı bir toplantı, bundan yıllar önce yapılmış, bu toplantıya 503 kişi katılmış. Latin alfabesine geçiş olursa, ilkokuldan itibaren verilecek eğitimle bu geçiş sağlanabilir, bunun içinde bir alfabe ve standart bir dil bilgisi için bir akademinin kurulmasını gerektiğini söyledi. Daha önce yapılan dil konferansında Latin harflerinin kullanımı kabul edilmiş.

İlk günün sonunda aldığım bilgilerin yanında ikinci Kürtçe kelimeyi de öğrenmiş oldum. Keremke...

2. Gün

İkinci gün toplantılarına, İstanbul Kürt Enstitüsünden Sami Tan'la başladı. Bugünkü şartlarda standart Kürt yazım dilinin imkanları var mı, başlığı altında bir konuşma yapmanın zorluğu üzerinde duran Sami Tan, eleştirilerini sunarak, "bugün dilin standartlaşması üzerine toplantı yapmaktan önce, 70-80 yılı bulun asimilasyon politikası bugün ulaştığı boyuta dikkat çekmeliyiz, dedi. Daha önce standartlaşma üzerine çeşitli toplantılar yapıldığını ama somut

bir sonuç alınmadığını söyledi. "Kürtçe'de dil birliğini sağlamak o kadar kolay değildir. Bugünün şartlarında ise mümkün değildir" diyerek düşüncesini belirtti. "Celadet Bedirhan'da yayınladığı dergilerde Sorani kullanmış olsa da, ağırlıklı Kurmançî kullanmıştır. Bizim sorunumuz dilin standartlaşmasından çok lehçeler arası anlaşma olmalıdır. Görüş ve önerilerine; lehçeler arası birlik olması gereken, güneyin kuzeyi desteklemesi, alfabe birliği hedeflenmelidir, lehçeler arası birlik sağlanarak birbirine yaklaştırılmalı. Parçaların lehçeleri arası ortak kurumlar yapılmalı, eserler dört parçaya yayılmalıdır. Şeklinde sundu.

"59'larda dil konferansı yapılmış, alınan kararlar çok bilimsel değildi. Abdurrahman Kasimov, Dr. İsmet Şerif yazdı. Lehçelerin birliği ve dilin standartlaşması siyasi iradeden geçer. Dil nasıl standartlaşır bu konuya girmedim. Diğer arkadaşlar bu konuya fazlasıyla değindi. Birbirimizi daha iyi anlamamızın yolunu sağlamalıyız. Lehçelerin birbirine yaklaşmasını hedeflemeliyiz. O güne kadar da, Kürtlerin dillerini korumaları gerekir. Bu ülkede dil büyük tehlike altında. Dilin standartlaşmasının mümkün olacağını düşünmüyorum."

Divan başkanı İzzettin Mıstefa Resul konuşma için kürsüdeki yerini aldı. "Daha öncede burada seminer vermiştim. Daha çok edebi yazım dil birliği üzerine yoğunlaşıyorum. Kürtçe'nin farklı şekilde söylenmesi, onun farklı olarak algılanmasını getiriyor. Bu normaldir. Dil çalışmalarının iki ayağı var, biri teorik, diğeri pratiktir. İrani diller Kars Kürtlerinden, mollalardan kaçarak Rusya'ya giden Bakayev (Beko) Moskova'da Kürtçe üzerine bir kitap yazdı. Sovyet Kürtleri üzerine çalışma yaptı. Bir yıl üniversitede okuyup bu konuda iddialı şeyler söylemek doğru değildir. Türk araştırmacılar gibi 'dil düzenlenmesini ben yaptım' durumuna düşeriz. Dilin gelişmesi tarihsel süreçle olur, kararlar olmaz. Ebedi dil birliği sağlamayı hedeflemeliyiz. Dil birliğini sağlayan devlettir. Bunda da başarı ancak bu şekilde kazanılabilir. Ne zaman Diyarbakır başkent olursa dil üzerinde etkisi olur. Kuran gibi örnekler dilin yayılmasında belirleyici değildir, önemli olan devlettir. Dini lider halife aynı zamanda devletin başıdır. Burada olan hepimizin Kürt olması, hepimizin toprağı bir, önemli olan budur. Dilimizin farklı olmasının ne önemi vardır. Kürt Dilinin bir devleti yok ama bir ulus. Saddam Hüseyin bunu çok iyi görmüştü. Süleymaniye'yi yedi yolla çevirdi. Ramadide evler yapıldı. Kürtleri kendi topraklarından koparmak için.

"Lehçelerin bir olması, ortadan kalkması hiçbir yerde olmamıştır. Üç lehçe iki olabilir, kaynaşabilir ama hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır, kalkmazda... Kürtçe'deki lehçe farklılıkları sanıldığı kadar fazla değildir. Almanya'da bu tarz lehçeler arası ayırım daha fazladır. Tarihin akışını hiçbir şey durduramaz. Saddam'ın baskısı dahi durduramamıştır. Kürtler Müslüman oldular ama Araplaşmadılar."

Uydu kanalları, radyolar dile hizmet ediyor. Daha önce kaç tane güneyli Behdinana gidip gelebiliyordu. Şimdi sürekli iletişim halindeyiz. Kurumlar karar alsın bile kim dinliyor. Süleymaniye'de Kürt Enstitüsü var ama etkili olan siyasi iktidarlar oluyor. Bir zamanlar Sami Abdurrahman bizi çağırırdı. Okunacak bir şeyler hazırlamamızı istedi. Biz bazı kelimeleri attık. Ama ne oldu yine kullanılıyor. Devlet olursa böyle bir dil oluşur. Farklılığımızda sandığımız kadar değildir. Süleymaniye'nin kendisi 200 yıllık bir şehir. Abdurrahmanpaşa Süleymaniye'yi kurdu, benim şehrim dedi. Ne-yi değiştirebildi. Botan beyide aynı çabaya girdi. Çevreye dönük dil birliğini hedefledi. Ehedê Xanî'de bunu söyledi, ama başaramadı. Dolayısıyla bizim dil birliğimiz olsun, çalışalım, ama bir kurumla, kararlarla olacak bir şey değildir. Biz neleri yapabileceğimiz üzerinde yoğunlaşalım. Buraya geldik, farklı lehçeleri konuşuyoruz ama anlaşabiliyoruz. Saddam herkesin köyünü değiştirdi. Gidenler geri döndüklerinde o bölgelerin dillerini taşıdılar. Saddam bu anlamda halkın yaklaşmasına hizmet etti. MED TV'ye gittim. Her parçadan çalışan var orada. Herkes ortak çalışıyor. Güneyliler dese bizim dil esastır, Kuzeyliler dese bizim dil esastır. Olmaz...

"Lorların farklı bir ulus olduğu düşüncesi doğru değildir. Farsça'da Kürtçe'nin ağırlığı çok fazladır. Onun için benzerlik olması doğaldır".

Bugün artık hepimiz kolaylıkla biz Kürtüz diyebiliyoruz. Başkalarının bize Arap, Fars demesi bir anlam ifade etmiyor. Bugün bizim için dilden, sanattan söz etsekte hep siyaset yapıyoruz. Kürtlerden bahsedilemeyen dönemlerden, bugünlere geldi. Kürt davası büyümüştür, hepimiz bu kavgayı verelim. Kürsü kavgası vermeyelim. Biz eskiden halk olarak ufak tefek şeylerden birbirimize girendik. Bugünde kürsü kavgası var. Bilim ve tarihle ilerlememiz lazım. Sorun Kürdistan'ın birliğidir.

Gelişme hep ileriye doğrudur. Kürt dili vardır. Kürt dil birliğinde vardır. Bizde olmayan edebi dil birliğidir. Edebi dil birliği ile ilgili hükümet karar almaz. Hükümette her yere hakim değildir.

“Aydınların rolü ne olacak? Aydınlar proje hazırlarlar, bir alt yapı oluştururlar. Biz bunu yapabiliriz. Ben eskiden Süleymaniye’de ki dil standart olsun diyordum. Ama tarih beni doğrulamadı. Dilin kararlarla standartlaştırılması mümkün değildir.”

Verimli geçen soru cevap bölümünün ardından kürsüyü Behdinan bölgesinden konferansa katılan Dr. Fadil Emer aldı, Behdinan bölgesi Kürt yazım dili üzerinde durdu.

“Behdinan bölgesinde edebiyat, klasik, modern ve dini edebiyat olarak üçe ayrılıyor. Dini edebiyatta Yezidi ve Müslüman edebiyatın etkisi vardır”. Klasik ve dini edebiyattan örnekler konuşmasını renklendirdi. “Yezidi edebiyatında bahsedilen topluluklar şimdi yaşamıyor. Çoğu dini içerikli ve klasik Kürtçe’yle yazılmıştır. Duhok 1968’e kadar Mısır’a bağlı idi. 1969’da Yazarlar Birliği kuruldu. 75 yenilgisinden sonra 90’lara kadar bir şey yapılamıyor. Kürtçe bu tarihten itibaren resmi eğitim dilidir. 12 yıl eğitim Kürtçe olarak veriliyor. Ondan sonra da Arapça, İngilizce, Kürtçe olarak seçilebiliyor.

“Dicle’den Zagros’a, Hesil’den Musul’a olan bölge Behdinan bölgesidir.”

Lehçe ile ilgili örnekler veren Dr. Fadil, yöresel ağız farklılıkları üzerine durdu. “Behdinan lehçesi cinslik ayrımının en belirgin olduğu lehçedir. Behdinan lehçesinin Kurmançîyle ilgisi yok diyenler yanılıyorlar. Çok önceden Latin alfabesine geçebirdik.

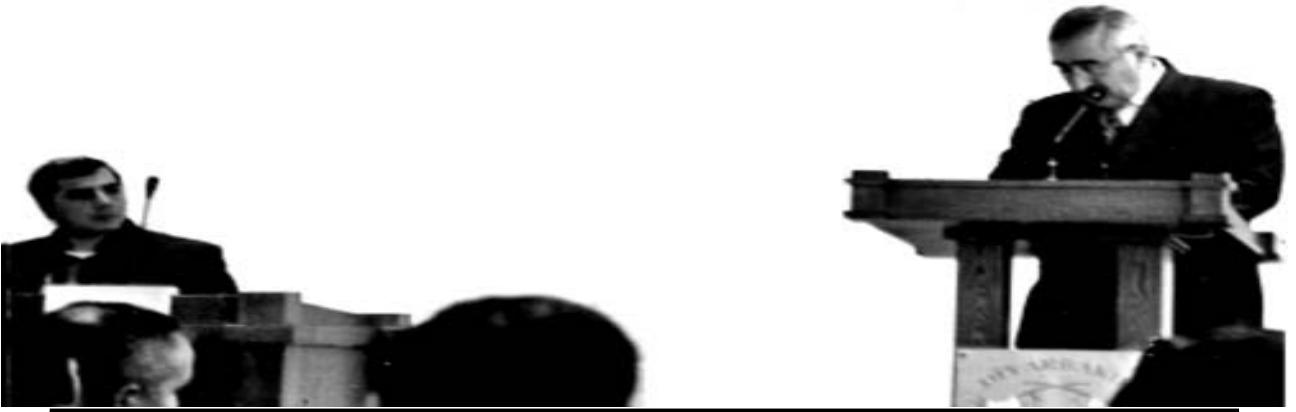
Ev sahibi kuzeyden konferansa katılan şair Adar Ijyan, tartışılan konunun yirmi dakikaya sığmayacak kadar uzun olduğunu ama bu süre içinde anlatmaya çalışacağını belirterek konuşmasına başladı. “Türkçe’nin Kürtçe üzerine etkisi büyük olmuştur. II. Mahmut döneminde çok büyük baskı uygulandı ve günümüze kadar kendini hissettirmeye devam ediyor. Cumhuriyet dönemine kadar Kürt ve Kürdistan dilden düşmezken, cumhuriyetten sonra onlar sadece yasaklanmakla kalmamış, dilini kullananlara çok şiddetli baskı uygulanmıştır. Cumhuriyetin 61. Yılına kadar çok büyük bir sessizlik var. Çok partili sisteme geçtikten sonra zayıfta olsa yer yer sesler duyulmaya başlıyor. 60-70’lere kadar yarısı Türkçe’de olsa, zayıfta olsa çıkan kitaplar var. 12 Eylül’den sonra cezaevlerinde Kürtçe çok konuşuluyor. Dışarıda da aynı durum söz konusu. 80’lerle birlikte özgürlük hareketinin getirdiği bir çaba var. O mücadeleler sayesinde biz buradayız. Hiçbir dönemde de Kürtçe, Farsça, Arapça’nın, Türkçe’nin etkisi olmadığından bahsedemeyiz. Çün-

kü Kürtler hiçbir zaman özgür olamadılar. Arapça dili dinin dili olduğu için etkileri de oldukça fazladır. Bundan dolayı din adamları Arap dilini ne kadar güçlü kullanırsa o oranda etkili olabiliyorlardı. Aynı durum Kürt aydınlarının Türk dilini kullanma nedenleri için de geçerlidir. Halen günümüzde Kürt kadınları kendilerini Türklere benzetmeye çalışmışlar, Türk dilini ne kadar iyi kullanırlarsa, o kadar başarılı olduklarını düşünmüşlerdir. Bütün Kürt kurumlarında kendini Türk kurumlarına benzetme belirgindir. Birey Türkçe’yi ne kadar iyi biliyorsa kendini o kadar iyi bir aydın olarak görüyor. Bu benim değil bütün bilim adamlarının görüşüdür, kendinden, dilinden, kültüründen uzak olan birisi, başka hiçbir dile kültüre kendini yakın hissedemez. Burada oturan bütün aydınlarının isteği burada konuşulanların hayata geçirilmesi. Bu güney için olmayabilir ama kuzeyde bu sorun vardır.

“Bir süre Türkçe söz Kürtçe’den alınmasına rağmen, bu kelimelerin Farsça’dan, Arapça’dan alındığını söylüyorlar. Türkçe’ye geçen kelimeler için, Kürtçe’den alınmış demeye ağızları varmıyor. Bizim de Türkçe’nin etkisinde kaldığımız doğru. Standartlaşmayı sağlamak süreç işi. Yılları alacaktır. Dil bilimciler adına dille oynarsak, bir halkı bir ulusu öldürmüş oluruz. Dile sahip çıkmak çoğunlukla kuzey tarafı dil bilimcileri dilin gelişimi için uğraşmalı, çalışmalı. Bu konuda devletten bir beklentimiz olmamalı, bir ödev gibi görev belirlemeliyiz.”

Son olarak kürsüye çıkan Doç. Dr. Mamosta Qedri, “MÖ. 1000 yıllarında Fenikelilerin alfabe kullanmalarından bu yana ne gibi gelişmeler oldu onun üzerinde duracağım” diye sözlerine başladı. “İlk Medlerin kullandığı alfabe 62 harften ibarettir. Onlar aldıklarında 36 harf artırmışlardır. En eski buluntular çivi yazılarıyla yazılmış belge Londra müzesindedir, Endülüs sultanının talimatı üzerine araştırma yapan bir bilim adamı bir alfabe buluyor ve bunu Kürtler dışında kimse kullanmıyor. 37 harfli bir alfabadır. Ondan sonra Pehlevi alfabeti kullanılmıştır. Dilin standartlaştırılmasında medreselerin çok önemi var. Bir sözlük hazırlanacak olursa dini kelimelerden çok fazla yararlanılabilir.”

Konferans sonuç bildirgesi hazırlamak üzere dağıldı. Birgün sonra açıklanan sevinç bildirgesiyle Dil Konferansı kapanışını yaptı.

KÜRT DİLİNDE STANDARTLAŞMA KONFERANSI SONUÇ BİLDİRGESİ

3. Diyarbakır Edebiyat Günleri kapsamında, Türkiye, Irak, İran, Suriye ve Avrupa'dan 54 delege ile bir çok sivil toplum kuruluşlarından misafirlerin katılımıyla Kürt Dilinde Standartlaşma Konferansı gerçekleştirildi. Diyarbakır Kürt Dil Enstitüsü'nün katkılarıyla Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından 17-18 Kasım 2005 tarihinde düzenlenen konferans sonucunda delegasyon aşağıdaki sonuç bildirisini yayınladı.

1- Konferans katılımcıları, standart bir dilin önemine vurgu yaptı. Ancak standartlaşmanın sadece konferans kararlarıyla gerçekleştirilemeyeceğini, bunun için iletişim kanallarının açık tutulmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edildi. Delegasyon aynı zamanda Kürtçe'nin lehçe ve şivelerinin varlıklarının korunması ve yakınlaşmasını önemle vurguladı.

2- Konferansa katılan dilbilimciler, aynı amaçla daha kapsamlı bir konferansın Irak Kürdistan Bölgesi Hükümeti'nin yardımıyla Erbil'de gerçekleştirilmesi çağrısında bulundu.

3- Delegasyon Türkiye, Suriye, İran ve Avrupa'da yaşayan Kürtlerden, yaşamın her alanında Kürtçe'yi kullanmalarını istedi.

4- Türkiye, İran ve Suriye hükümetlerinden, Kürtçe'nin aynı zamanda Türkiye'de Türkçe, İran'da Farsça ve Suriye'de ise Arapça ile birlikte öğretilmesini talep etti.

5- Türkiye, İran, Suriye ve Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelerdeki üniversitelerde Kürt dili ve edebiyatı bölümlerinin açılmasının önemine değinildi.

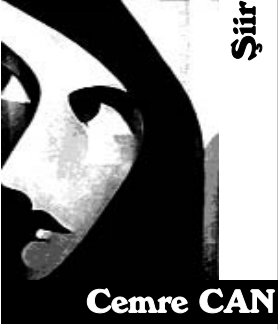
6- Kürtçe'nin standartlaşması için Irak'taki Kürt üniversitelerinin zaman içinde Latin alfabesine geçmeleri önerildi.

7- Kürt dilinde eğitim yapılan bütün kurumlarda Kürtçe'nin standartlaşması için adım adım Latin harflerine geçilmesi önemle vurgulandı.

8- Bilimsel çalışma yapacak bir dil kurumunun açılması için gerekli çalışmaların yapılmasının önemine vurgu yapıldı.

9- tüm konferans katılımcıları Türkiye, Suriye ve İran'da Kürtler üzerindeki asimilasyon ve oto-asimilasyonun tehlikeli bir boyuta vardığını belirtti. Bunun karşısında tüm Kürt kurumlarının öncülüğünde kültürel bir hareketin başlatılmasının önemine işaret edildi. Katılımcılar her Kürt bireyinin birer ısrarlı bir dil savunucusu olması gerektiğini ifade etti.

Konferans delegasyonu adına
İzedin Mustafa Resul
Deham Abdulfettah
Sami Tan
Reşid kirmanc
19.11.2005/ DİYARBAKIR

13 KURŞUN

Babam Ahmet şofördü. Ertesi gün yola gideceği için hazırlık yapıyordu. Bende ona yardım ediyordum.
“Silah sesleri duyunca dışarı çıktım. Polisin biri yavrumun kafasını yere doğru eğmiş ateş ediyordu.”

Ne olduğunu bile anlayamadım... Toprağı görebildim sadece... Babama bakmak istedim... Bakamadım...
Kan kokuyordu her yer... Ona demek isterdim ki: “baba üzülme sakın!.. Bak, acımıyor hiç!

Baba, acımıyor hiç bak!

Bakın... Kurşun tarlası bedenime bakın... Bu memleketin kanunu böyleymiş... Büyüklerden dinlerdim... Öldürülebilirsin... Çok normal... Tek bir kurşunlada değil hani... 13 el ateş edebilirler bedenine...

Belki de daha ilk elde ölmüştüm... Hatırlamıyorum...

Şimdi sizlere uzak görünen bu kent yurdumdur benim... Mardin'in Kızıltepe ilçesindenim...

Adım: Uğur

Soyadım: KAYMAZ.

Yaşım: 12

Yaram: 13

Suçum:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

**Diyarbakır
Büyükşehir
Belediyesi'nin uğur
Kaymaz için yap-
tırdığı anıt sору-
turma açıldı**

.....
.....
.....
.....
.....
.....

**21 Kasım 2004!..
KATLEDİLDİM**

Kürt şairi Şêrko Bêkes

röportaj

İlk gözümü dünyaya açtığımda, kulaklarıma babamın okuduğu Kürt marşları yankılanıyordu. Babam iyi bir şairdi. Babamın okuduğu Kürt marşları üzerimde büyük bir etki bıraktı. Fakat babam çok yaşamadı. Daha sonra annem bizlere bakmaya başladı. Annemin çok güzel ve büyüleyici bir sesi vardı. Bana hep masal ve destan anlatırdı. Bunun yanı sıra o dönem itibari ile çağdaş şiir yazan Abdullah Goran beni çok etkiledi. İlk şiirimi 17 yaşında yazdım. Şiirimi elime alır almaz Abdullah Goran'a koştum. Kendisi o dönem memurluk yapıyordu. Şiirimi değerlendirmesini istedim. Kalemimi cebinden çıkararak, yazdığım şiirin tüm ayrıntılarını, detaylarını ve nasıl yapmam gerektiğini çizerek bana verdi. Goran'ın ilk şiir hocam olduğunu söyleyebilirim. Kürt destanları, doğa ve Kürdistan dağlarının üzerimde büyük bir etkisi oldu. Bu saydıklarım bana güç, heyecan ve güven vererek, ufkumu açıyordu. İlk başlarda klasik Kürt şiirleri beni hiç etkilemiyordu. O dönemler hiç klasik (divan) şiirler okumadım. Modern şiirler okuyup yazdıktan sonra, divan türü şiirler okumaya başladım. Abdullah Goran'ın şiirleri, kurduğu cümleler, sözcükler bana daha güzel geliyordu. Kendimi o tarza yakın görüyordum. Goran'ın dili çok sade idi. Halk dilini kullanıyordu ve şiirlerini anlaşılır bir dilde yazıyordu. Fakat divan şiirlerini yazan Melayê Cizîrî, Mehwî ve Nalîn gibi ünlü şairler, üst tabaka dili kullanıyordu. Yani onları anlamak için Arapça, Farsça ve Türkçe de bilmeniz gerekiyordu.

GÜNBATIMI (avahiya reje)

Akşamım ben

Damla damla düşerim

Yabancılığımın gün batımına

Ey günbatımı

Gitme ne olur

Yarın akşama kadar döndüğünde

Ardından

Birer birer sözlerim ağlayacak

Ey gün batımı

EĞER

Eğer şiirlerimin içinden gülü çıkarırlarsa

Dört imgemden bir ölür

Eğer yarı atarlarsa içinden

İkincisi ölür

Eğer ekmeği çıkarırlarsa

Üçüncüsü de gider

Eğer özgürlüğü çıkarırlarsa

Yıllarım ölür ve kendimde ölürüm.

Çeviri: Edip Polat

O dönemler Süleymaniye de sadece 'Jin' adlı bir dergi çıkıyordu. Bu aylık edebiyat dergisi şiir dünyam için bir pencere oldu. Gelawêj gibi bir kaç tane dergi daha vardı. Ama onlar bize hiç ulaşmıyordu. İlk şiirimi 'Jin' adlı dergide yazdım. Daha sonra Süleymaniye'den Bağdat'a geçtim. Bağdat yaşamı, beni çok etkiledi. Çünkü Bağdat o dönem Süleymaniye ile kıyaslanamayacak kadar büyüktü. Süleymaniye'de binalar çok azdı. Şehre benzemiyordu. Dar bir çevrem vardı. Fakat Bağdat büyük bir şehirdi. Orada bir sürü ilişki geliştirdim ve Arapça'yı öğrendim. Bu durum şiir yaşamımda büyük değişiklikler yarattı. İlk divanımlı 28 yaşında çıkardım. Yani 1968 yılında yayınladım. Bu divanımlı ismi Ronahiya Heyvê (Ay Işığı) idi. Bu kitap şiir yaşamımda atılan ilk adımdı. Çok iyi de değildi kötü de değildi. Bu kitap ve Bağdat yaşamı bende büyük değişiklikler yarattı.

Kürt şiirini diğer şairlerin şiir dünyası ile tanıştırmak amacıyla, 1970 yılında Bağdat'ta bir kaç arkadaşım ile bir dergi çıkardık. Bu dergimizin ismi Rowenga idi. Bu dergi ile Kürt şiirini geliştirmek istiyorduk. 1968 yıllarında Avrupa'da gelişen gençlik hareketleri, bize de yansıyor. Bizi çok etkiliyordu. Avrupa'da yaşanan bu hareketlilik, bizde de sol fikir ve görüşlerin gelişmesine neden oldu. Bu bakış açısı ve solculuk şiirimize daha da büyük bir renk katıyordu. Bizi her yönüyle geliştiriyordu. O dönemler Kürt şiiri kıpırtısız bir göle benziyordu. Çıkardığımız dergi, o göle atılan bir taş gibi Kürt şiir dünyasında hareketlilik yarattı ve şiir dünyasını sarstı. Bu derginin Kürt şiir dünyası için bir teori olmasını istedik. Dergimiz şiir dünyası için aynı zamanda bir eleştiri oku idi. Dergimiz bizi benimseyen ya da benimsemeyen herkeste bir hareketlilik yarattı. Bu dergiyi daha sonra Süleymaniye'de yayınladık. İnsanlar çok statükocu ve dogma olmalarına rağmen, bu dergi yeni fikirler ve görüşleri ortaya çıkardı. Özellikle kadın hakları konusunda büyük gelişmelerin yaşanmasını beraberinde getirdi.

O dönem bir çok insan bizimle çatıştı. Benim ve arkadaşlarımla isim listeleri tüm cami duvarlarına asılıyor. Asılan listelerde 'Bu insanlar kafir olmuş, Müslümanlık elden gidiyor, bunlar dinsiz' deniliyordu.

Bu durum bizi çok korkuttu. Yaşamımız tehlikede idi. Her an öldürülebilirdik. Bu durumdan dolayı Bağdat'a kaçmak zorunda kaldım. Bu dergi sadece Kürt toplumunda değil, Bağdat'ta da rolünü oynadı. Çünkü Necef Şiilere ait bir kentti. Namımız o kente kadar gitmişti. Herkes aleyhimize konuşuyordu. Cuma günleri namazda, ölüm hutbelerimiz okunuyordu. Her hutbede ismimiz geçiyordu. Bizi kötülüyorlardı. Bu dergi o toplumda patlayan bir bomba gibiydi.

Ben ilk gözlerimi dünyaya açtığımda, kendimi ulusal duyguları yüksek bir ailede gördüm. Babam

1930'larda gelişen serhıldan hareketleri liderlerinden biriydi. Bu durum bende vatan sevgisi, toprak sevgisini geliştirdi. Toprak ve vatan benim yaşam sembolüm haline geldi. Kürdistan'ın tüm dağ, bayır, çayır ve doğası beni büyütüyordu. Bana çok büyük bir nefes aldırıyordu. Fantazilerimi ve yaşam ufku mu geliştiriyordu. Bu temayı şiirlerimden çıkarırsanız, şiirim şiir olmaktan çıkar. Kadın teması ise annem ile başladı. Annem çok akıllı ve atik bir kadındı. Mütevazı idi. Sesi çok güzeldi. Bana goraniler söylüyordu. Hayatımdaki ilk kadın annem idi. Fakat bir dönem sonra kadın sorunu artık annemi aşarak yaşam, paylaşım ve aşk sorununa dönüştü. Sevgi oldu ve aşka dönüştü. Bu temayı da şiirimden çıkarırsanız, şiirim yine şiir olmaktan çıkar.

BİR FISILTI

Akşamda

Boyacı küçük hemo

Büyük meydanın köşesinde

Şamın yüreğinde

Yorgun boynunu bükmişti

Elindeki fırça gibi

Zayıf bedenini bir o yana bir bu yana sallıyordu

O avare küçük Hemo

Fısıltıyla kendi kendine söyleniyordu;

Hey öğretmen

Ayağını koy

Hey işveren

Sıra sende

Zabıta, ajan, asker, cellat..

İyi, kötüler, hepimiz

Sırayla getirin ayakkabılarınızı

Kimse kalmadı

Sadece Allah hariç

İnanıyorum ki

Öbür dünyada da

Allah ayakkabısını boyatmak için

Bir Kürdü çağıracaktır

Ne malum o Kürt ben değilim

Ana sence allahın ayakkabısı ne kadar büyük

Sence Allahın ayakları kaç numaradır

Paraya gelince

Sence anne

Allah ne kadar para verir.

Çeviri: Edip Polat

61'de Eylül Devrimi başladı. O dönem ben 21 yaşındaydım. Arap askerlerinin ülkemi, toprağımı ve kentimi nasıl işgal ettiğini gözlerim ile gördüm. İnsanlarımla nasıl öldürüldüğüne şahit oldum. Bu durum sadece şiir ve

duygu dünyama değil, benliğimde ciddi bir etki yarattı. Pratiğim üzerine de etkili oldu. 3 defa peşmerge saflarına katıldım. Ben peşmergelerin dünyasına girmek istiyordum ve yaşamı onlarla paylaşmak istiyordum. Bu benim için bir görev idi. Peşmerge saflarında, yine kendi işimi yaptım. Peşmergenin Sesi Radyosu'nda çalıştım. Radyoda peşmergelere şiirlerimi okuyordum. Elimden gelen oydu ve onu da yerine getiriyordum. Peşmergelerin omuzlarında kaleşnikofları, bohçalarında ise kuru ekmekleri vardı. Ama bir çok peşmerge, kuru ekmeklerinin yanında bir de şiir kitabımı taşırdı. Bu durum da beni çok etkiledi. Şiirlerimde peşmergelerin dünyasına giriyordum. Ama şiirlerim sloganik değildi. O dönemde şiir gibi şiir yazıyordum. Sadece oradaki Kürtler için değil, buradaki Kürtler için de bir çok şiir yazdım. Bir çok şiirimde Amed ve Dêrsimi işledim.

Hiçbir güç dünyada bir dili yok etmeye gücü yetmez. Bir dili darlaştırabilirler ama hiçbir zaman öldüremezler. Dil için sadece radyo televizyon değildir, bir de ev içinde kullanılır. Dil bir kuş gibidir onun kanatlarını kesersen, ama uçmasını engelleyemezsin. O kanatlar yeniden uzar. Biz Kürtlerin dili de birer çiçek gibidir. Eğer otlar olmazsa yaşam olmuyorsa, bizim dilimiz olmazsa bizde yaşayamayız. Bir ot nasıl bütünüyle kurutulamayacağı gibi, Kürt halkının dili yeşermeye devam etmektedir. Madem ki Kürtler dünyada yaşıyorlarsa, onların dilleri de olacaktır. Benim de halkımızın da bir isteğidir, dilimizin yeniden kanatlanıp uçmasını istemektir. Baskı altında olan bir dil aynı zindanda olan bir kişi gibidir. Bizimde istediğimiz o zindandan çıkmaktır. Dilin iki yönü vardır. Sözlü ve yazılı. Kürtler genellikle sözlü olarak kullanmıştır. Yazılı hale geldiğinde daha çok gelişecektir. Bugün teknolojiye gelişmeler eskisi gibi Kürt diline katkılar sunmaktadır.

İSMAİL BEŞİKÇİ İÇİN

*Bir ağaç dedi ki
Şu anda Diyarbakır'daki bir caddeye
Adını veremeyiz
Bir çiçek dedi ki,
Şu anda Kamışlı'daki bir bahçeye
Adını veremeyiz.
Bir taş dedi ki,
Şimdi Babaqurqur'un sinesinde
Heykelini dikemeyiz
Bir şiir dedi ki,
Sablap'daki bir kütüphaneye
İsmi veremeyiz şu an
En son kiirdistan dedi ki
Şimdi yapabileceğimiz şey
Sadece şu ki,
Gül, şiir ve özgürlük gibi
Seni bedenimde taşıyabilirim.*

Feqiyê Teyran

Feqiyê Teyran, 1590'da Hakkari'nin Bahçesaray ilçesinin Verezus köyünde doğdu. Cizre Medresesi, Finike, Hizan medresesinde eğitim gördü. Tarih, sanat, felsefe alanında eğitim aldı. 1621'de Meleye Ciziri ile tanışıyor. Esas adı Muhammeddir. Muhammed Feqiyê Teyran... M.H. şeklinde kendini tanıttı. Muhammed Hakkari anlamına geliyor. Kürt edebiyat tarihinde onun gibi adını kısaltana rastlanmamıştır. Bu isimle kendi çağdaşları arasında ve halk içinde tanınmıştır. Meleye Ciziri'nin şiirlerinde bu şekilde geçiyor.

Yunus Emre'yle karşılaştığımızda, benzer ve benzemeyen yönleri olduğunu görüyoruz. Her ikisinde de aşk ibadet şeklinde kullanılmıştır. Bu aşk dine bağlı ama bu aşkın hangi dine bağlı olduğu belli değildir. Feqiyê Teyran demiş ki, "Ben ne camiye giderim, ne kiliseye aşk ortaya çıkmadığı sürece hiçbir anlamı yoktur. Aşksız ibadet olmaz" Her ikiside mezhep, din kabul etmeyen bir aşkı savunur. Aşk onun için bir mezheptir, dindir. Yunus Emre gerçek ilahi aşka ulaşmak için yazar, Feqiyê Teyran ise mecazi aşka ulaşmak için yazar. Aralarındaki belirgin fark budur. "Şu an ben mecazi bir aşk içindeyim, umuyorum ki ben gerçek aşka ulaşabilirim."

Yunus Emre, beylerin paşaların katliamcılığı üzerine yazmıştır. Feqiyê baktığımız zaman, hem onların zulmüne dikkat çekmiş, hem de bu zulmün nasıl aşılabileceğinin yolunu söylemiştir. Onların tahtının devrilmesi gerektiğini, yıkılması gerektiğini söylemiştir. Bazı şairler vardır mirlere, beylere söylemişlerdir. Bunlar önemli eserler verememişlerdir. Bunları eleştirmiş "Sen ne yağmursun, ne rüzgarsın, sen ezilenlerin ozanısın, dengbejisin"

Gülbahar dergisinde Prof. İzzettin Mıstefa Resul, ondan bahsetmiş, "Benim halkın yanında yer almam lazım, mirlerin ve beylerin yanındadeğil". Kalemini kağıdını alıp zindana atmışlar, işkence etmişler, kalbini kırmışlar. Bu kadar zulme rağmen, demiş ki, "ben pişmanım demeyeceğim. Ben gideceğim Kürt halkına anlatacağım kahramanlığı, yiğitliği, onlara yol göstereceğim" demiş. Ümidini hiç kaybetmiyor. Bir gün gelecek, aşk öne geçecek,

halk uyanacak, kendine gelecek, bu zalim mirlerin tahtını ortadan kaldıracak. Bu söylediklerim halkımın elinden düşmeyecek, onların elinde altına dönecek ve her zaman orada aynı değerde kalacak.

Mirlerin, devletlerin, egemenlerin himayesinde olan şairler hiçbir zaman onların iktidarlarının aşılmasına dair hiçbir şey söylememişler, onların aşılacağını söylememişler. Ancak söz etmişlerdir. Feqiye Teyran'dan şu beklenilemezdi, zulmün olduğu yerde buna işaret etmemesi...

Feqiye Teyran'da Felsefe

Klasik Kürt şairlerinin en önemlilerindedir. Edebiyat ve felsefenin dışında, çok açık, net bir duruş sergilemiştir. Felsefe her şeyden önce olgunlaşmadır. Felsefenin sayesinde halktan tutun, evrenin en ötesine kadar sorgulama yeteneğine ulaşabilir ve bununla da hareket edilebilir, bir çıkış yakalanabilir.

Feqiyê Teyran'da bu felsefeye göre fikirler yazmış. Onun felsefesini tanımamız lazım, o yalnızca Kürtlerin arasında değil tüm çevrede çok önemlidir. Dünyanın oluşumu üzerine kafa yormuştur. "Ey su" şiirinde ateş, su, toprak, rüzgarın doğanın oluşumundaki önemi üzerinde durmuştur. Bu dört temelle dünyanın oluştuğuna inanıyor. Din kitaplarında da bu dört unsur vardır. Feqiyê Teyran bir okur ve alimdir. Eserlerinde Sokrat ve Platon gibi birçok filozofun adı geçer. "Temiz bir ruh ancak olgunlaşmış bir beyinle olur".

Ahlak

Bir toplumun toplum olabilmesi için nelere gerek vardır. Ahlak, olgunlaşmış bir beyin, temiz bir ruh... Eğer bunlar olursa sağlıklı, temiz, barış içinde bir toplum olur. İlk defa Feqiyê Teyran'ın şiirlerinde karşıtlar çelişkisine rastlıyoruz. Dünyadaki her şey zıtlar üzerine kurulmuş, kainatın kendiside. Kainatta var olan her şey zıtlıklardır. Bunu Fe-

qiyê Teyran şiirinde yazıyor. Bugünde felsefenin temel ilkelerinden birisidir.

Bugün baktığımız zaman Feqiyê Teyranın felsefesi gibi toplumsal ilişkilerin aşılmasında kullanacağımız bir felsefe var mı acaba? O bunlardan bahsettiği zaman Kant Hegel vb. felsefeciler dünyada yoktular. Feqiyê Teyran'ın yaşadığı koşullarda Avrupa'da yaşam nasıldı? Ortaçağ koşullarıdır, çok kötüdür. Din ilişkisi egemendir. Engizisyonu aklımıza getirsek ne kadar olumsuz koşullar olduğunu anlayabiliriz. Bir papazın kararı ile insanın kafası kesiliyordu. Bu karanlık dönemde Feqiyê Teyran gibi bir adam ortaya çıkmıştır. Bu coğrafyada ne kadar ileri bir adamın ortaya çıktığını görüyoruz. Acaba o zaman gerici miydi? Hayır değil.

Feqiyê akla çok önem veriyordu. Ancak akılla problemlerin çözülebileceğini söylüyor. Bir nasihatında, toplumun gelişmesi, kendi nefsi için şöyle diyor: "Büyük su ses çıkarma zikir yap ama gürültü yapma"

Edebiyatın bütün eleştirmenleri, bir eserin sadece edebi olması yetmez, aynı zamanda toplumsal ilişkilerle bağlantılı olmalıdır. Gerçekçi olmalıdır. Böyle bir esere bakıldığında, sadece edebi eser olmadığını, toplumun kendisini yansıttığını görüyoruz. Tüm toplumu eserinde bulabiliyoruz. Kadın, erkek, yönetici... C. Süreyya "şiir tüm anayasalara karşıdır, tüm iktidarlara karşıdır" şair sadece kendi döneminin tanığı değil, aynı zamanda sorumlusudur. Eğer sessiz kalırsa, yapılan zulmün ortağıdır, sorumlusudur. Ama o mir çocuğu olmasına rağmen mirlikten vazgeçiyor, sıradan bir adam haline geliyor, şehir şehir dolaşüyor, halkının sorunlarını anlatıyor, işkence görüyor, zindana atılıyor, bedel ödüyor. "Beyler ve mirlerin adı olduğu sürece şiirler yazmaya devam edeceğim, kağıtlara dökeceğim, ne camiye, ne kiliseye gideceğim." Sadece aydın entelektüel değil, aynı zamanda bir devrimci ve bir kahramandır.

Kendi şiir yazım tarzında birçok şiiri serbest vezinle yazmıştır. Avrupa'dan önce ilk defa yeni, modern şiiri yazmıştır. Hem de çok güçlü tarzda yazmıştır. Geleceği görür gibi yazmıştır. Dörtlük, kasideler yazmış ama en çok serbest vezinle yazmıştır. Aruz yoktu, hece yoktu. Çok anlaşılır bir dil kullanmıştır. Onun döneminde daha çok aruzla yazılmıştır. Ona göre, yazdığı şiir, yeni dönem, yeni sistem oluşturacak olan, halkın anlayabileceği dili seçmiştir. Halkın ortak dilini kullanmıştır. İnsan onun şiirini okuduğunda çok karışıktır. İnsan dünyevi

vi mi olduğunu anlamaya çalışır. Dünyevi bir aşk olduğunu görür. Avcılık, serap, meyhane, sarhoşlukla ilgili şiirleri yoktur. Doğa, ahlak, felsefe, tarih esas konularıdır.

Bir yazarı, bir şairi anlayabilmek için eserlerine bakmak yeterlidir. Onları tanıdıktan sonra, onların şiirlerini tartışmaya gerek kalmaz. O yalnızca şair, yazar, felsefeci değil kendi koşullarında çok mütevazi bir entellektüeldir. Mirlerin halkın üzerine yaptığı saldırıya karşı çıkmıştır. Kürtler üzerinde mirlerin baskısı vardır. O da bu şiddete başkaldırmıştır. Bu dönemin şairleri için çok önemlidir.

Derler ki,

Feqiyê Teyran, Cizre'de medresede öğrenciyken suda bir elma buluyor. Bu elmayı alıyor, tam ısrırken elmanın suyu boğazına takılıyor. Elmayı alıyor eline Botan suyunun kaynağı Dicle'ye gidiyor. Su boyunca tüm bahçelerde durarak elmayı karşılaştırıyor. Verazus köyüne geliyor, elindeki elmanın benzerini orada buluyor. Bahçenin sahibini bulup "bu elma size ait" diyerek ona elmayı veriyor. "Cizre'de suyun kenarında buldum, ya beni affedersen ya da benden ne istiyorsan onu yapmaya hazırım.". Adam çobanlık yapmasını istiyor. Yedi yıl onun yanında çobanlık yapıyor. Yedi yılın sonunda tekrar soruyor; "beni affedecek misin" diye. Adamın yeni isteği şu oluyor, "benim bir kızım var, gözü görmüyor, dili dönmüyor, ayakları sakat yürüyemiyor, onunla evlenmeyi kabul edersen affederim seni" diyor. Kabul ediyor. Düğün dernek kuruluyor. Gerdeğe girdiğinde görüyor ki, Evlendiği kız sakat değil. Ayrıca dünya güzeli bir kızdır. Feqiyê kabul etmek istemiyor. Babası ona, "gözü kör, dışarıyı görmemiş, kulağı sağır daha kötülük bilmiyor, ayakları sakat dili lal kötü söz söylemiyor. Kızım sana dediğim gibi". Bunun üzerine Feqiyê eşiyile birlikte ölene kadar orada yaşıyor.

Hala onun evi köylüler tarafından korunuyor, eşyaları duruyor, kapısına kilit vurulmamasına rağmen hiçbir eşya kaybolmuyor. Evin bahçesindeki çiçeklere asla dokunulmuyor. Mezar taşı yerine ağaçlar ona eşlik ediyor. Kuşların dilini bildiği söylenen Feqiyê Teyran'ın mezarının üzerinden kuşlar hiçbir yere ayrılmıyor. Mezarından bir şey almak suçtur, mezarı üzerine düşen her şey orada kalır. Mezarı Botan çayının kenarında bulunuyor.

Kürt müziğine giriş

Üç Kürt Ozan Hikayesi Sinan Çindoğar, Elma, 05

Müziğin Kürtler için önemi diğer halkların müziğe olan düşkünlüğünden oldukça farklıdır. Bu önem müziğin yüklendiği işlevde saklıdır. Kürtlerde yazılı edebiyat çok yaygın olmamasına karşın, sözlü edebiyatın çok gelişkin olması önemli bir nedendir.

7. yy'dan itibaren Kürtçe'nin yazı dil olarak kullanılmış olmasına karşın, bir edebiyat dili olarak kullanılması, bu dil ile, kalıcı ve nitelikli ürünler serilmese, 10-11yy'lara denk gelir. Bu yy'da Botan, Şemdinan, Bedlis, Erdelan Kürt beylik saraylarında, Kürt dili, bir kültür dili konumuna yükselmiştir.

Kürtlerin geneline bakıldığında, okur yazarlık oranının düşük olması, halk arasında farklı bir uğraşın çıkışını zorunlu kılmıştır. Bu da, dengbejlük geleneğidir. Dengbejler(ozanlar), çirokbejler(hikaye anlatıcılar) ve stranbejler(halk şarkıcıları), halkın büyük çoğunluğunun sesi, yüreği ve belleği olmuşlardır.

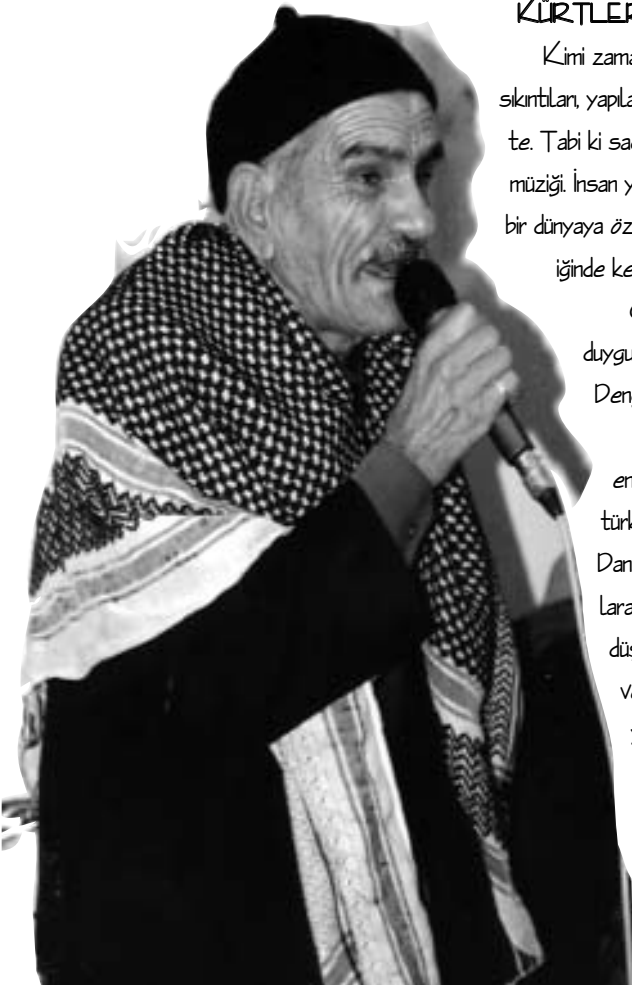
Yazıyla ilişki kuramamış, kendi dilinde eğitim alamamış bir halk, yaşadığı olayları, edindiği birikimi kendisinden sonrasına bırakmak için bir araca ihtiyaç duyacaktır. Böyle bir durumda, Kürt müziği, birikimin, kültürün, dilin başka bir deyişle, yıllar boyunca yaşanmış olan her şeyin dilden dile, nesilden nesle aktarılmasının aracıdır. Kürt kültüründe müziğin toplumsal işlevinin saklı olduğu nokta budur.

KÜRTLER İÇİN MÜZİĞİ ÖNEMLİ KILAN NEDİR?

Kimi zaman müzik, pulsuz bir dilekçedir. Müzik aracılığıyla insanlar yaşadıkları sıkıntıları, yapılan haksızlıkları anlatırlar. Eleştiri, sitem ve öfkelerini yansıtır müzikte. Tabii ki sadece eleştiri ve yaşanmış olayları yansıtmayla sınırlı değildir Kürt müziği. İnsan yaşamındaki bütün değerler (sevgi, aşk, mutsuzluk, ayrılık, daha güzel bir dünyaya özlem, baskılar ve bu baskılara karşı direnme gücü vb...) Kürt müziğinde kendine bir yer bulmuştur.

Geleneksel Kürt müziği anonim bir müziktir. Belli bir olay ya da duygulanımlardan yola çıkılarak bir kişi tarafından söylenmiş, daha sonra da Dengbejler, stranbejler ya da çirokbejler aracılığıyla yaygınlaşmıştır.

Geleneksel Kürt müziği çoğunlukla vokale dayalı bir müziktir, enstrümanlar ikinci planda, eşlik işleviyle kullanılır. Dans ve eğlence türkülerinde enstrümanın biraz daha ön plana çıktığını söylemek mümkün. Dans ve eğlence türkülerinde sözlerin basit, kolay algılanabilir nakaratlara dayalı oluşu, müziğinde ritmik yönü müziğin sözün önüne geçtiğini düşündürülebilir. Bu türdeki eserleri yorumlayanlar, "mitrib ya da mitrib" adı verilen Çingene (Karaçi) müzisyenlerdir. Bunlar buldukları yörelere ya da müzik kültürüne göre, enstrümanlar kullanırlar. Bu enstrümanlar dağlık bölgelerde "düdük, bilür", ovalık bölgelerde ise "tenbur" ya da "kemençe" (Ermenilerin Kamança ya da Türklerin rubabına benzeyen bir enstrümandır, isim benzerliğine rağmen, Karadeniz kemençesinden farklı bir yapısı vardır) ve "dâhol, zima" olabilir. Bunların yanı sıra klarinet, cümbüş, bisk, vd gibi enstrümanlarda yer yer kullanılmaktadır.

Kürt müziği tam anlamıyla günlük yaşamın üretimiyle şekillenmiş bir müziktir. Kürt kültüründeki müzikal türler, günlük yaşamdaki olgularla bağlantılıdır. Bu olgulardan hareketle müzik türlerini incelemek mümkündür.

İlk olarak Kürtlerde büyük yoğunluğu olan savaşlarla başlanabilir. Bu savaşlar büyük toplumsal olaylardan kaynaklanabildiği gibi feodal dönemin bir ürünü olan aşiretler arası mücadelelere de dayanabilir. Savaşların ve bu savaşlarda kahramanlık gösteren beylerin serüvenlerinin anlatıldığı epik şarkılar, Kürt müziğinde büyük yer tutar. Dağlık ve ovalık bölgelerde farklı isimlerle anılırlar. Dağlık bölgede, "lawikê Siwanan" (savaşçı şarkılar) olarak anılan bu tür, ovalık bölgelerde, "delal" (güzel) ve "şer" (savaş) olarak adlandırılır. Bu eserlerde, anlatı (konuşma) ve şiir (ezgiyle seslendirme) olmak üzere iki ayrı bölüm bulunmaktadır. Tezburdan duduga ya da kemençeye kadar hangi enstrüman kullanılırsa kullanılsın, eserdeki bu yapıya özen gösterme söz konusudur. İlk bölümlerde, sadece bir eşlik enstrümanı olarak kullanılmasına rağmen, özellikle savaş sahnelerinin bir melodiyile söylendiği bölümlerde, enstrümanların da daha ritmik bir tarzda kullanımı söz konusudur. Bu yönüyle anlatılan şiddet ile, enstrümanların ritmi arasında bir paralelliğin kurulduğu düşünülebilir.

Epik şarkıların bir diğer yönü de aslında alttan alta bazı mesajları taşıyor olmasıdır. Feodal kültürde yer alıp, günümüzde yavaş yavaş kaybolan kimi güzel "insani" değerlerde, bu eserlerin içerisinde "kissadan hisse" mantığıyla aktarılır. Bunlar "onur, yardımseverlik, fedakarlık, dayanışma, paylaşım, cesaret vb." olarak sıralanabilir. Tüm bu kavramlarda, anlatılan eserdeki kahramanın kişiliğinde simgelenir.

Ölüm ve yas konularını içeren "lawikê miryan" (ağıt) ya da "gri" (ağlam), kürt müziğindeki diğer bir türdür. Kahramanlık ve yiğitlik de ölüm temasıyla birlikte işlendiği için, ikisinin iç içe geçmesi söz konusu olabilir. Asıl itibarıyla "uzun hava"ya karşılık gelen "lawik"ler, kullanış türüne göre farklılık göstermektedir. Hüzün ve geçmişe özlem ağırlıklı temalar işlenebildiği gibi, dini konular ya da dini öğütlerde işlenebilir. Bu yönüyle Êzidi Kürtlerdeki dinsel motiflerin yansıtıldığı "lawij" ve "qewi" arasında da benzerlikler bulunmaktadır. Bunların dışında, kimi dini cemaatlerin, "zikirlerde kullandıkları ve "beyt" ya da "qaside" adını verdikleri bir müzik türü daha vardır.

Kürt müziğinde ağırlıklı olarak kullanılan bir diğer Kürt müziğinde ağırlıklı olarak kullanılan bir diğer tema ise, sevdadır. "Stranê evine" ya da "stronê keçiken" adı verilen bu müzik türünde "aşk, ayrılık, özlem vb." konular işlenir. Ancak ilginç olan çoğunlukla bu eserlerde, aynı zamanda, dönemin bazı değer yargılarının da yer almasıdır. Başka bir deyişle "kavuşamamanın sebepleri" sıralanırken, dönemin kimi özellikleri de vurgulanır. Ataerkil bir toplum karakteri gösteren Kürtlerde, en büyük baskını kadınlar gördüğü için, hüsrana uğramış mutsuz sevdalan dile getiren bu eserler, çoğunlukla kadınlar tarafından söylenmiş, daha sonra ise cinsiyet gözetmeksizin yaygınlaşmıştır. Büyük bir duygu yoğunluğu içeren "stronê evine", kimi zaman ölçü, kafiye vb. kuralları tanımayan kısa eserlerdir.

Kürt müziğindeki diğer bir türde "dilok" adı verilen dans ve eğlence müziğidir. Bu müzikte bilür, def, zime, tenbur gibi enstrümanların kullanımı bölgeden bölgeye değişir. Kimi zaman ezgiyi icra eden bir enstrümanın yanında, ritim olarak "alkışlar"ında kullanıldığı olur. "Dilok", halkoyunlarının niteliğine bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte, çoğunlukla ekip başının söylediği şarkının, ekibin diğer üyeleri tarafından tekrarıyla dayanmaktadır. "Çovend" adı verilen halaylarda kimi zaman enstrümantal çalışmalara da yer verilir.

Kürt müziğinde, ayrıca iş türküleri (strâne kar), yayla, kız kaçıma mevsim türküleri (payizok, heyranok), yün eğirme türküleri (strâne berdolau), ninniler (lori) gibi türler de bulunmaktadır.

Kaynak: Üç Kürt Ozan Hikayesi
Sinan Çiğdoğar, Elma, 05

Dr. Husên Xaliqî

röportaj

Plantuwwer

Dr. Husên Xaliqî tarafından Kürtçe'ye çevrilen sofinin dünyası adlı kitabın kapağı

Kendinizden ve çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Sine'den İran Kürdistan'ındanım.

1936'da doğdum. Sine'de edebiyat bölümünde okudum. Üç dönem felsefe, toplum bilimi alanında yüksek lisans ve doktora yaptım. Sekiz yıl üniversite öğretim görevliği yaptım. Humeyni Şaha karşı İran devrimini gerçekleştirdiğinde Sine Üniversitesine girdim. İşte o dönem Kürtlerle hükümet arasında çatışma oldu. Tabii bende o dönemde siyasi olayların içindeydim. İki defa beni idama çarptırdı. Mecbur kaldım dağa çıktım. 15 yıl KDP saflarında peşmerge olarak savaştım. 12 yıl başkanlık konseyi üyeliği yaptım. Abdurrahman Qasimo başkanlığı dönemi... 1994'de İsveç'e gittim. Şimdiye kadar 43 kitabım yayınlandı. Stockholm'de Kürt Enstitüsünün başkanlığını yapıyorum.

Avaşin (mavi su) adında bir dergi çıkarıyoruz. Kürt aydınları için seminerler düzenliyoruz. Edebiyat, sanat, felsefe, toplum bilimleri alanında çalışmalar yürütüyoruz. Çocuk kitaplarını Kürtçe olarak yayınlıyoruz. Türkiye'ye Almanya'ya gönderiyoruz.

İran Kürdistan'ın da dil üzerinde yaşanan baskılarla ilgili bilgi verebilir misiniz?

I. Dünya savaşından sonra Atatürk'le Şah Rıza Pehlevi arkadaştı, birlikte iktidara geldiler. Altı farklı ulustan tek bir ulus yaratmaya çalıştı. Azeri, Kürt, Türkmen, Belluci, Arap, Fars,.. Tek millet, tek dil.. Tek tip elbise, şapka gibi uygulamalar... Sonra Fars dili, tek resmi dil ilan edildi. Tüm diller yasaklandı. Konuşabiliyorduk ama asla resmi dil olamadı. Bazılarını değiştirdiler. Sablahin adı Mahabat yapıldı. Urmiye ismi Rizaye yapıldı. Kirmanşata ait iki ilçenin adını değiştirdiler. Diktatörlük ikinci dünya savaşına kadar böyle sürdü. İki ayrı cumhuriyet kuruldu. Tebriz de Azeri, Mahabat'ta Kürt cumhuriyeti. Sovyetler geri çekilince yıkıldılar. Şahı Güney Afrika'ya sürdüler. Sıçan gibi yakaladılar. Muhammed Rıza Şah onun yerine geçti. Azerbaycan cumhuriyeti, Mahabad Kürt cumhuriyetine saldırdılar. Amerika ve İngiltere İran devletine silah desteği sağladı. Azerbaycan da sadece 15 bin sivil öldürüldü. Üç kişi idam edildi. Mahabad da başkan Kadı Muhammed, Seyfi Gazi, Sedri Gazi... 40 Kürt öncüsü daha sonra idam edildiler. Yüzlerce insan zindanlara atıldı. Onar yıl yirmişer yıl hapis verildi. Beş yıl boyunca militarize etti.

1979'a kadar açık çalışma yapılmadı. 1979'da Humeyni devriminden sonra açık çalışma yapıldı. Sadece KDP değil, diğer örgütler de legale çıktılar. Biz Kürtler olarak, metinle isteklerimizi sunduk, örneğin, üniversiteye kadar özellikle dil eğitiminin Kürtçe olmasını istedik. Kürtlerin çoğunlukta olduğu yerlerde Kürtlerin yönetmesini istedik. Bir isteğimizde, o güne kadar Kürdistan'ın ekonomik yapısının düzeltilmesi idi. İşsiz olan Kürtlere iş bulunması. Çünkü o güne kadar iş bulmak mümkün değildi. Bunlara yanıt askeri saldırı olarak kendini gösterdi. Kürtler Müslüman değildir, öldürülmeli... Kim ki Kürdü öldürür cennete gider, kürdün öldürdüğü de cennete gider. 1980'nin yaz aylarında üç ay boyunca bütün Kürdistan toprakları işgal edildi. Fakat Kürtler ve onların siyasi örgütleri direnerek bu işgali kırdılar. Sadece Bana'da 500 bin İran askeri öldü. 100 bin askeri araç yakıldı. Onlarca tankı yaktı Kürtler. Esir aldılar. O zaman devlet Kürt sorununu tartışmaya zorunlu kaldı. Gerçekte ise istemiyordu. Gerçekten Kürtleri yok etmek istiyorlardı. Görüşmeler için dört ay ara verdiler, ama yalan söylediler toparlanıp yeniden saldırdılar. Yedi yıl boyunca bu defa Kürt gerillaları çatıştılar. Bu yedi yıl içerisinde beş bin sivil Kürt insanı öldürüldü. On binden fazla gerilla öldürüldü. 70 bine yakın İran askeri öldü. Şimdiye kadar da devam ediyor.

Bir Toplum Bilimci olarak dil üzerindeki yasakların o toplumun gelişimini nasıl etkilediği üzerine durabilir misiniz?

Dil bir anlaşma aracıdır. Anlaşma aracı yasaklandığı zaman o millet duygularını düşüncelerini meramını dile getiremez. Sonuç olarak, insanların istekleri duyguları ölür. Bana göre eğer bir kişi diliyle konuşmazsa, isteklerini dışarı sunamazsa bu ona dünyanın en büyük zulmüdür. Sonuç olarak, o kişi kendini küçülmüş, rencide edilmiş, aşağılanmış görür. Kendi dilini de daha aşağı bir dil gibi görür. Kendine kem gözle bakılmış görür. İkinci bir sonuç, bu koşullarda olan birey esir anlayışına kapılır. Kişiliği de buna göre şekillenir. Yönetici olamıyor, başkan olamıyor. Hep kendini edilgen görür.

Dilin Standartlaştırılması üzerine düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Bütün uluslar standart dillerini oluşturmuşlar. Tabii egemen olanlar. Nasıl yaptılar bunları, birincisi, yazılı kitap, gazete ve dergileri tek bir lehçede yayınlamaya başladılar. Tek dil üzerine çeviriler yaptılar. Medyalarında, radyolarında, yaymaya çalıştılar. Ticaret dilini de ortaklaştırdılar. Gramer gerekiyordu. Bunu da aynı çerçevede yaptılar. Bütün ulusun anlayabileceği sözlük oluşturuldu. Bütün ulus için bu sözlük bazı yörelerde anlaşılma zorluğu çekilse de bu gideriliyordu. O ulusun ortak grameri, ulusun ortak dilini sağlar tabii ki... En önemli olan ortak diyalogu sağlayabilmektir. Seminerden tutalım radyo yayınına kadar tüm bunların katkısı olacaktır. Dilin standartlaşması ilişkiye bağlıdır. Bu günden karar alınmaz. Latince ve Arami harflerini referandumla belirleyemezsin. Kürt halkının seslerine hangisi uygunsa o olmalıdır. Nüfus hesabıyla alfabe seçilemez. Latince alfabe Türkçe konuşanlara yetirince cevap olmuyor.

Osmanlı'nın hükmettiği bütün halk edebiyatını Türk çocukların hiçbiri okuyamıyor. Türk çocukları dedelerinin nasıl bir edebiyat yarattıklarını, ne düşündüklerini bilmiyorlar. Devlet eğer istese de bu değerleri taşıyamazdı. Yani bir tane dil bilimciyle onlarca yıl çalışsalar da Osmanlıdaki kültürel mirası ortaya çıkaramazlar. Eğer bir ulus geçmişteki edebiyatını kaybederse, hakim olduğunu söyleyemez. Ayakları havada, ayakları kendi tarihi üzerine basmıyor.

İslami güçler, Abbasiler, Safaviler, Osmanlı halifeleri dönemlerinde Kürt dilinin gelişimini engellediler. Latin harfleriyle ortak bir alfabe oluştururlarsa çok zor olmayacaktır. Kürtler aslında Latin alfabesiyle ortak bir dilde çok zorlanmayacaktır.

Newzat Osman Zebari

röportaj

Kendinizden ve çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Doktorum... Kürt edebiyatı alanında doktora yaptım. Karşılaştırmalı edebiyat alanında çalışmalar yapıyorum. Duhok'ta yaşıyorum. Duhok Üniversitesinde öğretim görevlisiyim.

Kürt Dili'nin gelişimi Güney'de nasıl oldu?

1958'de cumhuriyet olduğu zaman Cumhurbaşkanı Kasım idi. Irak halkına özgürlük tanındı. Kürtlerde bu özgürlük ortamından yararlandı. O dönem daha iyiydi. 1963'de Baas partisi iktidara geldi. Bir çeşit Kürtler üzerine baskıcı politikalar uyguladılar. Kürtler o dönemde dille ilgili entelektüel çalışmalar engellendi. Zavallı bir konuma itildiler. Medreseler ve okullar çok çok azaltıldı. Eğitim görmek isteyenler için çok olumsuz koşullar oluştu. Yoksul olanlar tamamen uzaklaştı. II. Baas dönemi 1979'da iktidara geldiklerinde Saddam iktidar oldu. Bu kez daha büyük baskılarla karşılaştı Kürtler. Kürtleri sürdüler, Araplaştırma politikası uyguladılar. Bazı köyleri seçerek, toprak sahiplerini sürüp Arapları yerleştirdiler. Kürt insanlar kendi topraklarını Araplardan kiralamak zorunda kaldılar. Hiç kimse Kürt sözcüğünü bile ağzına alamıyordu. Dünya kamuoyunda 11 Mart deklarasyonuyla otonomi verildi. Sahte bir otonomi idi. Mele Mustafa Barzani ile anlaşma yapıldı. (1970-74) O zaman Kürt baskısını geliştirdi, dergiler çıktı, eğitim alanında da ilerleme sağlandı.

1974'ten sonra devlet terörü başladı ve tahribatlar başladı. Aydınlarını ve önderlerini öldürdüler. Salih Yusuf öldürülen edebiyatçılarıdır. O dönemde baskılardan dolayı Kürtlerde Kürtlüklerinden korkmaya başladılar. Bazıları silaha sarıldı. Dağa çıktılar. 88'de artık her şey mubah hale geldi. Enfal haline geldi saldırılar. Kafirlerden bahseden bir sureden yola çıkarak zenginlerin mallarına el konuldu. Her şeylerine el koydular. Kimyevi silahları kullandılar. 8 bin Barzanilerden katledildi. Eğitim programı değiştirildi, kitaplar değiştirildi. Baas'ı ö-

ven şeyler Kürtçe yayınlandı. Kürtçe dil üzerinde yasaklamanın olmaması onların propagandasının işine yaramış oldu.

Kürt edebiyatının konuları genel olarak nelerdir?

İnsanlık değerleri konu olarak alınıyor. Enternasyonal, felsefi, evrensel çalışmalar var. Şiirde diyalog belirleyici durumda. Şerko Bekês, poster şiirdir. Şeref Han Bitlisi, Mehmet Emin Zeki, Ehmedê Xanî, Melayê Cizîri gibi bir çok ünlü edebiyatçı yetiştirmiş bir halktır Kürtler.

Şu andaki eğitimin durumu nasıl?

Kız ve erkek özgürce aynı sınıfta eğitim görüyor. Çok sayıda öğrenci var. Eğitim desteği var, her öğrenciye yardım yapılıyor. Yurt parası veriliyor, yol masrafları da onlara aittir. Üniversiteye girişte form dolduruluyor, bu formlar bir merkezde değerlendiriliyor. Sınav sistemi yok. 12 yılın ardından okul başarısına göre kabul ediliyorlar. Oradaki derecesine bakılıyor. İki ders var bilim ve edebiyat. Bilim derecelenmesinin en yükseği tıp alanıdır. Ondan sonra mühendislik geliyor. Bilgisayar ve ekonomi eğitimi veriliyor.

Standart bir dil yaratma zorunluluğu nereden geliyor? Bu mümkün müdür?

Bu tip konular karar bağlı değil, tanıtmaya bağlı, eğitime bağlı, kamuoyunun kabulüne bağlı. Kendimiz kararlarla bunu yapamayız. Bu olacaksa da evrimsel olarak olur. Fakat biz öğretim üyeleri Latin alfabesini tercih ediyoruz. Birinci neden, Kürt dilindeki fonetik sesler, Arapça harflerden daha fazladır. Çok fazla ses var, bu seslerin Arapça karşılığı yok. Latin harfleri bunu karşılamaya daha elverişlidir. Daha fazla ses vardır. Arapça harf sayısı 28'dir.

İkinci neden, bütün dünyanın kullandığı dildir. Teknoloji dili Latin harflerine göre hazırlanmışlardır. Evrensel düşünüldüğünde Latin harfleri daha uygundur. Bu benim görüşümdür. Örneğin bütün dillerde harfler statiktir. Değişmiyorlar. Muhammed'den beri aynıdır. Dil ise yaşayan bir şeydir. Dil bilimi gelişiyor.

Lehçeler arası birlik nasıl olacaktır?

Örneğin, ilişkiler geliştikçe, ticari ilişkiler, aydınlar arası ilişkiler yavaş yavaş lehçeler arası uzaklığı kaldırıyor. Eskiden 14 tane lehçe vardı. Şimdi dört tanedir. Kuran okunduğu zamanda yedi lehçeyle okunmuş. Çünkü bütün dünya Araplara hizmet etti. Arapça egemen kültür haline geldi. Devletleşince de her yere egemen oldu.

KÜRT TİYATROSU...

Aydın ORAK

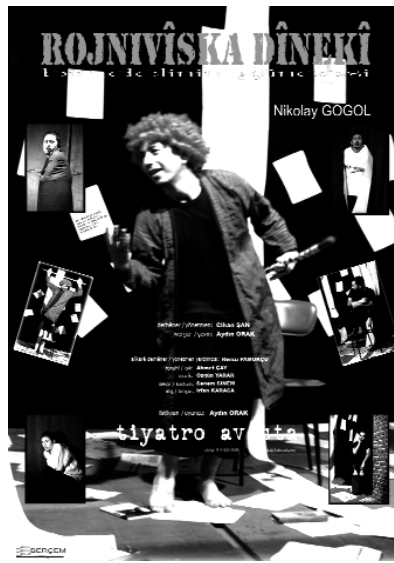
Tiyatro ritüelden çıktığı gibi, Tiyatronun kökeni; ritüel, mitoloji, dinsel törenler, taklit gibi unsurlardan meydana geldiğini, ava giden ve hayvan postunu giyen insanlar taklit yoluyla avlandıklarını biliyoruz. Tarihe geçen bir gerçeklik olarak, Tiyatronun Antik Yunan'ın Dionisos şenliklerinden çıktığını, Bereket Tanrısı Dionisos'a adanan adaklar, bayram havasında geçen şenlikler yapıldığını, ilk oyuncular, ilk tragedya, ilk dramatik tiyatro yazarları Antik Yunandan çıktığını da biliyoruz.

Yunan sözlü anlatımın öncüsü olan Homeros ve Kürt kültürünün sözlü anlatım öncüleri olan Dengbêlerin Tiyatroya olan kazanımlarını göz önünde bulunduralım. Dengbêlerin bir özelliği; Folkloru sözlü olarak nesilden nesille aktarmak, zenginleştirmektir.

Kürtler de diğer halklar gibi yüzdür, ritüellerle yaşamışlardır. Ritüellerinde, ayinlerinde, destanlarında ve çiroklerinde teatral öğelere rastlamak mümkündür. Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki bazı ritüeller; Kasideler, yağmur duası olan "Bûka Baranê", Düzgün baba, Gırnewas v.s. dir.

Kürtlerde folklor ve sözlü edebiyatın zengin oluşu tiyatroya büyük kaynakçalar oluşturuyor. Çirokbêj, Vebêj ve Dengbêlerin yüzyıllardır süren sözlü edebiyatlarındaki zengin teatral motifler günümüz tiyatrosunda kullanılabilir. Bu motifler Kürt Tiyatrosunun kaynağını oluşturmaktadır. Her yörede, her köyde bu tür motiflere rastlamak mümkündür. Newrozlarda ve düğünlerde köy seyirlik oyunları oynanmaktadır.

Kürtlerin tiyatrosu var mıdır? Yok mudur? Bir bakalım. Kürtlerin ilk Tiyatro

teksti olarak kabul edilen "Memê Alan" 1918 de Ebdurehim REHMÎ'nin yazdığı oyun olarak bilinmektedir. 1918-1919 da İstanbul da Kürt kadın derneği adında bir dernekte iki oyun oynanıyor. Yalnız bu oyunlar hakkında net bir bilgi yoktur. 1930'da Rusya da eğitim gören Kürtler Elegez de iki temsil "Mem û Zîn" oynadılar. 1931'de Ereb Şemo "Koçekên Derewîn" adında bir oyun hazırlayıp oynattı. 1934'te Ehmedê Mirazî "Zemanê Çûyî" adında bir oyun yazıyor. 1970'lerde Rusya'daki Kürtler tiyatro alanında ilerlediler. O dönem de birçok yeni eser çıkarıldı. Onlardan bir kaç şunlardır; Ker û Kulik, Reva Jinê, Zewaca Bê Dil v.s. Bu oyunların bir çoğu da Erivan Radyosu için Radyo tiyatrosuna çevrildi. O dönemler de Kürt yazarlar ; Victor Hugo, Gogol gibi bir çok dünya klasiğini Kürt diline çevirdiler. Süleymaniye Sanat Okulu açılıyor ve Tiyatrooyunculuk adına iyi gelişmeler sağlanıyor. Ünlü rejisör Refik Çolak Mollier'i Kürt ti-

yatrosuna kazandırıyor. Bununla beraber Kürtçe çocuk oyunları, radyo tiyatroları yapıldı.

1946 da İran Kürtlerinin oynadığı "Dayika Niştiman" müzikal ve dört parçayı anlatan bir oyundur. Türkiye'deki Kürtler için ise; 1959'da Musa Anter'in Harbiye askeri cezaevindeki hücrelerinde yazdığı "Birîna Reş" (Kara Yara) piyesi ilk Kürtçe oyundur.

Tarih 1990'ları vurunca Kürt Tiyatrosu bir diriliş yaşıyor. Mezopotamya Kültür Merkezi'lerinin açılmasıyla Kürt Tiyatrosu kurumsal anlamda yapılmaya başlanıyor. MKM'nin Teatra Jiyana Nû'su Kürt Tiyatrosunda "Avangart Tiyatro" olmak özelliğini de taşıyor. 40 'ın üzerinde kısa ve perdelik olmak üzere oyun sahneliyor ve birçok klasiğe imza atıyor. Kürt Tiyatrosuna kazandırdığı dünya klasiklerinden; Zincire Vurulmuş Prometheus, Biz ve Onlar ve Ada olmak üzere birçok uluslararası Festivalde sahneye çıkıyor. Tiyatro Avesta ise Gogol'un "Bir Delinin Günce-sini" Kürt tiyatrosuna uyarladı.

Bugün Kürt Tiyatrosundan bahsetmek mümkündür. Teknik ve ekonomik imkansızlıklara rağmen, birçok kurum ve grup iyi-kötü Kürtçe Tiyatro yapıyor. Oyuncusu var, yönetmeni var, yazarı var, seyircisi var, anlatacağı değiştirip, dönüştürecekleri dinamikleri var. Bence, Halk Tiyatrosuna daha yakın olan Kürt Tiyatrosunun bir amacı da; yaşamı düzeltmek değil, yaşamı olduğu gibi göstererek bir yaşam enerjisi üretmek olmalı.

Tiyatro hayatın yansımaları olduğu gibi, bir halkın uygarlık düzeyini de yansıtmaktadır.

RİTÜELDEN KÜRT TİYATROSUNA

Kürtler de diğer halklar gibi yüz yıllardır, ritüellerle yaşamıştır. Ritüellerinde, ayinlerinde, destanlarında ve çiroklerinde teatral öğelere rastlamak mümkündür. Kürtlerde folklor ve sözlü edebiyatın zengin oluşu tiyatroya büyük kaynakçalar oluşturmaktadır. Çirokbêj, Vebêj ve Dengbêjlerin yüz yıllardır süren sözlü edebiyatlarındaki zengin teatral özellikleri, günümüz tiyatrosunda kullanabiliriz. Bu konu ile ilgili yıllardır Kürt Tiyatrosuna hizmet veren tiyatrocularla sohbet ettik.

KEMAL ULUSOY: Kürt masalında (çirok), teatralite, karakter, mimik, olay örgüsü vs. vardır. Kosegeli Kürtlerde bir karakterdir. “Bûka Baranê” ve “Kosegeli” yıllardır Kürtler arasında oynanmaktadır. Herhangi bir teksti yoktur. Bûka Baranê, Yağmur yağması için oynanan bir oyundur. Gotûbêjler (anlatıcı) başlarından geçen olayları anlatırlar. Bazen oynarlar ve mimiklerini katarlar. Halkın dili olarak görülür. Tamamen kendi duygularıyla oynar ve genelde aşk, savaş vb. gibi olayları konu alır. Dügün, divan ve özel günlerde söyler.

1918’de “Memê Alan” diye Kürtçe yazılan bir tiyatro teksti “JÎN” dergisinde yayınlanmıştır.

1946’da “Dayika Niştiman” opera olarak İran Kürtleri tarafından oynanmıştır.

1990’lar da ise Kürt mücadelesi sonucu Kürtçe Tiyatro başlamıştır. 1990 öncesi Kürtçe oda tiyatroları oynanmıştır. Türkiye’de Kürt Tiyatrosunu “Teatra Jiyana Nû” başlatmıştır. Ve diğer çevrelere Kürtçe Tiyatro yapma teşvikinde bulunmuştur. Bizim örnek alacağımız bir şeyimiz yok. Üzerine taş koyacağımız duvarımız yok. Kendi duvarımızı kendimiz yapıyoruz. Eksiklikleriyle, imkansızlıklarıyla bugün yapılan bir Kürt Tiyatrosu vardır.

MAMOSTE CEMİL: Dengbêjler de çok güzel dramatize edilmiş karakterler vardır. Newrozlarda oyunlar oynanırdı. Oyuncular kadın kılığına girip kadınların odalarına girerlerdi. 1955-56’lar da Cizre de, kahvelerde çirokbêjler vardı. Masallar anlatılırdı. Orta oyunu gibi ellerinde mendili sopası vardı. Halk arasında oturmuş karakterler vardı.

1970’ler de Batman, Silvan, Hilvan’da gecelerde, gösteri ve moral gecelerinde skeçler, oyunlar oynanırdı.

Türk Tiyatro ve Sinemasında Kürt karakterler işlenmiştir. 1977’de “Deprem ve Zülüm” Kürtleri anlatan ilk oyunumuzdu. 1980’ler de cezaevlerinde Kürtçe oyunlar oynanmıştır. Bizler de o arada Kürtçe skeçler oynamaya başladık. Türk Tiyatrosundaki Kürt oyuncular olarak Kürtçe Tiyatroya hazırlık yapıyorduk. Türkçe oyunlarımızda Kürtçe şarkılar söylüyorduk. 1976-78’de AST ve Devrimci Ankara Sanat Tiyatrosu’nda Kürt motiflerini kullanıyorduk. 1985’ler de Midyeci, Pilavcı ve Öğrencilerden oluşan grubumuzla “Axa Sor” diye bir oyun yaptık.

“Dilana Şer” ve “Heci Emer” oyunlarını yaptık. Halk Tiyatrosu ve propaganda ağırlıklı, devrimci halk tiyatrosu tarzındaydık. Bizim Oda Tiyatrosu oyuncularının bir kaçı mücadeleye katıldı. Bir kaçı şehit oldu. Sonra MKM tiyatrosuna başladık. MKM tiyatrosu “oda” tiyatrolarının bir uzantısıydı.

ERDAL CEVİZ: Her bölgede, her köyde anlatıcılar ritüeller anlatırlar. Örneğin, Dersim dağında “Düzgün baba” bir ritüeldir. Çıplak ayakla dağa çıkarlar, dua ederler. Çok çarpıcı ritüeller vardır. Kültürü tanımlamak basit değil, net değildir. Mezopotamya’nın her yerinde teatral motifler, karakterler vardır. Ayinler, ağıtlar, efsaneler, destanlar, köy seyirlik oyunlar vardır. Bizim Dionisos’umuz yoktur. Motiflerimiz sözlü edebiyatımızdır. Kürt Tiyatrosunda Teatra Jiyana Nû’nun yaptığı Avangart (öncü) tiyatrosuyla inançlı, devrimci oyuncularıyla en iyisini yapmak istiyorlardı. İyi rol yapmak, en iyi duygularıyla ağlatmak, güldürmek vs. . .

1930’larda Hewlêr ve Süleymaniye’de Kürt tiyatro festivalleri yapılmıştır. Kürt kadın oyuncular vardı. 1918’de “Memê Xezal” diye bir tekst yazılmıştır. “Dayika Niştiman”, müzikal ve dört parçayı anlatan bir oyundur. Musa Anter’in 1959 da yazdığı “Birîna Reş” Türkiye’de yazılan ilk Kürtçe oyundur. MKM’de sahnelenen oyunlar Kürt Tiyatro tarihini oluşturuyor. Kürt tiyatrosu oluşmakta olan bir Tiyatrodur.

Prof. Dr. İzzettin Mustafa Resul

röportaj

Kendinizden bahsedebilir misiniz?

Kendimizle ilgili ne diyebiliriz ki... 1934'de doğdum. Gerçekte farklı olsa bile... İki kez doktora aldım. İlk 1963 (Kürt Edebiyatında Realizm) Bakü'de, ikincisi 1977 Profesörlük derecesi (Felsefeyi Ehmedê Xanî) 1977'de profesör oldum. Bağdat Üniversitesinde çalıştım. Yedi sekiz yıl Baas'cılar beni işten çıkarttılar. 1988'de Erbil Üniversitesine döndüm. Şimdiye kadar da Kürt Yazarlar Birliği Başkanlığı yaptım. Kerkük, Erbil, Süleymaniye, Duhok'ta şubeleri var.

1992'de 2004 yılına kadar Kürdistan parlamento üyesiydim. Eğitim ve öğrenim komisyon başkanıydım. Bu son parlamento seçimine girmedim. 60 kitabım yayınlandı. Kürtçe, Arapça, Rusça... Süleymaniye üniversitesinde ders veriyorum. Kürt ve Arap edebiyatı dersi veriyorum. Zaten parlamento üyesi olanlar kendi işlerini yapamıyor. 1949'da ben henüz öğrenciydim. 1992 yılına kadar Irak Komünist Partisi üyesiydim. PUK listesinden bağımsız girdim. Artık parti çalışması gerekmiyordu.

Kürt Yazarlar Birliği çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Tek hükümet olduğu dönemde çok daha iyi çalışıyoruz. İki hükümet olduğunda zorlanıyoruz. Şubeler kendi çalışmalarını yapıyor. Kürt yazını adında merkez yayınıımız vardı. Uzun zamandır çıkmıyor. Üç aylık... Erbil'de Yeni Yazın adında bir dergi, Gızing adında bir dergi. Bir dönem söz adında bir dergi çıkıyordu. Biz diyoruz ki yakın zamanda Süleymaniye Erbil birleşecek bizim işimizde kolaylaşacak. Birkaç hafta da bir her ilde seminer şiir okuma, panel gibi etkinlikler yapıyoruz.

Profesörlük derecenizi Ehmedê Xanî üzerine yaptığımız çalışmadan almışsınız. Klasik Kürt Edebiyatının önemli isimlerinden olan Xanî'den bahsedebilir misiniz?

Men û Zin, gerçekte bir aşk hikayesi olduğu doğrudur ve bir folklor dokusuna sahiptir. Fakat kendisi bunu, siyaseti, felsefeyi de katarak yeniden yorumlayıp yazmış. 17. yüzyıl göre bence bir ansiklopedi gibidir. Ama ilginç olan o dur ki, Eflatun, Aristo, birçok Arap filozofunun görüşleri gizlidir bu eserde.

Bununla birlikte gene ebedi değerini kaybetmemiştir. Üstte aşk hikayesinin okuyorsunuz, altta onun dünya görüşünü görüyorsunuz. Ben tam sekiz yıl uğraştım. Ve bunun yanında insan şu sonuca varıyor. Aristo'nun görüşü şu, Muhammedin görüşü şu diye insan öğreniyor. İlk giriş bölümünde Kürtlerden bahsediyor, zaten orada insan görüyor ki, Kürtlerden istediği özgür olmaları ve kendi devletlerini kurmalarıdır. Eserde otuz kırk müzikten bahsediliyor. Ve orada müzisyenler gibi görünüyor. Bende demiştim ki, bu müzikler Kürdistan'da mutlaka bulunmalıdır. Cizre'de bulundu. Bir imam bütün bunları biliyordu. Müslüman'dır ve idealisttir. Bütün sofistler gibi materyalizme yaklaşıyor. Mesela, "Ey Allahım o kadar senden bahsedilir ki, seni tanıyan hiç kimseyi görmedik" "Biz seni vallahi çok iyi tanıyamadık".

Başlangıç bölümünde iki felsefe göze çarpıyor. Yek vücutluk, fanafillak felsefesi Vahdedi vücutta tam idealizm var, hem de materyalizm vardır.

İnsanlar birbirine yakınlaşıyor, tekniğin etkisi çok fazla. Bu yakınlaşmalar sermayenin özgürlüğü içindir. Fakat bizim daha enternasyonalizm daha iyidir onlarınkinden. Bu konferansta her parçadan insanlar geldi, görüşlerimizi öğrendik, dostlukta kurduk. O problem ki, Kürtçe'nin standartlaşması ve alfabe sorunu için bir araya gelmişti. İyi bir tartışmaydı. Ben çok güzel yeni dostluklar edindim. Sizde onlardan birisiniz. Faydası şu, bütün Kürtler adına bu konuyla ilgili ilk kez bir toplantı yapıldı. Türkiye içinde yepyeni bir şeydir. Herkesin bu konuda emeği var, herkese teşekkür ediyoruz. Bu alanda, bu tip konferanslarla çok ilerliyoruz. Bu tip etkinlikler bizim diğer uluslarla da ilişkilerimizi geliştiriyor. Ben şahsen Türk olan dostlarımızın da içimizde olmalarını istiyordum. Biz diyemeyiz ki Türkler içinde hiç dostumuz yok. Ben çok gurur duyuyorum büyük insanlarla

Sovyetlerde bulunduğunuz dönemde Nazım Hikmet'le tanışma şansınız oldu mu?

Nazım 62'de Bakü'ye geliyor. Ben onu 1963'te tanıdım. Moskova'da evi vardı, oraya gittim, Polonya'da ki evinde de bulundum. Bir gazeteye eline aldı, Aziz Nesin'den bir hikaye okudu. Nazım'a sordum,

Kürtlerle ilgili yazacağına söz vermiştin diye. Nazım Hikmet hiçbir zaman Kürtler hakkında kötü söz etmedi. Bedirhan'a yazdığı mektupta Kürtlerden bahsetti o zamanın anlayışına göre Şeyh Said gerici olarak görüldü. Kamuran'a diyor ki, Bedirhanilerden bir anne bana süt vermiş, Dedesi Halep ve Bağdat valisi idi. Dünyadaki en büyük şairlerden biridir.

Edebi Dil Birliği ile neyi anlatmak istediğinizden bahsederseniz?

İngilizler derler ki, dil birliği, fakat Ruslar diyorlar ki edebi dil birliği, Araplar derler ki, şeffaf dil. Herkes bir söylem söylüyor. Bütün dünyada lehçeler kalır. Bazen iki lehçe olur. Türkiye'de de var. Mesela baki'nin bütün Türkiye'de tek bir Türkçe var. Özbekler, Kırgızlar hepsi kendi dillerini dil kabul ediyor. Bunlar mesela Türkçe'nin dil gruplarıdır. Mesela Peştunlar, Belluciler, Tacikler Kürtçe'ye yakındırlar ama ayrı dillerdir. Lehçe ayrıdır, lehçe hep kalır. Bununla edebiyat üretilir.

Biz Kürtlerin zaten bir devleti olmamış, eğer böyle bir karar verilse bile kim uygulayacak. Çünkü Kürtçe her bölgede ayrı ayrıdır. Mesela ben onlara doktora derslerini iki lehçede verdim. Örneğin İran'da radyo ve televizyon var. Birkaç tane örneğin dergi ve gazetede çıkıyor ama eğitim dili verilmiyor. Suriye'de Kürtlerin varlığı hiçbir zaman kabul edilmemişti. Beşar Esat açıkladı, Kürt ulusu vardır. Dedi ki, Suriye'nin kurucu unsurlarından biridir. Tarihte ilk kez. Kürt hakları da bu şekilde ilerliyor. Ben bir gazeteciye dedim, tarih sürekli ileri gidiyor, kimse durduramaz. Tarihte ders çoktur. Bu Saddam'ın bize yaptığını tarihte kimse kimseye yapmamıştır. Kendi halkına kimyasal silah atmıştır. Hitler dahi bunu yapmadı.

Bakın şu anda ülkemizin bir parçası özgürleşmiş. Kürdistan bölgesinde ve ne Amerika ne de İngiliz... Bizim yönetici partilerimiz onların dostlarıdır. Bizim içi çok iyidir. Talabani Cumhurbaşkanı oldu. Cumhurbaşkanı olarak gitti ve orada Kürtçe konuştu. Amerika'ya düşmanlık yaparlarsa iktidarda beş dakika duramazlar. İdeolojik açıdan iyi bir durum değil. Şu anda elimize geçenleri koruyalım. Ama Irak'ta ki bütün Kürtleri kapsayacak şekilde genişletsinler. Evimde oturup her şeyi söyleyebilirim. İyi bir pratik değil bu. Mesela konferansta dedim ki, Türk tarafında ne söylemek istiyorsanız söyleyin. Her taraftaki dostlarımızın bize yardım etmesi gerekiyor. Doğru şeyleri bize söyleyin ki bizde yanlış yapmayalım. Bir sınır çekelim.

Herkes kendi koşullarını iyi biliyor. Mesela PKK bazen savaşı durduruyor, bazen başlıyor. Ben diyemem iyimidir kötü müdür. Öyle bir yorum yapamam.

Kürtler uzun süredir bu mücadeleyi yürütüyorlar. Artık asimilasyon dönemi bitti. Eğer Kürdistan günün birinde tek bir Kürdistan olacağını söylemek ütopyadır. Günün birinde belki de olur. Denebilir ki yirmi yıl sonra, gelin bizimle birleşin dendiğinde gelmeyebilirsiniz. Bir dönem Azerbaycan ikiye bölünmüştü. Sosyalist bölüm diğer parçayla birleşmek istemedi. Sosyalizmin pratik gerçekliği idi. İyi gidiyor gibi göründü ama olmadı. Aslında çoğunluğu istiyordu bir sosyalist düzen olmasını. Nedir bizi birleştiren hepimizin Kürtlüğüdür. Hiç kimse demiyoruz biz Kürt değiliz. Tarihte hiç kimse Saddam gibi yapmadı. Amerikanın yapmasını istemezdik yüreğimiz yanıyor ama olmadı. Hiç kimse ben ebediyim diyemez.

Sovyetler

Çok iyi şeyler vardı. İki büyük dünya savaşı gördüler. 14 ülke saldırdı. II. Dünya savaşında 20 milyon Sovyet insanı öldü. Köyleri kentleri hiçbir şey bırakmadılar. Biz orda olduğumuzda ev kirası yoktu, eğitim ücretsizdi. Sağlık ücretsizdi. Bir özgürlük vardı. Fahşelik yoktu. Bugün olanlar Putin'in Gorbaçov'un, Yeltsin'in yarattığıdır. 1998'de Moskova'ya gittim. Yedi tane Komünist Partisi var. Sonra hepsi birleşti ve tek bir parti haline geldi. Amerika ve Avrupa casusları vardı. Onların parmakları var. Çok iyi şeyler vardı içinde, ama biz onlara revizyonist diyorduk. Ama o revizyonistlik şimdiden kötü değil. Dimitrov, Tito büyük insanlardı. Şimdiki Sırlardan hiçbir şey çıkmadı.

1958'de Abdülkerim iktidara geldi. Sovyetlere üç yılda 1200 öğrenci gönderiyor. 200-300 kişi petrol mühendisi olarak ülkeye döndü. Bir tane daha işsiz yoktu. Nerede çalışacağına sen kendin karar veriyordun. İç nedenlerde temel, demokrasi ve özgürlüğün olmayışı. Kapitalizm onlardan aldı kullandı. Teknik yönden geri kaldı. Ulusal sorun konusunda iyi şeyler vardı, fakat daha iyi olabiliirdi. Yaratılan değerler asla ölmez. Onun gibi birçok neden vardı. Ama asıl neden dış güçlerdi. Yahudiler, Hitler döneminde Sovyet yönetimi çok iyi diyalog kurdu. Sovyetler Araplara yardım edince İsrail düşman oldu. İsrail'in dünya siyasetindeki yeri küçük değildir. 59'da Irak Komünist Partisi iktidara gelebilirdi. Sovyetler razı olmadı. Bu burjuva hükümetine Araplar yardım etmedi. Kapitalizm olmadan kapitalist yoldan gelişme.... Biz Irak'ta etkilerinin farkına varıyoruz.

Benim bir inancım var o başarı insan içindir. Sonuçta her şey insanlık için olacak. Bunun içinde çok çalışmak gerekiyor.

Ahmet Soner

röportaj

Kendinizden çalışmalarınızdan bahseder misiniz?

1945'te İstanbul'da doğdum. Evde üç dil konuşuluyordu. Dağıstan'ca, Boşnakça, Türkçe, sinema yapmak istiyordum ama 1968'li yıllarda sinema okulu yoktu.

Polonya'dakine gitmek istiyordum. Atıf Yılmazla asistanlık... Beş film çalıştık. Yılmaz Güneyle tanıştım ve onunla çalışmaya başladım. 1921'de başladım. Yarın Son Gündür, Acı, gibi filmler yaptık.

'71 darbesi, '80 darbesi... 71'de herkes dağıldı. Aynı davadan yargılandık. Senaryo yazmaya başladım. Şerif Gönen çekti. (Tomruk). Tv dizileri yazdım. Hayatım Roman, İş İştir. Kara listeye alındım. 10 yıl yaptıklarım kabul edilmedi. 30-40 senaryo yazdım. Kendi imkanlarımızla bir şeyler yapalım dedik, belgesele yöneldim. Videonun çıkması, dijital makinaların çıkması bu alanda çalışma yapmayı kolaylaştırdı. Belli sınıfların elinde olan sinema, artık kitlenin eline geçti. 95'te başladım belgesel çekmeye... Yılmaz Güney'le ilgili belgesel hazırlığına giriştim. 100 kişilik liste yaptım. 100 kişiden bir kısmı kabul etmedi. 60 kişi ile görüşme yaptım. Tam bitmiş bir çalışma olarak kabul etmiyorum. Dokunulmayan konular vardır. Kürt sorunu, İsmail Beşikçi, Köy Enstitüleri bu tabuların üstüne gittim. İsmail Beşikçi, 110 dakikalık bir çalışma. Hikmet Kıvılcımlı ile ilgili çalışmaya başladım. Köy Enstitüleriyle uğraştım. 20 saatlik bir belgesel olacak. Aralıkta montaja başlanacak. Ölümünün 20. Yılında Yılmaz Güney'in "Lastik" adlı öyküsünü Diyarbakır'da Kürtçe olarak çektim. Batman'da HADEP'li bir amcamızla röportaj yaptık. Karakoldaki yaşadıklarını anlatıyor. Diyarbakır'da bir adam astronomiyle ilgileniyor. İlkokul mezunu... simit fırınında çalışıyor. Onun belgeseli... Pervane(çobanın hikayesi Vanlı) Tır şoförümüş... öykü daha ilginç hale geldi.

Van gölünde balıkçılık yapan Lazlar... Nisan Ağustos boşluğunu Van gölüne giderek avlanıyorlar. Savaş hali olana kadar devam etti. Sonra gelmemeye başladılar. Lazlarla Kürtlerin ilişkileri ve gelişmeleri...

Ahmet soner ve diğer kürt yönetmenler

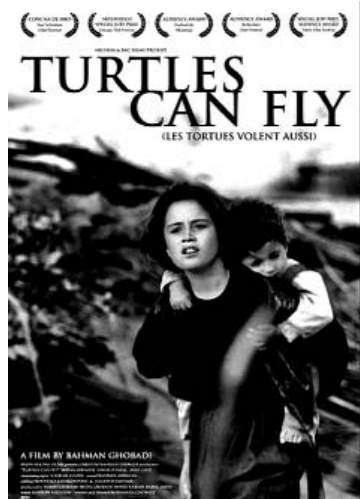
pervane

büyük adam küçük aşk

kaplımbağalarda uçar

Yılmaz Güney

O yıllarda Kürtçe film yapmak çok zordu.

Yılmaz Güney'in kendi yaptıklarında Kürt motifleri vardır. Yol'un senaryosunda kahraman 11 kişidir. Ağırlık Kürtlerdedir ama... Ancak altı kişiyi çekebildik. Beşe indirdi. Neler yapmak istediğini biliyoruz. Bir milletin doğuşu gibi bir şey yapmak istemişti sanırım. Haksızlık etmemek gerekir. Gençler çok iyi çalışmalar yapıyor, geliyor ama başlangıç zordur. Her şeyin ilki vardır.

Kürt Sineması'nda ki gelişmeler

Beko "İçin Bir Türkü" ilk Kürtçe film Ermenistan'da çekildi. (1992) Memo Zin burada yapıldı. İki dilde yapıldı. Musa Amca oynuyordu. Çok güzel sahneler vardı. Gecekekilmiş bölümler çok güzel olmuştu. Cesaretlenip bu konulara el atıldı. Artık iyi şeyler çıkmasının zamanıdır. Moda haline geldi. Bana diyorlar ki bir film çekelim diyorlar ama anadilim olmayan bir konuda bu çalışmayı yapmak istemiyorum. Atölye tarzında çalışma yapalım dedim. 92'de başladık. Çok ilgi oldu. Tek başıma altından kalkamayacağımı düşündüm kadroyu genişlettik. Kazım, Hüseyin Karabay, Özkan, Zülfiye var. Artık işi pratiğe döktük. Sette biraraya gelebiliyoruz. Kendi ayakları üzerinde durmaya başladılar. Kazım bu alanda iyidir. Toprak, Fotoğraf da gelişimini gösterdi.

Yurt dışında yapılan Kürt filmi festivallerine katıldım. Aynı filmler söz konusu... 30 film arasında geçiyor. Tarihli filmografi olmalı. Kürtlerle ilgili yapılmış filmler başlığında olabilir. Dosya da mutlaka yer almalı. Çok başarılı 10 dakika filmde Kürt sinemasını temsil edebilir.

MKM'den sinema birimi ayrıldı. Kendi programını kendi yapıyor. Dar bir grup orada çalışmalarını yürütüyor. Seminerler sürdü. İnsanların beklentileri farklı.. Nazım'da 120 kişi geldi. Sayı sonra düşüyor.

Sinema görsel bir sanat olmasından dolayı tüm topluma yayılabiliyor. Okuma-yazma bilmeyenler de izleyebiliyor. Dünyanınher yerinde çok tutulmasının nedenidir. Eşber abiyi gördüğümde takılmıştım.

Vedat Türkali ile de çalıştık. Senaryo yazmayı

ondan öğrendim. İsmail Beşikçiyi Yalçın Küçük'ü tanımak büyük bir şanstı. Yaşar Kemal'i de öyle

Sinemada baskı çok yoğundu. Metin Erkanın filmi Karanlık Dünya, Aşık Veysel'in hayatını anlatıyordu.

Sansür

Ağır sansürden kurtulduk sinema olarak. Büyük mücadeleler verildi. Vedat Türkali'nin Karanlıkta Uyananlar filmini kabul ettirmek çok zor olmuştu.

90'lı yıllarda sansür gevsemeye başladı. Sansürün adı Değerlendirme kurulu oldu. Meslekten insanlar alındı. Bu durum yumuşamayı getirdi. 3 kişilik komisyonlar bakıyor. Denetim Kültür Bakanlığına bırakıldı. Sinema sektörü, basın, kültür bakanlığından.... Basın yerine psikolog katılıyor artık. Eski anlamda sınırlamak yok.

Ararat filminde bir tek sahnenin kesilmesi istenmişti. Onu kestğinde anlamsızlaşıyordu. Kendi kararıyla gösterimden kaldırıldı. Yasaklamalarla bir yere varılacağını düşünmüyorum.

Hollywood ulusal sinemaları yok eden bir sinemadır. Bombardıman altında, her yandan tanıtımı yapılıyor. Tüm kanallar bunu yaptıktan sonra filmi görmemek garip oluyor. Salona seni sokuyor ama parayı almış oluyor. Tüm dünyayı artık egemenliği altına almış durumda.

Kendi filmlerini kendi yapıyorlar. Senin yaptığın filmi bile alıp onlara gidiyorsun. Alternatif üretmek zorundayız. Kendi seyircimizi yaratmak zorundayız. Kültür merkezlerine büyük görevler düşüyor. Biletli bir sistem olmalı, üretime dönmeli sinema böyle bir yöntemle desteklenmeli. Kültür merkezlerinden bir zincir oluşturulmalı. Yeşilçam'ın dışında da sinema yapılmalıdır. Burada alınanlarla bir havuz oluşturulabilir. Devletin gözetimi altında sinema yapılmaz, kendi göbeğini kendin kesmelisin.

Gerillaların çektiği film... o koşullarda böyle bir çalışma yapılması ilginçti. Acemilikler olsada yapa yapa öğreneceklerdir. Aslında sinemanın anlatacağı çok şey var. Cezaevlerinden bir sürü yaşantı birikti. Bunlar perdeye yansiyacak.

Hevsel Bahçesinde Bir Dut Ağacı Apê Canip

3. Diyarbakır Edebiyat Günlerine katılan Canip Yıldırım, ödül töreninde yaptığı konuşma ile dikkatleri üzerine çekti. Edebiyat Günlerinin sloganı "Önce Söz Vardı" idi. Canip Yıldırım'da haklı olarak "Eylemi olmayan bir fikir başarılı olamaz. Mata'nın İncilinde 'önce söz vardı' denir, Goethe ise demiştir ki 'önce eylem vardı' Eylemi olmayan bir fikir başarılı olamaz. Bu sözleriyle Edebiyat Günlerini takip edecek olan benim kalbimi kazanmıştı.

Canip Yıldırım 81 yaşında bir çınar, bir delikanlı... Onun anlattıklarından kısa notlar sunalım dedik sizlere...

81 yaşına gelmiş bir ihtiyarım ben. Unutuyorum... Hiçbir zaman kendimden ve halkımdan utanmadım. Biz şehirliyiz, bizim dönemimizde yasaktı Kürtçe, tehlikeliydi... Ben doğru dürüst dilimi öğrenemedim. Bu halkın güzel dili ihmal edildi. Benim Kürtçe'm tarzancadır, 'çave yi'... Onun için kolektif bilinç altım hiç çürümedi, daima diri kaldı, Fransa'da da Monteli'de de, Stokholm'de de ben hep Kürt kaldım. Halkından uzaklaşmayan adam her şey olabilir. Toplumsal yapımızda budur, arkasız sahipsiziz.

"Diyarbakırlı olmak bir ayrıcalıktır" Ahmet Arif...

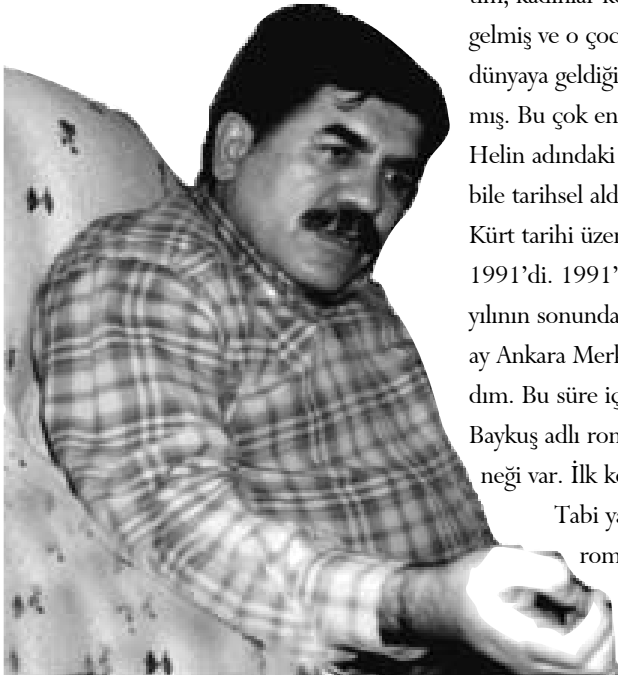
Beni ben eden, beni adam eden, beni pervasız ve korkusuz eden Diyarbakır'dır. Düşünce, eylem bazında beni etkiledi bu şehir. Kitabımda anlatmak istediğim o kadar çok şey vardı ki, anlatamadım. Korkumdan değil, gücüm yetmediğinden. O kabiliyet olmadığından. Unutuyorum... Yalnız bir şeyi unutmuyorum, o da toplumsal hafızam. Kolektif bilinç altım hep Kürt kaldı.

Delilerden şaşma, kritik dönemlerde delilerden şaşma... Benim arkadaşlarımdan hepsi tipik adamlardır. Her delilik bir veliliktir. Deli olmayan veli olmaz. Mutlaka toplumun belirlediği, tayin ettiği, bir ortamda eğer, bu ortama başkaldıran her kimse o bir delidir. Deli olmasa o düzenle başa çıkılır mı? Don Kişot'un değirmenlere karşı savaşı gibi, değirmenlerle savaşılır mı? Onun için delilere benim çok saygım vardır, çok hürmetim vardır. Onların sayesinde toplumlar ilerlemiştir. Onlar olmasaydı hiçbir şey olmazdı. Sartre'ın bir sözü var, 20. asrın insanı bunalımlı insandır. Bunalımı olmayan insanda insan değildir. **Fransız Komünist Partisi Cezayir Fransızlarındır derken, Sartre çıkmış ve Cezayir Cezayirileridir** demiştir. Böyle adamların Allah'ına kurban olayım.

Edip Polat

röportaj

Ben Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin Zengora köyünde dünyaya geldim. Zengora köyü şu anda haritadan silinmiş. Koruculuğu kabul etmediği için devlet tarafından yıktırılan bir köy. Siyasal çalışmalara ilk 1977 yılında başladım. 79'da ilk kez tutuklandım. Sıkıyönetimde yargılandım. Askeri rejim işbaşına geldiğinde biz de bu 12 Eylül faşist diktatörlüğünden nasibimizi aldık ve 3 yıl bir ay Diyarbakır askeri cezaevinde kaldım. İlk kitabımı 1988 yılında yazdım. Diyarbakır gerçeği adıyla ve Diyarbakır zindanında yapılan o dönemin vahşi işkencelerini anlatan ilk kitaptır. O dönemde yayınlanan ilk kitaptır. Kitap 88'de piyasaya çıktığında bu alanda yazılmış ilk kitaptı. En azından yurt içinde benim bildiğim bir kitap yoktu. Dergilerde zaman zaman yazılar vardı ama bu konuda kimse cesaret edemiyordu kitap yayınlamaya. İlk kitap olması nedeniyle toplatıldı. Ben ve yayıncım yargılandı. Tutuklandım. Üç ay onun için hapis yattım. Ankara merkez kapalı cezaevinde üç ay tutuklu kaldım. Musa Anter'le aynı gün gözaltına alındık ve aynı günde bırakıldık. Hatta İsmail Beşikçe de vardı bu operasyonun içinde. Kürt aydınları 1990 yılında bir operasyon yediler. Birbirimizden hiç haberimiz yoktu. Ben gözaltındayken sorgu esnasında bana söylediler. Musa Anter'i de gözaltına aldık diye. Daha sonra Newrozladık Şafakları diye bir kitabım çıktı. O da Diyarbakır'da kadın koğuşunu anlatan kısmen fiftif kısmen de realist bir roman tarzında yazdım. Kısmen diyorum çünkü kadınlar koğuşunda bulunan bir annenin anılarından faydalandım. Onunla röportaj yaptım, kadınlar koğuşunda doğum yapmış. İlginçtir o çocuk cezaevinde dünyaya gelmiş ve o çocuk annesinden dolayı 3 yıl hapis yatmış. Yani çocuk cezaevinde dünyaya geldiği için ve anneye bağlı olduğu için cezaevinde kalmak zorunda kalmış. Bu çok enteresan bir şeydi. Newrozladık Şafakları'nın konusu zaten budur. Helin adındaki bir kız çocuğuyla söyleşidir bir nevi. Tabi konu itibarıyla bu olsa bile tarihsel aldığı için, yani Şeyh Sait isyanına kadar onunla söyleştığım için, Kürt tarihi üzerine eğildiğim için bu soruşturma konusu oldu. Yıl o zaman 1991'di. 1991'de ilk baskısı Pelesor yayınlarında yapıldı. Ama ikinci baskısı 1991 yılının sonunda 1992'nin başında yapıldığında ise toplatıldı. Beni aldılar, 1 yıl 8 ay Ankara Merkez Kapalı cezaevi daha sonra da Bursa Özel Tıp cezaevinde kaldım. Bu süre içersinde cezaevinde çeviriler yaptım. Yine öyküler yazdım. Kör Baykuş adlı romanı cezaevindeyken çevirdim Kürtçe'ye. Şu anda elimizde bir örneği var. İlk kez Kürtçe'ye çevriliyor. 1995'te tahliye oldum.

Tabi yazım serüveni devam etti. Yazım serüveni çevirilerle, ve yine işte roman, öykü çalışmalarıyla devam etti. Daha sonraki çevirileri saymazsak kendi kitabım, yazdığım kitap yayınlandı o dönemde yayınlandı. Bilim Dilinde Kürtler ve Kürdistan. Bilim Dilinde Kürtler ve

Kürdistan'da dava konusu oldu. Yani peş peşe yayınlanan üç kitabım dava konusu oldu. Kimi yasaklandı, toplatıldı. Kiminin hala davaları sürüyor. Kimi toplatılmadan ceza aldı. O şekilde şimdi Diyarbakır Gerçeği zaten toplatıldı. İkinci baskısı toplatıldı. Üç ay hapis yattım. Üç yıl sonra beraat ettim. Diyarbakır Gerçeği'nden berat ettim. Newrozladık Şafakları 15-20 gün kaldı. Daha üç ay önce yayınlandı yeni baskısı. Üçüncü baskısı Bilim Dilinde Kürtler ve Kürdistan kitabım toplatılmadan yargılandı. Aslında ben onun yeni baskısını yapamayacaktım. Fakat süre aşıldığı için ben yeni baskısını son Evrensel yayınlarından çıktığı. Bilim Dilinde Kürtler adıyla. Ama bazı değişiklikler oldu kitapta, eklemeler çıkarmalar. Ondan sonra ben bir roman yazdım. Benim Sevginin Sevgisiz Ölüm diye bir romanım yayınlandı. Sene 1998. Hit yayınlarından çıktı. Sevginin Sevgisiz Ölüm romanı. Bu, bu bölgede yaşanmış bazı olayları konu ediniyordu. Bu olaylar içerisinde bir gerillanın yaşamı da vardı. O kitapta da korucuların köylülerle ilişkileri anlattım. Kitabın birinci baskısı çok kısa sürede bitti. Daha sonra ikinci baskısını yapamadık. Bölgedeki bazı korucuların hisşını üzerime çekti. Ve o kitaptan dolayı 2 yıl-2,5 yıl önce saldırıya uğradım. O kitapta adı geçen korucular Bismil de bana saldırdılar ve beni yaraladılar. Ben kitaptan dolayı ilk kez fiziksel bir saldırıya uğruyorum. Daha sonra Cigerxwîn'un çevirisi yaptım. Yaşamı ve çağdaş şiir anlayışı adıyla çıktı. Yine bu yıl içerisinde bir Kürtçe öykü kitabım yayınlandı, Kürtçe olarak yazdığım Bilim Dilinde Kürtlere bazı eklemeler yaptık. Sözlük ekledik. Fotoğraflar eklendi. Diyebilirim ki şu anda elimde öykü çalışmaları var. Roman çalışmam var. İki yılda ancak ortaya çıkabilecek. Kurgusu bitti. Yazma serüvenim bu şekilde başladı ve hala da devam ediyor.

Kürt edebiyatı ile ilgili düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Kürt edebiyatının Kuzey'deki durumundan söz edebilirim. Kürt edebiyatının Kürt Kırmançî Kürtçe'siyle yapılanını söyleyebilirim. Çünkü ben Zazaca'yı, Gorani'yi bilmiyorum. Kürt edebiyatıyla ilgili kısaca değerlendirme yapacak olursak, edebiyatla Türkiye içinde yaşayan Kürtlerin yaptığı edebiyat diye ikiye ayırmak gerekiyor. Bir kere yoğun asimilasyon, Kürtleri yok sayma, dillerini yok sayma, dillerini yok etmeye çalışma çabası uzun yıllar devam etti. Bu nedenle yazım alanı

tamamen dışarıya kaçtı. Kurmançî lehçesiyle yapılan edebiyat İsvç ekolü diye bir ekol yarattı. Mehmet Uzun gibi birçok yazarın yetişmesine sebep oldu. Önemli yazarlarımız var. Bazıları ülkeye döndü. Daha sonra İstanbul ve Kürt bölgelerinde yayıncılık gelişti. 88'de Kürt Rönesansı yaşandı. Birçok gazete kitap çıktı. Bazı kitaplar Kürt sorununu ilgilendiren kitaplardır, Türkçe yazıldıklarından onları Kürt edebiyatından saymak doğru değildir. Aslında bu konu halan tartışılıyor. Kürt kökenli Kürtçe bilmediğinden Türkçe yazdığına bu hangi kategoriye girmeli... Bu hala da çözümlenmiş değil. Kürt haleti ruhiyesini Türkçe anlatabilirsiniz, ama bu Kürt edebiyatına

girmeyebilir. James Joyce İrlandalıdır, ama Ulyesse'i İngilizce yazmıştır ve bu eser İrlanda edebiyatına aittir. Ahmet Arif'in birçok imgesi Kürtçe'den kaynaklanıyor. Haleti ruhiyesini yansıtıyor.

Kürt edebiyatının Kürtçe yapılması gerekiyor. Kürtçe yapılan edebiyat zorunlu olarak dışarıda başlamıştır. dışarıda başlamıştır, sonra Türkiye'ye gelmiştir. Arap Şemo çoğunlukla roman yazmıştır. Fakat daha sonra bu işin başını Mehmet Uzun çekmiştir. Yazarlarımıza yazmaları için feyiz vermiştir. Öykücülükte bir dönem Nudem

dergisi yaylanıyordu, ben de yazarları arasındayım. Nudem dergisi 92-93'de yayınlandı. Nudem İsvçre'de yaylanıyordu. Nudem dergisinin Kürt Diline katkısından bahsetmek gerekir. Ondan sonra birçok dergiler çıktı. Kürt edebiyatı Türkiye koşullarında çok fazla gelişmiş değil. Diyarbakır'da bazı öykücü arkadaşlarım, şiir yazar arkadaşlar var. Fakat ne yazık ki Kürtçe okur çok az. Dilin standardize edilmesi okumayı artıracaktır. Günlük hayatta kullanılmayan bir dilin edebiyatı da merak edilmez elbette. Bizim beyaz asimilasyon dediğimiz bu. Siyasi örgütlenmelerde yer alanlar daha kullanmıyor dillerini... Dil ve edebiyatla ilgili söyleyeceklerim bunlar.

Kürt PEN hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kürt PEN ilk olarak Almanya'da kuruldu. Kürt PEN şube açmak istedi. Bizimle diyaloga geçtiler. Onların çabasıyla oldu. Yasalar henüz el vermiyor. dışarıda kurulmuş bir derneğin yurt içinde şubasını açabilmek için İçişleri Bakanlığının olurunun olması gerekiyor. Bir Kürt derneğinin, adında Kürt olan bir kurumun açılması burada mümkün değil. Biz de ba-

ğimsiz bir başvuru yaptık. Kürt PEN'le ilişkimiz sürdüğü için Kürt PEN Yazarlar Derneği dedik. PEN sözcüğünü kullanmamalıydık. Fakat biz bu konuda yeterince aydınlatmadık. Başvurumuzu yaptık. Ama hala da isimden dolayı sorun yaşıyoruz. O dönem başkanı bendim. Başvuruyu yaptığımızda Kürt adından dolayı reddedildi. Dava açtık. Baskınlara uğradık. Para cezası aldık. Dil dersi vermek istedik, polis derneğimizden ayrılmaz oldu. Tabi ki, bu olumlu yönleri de oldu. Moral verdi. 76 üyemiz var. Bizim şöyle bir anlayışımız yok sadece Kürtçe yazarlar, Kürt olanlar diye bir sınırlamamız yok. Fahri üyelerimiz var. Çok yoğun faaliyetlerimiz oldu. Almanya'da ki durumla yaşadığımız sorundan faaliyetlerimize son verdik. 2006 yapılan toplantı da bizim üyeliğimiz tartışılacak. Kabul edilirse bu adla devam edeceğiz, eğer edilmezse adımızı Kürt Yazarlar Derneği olarak değiştirmek zorunda kalacağız. Kürt yazarlarının bir arada olması moral destektir. Kürt yazını bu tip kurumlarla desteklememiz gerekiyor.

Kürt edebiyatının çok eski bir tarihi var. Mele Mahmudi Beyazidi, Mem û Zin'le ilgili harika bir öykü yazmış. Mem û Zin'i öyküleştirilmiş. Bu bir Kürt öyküsü sayılıyor. Kurmançî lehçesi ile Fuad Temo, Feqiye Teyran, Meleye Ciziri var. Sorani de ise Nali var. Daha sonra ki dönemde yayınlanan Kürt dergileri etrafında toplanan yazarlar var. Hawar dergisi en önemlileridir. Cıgerxwîn, Kamuran Celadet Bedirhanlar var. Nurettin Zaza var. Zaten Ehmedê Xanî'yi söylemeye gerek bile yok. Ehmedê Xanî ve Melayê Cizirî aşımış değiller. Klasik Kürt şiirleri ağırlıklı olarak divan tarzında yazılmıştır. Feqiye Teyran biraz halk tarzında yazmıştır. Karacaoğlan gibidir. Abdurrahman Aktepe var ve onun ailesinden olan Şeyh Kerbaleyi var. Şeyh Ahmed Can gibi dört şair çıkmıştır. Dini, Tasavufu olsa da Kürtçe yazmışlardır. Daha sonraki dönemde öykü öne çıkmıştır. Kürt edebiyatı şiirle başlıyor, roman ve öyküye ulaşıyor. İbrahim Ahmed'in yazdığı roman var. Talabani'nin kayınbabasıdır bu kişi. Sovyet Kürtlerinin yazdığı romanlar var. Arab Şemo'nun roman deneyimi var. Sovyetlerde yaşamış bir Kürttür. Türkiye'de ki aydınların çoğu Hawar dergisi etrafında toplanmıştır. Hawar dergisi yazar Cemilpaşalar var. O dönemde siyasetle uğraşanlar aynı zamanda yazarlardı. Şiir, öykü yazıyorlardı. Fakat bunları Türkiye'de kitaplaştırmaları mümkün olmadı.

Sözlü Edebiyatla ilgili düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Kürt yazılı edebiyatı aslında kökenini sözlü edebiyattan alıyor. Meme Alan destanı vardı ve Mem û Zin onun üzerinden yaratıldı. Saatlerce süren ezgi ile söylenen Meme Alan destanı biliniyordu. Eserinin omurgasıdır. Dengbejler tarafından söylenen birçok hikaye daha sonra yazılı hala getirildi.

Kürt edebiyatı yazıya geçmeden önce sözlü edebiyattır. Ve bu sözlü edebiyatta çok güçlüdür. Dil yasaklandığı için, anlatı kendini sözlü edebiyatta ifade etmiş. Dilden dile bugüne gelmiş. Asimilasyonu engelleyende bu olmuş zaten. Kürtler yoksa tarihten silinirlerdi. Rüsteme Zal destanı var. Bu destanı ben hala söylüyorum. Okulda öğrencilerime anlattım. Saatlerce anlatırım. Bu destanı romanlaştırdım. Her bölgede ayrı ayrı anlatılmış uzun bir cenknamedir. Yine benzer yığıtlemeler Kürt Hüseyin öyküsü her yerde anlatılır. Bir Kürt pehlivanının kahramanlıklarıdır. Hırsız Maho'nun hikayesi vardır. Aşiretler arası çatışmalar dengbejlerin konuları olmuştur. Objektif olamamıştır. Dengbej hangi beye aitse onu övmüştür. Şimdi bazı hikayeleri araya müzik katılarak sunulur. Dengbej çığırır ara verir hikayeyi anlatır. Sanatın belli dalları iç içe geçmiştir.

Son olarak neler söylemek istersiniz? Romanınızdan bahsedebilir misiniz?

Ben bir öykücüyüm, romancıyım. En çok yoğunlaştığım öyküdür. Romanı da sürdürüyorum. Şu anda elimde bir roman var. İki yıl sürecektir bir çalışma. Türkçe'yi tamamen bıraktım, artık tamamen Kürtçe yazıyorum. Benim bir öykü tarzım var, o da halk anlatısını çağdaş öyküyle birleştirmek. Bir nevi yoğun olarak anlatıyorum. Çağdaş bir öykü anlatırken, Kürtçe'nin sözlü edebiyatından uzaklaştığını düşünüyorum. Sözlü edebiyat tattır, damak tadıdır. O damak tadını mutlaka bizim yeni öyküye yedirmemiz lazım ki, yeni kuşaklar merakla onu dinlesin. Biz öyküleri yalnızca okumayız aynı zamanda dinleriz. Düğün geleneği, mevlüt, yas, çocuk oyunları bütün bunları öykülerimde işliyorum. Bir anı, zaman dilimini anlatan, başı ve sonu bitmeyen, uçları açık olan öykülerde var, fakat yıllara yayılmış bir hikaye tarzı öyküde var.

1988'le başlayan on yıl boyunca yaşanan, bölgemizdeki belli başlı olayları anlatıyor. Bu olayları dört arkadaş yaşıyor. Faili meçhuller, Diyarbakır'ın romanını yazıyorum aslında. Kürt romanı dendiğinde akla köy romanı gelir. Öyledir de zaten. Hiç kimse İstanbul'daki Stockholm'deki Kürdü romanlaştırmamıştır. Arap Şemo'nun romanları genel olarak köydür. Memet Uzun biyografik roman yazar. Biyografiyi aşmamıştır. Memduh Selim Beyi, Celadet Bedirhan ve Cem Ersever'le Gonca Us'u anlatır. İşin içinde surların, burçların, tarihi mekanların dile getirilmesi söz konusu. Vedat Aydın cenazesi en fazla yer alan bölümdür.

Ahmet Arif

*Terketmedi sevdam beni
Aç kaldım susuz kaldım,
Hayın, karanlıktı gece,
Can garip can suskun,
Can paramparça,*

Karakolun önünde bir adamı yatırmışlar. Sakız gibi bembeyaz bir donu, bir entarisi, bur puşi ve ağrısı var başında. Adam yalınayak, polisler falakaya yatırmışlar. Ve adamın ayağına veriyorlar sopayı. Adam “ya Muhammed” diyor başka bir şey demiyor. Adimin Arap olduğunu anladık. Çünkü Kürt olsa başka türlü bağırır. Zaza olsa başka türlü bağırır. Belli ki Arap. Adam ya mahkemeye gelmiş ya da hükümette bir ismi var. Ya da pazara gelmiş yağ mi yoğurt mu ne bir şeyler getirmiş orasını pek bilmiyorum. Dört beş posta adamı dövüyorlar. Biz çocuklar aşağı yukarı 70-80 metre yukarıdayız. Olayı görüyoruz. Hepimizin ip sapanı var. İp sapan kullanmak ustalık ister. Gerçi her çocuk bir iki ayda öğrenir kullanmasını. Çobanlar derler ki “Kurt tabancadan tüfekten korkmaz ip saptan korkar” Simdi yumurta büyüklüğünde bir tas düşün vınlıyarak geliyor. Göğüs olsun, kafa olsun vurdum mu öldürüyor. O yasta, biz küçüktük ama ip sapanı çok iyi kullanıyorduk. Orda hemen kararlaştırdık. Mustafa Tatar, benden yaşı büyük, gövde bakımından daha iri. Babası babamın arkadaşı, ailece çok yakınınız. Mevzi aldık. Mustafa “dikkat edin adamı vurmamalım” dedi. Bende “kafalarına vurmamalım” diye uyardım. Üç dört tas attık. Polisler yıkıldı kaldı. Bizde hemen tüydük. Bağ evlerine doğru kaçtık. Aksam evde anlatıyorlar. “Aslan kimin, babayığit, bıyıklarından adam asılır, aslan gibi dört tane yiğit vermişler polisleri dayağı, vermişler dayağı, Arabın hayatini kurtarmışlar.

Ahmet Arif, Ankara’da yakalanıp İstanbul’a doğru götürülüyor. Trende iki tane polis yanında. Fakat peri-

şan durumda, zaten dövmüşler, üstü başı perişan, hücrede bekletmişler, yüzünde bir yerlerde kan var. Karşısında yaşlı kari koca çift oturuyor. Ahmet Arif’e bakıyorlar, merak ediyorlar, ne suç işlemiştir diye. Polisler uykuya dalınca soruyorlar, “oğlum neyin var, neden ellerin kelepçeli”. Ahmet Arif, siyasi dese anlamayacaklar, adi dese ortada hiçbir adi durum yok. Herhangi bir şey diyemiyor ağzından su kelimeler çıkıyor: “Teyze sevdadır bu...”

Sevdadır bu... Ahmet Arif’in sevdası... Halkına... Ülkesine... Ahmet Arif Diyarbakırlı bir şiir delisi... Bu özelliğini asla yitirmemiş bir insan. Bütün motiflerini buradan almıştır.

Şiire yeni başlamış devrimci bir delikanlının karşısına Nazım’ı dikerseniz, çocuk ya paniğe kapılır ve ters akımların uydusu olur, yahut ezilir, kötü bir kopyacı kesilir. Hidrojen bombasına karşı Kürt hançeri ne yapabilir” Haklıydı Ahmet Arif, Nazım’dan sonra şiir yazmak önce yazmaktan daha zordu ama Ahmet Arif vazgeçmedi kendi şiirini yazdı. Bugün Ahmet Arif’ten aldığımız bu ayrı tatta, onun özgün yanidir. Cemal Süreyya Ahmet Arif’le Nazım’ın şiirini söyle karşılaştırıyor:

“Ahmet Arif’in şiiri bir bakıma Nazım Hikmet’in çizgisinde gelişmiştir. Ama iki sair arasında büyük farklılıklar vardır. Nazım Hikmet şehirlerin sairidir. Ovadan seslenir insanlara, büyük düzlüklerden. Ovadan akan ‘büyük ve bereketli ırmak’ gibidir. Uygardır. Ahmet Arif ise dağları söylüyor uyruklu tanımayan. Yaşsız ağaçları ‘asi’ dağları. Uzun ve tek bir ağıt gibidir onun şiiri. Daha deniz görmemiş çocuklara adanmıştır.”

kürtçe-türkçe öyküü
Kandira F tipi zindanın-
dan bize gönderen devrimci
tutsağa önsöz olarak
teşekkür ederiz

Dem dane nivrobu. Em Pênc şivan me pezan li çîya diçirandin. Hewa gelek xweş-
bu. Roj li ezmana dişxulî me şivana meyi Pezan bibira ser gu here. Em hedi hedi li
çîyê bejir bibuna we gavê me dina xwe daş, leşker berbime dahatin. Azad gazi me
tevakir; "haj xwe hebin leşkeran tin vira" Mîrzo; "Hevalno norevin çika em dina xwe
bidne biçabikin" Meji bi gotna Mîrzo û Azad em sekînin çîye xweda.

Belê demeke kurta leşkeran hatin cem meda me pêşta bihîstibu ku leşkeran de-
ketine operesiyonê. Leşkera em hemo beravi cem heu kirin. Serbaz Ferman da leşke-
re xwe da; "pozen şivana hemî tevî hexkin". Leşkera bilez Ferman anîcî. Serbaz leşke-
rara got; "xarîna wana bîne cem mida". Bizore hebaneme birne cem serbazda. Û
tiştên hindire hebanida royî erdikirin, bi pena pêpezkîrin. Paşe serbaz gote me da;
"hun hinde tişt û xarî çajê dikin". Ronahi; "heta exarî em ber pezan diçirînin ev xarî
ya pêne şivana bu, zor tîrame dikir." Serbaz; "tu vira diî em zanin hun ev xarîne dine
terwusa, em kurda nasdikin hun hemî terewusin, li eme sona weyi bînin."...

Serbaz Ferman da du leşkera; "ew şivane ku xeberda bîne cem mida". Leşkera
Ronahi bi defa birne cem serbazda. Serbaz; "nave te çîye". Gote Ronahiye. Hevale-
me; "Nave min Ronahiye" Serbaz got; " ew çito nave" Ronahi; "Nave min nave Kur-
dane." Serbaz du kulm serhev avîte deve Ronahîda. Xuna sor li dev lêve Ronahî kişi-
yan. Paşe serbaz darekime da desten xwe da, gote leşkerada; "Hemiya şek bi şek
bigrin bine cem mida." Paşe serbaz heta deste me biyerim û reşbe ewi bi wî darî
deste me xist...

Leşkeran pistî kutanami kare çuyîne dikirin, we gave serbaz peşîra Ronahî girt
got; "Tuşe mera werî, tu çîye terewusa nasdikî ewi çîye nîşanî mexil". We gave hidire
me hemiyada tişteq qetîya, me dina xwe da çeve hev û Ronahî jî şek bu şek dina
xwe da çeve meda. Agireki mezin kete dile me da.

Ronahi gote me da; "mîn meraka nekî ser guhu we ser pezen mîn bibê, cabî bi-
dîn bavimîn û daykamîn." Serbaz gete Ronahîda; "zede xebere." Û xeberdana
Ronahi birî... Ronahî bi nihirandina dîşmûnatîye û çeve neyar caba serbazda Lê ser-
baz çeve xwê li çeve Ronahi nerwand,,

Belê du leşkera bi bende kalim zendê Ronahi giridan ewa bi defa cem xwera hil-
dan birin. Ronahî hineki durkatibu ku ziviri lime neherî, meji deste xwê jira bakir û wî
neherî heta çua indabu... çeve Berzan hêsir kişiyân hedî hedî... Mîrzo got; "şekme
here cabîda dayik û bave Ronahî'da." Berzan; "ezê herim cabî bidim, hun miqatî pe-
zen mîn bibin jî"...

Berzan bi lez ber bi gund revî. Û demeke kurta xwe da gunda qet nesekîni berbi
mala Ronahî revî, Dayka Ronahî berderî runiştibu. Şek ber bi malî direvî. Berzan diî û

rabu serpiya; "Lawo Berzan çabu tı çıma hatı?" Berzan sekini kır ku xeberde li nikaribu, Berzan xeberneda, eyni lala sekini çevên dayka Ronahi ne heri.. jinek revî hindirda bardaxek av ani... Lê Berzan av nexar çimki ew binani belgeker berbı ba dilerîzi ... Ew lerizandina ku dayka xezal dît. Hinek av hilda patka Berzandakır. Ser ave şivan hêneki ser xweda hat. Dayka Xezal zuda tişteki nebaş ketibu dile wî. Li isabu, li qura, li mera, li şeven sarên tarî û belayın çiyayın bihezaran ne tirsıyan ev şivan çıma zımanê wi naha hatibu girtin. Dayka Xezal milê bezan girt û suwalkir; "Beje Berzan bavimin çıbu, çu tiş tı tu aha ani gunda". Berzan sêre xwe bejir kır bı dengeki kim got; "Dayka Xezal leşkera kure teyi Ronahî hıdan birin"... We gavê dılı Dayka Xezalda zarinek hat, û demeke kurta deş û zamane heşın tijikir qêrina Dayka Xezal.

Gundi beravî dermala xezalı bun. Gava gundiya femkir ku çibiye nav hevda xebardan qırardan yı biçıyana Ronahî bigeriyana. Paşe gazi Berazan kırın û hertiş li gundari kır. Demeke kurta li tiraktore sıyarbun û Berzan jî hıldane cem xweda lıdan çun, tiraktoreda çar kal, pênc ciwan, bave Ronahî, şek jî Berzan hebu. Berzan pê rê nişane wana bıxista. Dayka Xezali jî pê wanara biçıya lê kala hızneker...

Mıroven hindve tiraktoreda gava xwe dane cem şıvana dêna xwe dane da hali şıvana perışane. Lê ciwana şeki li şıvana suwalkir; "Leşker kali çun?" wanajî çiyê ku leşker çubunê gotin. Lê bı gotne xwera gotin ew çiyê operesıyoneş. Kaleki got; "Evare çiyê ku çunê eme herin wî çiyê Ronahî bigerin, eger leşkeran me bernedan emeji li serbazan zarokên xwe bıxazin". Paşê zivırine cem şıvanada gotin; "Hunji bıri pezan hedi hedi ber bı gund beherin".

Gundiya çiyen dara, nav zına û kevıran, bin tevan neherin, Lê demjmeran derbazbun ne Ronahî dîtin ne jî li rastî şek teşkerî hatin. Lê femkirin ku leşker zuda çune ciki dineda...

Evarbu roj hedi hedi ber bı gülibandinê diçu ewrên reşu teriki rene roje sor dikirin...Sorkirina rojê ser gudra derbaz dibu û diçu... Çevên dayka xezal li reya nire wî, li rêya gundişabu... Hedî hedî tiraktor dahate xuyaneda, paşe tiraktor hate nava gunda... Dayka xezal birev çu cem tiraktorada. Lê nava gundişada Ronahî nedît. Bı çevên xwe hesir xiste qarın; "kane kurêmin?, Ronahiyemin kêderiye?" we gave jinoke pır destên xezali girt; "Negri xezal, ka bira bibe sibê bira herin qereqola sôval bikin"... Wê êvaci Xezal heta şeveşey ber derî runiş û kulam ser Ronahî got... tibi qoy xezali zanibu idî Ronahî naşı...

Sibê çend gundî hatin cem xezali u mêre xezali; "Eme herin qereqola suwalbikin, çika pê çı bêjin, hunji bı quwet ser xwe bin. Çı destên me werê emê hemî tev bikin" isa gotin û çun...

Ew roj, rojen pişt wiji gundişan û bave Ronahî li qereqola suwala Ronahî kirin. Hero eyni bersiv hildidan; "Ne zarokeki isakine neditiye terewus jî dibe kuj tibe".

Belê pisti bisti roji şunda berbanga sibê despêka gunda çuwaleki xun hate ditine torbe dare çeyranêva hatibu dardakirine. Gundi hatin çuwale bı xun dare çeyra neva bejir kirin. Gundi dora çuwale xun beravbun, nav komeda xezal û mêre wiji hebu. Ciwaneki dere çuwal ve kır, dayka xezal hedî hedî çok da erdêda. Leriz kete defa namla dayka xezalida, hendire çuwalda, ew bist roj bu reşe wî hati bu girênêda ew cenaze lawe wibu...

Belê seva gundiya birtisnin, li wî çuwalida cinaze Ronahiyê pirtî pirtî buyi hebu... Lê gundi ne tirsıyan bu teşbeti şuştin bedena Ronahi, pirtikê cendeke Ronahî bı hevakirin. Li sere rıya gunda jira merzelek çikirin. Ser kilke Ronahî ahakine nıvisibun:

EM JI WE NARTISIN
HEMÎ EME ROJEKÎ AZAD BIBIN

Zaman öğlen vaktiydi... Biz koyunları dağda otlatan beş çobandık. Hava çok güzeldi, güneş gökyüzünde parlıyordu. Bizde koyunları quheran (koyunların öğlen güneşten dolayı dinlendirildiği yer)'a götürdük. Yavaş yavaş dağdan iniyorduk o sırada askerlerin bize doğru geldiğini gördük... Azad hepimize seslendi; "dikkatli olun askerler buraya geliyorlar." Mirzo; "arkadaşlar kaçmayın, bakalım ne yapacaklar." Bizde Mirzo ve Azad'ın dedikleri gibi durup yerimizde bekledik.

Evet kısa zamanda bizim yanımıza geldiler. Biz askerlerin önceden operasyona çıktığını duymuştuk. Askerler hepimizi bir araya topladılar, komutan askerlerine emir verdi; "bütün çobanların sürülerini birbirine karıştırın." Askerler hızla emri yerine getirdiler. Komutan askerlere; "çobanların yiyeceklerini toplayıp buraya getirin" dedi. Zorla çıkırıklarımızı alıp komutanın yanına götürdüler. Çıkırıklarımızdaki yiyecekleri ve eşyalarımızı yere döküp postallarıyla çığnediler. Sonra komutan bize; "siz bu kadar yiyecek ve eşyayı ne yapıyorsunuz?" dedi. Ronahi; "akşama kadar koyun otlatıyoruz, bu yiyecekler beş çobana ancak yetiyor." Komutan; "yalan konuşuyorsun, biz bu yiyecekleri teröristlere verdiğinizi biliyoruz. Biz Kürtleri tanıyoruz, hepiniz teröristsiniz, ama sizin sonunuzu getireceğiz..."

Komutan iki askere emir verdi; "o konuşan çobanı benim yanıma getirin!" , askerler ite kaka Ronahi'yi komutanın yanına götürdüler. Komutan "adın nedir?" diye sordu. Arkadaşımız "Ronahi'dir" diye cevap verdi. "O ne biçim isimdir?"... "Benim adım Kürt ismidir!" Üst üste iki yumruk attı Ronahi'nin suratına komutan. Kırmızı kanlar aktı Ronahi'nin dudaklarından. Ardından komutan birimizin değneğini eline alıp "teker teker tutup getirin" dedi. Sonra komutan her birimizin elleri şişip morarana kadar o değnekle ellerimize vurdu...

Askerler bizi dövdükten sonra gitmek için hazırlanmaya başladılar. Bu anda komutan Ronahi'nin yakasından tutarak; "sen bizimle geleceksin. Teröristlerin nerede olduğunu biliyorsun, orayı bize göstereceksin"... O anda hepimizin içinden bir şeyler koptu. Birbirimizin gözlerine baktık ve Ronahi'de tek tek bizlerin gözlerine baktı, yüreğimize koca bir ateş düştü...

Ronahi bize; "beni merak etmeyin, koyunlarıma mukayyet olun, ana ve babama durumu haber edin!.." dedi. Komutan "fazla konuşma yürü" diyerek sözünü kesti. Ronahi'de ona düşman bakışlarla dolu gözleriyle cevap verdi... Komutan gözlerini bu bakışlardan kaçıramadı.

Evet, iki asker Ronahi'nin kollarını kalın iplerle bağlayarak onu ite kaka yanlarında götürmeye başladılar. Ronahi biraz uzaklaşmıştı ki dönüp bize baktı bizde ona el

salladık ve onu izledik taki o gözden yitene kadar... Berzan'ın gözlerinden yaşlar akmaya başladı usulca... Mırzo; "Birimiz gidip Ronahi'nin anne ve babasına haberini versin" Berzan; "ben gidip haber veririm siz benim sürüye de mukayyet olun"...

Berzan köye doğru hızla koştu ve kısa zamanda köye ulaştı hiç durmadan Ronahilerin evlerine doğru koşmaya devam etti. Kapının önünde oturan Ronahi'nin annesi eve doğru koşarak gelen çoban Berzan'ı gördü ve ayağa kalkarak; "Lawo (oğul) Berzan ne oldu niye geldin"... Berzan durdu, konuşmak istedi ama başaramadı. Berzan konuşamadı lal olmuş gibi baktı Ronahi'nin annesinin gözüne. Kadın koşup içerden bir bardak su getirdi... Ama Berzan suyu içmedi. Çünkü o rüzgardaki bir yaprak gibi tir tir titriyordu... Bunu gören Xezal ana sudan biraz alıp Berzan'ın ensesine sürdü... Çoban suyun etkisiyle biraz kendine geldi.

Xezal ana çoktan sezmişti kötü bir şeylerin olduğunu, öyle ya kurttan, yılandan gecenin soğuk karanlığından ve dağların bin belasından korkmayan bu çobanların dili niye tutula?... Xezal ana kolundan tutup sarsarak sordu; "söyle babam Berzan, ne oldu nedir seni böyle köye getiren?" Berzan başını eğip kısık bir sesle; "Xezal'ın yüreğinden bir çığlık kopup geldi ve kısa bir vakitte göğün mavisini ve ovaları tamamını doldurdu... Xezal'ın ağdı..."

Köylüler Xezal kadının evinde toplandılar. Neler olduğunu anlayan köylüler kendi aralarında konuştular. Gidip Ronahi'yi bulmaya karar verdiler... Sonra Berzan'ı yanlarına çağırıldılar ve her şeyi ondan dinlediler... Kısa bir süre sonra traktöre Berzan'ıda bindirerek dağa doğru gitmeye başladılar. Traktörde dört ihtiyar, beş genç, Ronahi'nin babası ve birde Berzan bulunuyordu. Berzan onlara yolu gösterecekti. Xezal anada gelmek istemişti, ihtiyarlar bunu istemediler...

Traktördeki çobanların olduğu yere geldiklerinde çobanların hallerinin perişan olduğunu gördüler. Gençlerden biri çobanlara sordu; "askerler ne yana gittiler?" Onlarda askerlerin gittiği yeri söylediler, ama oranın "operasyon" bölgesi olduğunu da eklediler... İhtiyarlardan biri; "akşama doğru gittikleri yere doğru gidip Ronahi'yi ararız! Eğer askerler bizi bırakmazsa, bizde komutanlarından çocuğumuzu isteriz!" sonra çobanlara dönüp; "sizde sürüleri yavaş yavaş köye götürmeye başlayın" dedi.

Köylüler yola koyuldular; her taşın, her derenin, her ağacın yerini aradılar. Ama saatler geçti, ne Ronahi'yi bulabildiler nede tek bir askere rastladılar. Askerlerin çoktan başka bölgelere gittiğini böyle anladılar.

Akşamdı, güneş yavaş yavaş batmaktaydı... Siyah kara bulutlar güneşi sarıyorlardı... Güneş kızılığını köyün üstüne salarak gidiyordu... Xezal ananın gözleri kocasının ve diğerlerinin dönüş yolunu gözlüyordu... Yavaş yavaş traktör görünmeye başladı. Az sonra traktör köyün içindeydi ve Xezal ana koşarak traktörün yanına gitti. Ama köylülerin içinde Ronahi'yi görmedi, o yaşlı gözleriyle bağırıyor; "hani benim oğlum, Ronahi'm nerde?.." O sırada yaşlı bir kadın Xezalın elinden tuttu ve ona; "ağlama, hele sabah olsun gidip birde karakoldan sorsunlar..." O gece Xezal ana evin eşliğinde oturup güneş doğana kadar ağıtlar yaktı. Sanki Xezal Ronahi'nin artık gelmeyeceğini biliyor gibiydi...

Sabah birkaç köylü, Xezal ve kocası Musa'nın yanına geldiler; "biz gidip karakola soraçağız bakalım ne diyecekler? Sizde güçlü olun, umudunuzu yitirmeyin, elden ne gelirse hep birlikte yapacağız!" deyip yola koyuldular...

O gün ve sonraki günlerde köylüler ve Ronahi'nin babası karakoldan Ronahi'yi sordular. Aldıkları cevap hep aynıydı; "öyle bir çocuk görmedik, teröristler vurmuş olabilirler..."

Evet, yirmi gün sonra, bir sabah vakti, köyün girişinde, kanlı bir torba bulundu. Torba elektrik direğine asılmıştı.

Ape Musa

1915 Yılında Mardin’de doğdu. İlkokulu Mardin’de, orta ve liseyi Adana’da okudu. Yüksek öğrenimini ise İstanbul’da Hukuk Fakültesi’nde yaptı

Yayıncılık hayatına 1948’de İstanbul’da başladı. İlk olarak Dicle Kaynağı dergisini çıkardı. O kapatılınca Şark Mecmuası isminde başka bir dergi çıkardı. Diyarbakır’a döndü. Şark Postası’nı çıkardı. Daha sonra askerlik için yeniden İstanbul’a gitti. Askerlik bittikten sonra 1958’de arkadaşlarıyla birlikte İleri Yurt adında bir dergi yayınlamaya başladı.

Bu arada arkadaşlarından Mustafa Remzi Bucak, Yusuf Azizoglu, Ziya Şerefhanoglu ve Faik Bucak ile birlikte “Kürtleri Kurtarma Cemiyeti” adında bir örgüt kurdular. Örgütün amacını “Memleketten gelen arkadaşlarımıza yardımcı olmak ve burada benliklerini kendilerine ifade etmektir” diye açıklar Musa Anter. Daha sonra bir matbaa satın aldılar ve Mezopotamya dergisini yayınlamaya başladılar. Bu derginin çıkışı tutuklanmalarına neden oldu. 1959’dan 1961’e kadar tutuklu kaldı. Birçok kez tutuklanan Musa Anter, THKP-C önderlerinden Hüseyin Cevahir’in de hapisane arkadaşıdır.

Serbest kalınca Ahmet Akif Başar’ın İstanbul’da yayınlanan dergisinde yazmaya başladı. 1970-1975 yılları arasında yeniden tutuklandı. Daha sonra sağlık problemleri nedeniyle köyüne döndü ve 1987’ye kadar burada kaldı. Ama halkına yapılanlara dayanamamaya kaleme yeniden sarıldı. Bu dönüşünü Musa Anter şöyle açıklıyor:

“Köyüme döndüm. Pastoral hayatımı sürdürdüm fakat etrafımda o kadar tahammül edilmez devlet terörü ve zulmü oluyordu ki, delirmedigime şükrediyorum. Yeri gelmişken Kürt tarihindeki şu öyküyü anlatmak istiyorum.

Rüstem’in babası Zal, yaşlanır. Henüz 14-15 yaşında olan Rüstem’e tüm kahramanlık ödevlerini devreder. Osmanlı tarihinde Sultan Murat ve Sultan Fatih misali düşmanlar bundan yararlanarak, gelir Zal’ın bütün sürülerini talan ederler. Bu durumu Zal’a iletirler. Zal, ‘Zararı yok, biz de onların çok sürülerini talan etmiştik.’ der. Bu sefer düşman gelir, aşiret yaşamında en büyük hakaret olan hareketi yapar ve tüm çadırların iplerini keser. Bunu da Zal’a söylerler. Zal yine ‘Zararı yok. Biz de onların çadırlarını parçalamıştık.’ der. Düşman bir kez daha gelir. Bu sefer kızlarına ve kadınlarına sarkıntılık eder. Bu Zal’a söylenince Zal irkilir. ‘Namus ha!’ der ve güzünü ister. ‘Kafama bir kaç kez vurun da kafam kızışsın.’ der. Atını hazırlatır, mızrak ve güzünü alarak düşmanın peşine düşer ve o ihtiyar haliyle hepsini perişan eder.

Benim de halkım öldürüldü, işkence gördü, sakatlandı. Hatta işkenceden çıldıranlar oldu. ‘Eh, ne yapalım’ derdim. ‘Eskiden beri biz bunları görüyoruz.’ Fakat sonradan duydum ki halkımıza bok yediriliyor ve namusuna el uzatılıyor. ‘Benim, atalarım Zal ve Rüstem gibi güzüm yok. Ama ‘Verin kalemimi!’ dedim ve tövbemi bozarak yazmaya başladım.”

Ape Musa adıyla da anılan Musa Anter 20 Eylül 1992’de kontrgerilla tarafından katledildi...

MUSA ANTER (1915 – 1992)

Kürt Edebiyatçuları

MİR CELALET ELİ BEDİR XAN

1897'de İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Gençlik yıllarında "Türk Gençleri" hareketi içinde yer alarak Osmanlı İmparatorluğu karşıtı faaliyetlerde bulundu. Ailesi Abdülhamit tarafından yurtlarından sürülünce Yemen'e yerleşti. 1908'de Abdülhamit tahttan indirilince geri döndü.

Kendi dilinin yanı sıra Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca, Yunanca, Arapça ve Farsça'yı da çok iyi bilen bir aydıdı.

*Sen büyük yıldız!
Ne olurdu halin senin,
Aydınlatıkların olmasaydı?
O zaman görkem, güzelliğin
Ve büyüklüğün ne işe yarardı?*

JANA SEYDA

Kürt kadın şairlerden biri olan Jana Seyda, 1976 yılında Amûd'de doğdu. Halep Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde Topografya Bölümü'nü bitirdi. 1990'da şiir yazmaya başladı. Şiirleri Arapça, ve Kürtçe gazete ve dergilerde yayımlandı. İlk şiir kitabı Türkiye'de "Şeva Davî" (Son Gece) adıyla yayımlandı.

HÜZÜN DENİZİ

*Günlerin atına bindim
Acılarımınla beraber yolcuyum*

*Aşk rüzgarı kalbimin tellerine vurunca
İstiraplar yağdı
Tıpkı son demlerini yaşayan sonbahar gibi*

*Sıcaklığı bulutlardan istiyorum
Ve yıldızlarla tutuşuyorum*

*Ben ve acılarım yolcuyuz
Uzaklaşıyoruz
Ve hüziin denizinde yüziyoruz.*

CIGERXWİN

1903'te Hesper'in bir köyünde dünyaya geldi. Yaşadığı dönem şeyhlerin ve imamların toplum üzerinde etkin olduğu bir dönemdi. Köylülerin ekmeğini zorla ellerinden alıyorlardı. Ve Cigerxwîn de o köylülerden biriydi. Şeyh ve mollaların yanında dini eğitim aldı. 1928'de imam oldu. İmamlık yaptığı dönemde Kürt sorunu konusunda duyarlılığı arttı. 1930'ların başında şeyh ve imamların yaptıklarına karşı harekete geçti. İmamlıktan ayrıldıktan sonra iki köy kuran Cigerxwîn, bu köylerde eşitlikçi ve sosyalist bir yönetim sağlamak istedi ancak başarılı olamadı. 1937'de Amûd'de "Nediya Ciwankurd" (Kürt Gençlik Derneği) adında bir dernek kurdu. 1949'da Komünistlerle arkadaşlık kurdu. Defalarca tutuklama ve işkence yaşadı. 1969'da Irak'a gitti ve bir yıl boyunca oradaki devrim hareketine katkıda bulundu. 1979'da İsveç'e yerleşti ve ömrünün son 5 yılını burada geçirdi.

KIZIL SEL

*Ey kızıl sel, güçlü sel
Bu ova ve dereleri sen kapladın
Damla ve sızıntılarla inince sen
İlk önce varlığını duyumsatmazsın
Bir araya geldin mi bir kez,
Küçük-büyük demeden ezer, yıkar yüreklere
korku salarsın.*

*Neşe çarpsan hemen kırarsın,
Şehir ve köyleri tümünden yıkararsın.
Düşman elinden çığlıklarla kaçar,
Silahsız ve elleri boş yere yıkılır.*

EREB ŞEMO

1897'de Kars'ın Susuz köyünde doğdu. Çobanlık ve çiftçilik yaptığı gençlik yıllarında Rusça, Ermenice, Türkçe ve Rumca'yı da kendi ana dili gibi öğrendi. 1916'da demiryolu inşasında görev alan Bolşeviklerle ilişki kuran Ereb Şemo, artık Bolşevik Devrimi'ne katılan bir Kürt sıfatını kazandı. Katıldığı bir miting sırasında tutuklandı ve cezaevine kapatıldı. Bir süre sonra serbest bırakıldı. 1920'de Moskova'ya giderek yüksek öğrenimini tamamladı.1924 yılında Ermenistan'a gitti. Özellikle Kürtler arasındaki aşiretçilik olgusunu ortadan kaldırmak için sosyal bir çalışma da yürüten Şemo, Komünist partisi'nin tüm organizasyonlarında aktif olarak görev yaptı.

*Gelip geçiyor yazlar
Beklenti ve umutlar
Çaresizlerle
Kaynıyor çayırklar ovalar
Fıskırıyor iyilik ve bereket
Emekçilerin alın terinden
Göz gezdiriyorum emekçilere
Tarla ve vadilere
Göremiyorum seni yoldaşların arasında*

*Gelip geçiyor sonbaharlar
Ağlayış inleyiş oldu
Büyük boyunlu ağaçlar, dallar
Hüzün sarmış baştan başa ülkeyi
Diyor: yine geldi
Zor ve kudurmuş kış
Toplanıyor umudu olanlar
Göremiyorum seni emekte.*

HĒMIN

1920'de İran'da, Mahabad yakınlarında Laçın köyünde doğdu. 15 yaşında şiir yazmaya başladı. 1942 yılında şiirleri Niştıman (Vatan) dergisinde yayınlandı. Şah döneminde şiirlerini serbestçe yayınlamıyordu, bu yüzden gizlice halkın arasında yayıyordu. Farklı bölgelerde yaşayan Kürtlerin ortak bir dil yaratabilmeleri için çalışmalar yaptı. Eserlerini tüm bölgelere ulaştırmaya gayret etti.

KEMAL BURKAY

1937'de Dersim'in Mezgir Kazası, Dirban Köyü'nde doğdu. 1960 Yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1965'te Türkiye İşçi Partisi'ne üye oldu. 1966'da Kürt sorunu üzerine yazdığı bir yazıdan dolayı tutuklandı. 4 ay cezaevinde kaldı. Ardından 1969 – 1971 yılları arasında 3 defa daha tutuklandı. 1974 yılında bazı arkadaşlarıyla birlikte Kürdistan Sosyalist Partisi'ni kurdu. 1980'de vatandaşlıktan çıkarıldı.

RÜZGAR EKEN

*Biçilen bir fidan gibi yere düşen gençler
tanığım olsun
Anaların ağzı ve bebek gözlerindeki yaşlar
Tanığım olsun gözden uzak ve kederli dağ
köyleri
Çoban kulübeleri
Gece yaraları haram edilen uykularımız
Bıçaklanan ağaçlarımız ve türkülerimiz
Napalmı yanan yiğit dağlarımız
Ve kaç kez kıpkızıl akan deli Zap
Köpüklü Munzur
Kurt-kuş tanığım olsun
Mezarını derin kaz Sömürgeci!
ülke çok öfkeli
Dağlar, ormanlar, kuşlar, insanlar
Rüzgar ektin
Fırtına biçeceksin*

KÜTSAL ÖFKE

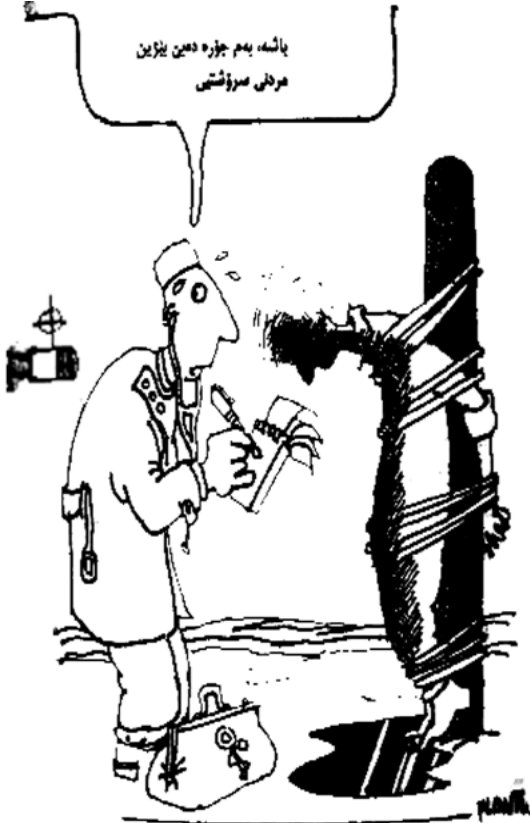
*Dem döner ama öfkem daha da büyük zindanda
Döver beni ama daha çok sarılırım haklı davama
Zaman biterse de ben celladına doğru gelirim
yeniden
Kürdüm baş eğmeyeceğim, baş eğmeyeceğim.*

ROJEN BARNAS

Modern Kürt şiirinin en önemli isimlerinden biri olan Rojen Barnas Silvan'da doğdu. İlk şiirleri 1970'lerin sonunda Tirej dergisinde yayımlandı. Yayımlanmış 4 şiir kitabı var. 1980 yılından bu yana Avrupa'da yaşıyor.

*Vatanım için, vatanımdan uzağım
Vatanım için sürgün ve yalnızım
Vatanım için,
Buralarda sıkıntıdayım.*

*Ey ayın yankısı
Ki şimdi serabı Dicle'de Fırat'ta parıldıyor
Va da bir peri gibi oynuyor
Van Gölü'nün üzerinde
Ve ey Diyarbakır'ın siyah taşı
Ki şimdi güneşinin önünde parıldıyor.
Siz bilmiyorsunuz
Vüreğim nasıl size bağlı,
Sizin özleminizle nasıl çarpıyor
Nasıl ufalıyor her çarpışında.*

XELİL DİHOKİ

1951'de Dihok'ta dünyaya geldi. Şiirleri ilk kez 1970'te yayımlandı. Ardından öykü ve edebi değerlendirmeleri dergi ve gazetelerde yer aldı. Ereb Şemo ve Cigerxwîn'in kitaplarını Arapça'ya çevirdi.

EY EZİLENLER

*Ey bu yurtıcı ve viran olmuş yurdun
ezilenleri!*

*Yüzyıllardan bu yana
Her gün onlarca genç kız ve erkek
Altına girdi toprağın.
Ne düşmanlarınız duruyor,
Ne de siz eriyorsunuz kurtuluşa.*

Ey ezilenler

Versiz yurtsuz göçerler!

Bu düşman

Harabeye çevirdi yaylaları ve köyleri.

Peki nereye gidecek bu çocuklar?

Yirminci yüzyılın onları ve halen

*Ağaların ekmeğini pişirip çamaşırlarını
yıkamakta*

Eşleriniz, neleriniz!

Halen sömürüyor sizi

Ağalar ve derebeyleri!

Bir çare bulun

Ey ezilenler!

Yurdunuzun dört bir tarafını

Doğru ve mantıklı düşüncelerle süsleyin

İnanın ki

Kutlu gelecek sizin

Göreceğiz

Göreceğiz.

Dağları yasaklı şehirlerim var benim
Geceleri top mermileriyle süngülenmiş
Sokaklarında ölü insan parçaları
Yağmalanmış beşiklerim
Ve nefessiz bebekler
Ve memeleri süt dolu
Ölü anneciklerimin...

O dağların aşkıdır yüreğimizde taşıdığımız
Ve bundandır ki hiç paslanmaz ellerimiz
Harlı ateşlerden de sıcak
Körlenmez bir süngüdür umut
Göz bebeklerimizde taşıdığımız...

Açılıyor birer birer
Dağlarımızın koynundaki mezarlar
Bir beş on öldürülmüşlüğümüzün
Kemikleri iç içe halkımın yiğitlerinin

Kurşunlanmış kafa tasları konuşuyor
Kaburga kemikleri
Ve el ayak parmakları;
“şimdi değilse ne zaman”
haykırıyor mezarlar
kan susmaz

kan konuşuyor
yağmalanmış beşikler konuşuyor;
“şimdi değilse ne zaman”

Erqil Çiçekler 05

Lı bajaran çiyayémine qedexekirin here
İvaran bı gule tope hatye xençerkirine
Kulanada mirîn, parçe miroua
Qundaxe mine talan kîrî
Ûzaroké bı bën
Û memiké wan tîjî şîr
kayké miné mirî...

Ew evîna çiyane em dilé xweda digerînin
Û jiboy ve yekeye qet desteme zeng nagre
Agré gur gemtire
Nayi kozkîriné bîna nîzokîriya hevî
Hîndire reşe çeven xweda digerînin

Vedibe yok bı yok
Zîke çiyayémêda qebirstan
Yek penç deh qetilkiriname
Hestiyé wan hîndîré hevda egîté gelemîn...

Tase sare wanı gule berdané xeberdidin
Hestiyen parxana
Û tiliyé destu linga
“naha nîne kenge”
goristan dixé qérin
xun naya kerkirin

Xun xerdide
Landiké hatine talankirine xeberdide
Bajaré nîzokîrî
Hîndire mémıkada şîr xeberdide
“naha nîne kenge”

Diyarbakır Surları

Ben Diyarbakır surları... Derler ki, dünyanın gelmiş-geçmiş en uzun surları Çin Seddidir. Doğrudur... (İkincisi Antakya'da üçüncüsü İstanbul'da dördüncüsü de ben kabul ediliyorum.) Ama benim de oradan geri kalır yanıım yok. Antakya ve İstanbul'daki surlardan sonra dördüncü sırayı alıyorum. Seksen iki burcum var, en ünlüleri Ben-u Sen, Yedi Kardeş... Çeşitli rivayetler vardır bu iki burcumun yapımla ilgili... Efsaneye göre, zamanın hükümdarı bir yarışma düzenler, bu iki burcun yükseldiği yerde, planlarını da kendisinin çizdiği, çok sağlam ve çok yüksek iki ayrı burç yapılmasını buyurur. Kentte bu işin üstesinden gelecek iki kişi vardır. Bunlardan biri usta, diğeri onun kalfasıdır. Ustanın düşü ustalığını bir kez daha göstermek, kalfanın düşü ise ustasını geçmektir. Usta Yedi Kardeşler Burcu'nu, kalfa ise Ulu Beden burcunu yapar. İş bitiminde hükümdar kalfanın burcunu daha çok beğenir. Buna çok üzülen usta, yaptığı burçtan kendini aşağıya atar.

Bir başka efsaneye göre; düşmanlar Diyarbakır'ı kuşatmış günler süren çatışmalardan sonra yedi kardeşin savunduğu bir burç dışında tüm kent düşmüştür. Düşman kral uzlaşmak üzere kardeşlere bir elçi yollar. Yedi Kardeşler elçiye teslim olma koşullarını bildirirler. Burcu teslim almaya bizzat kral ve komutanlar gelecek ve teslim olduklarında yedi kardeşin canları bağışlanacaktır. Kral koşulları kabul eder ve komutanlarıyla birlikte burca girer. Ancak girer girmez bir patlama olur. yedi kardeşler barut deposunu havaya uçurmuşlardır. Patlamayla birlikte kral, komutanlar ve yedi kardeş ölür. Kent kurtulmuştu..

Derler ki, yükselen bedenim ve burçlarımla koruduğum kent Diyarbakır daha ben yapılmadan önce, Karaca dağ'ın kraterlerinden püsküren lavlardan oluşmuştur.

İşte bundan dolayı taşların kenti de denir Diyarbakır'a... Örüldüğüm günden beri korur kollarım bu kenti... Yaşım çoktur benim.. M.Ö.3000'li yıllarda insanın hünerli elleri tarafından yaratılmışım... Alın teri, kan ve gözyaşı ile karılmış harcım. Bu tarihten sonra da her gelen kendinden bir iz bırakmış bedenimde... Kimi yıkmak için dışardan saldırmış, kimi de içerden yapmış yıkılan bedenimi. Onlardan izlerle doludur her yanıım... Gelin, bakın ve görün...

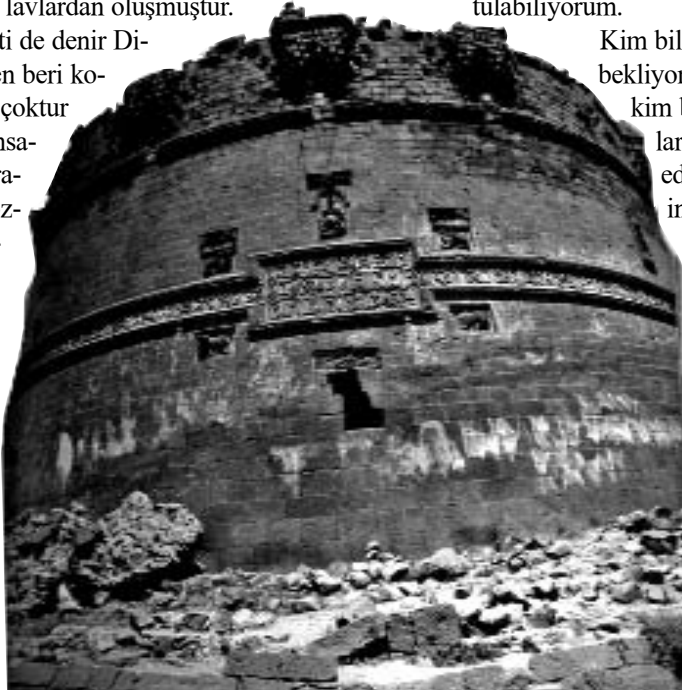
Güneşin doğuşuyla açılan batışıyla kapanan dört kapım var benim. Dağlara doğru çıkmak istediğinizde,

sizi oraya ulaştıracak olan dağ kapıya yönelin... Yolunuz Mardin'e doğru mu? Mardin kapı sizi oraya ulaştırmak için bekliyor olacak... Güneşin doğuşuyla birlikte açılacak Urfa kapıdan gidebilirsiniz Urfa'ya Dicle'ye gitmekse hedefiniz Yeni kapı sizi ulaştıracaktır oraya...

Yarattıkları yer insanoğlunun ilk bereketi, ilk hasadı, ilk kentleri, ilk tapınakları ve ilk yazısı. İki nehrin arası... Mezopotamya.. Dicle... Kadim dostum.. Derler ki, Dicle'nin kaynağından Basra Körfezine ulaşan yol haritası Danyal Peygamber tarafından çizilmiştir. Tanrı, Danyal Peygambere bu görevi verdiğinde onu şöyle uyarır: "Elindeki asa ile suyun çıktığı mağaranın ağzından başlayarak bir çizgi çiz, su arkandan gelecek. Ancak yetimlerin, dul kadınların, fakirlerin vakıfların, malına ve mülküne yettiğin zaman güzergahını değiştir ki su bunlara zarar vermesin."

Yüzyıllardır olup bitene benimle tanıklık eden yoldaşım... Hatırlıyor musun kan kızıl aktığın günleri... Nice katliamlara, cinayetlere tanıklık eden biz, hesaplaşma günü geldiğinde bugünkü gibi ayakta olacağız. Ben inadına koruyacağım burçlarımı kapılarımı, Dicle inadına akacak... Kimler saldırmadı ki bana... Kimler yerle bir etmek istemedi ki beni... Bu çağlar boyunca sürdü... Ama, bir saldırı var ki bedenimde anlamam mümkün değil... Yanlış hatırlamıyorsam 1930'lu yıllardı... Dönemin valisi, kentin etrafını saran bedenimi, hava akımını engelliyor, kent rüzgar alamıyor diye dinamitlerle patlatmaya kalktı. Yıllarca benimle birlikte yaşamış, saklam-baç oynamış, ilk aşklarının, ilk dokunuşlarının sırlarını taşıdığım insanlardan değil de turistik gezi amaçlı tesadüfen Diyarbakır'da bulunan bir arkeolog durumu görüyor. Israrlı çabaları sonucunda yıkılmaktan son anda kurtulabiliyorum.

Kim bilir daha ne tehlikeler bekliyor beni.. Dicle ile daha kim bilir hangi surlara, acılara, sevinçlere tanıklık edeceğiz. Bir söz vardır insanoğlunun ağzında "bu acıya taş dayanmaz". Ama ben dayandım, dayanmaya da devam edeceğim. Ne zaman ki, çocukların şen kahkahaları çınlatacak bedenimi işte, o zaman bitecek acılarım... O çocuklara sırlarımı fısıldayacak, masallar anlatacak, oyunlar oynayacağım...

Kadınlar önce toprağı doğurdular alınlarından
Ardından, kan deryası gözlerinden akıtarak suyu...
Gözyaşlarıyla yıkandı Mezopotamya...
Avuçlayıp toprağı göğe kaldırdılar...
Kürt kızının öfkesinden doğdu güneş...
Ve hep bir ağızdan haykırarak renkleri yarattılar bebelerinin cansız
Mezopotamya!
Bağı yanık kentler kurdu...
Kadınlar uygarlıklar ektiler toprağa
Dicle'nin Fırat'ın suyunda boğdurulmasın diye Mezopotamya!
Nemrut'a yükseldi binlerce yılın tozu
Ve aktı toprağa Kürt kızının zılgıtı...
Yollar ki zılgıtlarla başlar
Ve ağıtlar silahıdır Mezopotamya'nın...
Aşk ile kurulmuş bir uygarlıktan
Barbarlık yaratmaya çalışanlar
Karanlığı, nefreti saldılar
Binlerce acıya göğüs geren uygarlığın üstüne.
Yüreklere set kurmak isteyenlerin önünde
Yeniden yeniden doğurdu efsanelerini kadınlar...
İçinden ordular geçen uygarlık
Dimdik ayakta Kürt kızının sadakatıyla...
Sürüyor kavgası...
Büyüyor coşku...
Kürt kızı yeni Sevdalar doğuruyor...

Sevgili Yoldaş,

Bize soruyorlar, F tipinde yaşam diye. Nasıl anlatabilirim diye düşündüm. Aklıma geleni becerebildiğim kadarıyla paylaşmak istedim. Neruda diyor ki;

"Şiir ölenin yanı başındaydı, ağrılarını keserek; zaferlerin öncüsüydü, yalnızlığa arkadaşlık etti, ateş gibi yandı, kar gibi serin ve aydınlıktı; elleri, parmakları ve yumrukları vardı; bahar gibi tomurcukları vardı; granada kentine benzeyen gözleri vardı, hedefe atılan mermilerden daha hızlıydı; kalelerden daha sağlandı. Köklerini insanoğlunun yüreğine daldırdı."

Tam da böyle, biz de şiir gibi olmalıydık. Şiirler bize hep güç verdi, hiç yalnız bırakmadı bizi. Tıpkı Hasan Hüseyin'in dediği gibi "Karagün dostu" olduk.

"Biliyorum / matarada su / torbada ekmek / ve kemerde kurşun değil şiir / ama yine de / matarasında suyu / torbasında ekmeği / ve kemerinde kurşunu kalmamışları / ayakta tutabilir..."

Tıpkı böyleydi. En zor zamanlarımızda bile torbamızdan şiiri hiç eksik etmedik. "Aç kaldık susuz kaldık/uykusuz tütünsüz kaldık" Açlığımız, susuzluğumuz çok oldu, ama şiirsizliğimiz asla. İçerde, dışarıda en karanlık gecede bizimleydi şiir, hele de zindanda...

F tiplerine getirildikten sonra, şiiri daha önce önemsemeyenlerimiz bile şiirle tanıştı, şiirle konuştu, şiirle sevişti. Hani A. Kadir diyordu ya;

"İnsanlarla konuşmam yasaktı

Ağaçlarla, böceklerle, kuşlarla konuştum"

Biz de öyle yaptık. Kimi zaman duvarlarla konuştuk, kimi zaman böceklerle. Ne yazık, F tiplerinde konuşacak ağaçlar da yoktu. Biz de bir kelebek kanadına yükleyip, yare selam gibi gönderdik yoldaşlara yüreklerimizi.

Ama en çok da Nazım usta, her yerde ve her koşulda yüreklerimizi kanatlandırdı daima. Tıpkı sevgilimizin kulağına fısıldadığımız şiirleri onda bulduğumuz gibi; kalabalıktan coşturan gürül gürül şiirleri de onda bulduk. Bayraklaşanlarımızı güneşe onun şiirleriyle uğurladık; acılarımızı, öfkelerimizi onun şiirlerinde "zafere dair" güçlü sözlere dönüştürdük. F tiplerinde de öyle oldu. Diyordu ki bize;

"Çeneni avuçlarının içine alıp / Duvara dalıp / kalma / Çeneni avuçlarının içine alma / Kalk / Pencereye gel / Dinle havaları / Havalarda seslerin yoludur / Toprağın suyun yıldızların / Ve bizim sesimizle dolu-

dur / Pencereye gel / Havaları dinle bir / Sesimiz yanındadır / Sesimiz seninledir."

Biz de öyle yaptık... Çıktık pencerelere şiirler okuduk birbirimize, türküler söyledik.

"ne bu kapı ne bu duvar"

Ne de kilometreler ayıramamıştı bizi. Hem de sesimizin olancasıyla, hem de avaz avaz türküler...

"Türküler ki yoldaş yadigarı"

"Toprağın, suyun, yıldızların" ile de yıldızların sesini dinledik. Hayatımızdan birer birer kayıp giden, "denizin ufkuna" çekilen bir, on, yüz... 120 yıldız... Her birinde haykırdık acılarımızı öfkeye dönüştürüp; "Ölenler dögüşerek öldüler/güneşe gömüldüler" diye.

"Korkunç ellerinle bastırıp yararı / Dudaklarını kanatarak dayanılmakta ağrıya / Şimdi çıplak ve merhametsiz bir çığlık oldu ümit / Ve zafer artık hiçbir şeyi affetmeyecek kadar / Tırnakla sökülüp koparılacaktır" diye.

Evet, gerçekten de "kaybetmiştik gözümüzde ağlamayı" Bu nedenle "düşlerimizde ağladık" "Haziran şafaklarında", "Mayıs akşamlarında", "bizi bir parça hazin ve dimdik" bırakıp gidenlerimize.

Bizden önce geçenlerin bıraktığı şiirler yetmeyince anlatmaya yıldız yağmurları altında yüreklerimizde birikenleri, kendimiz yazdık... Kimimiz acemi, çocuksu, kimimiz daha güçlü...

"Sessiz bir çığ gibi / düşerken her yıldız üzerimize

bu nasıl vuruşmadır ey ömür / bu ne yıldızlı gecedir / her gece yıldızlara türküler söylenir / ses yiter / türküler tekrara döner de / yine de bitmez bu yağmur / yıldızlar düşer üzerimize..."

Düşen her yıldız, yüreklerimizi dağlayıp öfkemizi bilerken, aynı zamanda omuzlarımızdaki yükü de artırıyordu. Onlara verilmiş sözümüz vardı. Bir türkü söyleyecektik onlara her birimiz sırası geldiğinde;

"yıldızlar gibi / rüzgar gibi / su gibi bir türkü"

Ne güzel ki yoldaşım, sen şimdi söylüyorsun bu türküyü 100 gündür. Büyük bir iç rahatlığı, sükunet ve kararlılıkla söylediğin bu türkü, senin o muhteşem güzelliğinle, o muhteşem sesinle ve yoldaş yüreğinden üflediğin soluğunla daha bir güzelleşiyor. Ve biz büyük bir kıskançlıkla dinliyoruz seni...

Büyük bir sabırsızlıkla ve ıssız bir dağın taa en tepesindeki bir kocaman kayanın sabırsızlıkla bekliyoruz o türküyü hep bir ağızdan söyleyeceğimiz günü, günleri..."

Damla'ya Dolaylı Mektup

ÇIĞLIK

Süzüldü aşağıya doğru martı, sonra yukarıya doğru yükselmeye başladı...

“Sonra bir daha sonra bir daha, kaçınıcı tekrar hep aynı sıkıcılıkla, aşağıya iniyor çıkıyor ” diye düşündü çocuk. Ve tam bu sırada martı havada yarım daire çizerek hızla vapurun burnuna doğru uçtu. Ve tam çocuğun yanından geçerken fırlatıp gagasından bir çığlığını astı onun kulaklarına... Çok olmamıştı bu “tuhaf” şehre geleli, şimdiye kadar sadece denizi sevebilmişti. Ama artık çığlıklarından ötürü martılarında seviyordu.

Akşam eve geldiğinde biraz bisikletine baktı, boyası tam kurumamıştı. Geçen hafta ağabeyleri ona kocaman bir yarış bisikleti almışlardı, ama o yeşil bir bisiklet fikrini pek beğenmemişti. Bu yüzden bir kutu boya alıp, bisikleti ağabeyleriyle beraber kırmızıya boyamışlardı. Hatta boyanın yarısı artmıştı ve çocuk kırmızı bir bisikleti daha çok sevmişti.

Gece yatağından kalktı, kulakları o martının astığı çığlıklarla doluydu. Çocuk çığlıkların asılabileceğini anladı ve hatırladı hewal Murat'ı. Zemheride vurulmuştu hewal Murat, kar yağıyordu... Çıktı yatağından hatırladı artan kırmızı boyayı, süzüldü sokakların içinde bir martı gibi emin, ürkek, ciddi, neşeli... Ve o gece semtin en güzel yerindeki bir bina duvarına kırmızı harflerle “Hewal Murat Yaşıyor” diye yazdı. Çocuk duvarlara çığlıkları asmayı öğrendi. İlk çığlığı bu gece astı.

Birkaç gün sonra abisi ondan artan boyayı istedi, hiç düşünmeden “çöpe attım” dedi. Abisi “daha çocuksun bu işleri sen bilmezsin” dedi ve ekledi “polisler, karakolun karşısına yazı yazan ve altına kendi ismini ekleyen aptal arıyorlar.” Çocuk gücendi abisine, hem “hiçte aptal değildi” sadece acemiydi... Hem polisler çok uzun boylu birini arıyorlardı. Başkomisere göre bu yazıyı “dev gibi bir terö-

rist” yazmıştı... Çünkü yazı çok yükseğe yazılmıştı... Yalnız komiserin bilmediği bir şey biliyordu çocuk, o gece duvarın dibinde kasası kapalı bir kamyonet duruyordu!..

ÇIĞLIKLAR VE DUVARLAR

Kimi hıncını aşar, kimi aşkını, kimisi düşlerini, kimisi de serseriliklerini. Bizim duvarlarımız çığlıklarla doludur.

Ama en çokta

Ama illede

Ama daima

Zafer çığlıklarıyla doludur.

Künjemizdir duvarlara asılan

Deli bir yürek titremesiyle

Nice aşk

Nice aşktır onlar

Duvarlara kazıdığımız

Hali dokur gibi hani

İlmek ilmek

Oya işler gibi hani

İnce ince

Külçe eriyorya o nar gibi ateşte

Kan gibi ter içinde

Pota önünde işçiler

Ya da maden tozu gibi

Ağır kara

Duvarlar bilirim

İlmek ilmek

İnce ince

Duvarlar bilirim hani

Hani nar gibi ateşte

Ve kan ter içinde

*Duvarlar bilirim maden kuyusu
gibi*

Ağır kara

Duvarlar aşk

*Duvarlar çığlıklar
içinde*

Kimi asar 13 Mart Buca'sını, kimi 6 Mayıs Ankara, İstanbul'da var Ağustos'ta yaşarlar vurulmuşluktur duvara asılan, idam edilmişliktir sehpalarda... Bizim şeyhlerimizin duvarları çığlıklarla doludur.

*Bir dağın yüreğidir
Bir marti çığlığında
Bir küçük çocuk
asar onu duvarlarına şehrin.
Büyür çığlıklar duvarlarda
İnsanlığın kulaklarına
Her kuşak kendince asar çığlığını
O büyük aşkın
Kimi Agit'i
Kimi Deniz'i
Ve mapusta bir adam şiir yazar
Ve mapusta ay yatan bir kadının
Ve dışarıda deli bir yürek
Asar duvarlara mapustaki kadın için
Bir çığlık daha
60. gün diye
ve mapustaki adam sarılır bu çığlığa
sarılır uyur
sarılır uyanır...*

SANA ÇIĞLIĞIM DİYECEĞİM

Ben bugün 12 yaşındayım yoldaş... Kanım sıcaktı... Kurşunlar sıcak gece soğuk... Babamı severdim babam oracıkta öldü... Ben 12 yaşındayım 13 kurşunla öldürüldüm. 13 kurşunlu yüreğimle sana kendi çığlığımı vereceğim. Al onu çığlığım sende yaşasın senin çığlığın UĞUR olsun. Uğur, Uğur, Uğur, hani 13 kurşunlu Uğur...

Ama dur yoldaş hep gidenlerin değil ya yaşayanlarında çığlıkları var. Ama ne yaşamak... Parmakları koptan tamirci çıraklarına ne dersin... Onların da çığlığı var yürek parçalayan.

*Ben Selim
İzmir'de bir işçi
İzmir'i bilirmisin?
İzmir'e hiç gittin mi?
Ben Selim'im
İzmir çığlı'nda bir işçi
Makineye kolunu kaptıran
19 yaşında kara yağız bir oğlan
Ve artık
sevdiği kıza layık olmadığını düşünen
Ben Selim'im
İzmir'li işçi
Hastane köşelerinde itip kakılan
Tek kollu
19 yaşında kara yağız bir oğlan*

*Ve genç
Ve artık sadece
Senin yüreğinde bir çığlık olan*

Sana çığlıklarımızı veriyorum yoldaş, yüklerin en ağırını beklide en zorunu ve taşıyacağından emin olduğumu...

Kayıpları bilir misin yoldaş, silinen çalınan zamanı, geçmişini artık yarım yamalak olanları... Sana kayıplığının susmayan çığlığını veriyorum yoldaş al onu...

*Ama en çokta
Ama illede
Sana vermek istediğim
Dağımın çığlığıdır
Rüzgarın şarkısını...
Yağmurda titreyen
Ayakkabı boyacısı çocuk gibi
Köprü altına sığınıracasına
Yokluğumun
Yokluğunun
Hasretliğimizin
Uzun çığlığını
Bir de yoldaş
Bütün aşkların deli
Bütün aşkların divane
Bütün aşkların mutlu çığlığını da...
Seni duvarlarca süslemişiz
Seni 12 yaşında 13 kurşuna
Seni İzmir'li Selim'in, çığlığına
Seni kayıplara işlemişiz yoldaşım.
Ve evrenin kain karanlığına
Bugün açlığının 60. günü
Yüreklere volkan
En güzel zafer şarkısı gibi
Kulaklarımızda ki (kulaklarımızda ki)
60. gün çığlığımız*

Gün günü deviriyor yürüyüşünde, koca bir ateş gibi büyümenin görkemi, ben çatırtısını duyuyorum, kan rengi alevlerin, mutlu olmak böylesine isyancı şafağa harç, nasıl sevmişiz seni, nasıl sevmişsin bizi, anlatılmaz!...

İşte devrilendi altmışıncı gün, cüretkar yürüyüşüne insanın... Şafak gibi doğan kızılılık... Sana çığlığım diyeceğim ve ona sarılıp uyuyacağım ve onda uyanacağım...

Yoksa kim bilir nasılda üşürdüm burada.

26 Ağustos 2005
Ergül ÇİÇEKLER

ÖLÜM ORUCU SAVAŞÇISI SERPİL CABADAN'IN EYLEMİNİN 60. GÜNÜ İÇİN YAZILMIŞTIR...

QERÛN

Xwe bejir berda teyre qaqlîbaz, paşe bilind bu...

"paşe cakedinê, paşê cakedine bi bengteng-buyî çenne ara isakir hema eynibu Bejer dibe dibe dedikeve jore" isakîne difikiri zaroh û tam we gave li ezmana çembereke nîvî çekir berbî poze vapurê firda. û tam cem zarokra derbazbu, avit qarînek dîndike xwe da dardakir guhe wida...zer derbaz ne bibu hatibu bavare ecep, heta naha hej bêrê tene kiri bu. Lê idi boy qerîna qaqlîbaz hej qaqlîbaz didikir...

Dema evare hate maleda, hinekî dîna xwe da duçerxe, buyaxa wî tam hiş nebîbu. Çend hefte bere hinqa keke wî duçerxe keke mezine koşe jî wîra kirîbun. Lê ewî fikre durçerxa kesq qet begem nekirîbu. Jîbowe yek qutik buyaxa kiri bu bî keke xwera ewî du çerx sor buyax kirîbu, heta nîve bermabu û zarok pîr hej duçerxeke dîne kirîbu...

Bî şev nava ciye xwe da rabu guhe wî ew bî qerîna qaqlîbaz tijî bibu. Zarok Femkir ku

qerînen tene dardakîrîn jî û anî bîra xwe heval Murat. Zemheriyê da hatibu kujtînê heval Murat, berf dibarî... Derket nava nivîne xweda buyaxa sore nîvî hate bîrawida kete nava kuçada binani teyroki qaqlîbaz, arixen bîzdonek, cîdî, dilxaş...û we şeve li taxeki ciki pîr bedew duwaroki bînayê bî helşen sor nivîsi "Heval Murat jîyaneye" Zarok hîme qerîne dardakîrîne bu. Qerîna en peşye îşev dardakîr...

Pîştî çend roja keke wî buyaxa bermaya zede liwî xast, qet be fikirandin qot; "minavî t nava zîbîlda" keke wî got "tu he zarokî tu van isa nîzani û servakîr" peşya qereqola polîsa ew nivîsandîna nivîsîne û li binda nave Xwe nîvîsîne, wî qeji digerin. Zarok li keke xwe xeydî, yek jî qet gesnebu bitene ecemîbu... hem polesan yekî pîr bejîr dîrêj digeriyan Serkomsêr "ew nîvî tere wîseki netene dîwar nenvîsîbu"... Lê serkomsêr tişte nîzan bu ku, wî zarokî zanîbu, we şove bîr wî dîwarîda qamyone-ke sergîrtî sekîni bu!

QÊRÛNEN Û DUWARA

Hînek hêrsa xwe dardadîkin, hînek evîna xwe, hînek jî xîyalê xwe, hînek jî beredaya xwe. Duware me bî gerînan tijîne.

Lê en zer de
Lê îlaki
Lê hercaran
Serketin bî qîrînan tijîne
Nev dankameye li duwara dardakîri
Dilekî cunuyî bî lerizandî
Gelek evîne
Gelek evîne wana
Duware kolandî xwê
Wek bîna xaliçê em çidîkin "hani"
Gire gire
Wek bîna çîne çikîri
Zîrav zîrav
Lî silop dihele ya bîna hînar
Xuh bîna xune

Pîşya pote karker
Anjî bîna toza sîlopê
Gîran reş
Duwaran naz dîkim
Gîrê gîrê
Zîrav zîrav
Duwara nazdîkim "hani"
"hani" bîna hînarê agîrda
Û nav Xuhê xunêda
Duwara nazdîkim bîna bîçe silope
Gîran reş
Duwar evîn
Duwar nav qerînanan

Kê dardadîke sezde Adara Buca xwe, kê şeşe meha gulînan enkerê, îstanbule dajî heye meha tebaxîda yaşar. Lîxîstandîne devarada dardakîrî, îdam kirîne li sor sep ê nan...buware bajare mebu qîrînan tijîne...

Dile çiyakiye
 Hındire qirina qaqlıbazekıda
 Zaroeki pıçuk
 Ewî dardakir duwaren bajaran
 Ser duvara mezin dibe qirin
 Berbı guhe merova mezin dibe
 Her nıfe qerına xwe bıxa dardadikê
 Ew evina mezin
 Kê Agite
 Kê Denize
 Ê zindaneda miroveki helbest nivisi
 Ê zindaneda birçî radıza jinikek
 Ê duvara dilekî cunu
 Dardadikê lı duwaran Jiboy jine
 Qerînekeke dinê
 Jiboy roja şestîye
 Ê mîrov hin dêre zindaneda hemêz dikê ve qerînê
 Hemiz dikê radize
 Hemiz dikê hişyar dibe

EZÊ TÊRAQERÎNA XWE BEJÎM

Ez îro dazde salîme rêheval... xun germe.. Gu-
 le germe şev sare... mın hej bave xwe dikir
 Bavemîn lı we derê mır... Ez danade salîme bı
 sêzdê gula hatıme kuştinê. Dilê minê bı sezde
 gula eze gerina xwe bıdmeteda. Wı hilde geri-
 namın bıra cemte jıyan bıbê. Bıra qerînate U-
 ğur bıbe. Uğur... Uğur... Uğur... Kanê Uğure
 bı sizde gulâ

Lê bısene rêheval, yêku diçin ev ninin ya,
 yêku hene qêrine wanjî heye... Lê ne jıyan...
 Tili yê sagırtıye qetyayra çı deji....Qerine
 wanjî hene dil pirtî pirtî dıkin...

Ez selim
 Îzmireda karker
 Tu Îzmire nasdikî?
 Tu qe çuyi Îzmire

Ez selimim
 İzmir Çıgılyêda karker
 Milekî xwe da makine
 Ciwanekî nûzde salı por reş

Ê îdî ew keçık ku hejê diki ew kêçık layîk
 nedıtın û fikirin
 Ez selim
 Xelkê Îzmire karker
 Koşên nexaşxanê da deifandın
 Bı yek mili
 Nûzde salı zarokeki por reş
 Ê ciwan
 Ê îdî bitenê
 Dilê teda qarinek bıye

Rê heval ez qerine me didime teda, bare heri
 giran dibe ku heri zoray û kışandına teji ari-
 xe bum...

Re heval tu indabuyanan zani, demê dızyê pa-
 xışkirine, derbazye wana idi nivî nivî
 çêbunîne... tera indabuye xwe qerîne teye
 naynê kerkirine didmete rêheval hilde ewi....

Lê hêri pır zefji
 Lê ilakî
 Mı hizkirina xwe bimeteda
 Qêrina çıyayemine
 Kulama bayeye
 Lerizandına nav baranıda
 Biyaxa sole bınani zaok
 Xwe weşartine bin pırêda
 İn da buna min
 İn da buna te
 Hesreta me
 Qerîne teyi dirij...

Yekijî rêheval
 Evine hemu dilan cunu
 Evine hemu dila dîwane
 Qerine hemu evınan bextiyar

Me tu dawarada ne qışandıye
 Tu dazde saliya xwda sezde gulan
 Tu qerına xelqê izmire selim
 Me tu indabuyanada ne qışandıye rêheval min
 Ê gerduna kaîne tarîda
 Îrê rojê birçî buna teyi şestîye
 Diladan êtun
 Herîya bedewbun bina kulême serke tınê
 Guhemida
 Qerina meye rojen şesti..

Roj roja weldiqerîne, rêva çuyına wı bina ağı-
 reki terikî mezîn bina rewnaq, ez kırça wı
 dîbhîzim, zılavê rengê xune, bextiyar buye,
 wiha xerçe serhıldana şevqê, me ça heşte kerî
 bu, te ça hejme kiribu, naye gotîne...
 Eve welgeriyaye roja şesti, çuyına mirov
 wêreke... Bina sevqe derketına kızile... Tera
 qerina xwe bıjım.

Ê ewe hemiz kim razım
 Ê bı wı hişyar dibim
 Anaha ke dızrane ez lıvıra çakîne dıcemîdım....

26 Tebax '05

Jiboy S.C hatiye nivisandine

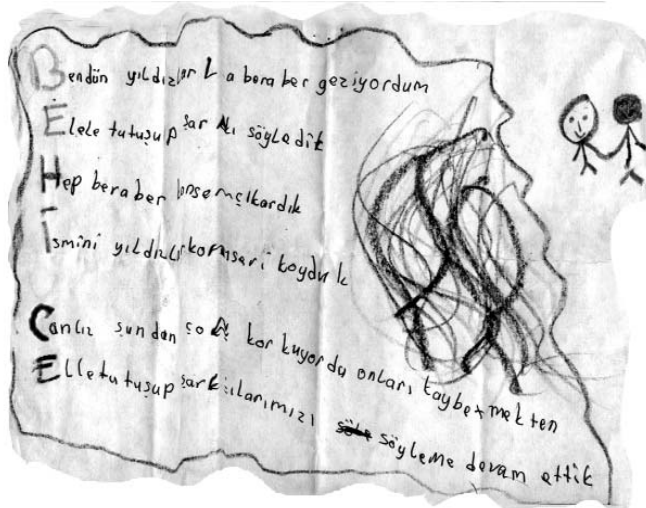

SONSÖZ

HEPİMİZ BİRER SEVDAYIZ

Sevdalarımız yalnız değildir

İNSANLAR VE DÜNYA

Merhaba ben Niobe. Size insanları anlatacağım, dünyayı anlatacağım. Sizde dünya nasıl bilmiyorum ama bence dünya iyi bir yer değil. Neden diye sorarsanız insanların çöpten ekmek topladıkları, açlıktan öldükleri bir dünyada nasıl yaşanabilir ki. Dünya gittikçe yaşlanıyor, bizim, senin, onun gibi. Savaşlar halen devam ediyor, insanlar ölüyor, açlık susuzluk ölümler gittikçe artıyor. Bunları engelleyememek çok kötü bir şey, görüyorsun, biliyorsun ama elinden hiç bir şey gelmiyor. Yine de bir şeyler yapmak için çabalıyorsun. Keşke burası Küba olsa, herkes özgür olsa, insanlar istediklerini yapabilse. Bütün çocuklar bizim gibi şanslı olsa. Onlar bizim yaptıklarımızı bile yapamıyorken biz burada halimizden şikayet edersek sizce doğru yapmış olur muyuz?

Birkaç gün önce bir dergi okudum Afrika'da açlıktan ölen çocuklardan bahsediyordu. O kadar zayıflar ki anlatamam, onların yerinde kesinlikle olmak istemezdim. Onlar orada açlıktan ölerken burada durmak hiç hoşuma gitmiyor.

Uğur Kaymaz'ı duymuşsunuzdur herhalde. Ben duydum. Beni en çok üzen olaylardan birisi bu yıl. Sizce masum küçük bir çocuğun babasını yolcu ederken vurulması adil bir şey mi? Bu şekilde ya da buna benzer şekillerde her gün bir sürü çocuk ve insan ölüyor, buna ne demeli? Neyse benim anlatmak istediğim dünya kötü bir yer bunu değiştirmeliyiz. Evet benden bu kadar görüşürüz.

PRATİK ÇALIŞMA ÖNERİLERİ -3-

Geçen sayımızda özellikle üzerinde durduğumuz ve bu sayıda da değinmeden geçemeyeceğimiz çalışmaların sürekliliği konusuna ek olarak, yaptığımız çalışmaların gerek birey üzerindeki etkisi bakımından gerekse yapılan egzersiz ve doğaçlamalar açısından, ne tür yöntemlerle zenginleştirilebileceği konularına değineceğiz.

Ama bundan önce sizin tiyatro dünyasına adım atan insanlar olarak kendinizi tiyatrocucu gibi görüp görememe durumunuzu kendi içinizde tartışmanız gerekecektir. Bunun için kendinize aşağıdaki soruları yöneltebilirsiniz.

- 1- Herhangi bir topluluk karşısında kendimi rahat hissedebiliyor muyum?
- 2- Kendi düşüncelerimi rahatça karşımdaki insanlara aktarabiliyor muyum?
- 3- Bir nesneyi veya canlıyı doğaçlarken kendimi onların yerine koyabiliyor muyum yada ne kadar koyabiliyorum?

Bu arada sizde tek başınıza veya grup olarak oyun çalışmalarınıza başlayabilirsiniz. Oyun çalışmalarınıza çeşitli yazarların kısa oyunlarıyla başlayabileceğiniz gibi küçük oyunların tek kişilik (tirad) bölümleriyle de başlayabilirsiniz.

Oyun Oynarken Dikkat Edilecek Hususlar:

- 1- Kendinizin veya grubunuzun kesinlikle uyacağı bir çalışma programı çıkarmanız gerekmektedir.
- 2- Oyunu sadece oynayacağınız karakter açısından değil tüm oyunu iyice okuyup çözümledikten sonra genel bir bakış açısı ile değerlendirmeniz gerekmektedir.
- 3- Sizi dışardan gözlemleyip değerlendirebilecek bir arkadaşınızla çalışmanız daha doğru olacaktır.
- 4- Canlandıracağınız karakterin toplumsal konumu belirleyip dışarıda bu tip insanları gözlemeniz karakter oluşturmada size yardımcı olacaktır. Örneğin bir şoförü oynayacaksanız otobüs şoförlerini gözlemleyebilirsiniz.

Bu arada bunları yaparken eğitim sürecimizin devam ettiğini de sakın unutmayın. Bir yandan tiyatro tarihi ile ilgili kitapları okurken bir yandan da karşımıza çıkan isimleri (tarihe mal olmuş büyük tiyatrocuları örneğin Brecht, Shakspeare vb.) araştırabilirsiniz.

Bunların dışında arkadaşlarınızla sürekli biraraya gelip egzersizlerinizi yaptıktan sonra uzun süreli ve konulu doğaçlamalar yapabilirsiniz. Örneğin bir kahvanede yaşanan olayların etkisiyle çıkan bir kavga.

Doğaçlama yaparken uyulması gereken kurallar:

- 1- Her şeyden önce kendinizi illa bir şeyler söylemek zorunda hissetmeyin. Sadece o anı yaşamaya bakın sözler kendiliğinden gelecektir.
- 2- Sahnedeyken;
 - a) Sırtınızı istisnai durumlar dışında seyirciye dönmeyin
 - b) Dönüşleriniz seyirciye doğru olsun
 - c) Gereksiz yere yürümeyin. Sahne üstündeki her davranışınızın bir anlamı olsun.
 - d) Diğer arkadaşlarınızın önünü kapatmayın yani markelemeyin.
- 3- Doğaçlama esnasında bir arkadaşınız konuşuyorsa onun konuşmasını bitirmesini bekleyin çünkü herkes bir anda konuşursa laf karmaşası yaşanacaktır.
- 4- Doğaçlamada rol arkadaşınızla paslaşmanız çok önemlidir. Örneğin ortaya sürekli konuyla ilgili yeni fikirler atıp doğaçlamayı uzatabilirsiniz. Bu durumda yaratıcılığınızda gelişecektir. Şimdiden başarılar.

ÇIĞLIKLARDAN MÜZİĞE

RÖNESANS

Rönesans Ortaçağ ile Yeniçağ arasında yaşanmış bir çağdır. Bir geçiş dönemidir. Rönesans, sözlük anlamında *yeniden doğuş* demektir. Yeniden doğuş, yeniden uyanış anlamında kullanılan bir isimlendirme bu çağ için çok uygundur. Bu çağ her bakımdan yepyeni düşünce ve yaklaşımların, anlayış ve uygulamaların ortaya konduğu ve yepyeni bir insan olgusunun tarih sahnesine çıktığı çağdır. Ortaçağın karanlığından sıyrılıp önceki parlak dönemin, Eski Yunan ve Latin sanatının yeniden keşfedilmesi, yeniden doğmasıdır. Bilimde, felsefede ve sanatta olduğu kadar insanın güzel yaşamında büyük yeniliklerin yer aldığı, yaşama sevincinin, coşkun her sanat yapıtına yansıdığı dönemdir. Müzik tarihinde 1450'lerden 1600 başlarına kadar uzanan zaman dilimini kapsar.

Rönesans yeniden yapılanma hareketi olmasına karşın hemen hemen işlediği bütün konu ve sorunlarda Antik çağ felsefesini temel ve örnek almış, onu yeniden inceleyip değerlendirmiştir. Antik çağ felsefesinden çok şey öğrenmiş, bu felsefe ile pişmiş ve sonraları kendinden de öğeler katarak geliştirmiş ve kendisinden sonraki 17. yy. ve yeniçağ felsefesinin hizmetine sunmuştur. Bugün bile geçerli olan modern insan kavramının yaratıcısı olmuştur.

Fakat Rönesans akımını antikçağ felsefe ve kültürünün ve otoritelerinin tekrar canlandırılıp, taklit edilmesi olarak kabul etmekte tam olarak doğru değildir. Bu yaklaşım yanlış olmasa bile dar kapsamlı bir yaklaşım olabilir. Çünkü Rönesans oluşumu çok daha geniş ve temelli bir oluşumdur.

Kilisenin baskısından kurtulmaya çalışan insan, bu dünyanın yalnız ölümden sonrası için bir hazırlık evresi olmadığını bugünün de yaşamaya değer olduğunu algılar. Sanatçı artık kişisel duygularını dile getirmenin, kendini ve çevresini sorgulayabilmenin özgürlüğünü tatmaktadır. Ortaçağın ağır başlı, soğuk anlatımına karşın, sıradan insanın duyguları, güncel zevkleri ve doğallığı sıcak bir anlatımla gündeme gelir. Diğer sanat dallarında olduğu gibi müzikte de doğal yansıtan akıcı, dans adımları taşıyan bir stil gelişir. Dans müziği, danslara eşlik eden çalgılar, dansın coşkusunu duyuran güçlü ritim ve dinsel yapıtlarda olduğu kadar din dışı yapıtlarda da zenginleşen armonik yapı, Rönesans'ın başlıca özellikleridir.

Bu çağın insanı düşünen, kendine dönük, kendini inceleyen, soran yargılayan ve kendi öz yargılarını özgürce ortaya koyan insandır, kendini bütün doğmalardan ve ön yargılardan arındırma yolundadır. Aklını kullanır, aklını kendine kılavuz bilir...

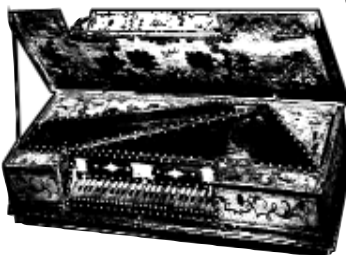
Bu olguyu daha somut bir şekilde açıklayabilmek için Rönesans'ı ortaçağ ile karşılaştırmakta fayda var.

- Ortaçağ'da insan yaşam ve kültürünü düzenleyen Hıristiyan dini ve onun yöneticisi olan Katolik kilisesidir. Kilise her konuda mutlak otoritedir. Onun düşünce ve inançları kutsaldır ve üzerinde tartışılması bile olası değildir. Ortaçağ filozof ve düşünürüne düşen görev kilise öğretisini mantıksal bir takım oyunlarla temellendirmek ve savunmaktır.

Buna karşılık Rönesans'ın ana eğilimi kendini her türlü bağlılıktan sıyırmak, kendini özgürce incelemektir. Rönesans insanı doğa ve yaşam üzerindeki gerçekleri arar ve bu gerçeklere yalnızca akıl ve deney yolu ile ulaşmaya çalışır.

Ortaçağ skolastik felsefesi tamamen kiliseye bağlı ve bütün Hıristiyan alimini bir şemsiye gibi saran ve bütün bu alem içinde etkili olan bir felsefedir. Yalnızca Latince ile işlenir. Ana teması Hıristiyan inançlarının savunulup, temellendirilmesidir. Bu felsefede çeşitli ırklar ve uluslar yoktur, yalnızca Hıristiyan alemi vardır.

Rönesans felsefesi ise karşımıza artık kendi ulusunun karakterleri ve özellikleri ile çıkar, yapıtlarını kendi ulusal dilinde verir. Konuları çeşitlilik kazanmış ve ön yar-

gıllardan, doğmalardan sıyrılmıştır, doğruları kendi öz yargıları ve gözlemleri ile arar.

Ortaçağ düşünür ve filozoflarının tamamı din adamı yani Hıristiyan kilisesinin hizmetkarlarıdır. Rönesans düşünür ve filozofları ise yazarlar, araştırmacılar ve üniversite öğrencileridir

Ortaçağ insanının belirmiş bir kişiliği yoktur. Ondan beklenen görev tanrının buyruklarına itaat etmektir. Bu dünyanın nimetlerine yüz çevirmek, kendi öteki dünya nimetlerine layık hale getirmektir. Rönesans insanı ise kişiliğini arayan, soran, araştıran, benliğinin bütün canlılığını ortaya koyan kişiliği ve özelliği olan bir bireydir, individualisttir.

Avrupa kültürüne özgü ve ona ait olan bir oluşumdur. Hatta bu kültüründe Latin-Germen yelpazesinin bir eseridir. Güzel sanatlarda Rönesans'ın başlangıcı ve ilk filizleri İtalya'da oluşmuş, sonraları Fransa, Almanya, Hollanda ve İngiltere gibi diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bizans ırk ve kültürünün temsilcileri olan Okandınav dünyası bu oluşuma pek katkıda bulunamamış, fakat benimsemiş ve ona uymuştur.

Tarihçiler 1453 yılını yeniçağın başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca ateşli ilk silahlardan olan topun icadını, bu yeniçağ için önemli bir etken olarak görmüşlerdir.

İtalya'da doğan Rönesans'ın yeni bir dünya görüşünü oluşturması ve dinsel bağınazlığın zayıflaması ile insan aklının yeni değerleri bulması, özellikle dikkati çekmektedir. İtalyan Rönesans'ının getirdiği yeni değerlere ve toplumsal yapıda oluşturduğu değişikliklere bakınca, din devleti fikrinin ikinci derecede kalmaya başladığı anlaşılmaktadır. Örneğin, İtalya'da bu dönemde kent devletleri kurulmakta ve devlet yöneticileri bağınazlıklarını ön planda tutmamaktadırlar. Bu durum elbette ki papalıktan tamamen uzaklaşma anlamına gelmiyor. Ancak devletler, dini, devlet yönetiminde büyük bir yer haline getirmemeğe özen göstermektedirler.

Ancak, göz önünde tutulacak önemli nokta Rönesans kültürünün de bir tarım uygarlığı ürünü olduğudur. Çünkü bu tarım uygarlığı dönemi, aslında XIX. yy.da başlayan makineye dayanan endüstriyel çağa değin sürmektedir. Bu nedenle, Rönesans'tan sonra gelen Manierist, Barok ve Rokoko sanatları da gene tarım uygarlığının ürünleridir. Yani tarım ekonomisine ve teokratik devlet yönetiminin gereksinmelerine göre biçim almışlardır.

Böylece Yeniçağ'da ortaya çıkan ilk tarım devletleri ve onların tarımsal kültür ve sanatları, XIX. yy'daki endüstriyel ekonomi kültürüne değin sürmektedir. Böylece tarım kültürüyle ilgili sanatların M.Ö. aşağı yukarı 5000 yıllarından İ.Ö. 1800 yıllarına değin sürdüğü ortaya çıkmaktadır.

Demek ki, Rönesans sanatı, Yeniçağ'ın bir biçimleme anlayışı olmasına karşın, gene de kendinden önceki tarım ekonomisine ve dinsel topluma bağımlı bir sanattır. Mimarlık yapıtlarının oluşma nedeninde din önemli bir etkidir. Resim ve heykel yapıtlarında da aynı etkeni görmemek olanaksızdır. Sanatçılara sipariş veren büyük güç gene kilisedir. Ancak bu dönemde insan belleğinin özgürlüğünü keşfeden düşünürler ortaya çıkmaktadır. Paris üniversitesinin yetiştirdiği teologlar ve Cizvit okulları, yeni mistik bir görüşle, Tanrı ile insan arasına kilisenin girmesini eleştirmeye başlamışlardır. Bu görüşler, giderek gelişmiş ve Dante'nin ünlü "İlahi Komedy" adlı eserinde insan iradesinin hür, sağlıklı ve samimi olduğuna ve insanın kendi kendinin kral ve papası olduğuna değinmektedir. Bu görüşün, insanın düşünme yeteneğine büyük yer verdiği açıktır. Kuşkusuz Ortaçağın, insan düşüncesini yasaklayan dinsel kalıplarından, Rönesans'ın "Yeni-den Uyanış"ına geçiş birden olmamış ve aşağı yukarı yüzyıllık bir zaman gerekmiştir.

Yeni kıtaların keşfi, dünyanın yuvarlak olduğu görüşünü kanıtlamış, dinde reformasyon girişimleri, kralların papalık sultanından kurtulma çabaları ve güçlü merkezi devletler kurmaları, insanlık belleğinde yeni gelişmelere olanak sağlamış, dolaylı olarak da Ortaçağ dünya görüşünde önemli çatlamalara neden olmuştur.

XIII. yy'dan bu yana meydana gelen olaylar sonucu, 1409'da üç papanın krallar tarafından sürgünde tutulduğu görüldü. Orta Avrupa'da merkezi devlet kurma yarışı, bu üç kralı birbirine düşürdü. Bütün bu yeni durumlar Avrupa'daki Hıristiyanlık bütünlüğünü büyük oranda zayıflattı. Ayrıca bu tarihler, doğuda Osmanlı Devleti'nin geliştiği sıralara rastlamaktadır. Bizans'ın yıkılması da gene bu tarihlerdedir.

Avrupa'da kral saraylarının ve soylu sınıfın önem kazanması, orta sınıf halkında ticaret ve el sanatlarındaki hüneler ile kentlerde toplanarak güç ve itibar görmesi bu dönemlerin ayrı bir özelliğidir. Bu durum, hem Kuzey İtalya'da, hem de Hollanda'da ilk kapitalist kurumların oluşmasını sağlamamıştı.

Modern borsa ve ticari hesaplara dayanan bankacılığın ve bunların getirdiği zengin koruyan devlet tipinin yaratılması, işte ilk kez bu ortamda gerçekleşmeye başladı. Hatta silah ticaretinin ilk kez önem kazanması da, gene bu tarihlerin bir ticaret türü oldu.

Bu biçimlenen yeni dünya görüşü ile ilgili ilk devletlerin İtalya'da doğması "Uyanış Çağı"nın bu ülkede kendine özgü bir sanatın yaratıcılarının da yetişmesini olanaklaştırdı. Dünyevi, maddesel yapıların gözlemi, antik

sanat yapıtlarının bir kez de bu açıdan incelenmesini sağladı. Bu düşünce hareketleri içinde Petrarca ve Boccaccio gibi yazarlar, antikitenin şair ve düşünürlerinin yeniden önem kazanmasında öncü oldular. Kuzey İtalya'da Bologna ve Padua üniversitelerine antik felsefeyi öğrenmek üzere, Avrupa'nın diğer ülkelerinden öğrenciler gelmeye başladı. İnişsel insan tipi, Rönesans hümanizmasında yer alan eğitimin ideali oldu. Böylece kendine egemen, hür düşünceli, Ortaçağ'da görülemeyen bir insan kafası oluşmaya başladı. Seyahat eden, insanı ve çevresini tanımak isteyen Rönesans'ın ilk keşifçilerinden Marcopolo'yu Çin'de, Kristof Kolomb'u yeni kıtaları keşfetme yolunda görebiliyoruz. Bu dünyanın yeniden keşfi, aslında insanın kendini yeniden keşfetmesi anlamına geliyordu. İnsan nesli kendi yeteneklerinin sınırsız olduğunu an-

lıyor ve o güvenen insan tipleri doğmaya başlıyordu. Onların aynı anda, mimar, heykeltçi, ressam, bilim insanı ve yazarlık yönleri olduğu da görülmektedir. İçinde yetiştikleri Rönesans atölyelerinin, böyle çok yönlü kişiler yetiştiğini bugün açık olarak biliyoruz. Floransalı Leone Battista Alberti, tarihe bir mimar ve yazar olarak belirmesine rağmen onun, ayın zamanda heykeltçi, ressam, sanat kuramcısı, becerikli bir jokey, bir kompozitör, şair, hukukçu ve hatta matematikçi olduğu da bilinmektedir. İşte böyle çok yönlü bir eğitim ortamında bir Leonardo Da Vinci ortaya çıkabilmiştir.

Batı dünyasında hümanist bir düşüncenin, insanın yaratıcı kişiliğinin keşfi ile ortaya çıktığı anlaşılması, bir çeşit dünyevi yaşamın ve bunun getirdiği bir dünyevi mutluluğun da olduğuna insanları inandırmaya başlamıştı. Ayrıca Ortaçağın insandan neleri esirgediği de sezinleniyordu. İnsanın gerçek değeri olan akıl gücü kabul edildiğinden, veba salgınlarına karşı bilimsel sonuçlara ulaşılabilecek araştırmalara başlanmıştır.

İtalya'daki bu yeni insan ve onun düşüncesi ile oluşan denge, Rönesans yapıtlarında açıkça görülmektedir. Dolaylı olarak Rönesans yapıtı, hareketin dengeli kompozisyonunu amaçlamaktadır. Rönesans'ı izleyen maniyerist dönemde ise duruk figür resmi, hareketlenmekte, ve anti-klasik denen biçimleşme içinde gösterilmektedir. Maniyerist anlayış, Michelangelo'nun desenini ve Tiziano'nun renk anlayışını birleştirme görüşüne bağlıydı. Maniyerizm zaten Rönesans'ta gelişen entelektüellizm ile ona karşıt olan dinsel görüşlerin çatışmasından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle, bir dengesizlik, Maniyerist anlayışta ortaya çıkmaktadır. Çünkü hümanizma ve dinsel dogmatik görüşler, birbirlerine tamamen ters düşüyordu. Bu durumda İtalya ve Kuzey ile Orta Avrupa'daki sanatsal biçimleme, birbirlerinden farklıydı. Ancak İtalya'daki bu kültür ve sanat hareketi, çevresindeki ülkeleri ister istemez etkileyecekti ve öyle de oldu.

Resim, mimari ve heykel gibi dallarda İtalya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde, Leonardo Da Vinci, Michelangelo, Raffaello, Tiziana, El Greco; edebiyat dalında Shakespeare, Montaigne, Cervantes, Marloue gibi isimler yetişmiştir. Fen Bilimlerinde Copernicus, Kepler, Columbus ve Magellon'un keşif ve icatları yeni çağa yeni ufuklar açmıştı. Ortaçağ'ın sonunda Giotto'nun resimlerinden, Dante'nin yazılarından kaynaklanıp Petrarca ve Boccaccio'nun kavramlarıyla birleşen insancıl değerlere eğilme tutkusu müziği de etkiler.

Ancak müzikte Rönesans'ın beşiği İtalya değildir. Müzikte Rönesans özellikleri Burgonya ve Flaman bestecileri ile başlamıştır. (Bugünkü Belçika, Luxemburg, Kuzey Fransa ve Hollanda) Burgonya okulunun en önemli bestecisi Guillaume Dufay'dir ve 15. yy'da çok sesli şansonların ustasıdır. Dufay, dunstable ile müzikteki Rönesans'ın ilk bestecileri sayılırlar. Farnç Flaman asıllı Binchois, şansonlarında daha halka yakın bir dil kullanmıştır.

Modern resmin babası olarak kabul edilen Fiotto, donuk kutsal resimler yerine canlı resimler çizmeye başlamıştı. Yine İsa-Meryem konulu, kutsal içerikli resimler yapıyordu, ancak bu kez doğal ortamda çizdiği kutsal figürlere daha etten kemikten bir anlatım katıyordu. Resimde perspektif olayının zenginliğini keşfeden Giotto, müzik dalını da etkilemiş, müziğe derinlik getiren çok sesli tekniğe esin kaynağı olmuştur.

RÖNESANS MÜZİĞİNİN ÖZELLİKLERİ

Dönemin egemen ruhu, insancıldır. Rönesans sanatçısı kilise ve imparatorun otoritesinden kurtulma çabalarındadır. Özel duygularını sıcak bir dille anlatan bir biçim geliştirir. Ortaçağın yalnız cennete hazırlık yapmak düşüncesi yerine bu dünyanın yaşamaya, keşfedilmeye değer olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır. İnsan olmanın kendine özgü ve soylu bir değeri vardır. Bu dans müziklerini ve din dışı şarkıları gündeme getirir. Öte yandan kilise için bestelenen dinsel müzikte, zenginleşen teknikle, daha bilge ve derin duyguları yansıtan bir kimliğe bürmüştür.

Çok sesliliğin gelişmesi, birkaç ses ve çalgının bağımsızca ve uyumlu akışı karmaşık bir armoni yapısı gerektirir. 15. yy'ın örnek müziği, benzer yapıda ve benzer renkteki birbirine eşit dört sestem oluşur. Rönesans'ın sonraki yıllarında her sesin ayrı özelliği gözetilir.

Coppella korolar büyük önem kazanır. Çalgı eşliği olmaksızın sırf insan sesinden oluşan koro bu yapıtlarında armonik dokuya yoğunlaşır. Sesin niteliğindeki özellik uyumlu oluşur. Dramatik duyguları anlatmak için yarım aralık tonlar kullanılır. Rönesans müziğinin de iki çeşit ritim kalıbına rastlanır: Birincisi dans müziğinin gelişmesiyle değişken, devingen ve karmaşık ritimler, diğeri tek düze akış içindeki izoritmik yapı.

15.yy. başlarında vokal müzik, yörelere göre özellik taşımaz; uluslar arası tek tip ve bir örnek biçimlerde yazılmaktadır. Rönesans'la birlikte, 15.yy. ortasında, her ulusun kendine özgü özel şarkı biçimi ortaya çıkar: İngiliz halk şarkısı olan karol, danslara eşlik eder. Şanson, Fransızların çok sesli aşk şarkılarıdır. Frottold ise İtalya'da ünlenmiş, Fransa karnaval şarkısıdır. Bu arada Rönesans motet'i tüm seslerin aynı metni söylediği, birleşik bir biçime dönüşmüştür.

Rönesans'ın yaşam sevinci dansları, danslar da şarkıları artırır. Böylece çalgılar için ve çalgı toplulukları için bestelenen müzik doğar. Çalgılar artık yalnız insan sesine eşlik etmek için ya da eksik insan sesini tamamlamak için kullanılmaz. Bu dönemde çalgısal müzik vokal müzikten bağımsız bir konuma kavuşmuştur. İlk çalgısal biçim estampie'dir. Çalgı müziği, Rönesans'tan, Barok döneme doğru vokal müzik kadar önem kazanmaya başlar. Yeni biçimler arasında, adlarını danslardan alan çalgı müzikleri oluşur. Rondo, virelai gibi tema ve çeşitleme yönteminin ilk filizleri Jantasia, sicercane, ve canzona gibi biçimlerle tomurcuklanır. Madrigal ve şanson gibi vo-

kal biçimler için bestelenen müziğin de çalgılara uyarlandığı, sırf çalgı müziği haline dönüştüğü görülür. Dans müziği de solo çalgı topluluğu için bestelenmeye başlar. Povan, golliard ve passamezzo gibi danslarla dans müzikleri yeni adı taşır.

Çalgılara gelince, onlar da çağın coşkunu tınlarını sunmak üzere zenginleşmiştir. Yani çalgılar icat edildiği gibi, eski çağların da sesleri büyütülmüş, zamana göre değişikliğe uğramıştır. Klavyeli çalgılardan org, regal (portatif org), klavsen, klavikod ve virjinal gözdedir. Ota ve arpın yanında flüt, blok flüt, yan flüt, kornet, trompet, sacbut ve vurma çalgılar takımı yer alır. Büyük davullar, ziller, üçgenler ve küçük davullarla defler, hep danslarla eşlik eden, ritmi güçlendiren çalgılardır. Rönesans müziğinin karakteristik ses yapısı, çalgıların homojen tınısıdır. Bu nedenle çalgı ailelerini gruplaştırıp konsortlar kurarlar. Konsort adı verilen topluluklar, tek çalgı ailesinden, örneğin viyol yada blok-flütten, oluştuğu gibi, üfleme ve yaylıların birleşiminden de oluşabilirler.

RÖNESANS DANS MÜZİĞİ

Rönesans'la gelen bir büyük yenilik, 15.yüzyılın ortasında Almanya'da icat edilen matbaadır. Nota basımı ilk kez 1501'de Venedik'te Giovanni Petrucci tarafından yapılır. Petrucci yirmi beş yıl içinde elli ciltlik çalgı ve ses müziği notasını basar. Londra, Paris ve Almanya da gelişen nota basımı ile değişik yöreler de bestelenen müzik, geniş kitlelere ulaşma olanağı bulur.

Josquin Despres (1440-1521) ve Johannes Ockenghem (1410-1497), musica reservata yöntemine özen göstermiş iki önemli bestecidir. Despres Fransa'da doğmuş, 12. Louis'nin sarayında koro çalıştırmıştır. Hem geleneksel vokal yapılarını hem de yeni bağımsız deyiş bir arada kullanır. Zamanında müziğin Michelangelo'su olarak tanınmıştır. Ockenghem bir Franko-Flaman bestecisidir. Bestelerini sabit bir yalın ezginin yapısına oturtmuş, özgürce esinlenip katı sınırları yıkabilmiş, ayrıca tüm sesleri eş değer kullanabilmiştir. Metnin anlamını açıkça yansıtmaya kaygısı homojenik (homophonic) bir ritim çeşidi, bulunmasına yol açmıştır. Ockenghem'in misa prolationium'unda konan yöntemi özenle kullanılmıştır. Josquin ve Ockenghem'in izindeki diğer Rönesans bestecileri, Flaman asıllı Heinrich Isaac (1450-1517) ve Fransız Clement Janequin (1485-1558) olmuştur.

Musica Reservata (korunmuş müzik): Müzikle güfteyi birleştirmek sanatı Rönesans'ın önemli bir özelliğidir. Sözcüklerle resim yapma sanatı olarak da anılan bu işleme, müziğin güftesini en açık şekilde anlaşılır kılar. Çok sayıda melodî, metnin anlamını gölgeleme tehlikesi doğuracağından tek bir melodî çizgisi armonize edilir. Müzik, kendi varlığını geriye çekerek metnin anlamını öne çıkartır. 16. yüzyılda önemi artan bu yöntem, dramatik anlatımı güçlendirmiş madrigal ve opera gibi vokal yapıtlarda güfte-beste uyumuna ışık tutmuştur.

1517 yılında Martin Luther (1483-1546) Almanya'da gerçekleştirdiği reform ile Protestan kilisesini Katolik kilisinden ayırır. Reformdan önce tüm Katolik ayinlerinde Latince metin okunmaktadır. Luther ilk iş olarak özgün metni Almanca'ya çevirtir. Sonra Almanca metinler eski, bildik şarkıların melodisine uyarlanır. Bu arada her ülke kendi dilinde şarkı söylemeye başlamıştır. Luther Kilisesi'nin müzik dünyasına en önemli katkısı Koral adlı ilahi biçimini geliştirmek olmuştur. Fransa'da psalm, İngiltere'de anthem olarak anılan bu biçim saf şarkıdan köklenip gelişmiştir. Almanya'daki Luther kili-

sesinin müziği 18. yüzyılda Johann Sebastian Bach'ın besteleriyle doruğa ulaşacaktır. İngiliz müziğinde etkisini hemen gösteren reform olayı John Taverner, Thomas Tallis ve William Byrd gibi bestecileri ortaya çıkartacaktır.

Reform, İtalya gibi Katolik ülkelerde karşı-reform ile sonuçlanmıştır. Kuzey İtalya'da 1545-1563 arasında toplanan bir kurul kilisedeki gevşekliğe karşı önlemler alma çabasıdadır. Müzik konusunda da yakınmalar vardır. Çoksesliliğin ve halk ezgilerinin kiliseye girmesiyle kutsal ortam bozulmaktaydı. Çok sesli bir koro ile kalabalık çalgılar topluluğu, kutsal metnin anlaşılmasını olanaksız kılacaktır. 1562'de Papa, yalın ezgi geleneğindeki sınırlı kalıplara dönmeyi ve eski kilise kurallarının uygulanması gerektiğini duyurur.

Diğer tarafta, Giovanni de Palestrina (1525-1594) altı sesli bir misa besteleyip yayınlamakla çok sesliliğin sözcükleri anlamakla bir ilintisi olmadığını, böylesine bir missanın hala kutsal nitelikli olabileceğini savunur. Çok sesliliğin yalnızca bir teknik, yapıta anlam kazandırma yöntemi olduğunu savunur. Dinsel içerikli yapıtlarındaki karanlık renkler onun ortaçağ geleneğine bağlılığını gösterir. J. S. Bach'dan önce müzik tarihinde hiçbir besteci Palestrina kadar adını duyuramamıştır.

ALTINÇAĞ (GEÇ RÖNESANS)

Müzik çağlarını katı kurallarla, keskin çizgilerle bir diğerinden ayırmamız olanaksızdır. Gotik dönemin son diliminde Rönesans olarak adlandırdığımız 1450-1600 arasındaki yıllarda, bir sonraki çağın Barok özelliklerine rastlayabiliriz. 15. yüzyılın ikinci yarısı, müzik tarihinde Geç Rönesans ya da Altınçağ olarak anılır. Altınçağ'daki belirtiler Barok müziğin ilk dönemini muştular. Bu dönemdeki müzikteki en önemli olay İtalyan bestecilerinin egemenliği ele almış olmalarıdır. Din dışı müziğin gelişmesi, kilise müziği kadar önem kazanır. Bu çağ, dramatik müziğin ortaya çıktığı, dramatik biçimlerin çağıdır. 17.yy. başında her ülke, kendi üslubunu geliştirmeye başlar ve böylece ulusal stiller doğar.

SİNEMA GÖSTERİMLERİ

Sanat Merkezimizde geçtiğimiz aylarda gösterimini yaptığımız filmlerden örnekler vermek istiyoruz...

Nefretin yerini giderek aşka bıraktığı bir hikaye... Kahramanları 75 yaşındaki bir yargıç emekli ile yakınlarını köyüne yapılan bir operasyonda kaybeden küçük bir Kürt kızı...

"Büyük Adam Küçük Aşk", tüm yakınlarını kaybeden beş yaşındaki Hejar ile huzurevine yatma hazırlığı içindeki yargıç emekli otoriter Rifat Bey'in yollarının başka bir operasyon sonrasında İstanbul'da kesişmesinin öyküsü...

Kürt sorunu üzerine çekilmiş filmler içinde en net mesaja sahip olan bu başarılı yapımdan dolayı "Büyük Adam Küçük Aşk" filminde emeği geçen herkesi tebrik ediyoruz... Filmin son sahnesinde gözyaşlarına dikkat... Herkesin mutlaka izlemesi gerektiğini düşündüğümüz bu film için; filmin yönetmenliğini yapan ve senaryosunu yazan Handan İpekçi'ye teşekkürler... Kürt halkının yaşadığı baskıları, dili üzerindeki yasaklamayı bir çocuğun dünyasından ancak bu denli net ve doğru anlatılabilir...

Sanat Merkezimizde ikinci olarak, İran'lı Kürt yönetmen Bahman Ghobadi'nin "Kaplumbağalarda Uçar" filminin gösterimini yaptık. Filmde bütün mekan ve kişiler gerçek... Film, Türkiye-Irak sınırında mayın toplayarak geçimini sağlayan Kürt çocukların dramlarını gözler önüne seriyor... Ghobadi bu filmiyle bizleri Halepçe'ye, kamplara, işgal altındaki Bağdat'a götürüyor... Bu filmde de yine çocukların gözleriyle gerçekleri izledik... **Kısaca filmi özetlemek gerekirse şunları anlatabiliriz;**

Amerika'nın Irak'a saldırısına birkaç gün kala Irak-Türkiye sınırının da bir Kürt mülteci kampı... Boş kovanların, yakılmış tankların ve bomba çukurlarının orta yerindeki köyde ailesini yitirmiş Satellite (Uydu) lakaplı bir çocuk yaşar. Satellite günlerini televizyon antenlerini tamir ederek ve üç beş kelime bildiği İngilizcesiyle uydu kanallarındaki savaş haberlerini meraklı ve tedirgin köylülere tercüme ederek geçirir. Genç adam ve köyün ona hayran diğer çocuklarının bir de gelir kaynağı vardır: Mayın toplamak... mayın tarlalarında büyüyen çocuklar... Toprak altından hayatları pahasına çıkardıkları mayınları Birleşmiş Milletlere geri satarlar. Kaza sonucu birçoğu kollarını ve bacaklarını kaybedip sakat kalmıştır...

Ghobadi'nin filminde rol alan çocukların hepsinin hayatı değişmiş... Filmin ana kahramanlarından "Satellite" lakaplı Soran İbrahim'e Erbil'de bir televizyon kanalında iş bulunmuş. İlerde yönetmen olmak istiyor. Filmin en küçük oyuncusu Riga rolündeki Abdulrahman Kerim'in gerçek hayatta da görmeyen gözleri İran'da ameliyat ettirilmiştir.

Üçüncü olarak; İnsancıl Atölyesinde Eylem Can'ın sunumunu yaptığı "Lumumba" adlı filmi izlediğimizde bu filmin mutlaka Ayışığı'nda da sunulmasını gerekli bulduk. Eylem arkadaşına sunumuyla birlikte bu filmi Ayışığı'nda gösterebilir miyiz diye teklif ettik... Oda hiç tereddütsüz kabul etti.

Anti-Emperyalist mesajlar içeren politik bir dram niteliğinde olan film, Kongo'daki Belçika hükümlerine son veren komünist lider Partice Lumumba'nın, batılı güçlerin maşası Mobutu tarafından nasıl alaşağı edildiğini anlatıyor. Sembolizm dolu şiirsel görüntüler içeren film, sadece iki ay görev yapabilen Lumumba'nın kişiliğinde, 1885'deki Berlik Konferansıyla bölünmüş Afrika ülkelerinin ters çevrilmiş kaderini yansıtıyor.

NOT: Sinema Atölyesi çalışmalarımızı başlatıyoruz... Devamlılığını sağlamak ve kolektif üretimler gerçekleştirmek için destek ve katkılarınızı bekliyoruz...

Ayışığı Sanat Merkezi Sinema Atölyesi

istanbulayisigi@yahoo.com

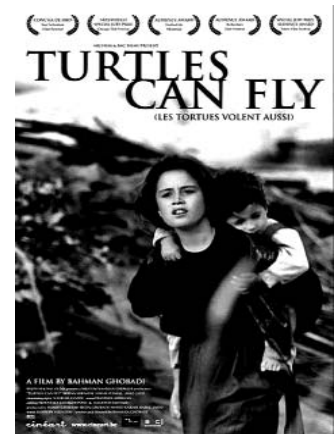
Sevdalarımız yalnız değildir

Küçük Adam Büyük Aşk

Lumumba

Kaplumbağalarda Uçar

SORDUK: SANAT NEDİR?

Antep Ayışığı Sanat Merkezi Olarak insanlara sorduk:

"Sanat nedir?" Onlar için görebildikleriydi. Faydalı olacağına inandıkları, umutlarını yükledikleri gelecek, alınteri, ekme, yüzakuydu. Yani yaşamın kendisiydi sanat. Hangi anlama duygularını yüklemek istedilerse oydu onlara göre sanat.

28 yaşında bir kaynakçı kal-fası: Bana göre sanat yaptığım işin başkasının hoşuna gitmesidir.

24 yaşında, genç fabrika işçisi Cuma: Sanat, toplumun fiykillenmesinde kullanılan ve etkisi büyük olan bir yardımcıdır. İnsanlara bir şeyler kazandırmak, düşüncelerinizi aktarmak istiyorsanız ve bunun kalıcılığında yarar ediyorsanız sanat size yeterli olacaktır. Her zaman sorulan bir soru vardır. „Sanat ne içindir?“ Kimileri sanat sanat içindir dese de, sanat her zaman toplum içindir. Sanat, sanat içindir düşünceyle yapılırsa sanat olmaktan çıkar, bir metaya dönüşür.

29 yaşındaki tornacı: Sanat kabiliyetle alakalı özveriyle başladığı, yaşamın ortasında, aykırı bir çelik, yaşamın birikimlerin hayatta akışı. Özveri, korku, sabır, birikim. Hayata farklı bir pencereden bakmaktadır. İnsanın dışarı akışını coşkun bir nehir gibidir.

Kış '06

28 yaşındaki vardiya sorumlusu: Sanat içindekileri dışa yansıtmaktır.

36 yaşındaki kaynakçı Mehmet: Sanat ruhun aynasıdır.

28 yaşındaki fırıncı Necmettin: Bence sanat işini iyi yapmaktır. İnsanın anlayış tarzına göredir. Bence herkes sanatçı olabilir. Sanat insanın içinde olmalı. İnsan yaptığı işi isteyerek, severek yapmalı. Sanat, emekle oluşturulan her şeydir

40 yaşında bir şoför Cengiz: Alından damlayan terdir sanat

28 yaşındaki fırıncı Necmettin: Bence sanat işini iyi yapmaktır. İnsanın anlayış tarzına göredir. Bence herkes sanatçı olabilir. Sanat insanın içinde olmalı. İnsan yaptığı işi isteyerek, severek yapmalı. Sanat, emekle oluşturulan her şeydir

100

38 yaşındaki servis şoförü Turan: Güneşin doğuşudur.

28 yaşındaki bir çikolata fabrikası işçisi çalışma şartlarını sanatla harmanlaştırıp çığlığını yükseltiyor. Sanat çok değerli bir kavramdır. Sanatsız insan sakat bir ata benzer. Kimisine göre para basma makinesi, kimisine göre ise alınteri, ellerin kiri, helal ekmektir. Ben 12 saat köle gibi çalışan, servisin gelip gitmesi vs. ile çalışma zamanı 16 saati bulan, bu çalışma koşullarında sanattan ve hayattan mahrum kalan bir fabrika işçisiyim.

58 yaşında bir emekli memur: Sanat, ortaya bir eser çıkarılarak topluma bir şeyler verebilmektir.

34 yaşındaki fabrika işçisi Yusuf: Sanat sıcak ekmektir. Emek verip ekmeği almaktır

25 yaşında bir elektrikçi Şeref: Kendi yaptığım işi beğenmek ve beğendirmektir sanat.

Güz '05

17 yaşında üniversite öğrencisi Feride: Sanat toplumun yaşantısı, bir annenin çocuğuna olan sevgisi, öğretmenin öğrencilerini eğitmesi, bir babanın geçimini sağlamak için emek vererek çalışması, bir öğrencinin başarıya giden yoldaki çabası, yani kısaca insan yaşantısındaki en küçük birime kadar her zerre sanattır. Sanat yaşamdır.

16 yaşında lise öğrencisi Şemdin: Sanat, canlılar ve nesnelere arasındaki gerçek ve anlamlı bağın oluşmasına denir. Çünkü her nesne sanat eseri olamaz. Bir nesnenin sanat eseri olabilmesi için sanatçının duygularını en iyi şekilde nesneye aktarması gerekir.

20 yaşındaki üniversite öğrencisi Kalender: Bazen insan kaybolur gider bu hayattan. El ayak çekilir ortalıktan, bir sır olursun aniden. Arar, arar seni herkes... Ama sen yoksundur. Senin sanatta gizlendiğini kimseler bilemez. Ve aradan belki asırlar geçer. Aslında çokook kısa olduğu bu anda. İşte sen O'sundur. Sanatsındır sen. Sanat seni alır koyar o muazzam halkın içine...

Bir bakmışsın halk olmuşsundur.

Sanat sensin.

Sanat halktır.

Sanat nefes alabilmektir.

Bazen ise tam aksi olur. Kalabalık bütün bütün olmuş üstüne yürür. Görürsün ama kimseyi fark edemezsin. Kendini bile...

Ve sonra sanatla kucaklaşırsın.

Kendini gökte ararken sanatta bulursun.

Sanat kendin olabilmektir...

Ey dost!

Sanat sende gizli.

18 yaşındaki lise öğrencisi Ahmet: Sanat, duyguların bütünlüğünü yansıtan, hayatın bir parçası olan su gibidir. Su olmadan hayat olur mu? İşte sanat da böyle bir şeydir. Sanat üretmektir. Sanat yaşamaktır. Sanatsız insan, kurumuş ağaca, ağaçsız çöle mahkum olmak zorundadır.

16 yaşındaki Berna: Sanat, sanatçının kendi duygularını yansıtmasıdır. Eğer beğenilirse eser ölümsüzleşir ve topluma mal olur.

16 yaşında lise öğrencisi Çiğdem: Sanat, insanlar arasındaki gizemli olayları ortaya koyar. Sanat bence hepimiz içindir. Her insanda bir sanat anlayışı vardır

15 yaşında lise öğrencisi Ayşe: Sanat insanın içindeki güzel duyguları paylaşmasıdır.

18 yaşında üniversite öğrencisi Hayriye: Sanat, halkın yaşam biçimini yansıtabilmesi, halkın yaşam kaynağıdır. Sanat özgün olabilmektir. Kendi yüreğini yansıtmak, aynı zamanda başkalarının yüreğine seslenebilmektir.

16 yaşında lise öğrencisi Emre: Sanat insanlar arasında beceridir. Her insan sanat ile doğmaz. Çünkü her insanın kendine göre bir sanatı olmalı. İnsanın kendi sanatını oluşturabilmesi için o sanatın üzerinde durması gerekir.

Belki teknik olarak öğrenciler biraz daha yakındılar sanata. Işıl ışıl gözlerinde güneş fışkırtıyordu. Gerek kitaplardan, gerekse hayattan bir şeyler alıp yüklemişlerdi sanatın anlamına.

16 yaşındaki Berin: Sanat, bir iş yaparken onunla ortaya konulan düşüncedir. Bir resim çizerken sadece resim olsun diye çizilmez. O resim, birlikte bir şeyler anlatmalı, yani insanlara bir şeyler vermeli. İşte o zaman sanattır.

19 yaşında üniversite öğrencisi Türkan: Sanat, kişilerin yapmış olduğu tiyatro, resim, heykel, şiir, roman vb. bir çok şeyi anlamlı bir şekilde topluma, insanlığa katmasıdır. Sanat, tamamen topluma hitap eder ve onun için üretilir. Sanat, sanat için değil, toplum için var olmalıdır.

Örneğin bir tiyatro oyunu gerçek yönü ile alınmalı, tüm gerçekçiliği ile anlatılmalı ve oynanmalıdır. Karşı tarafa bir şeyler katabilmelidir. İletilmek istenen mesaj iletilmelidir. Eğer reel bir şekilde yapılmıyorsa, sanat bir anlam içermez. Yani toplum için değil, fertler için yapılıyorsa, o sanat olmaktan çıkar. Sanatın paylaşım yönü olmalı.

- Sanat emektir.

- Sanat bir eserdir.

- Sanat toplum için vardır.

- Sanat gerçekçidir.

tan doğan

ne desem evet diyorsun anne*

ne desem evet diyorsun anne
hayırlayamadan hiçbir Şeyi bilinçli
ne sorsam ne anlatsam hep evet
ne geçmişten bir an anımsıyor
ne geleceğe dair bir söz söylüyorsun
düşünmüyor anlatmıyor gülmüyorağlamıyorsun
bir Şey yok artık usunda paylaşılmaya değer
anlatmaya değer bir Şey yok
ne bir öykün kaldı ne bir rüyan ve ne de bir Şiirin
her yeŐinini gömdün ölüme diri diri
ne dostların ne arkadaşların ne çocukların torunların
ne öfken ne sevincin ne acın
unuttun her Şeyi anne
yaşamaya değer bir Şey bırakmadın bugüne
buna da mı çok Şükür
buna da mı eyvallah
yaşıyorsun ya bir nadide çiçek denli
suyun ekmeğin havan var ya
bakıyorsun ya görmesen de
içine çekmesen de alıyorsun ya soluk
birkaç adımın birkaç sözcüğün var ya bir yere varmasa da
yaşamak denmese de yaşıyorsun ya
kime ne
ne desem evet diyorsun anne
'her Şeyin hayırlısı oğlum' diyemesen de

ah anne! Evet anne

evet anne

evet anne

bir ay önce her Şey ne güzeldi: el ele-yürek yürede bir ay yaşadık annemle
ne var ki bir tansiyonun yükseği 'unutkanlık sayınlığını usuna dayattı annemin

bir umut kaldı geriye

ve

MAAQAALIAKKA

GÜNEŞE YOLCULUK

Tarih tekerrür mü ediyor ne? İlerlemek gerekirken geçmişten ders alıp geleceğe, gidiyor insanlık bugün boyun eğerek geçmişe...

Zaman; ölüm, açlık, yoksulluk zamanı mıdır ki?

Zaman;sevgiyi yüreklerden, umudu ellerimizden çalmak zamanı mıdır ki? Yoksa kıyamet mi kopuyor ne? Tanrı'nın verdiğini söyledikleri canı almak mı istiyorlardı şimdi de? Neydi bu geçmişin bağrından kopup, acı bir tokat gibi yüzümüze çarparak bizi şaşkınlığın ve umutsuzluğun pençesinde sallandıran şey? Neydi gülen yüzleri acının, sevinçleri kederin gölgesinde yaşatmaya mahkum eden bu beş harf?

Yani savaş...

Öldürmek miydi yaşamak isterken mutlu olmayı başaranları?

Ağlatmak mıydı yoksa gülmeye çalışanları?

Ya da çalmak mıydı küçük bir hırsız gibi büyük umutları?

Top, tüfek silah mı demekti yoksa savaş?

Evet evet, artık daha iyi anlıyorum, iç imden bir ses anlamaya çalışma dese de yaşananları ve şimdi daha çok ölmeyi arzuluyorum sevebiliyorken yaşamayı.

Biliyorum ki yaşayamam ben böyle bir hayatta, birilerinin yaşamlarına hesapsızca son veriyorlarken. Güliümseyemem artık yaşasam bile birilerinin güliücükleri gözyaşlarına müebbet yemiş ağlatılıyor. Ne kadar istesem de seve mem artık annemi doyaya, bir çocuk "anne" diye haykırıyor ve ben yarınlara sevdalı hayallerde kuramam birileri umutlarını çaldır mış yavaş yavaş yok oluyor.

Peki neydi tüm bunlara sebebiyet? Hangi canı bir bebeği öldürmek ister daha açmamışken gözlerini hayata. Hangi zavallı gözyaşı koymak ister ki masum çocukların yaşamlarına ve kim kıymak ister haince bir anaya, o ana sarılmışken sıkıca minik yavrusuna.

Hayır hayır bence böyle bir canavar olamaz. Bunların hepsi bir rüya. Bir sabah olacak ve

ben uyanacağım bu kabus dolu uykumdan, güliümseyeceğim umut dolu gözlerimle hayata. Tıpkı savaşın çocukları gibi bir uçurtma yapıp salaçağım gökyüzüne. Adını da "ÖZGÜRLÜK" koyup göndereceğim güneşe.

Yaşamaktan payımıza düşen birkaç buruk hıçkırık olmayacak yalnızca. Ne bir ana ağlayacak ne de bir çocuğun hayalleri çalınacak ve insanlık zavallı güçlerin esiri değil, sevginin ve mutluluğun kölesi olacak. İşte o gün ben dünyaya yeniden geleceğim, yaşama sevgi dolu yüreğimle "merhaba" diyeceğim...

CANIM;

Saatin bilmem kaçındayım yelkovan koşuyor, bense onu kovalıyorum. Sen aklıma geliyorsun zamanı durduruyorum. Düşünüyorum, düşünüyorum ve yine düşünüyorum. Seni düşlerimde büyütüyorum. Düşündükçe çarpanlarıma ayrılıyor bir eksiliyor, bir toplanıyorum. Ama sonucum hep sen oluyorsun. Uzaklardan çok uzaklardan, bir ses duyuyorum aniden "yavrum, yavrum" diye bana sesleniyorsun. Üzerine basılmış bir izmarit gibi hissediyorum, kendimi, sonra yavaş yavaş söniyorum. Küllerim savruluyor rüzgarında toprağına karışıyor. Hayalin beliriyor karşımda birden. Çiçek çiçek Anadolu kokuyorsun. Gözlerin baharı müjdeliyor sanki en güzel yeşili onlarda saklıyorsun. Bir ressamın tablosundan çıkmış gibi duruyorsun adeta. Siyah ve beyaza boyanmış tabloda güneşi sırtlıyorsun omuzlarında.

Nedendir bilmiyorum ama içimden gelen bütün sevgi sözcüklerini haykırmak istiyorum, bu boş sayfaları doldura doldura. Nasılsın bile diye sormuyorum. Belki de vereceğin cevaptan korkuyorum seni istediğim şekilde kelimeler döküyor, en güzel tariflere sığdırmaya çalışıyorum. Hiç yaşamadığın duyguları tattırmak istiyorum sana, hiç olmadığın kadar mutlu olman adına. Duymak istediğin bütün sevgi sözcüklerini yazıyorum bu sayfaya, bağıra bağıra.. "Duyuyor musun anneciğime?" En hisli sözcüklerin bile anlamını yitirdiği bu dakikalarda en anlamlı sözcük olup çıkıyorsun karşıma.

Vediğim ekmek, içtiğim su gibisin. öylesine muhtacım sana. Yokluğun yokluğum olur bunu bilesin. Seni çok seviyorum anneciğim. Dileğim o ki senden önce öleyim. Yaşadığımı, nefes aldığımı bilmek yeter bana.

Kızın Elif...

ŞİİRİN TANIMI

Şiir, belli bir tanımı olmayan esrarengiz bir anlatım türü olup, kelimelerle güzel şekiller kurar. Okuyucuyu kendi halinden alıp başka bir ruh haline götürür. Beyinde birikip kalbe akan, fikir ve hissin, zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanılmasıyla ortaya çıkan edebi bir eserdir.

Yaz sıcaklığında çınar gölgesi, çölde su, kuş ötüşündeki uyumlu ses ritmi; başka bir anlamı, başka bir tadı ve rengi olan nesnelere; tesadüfün kelimelere yenilmesidir.

Şair, yaşadığı toplumun ve başka toplumların üzüntülerini ve sevinçlerini en derin yaşayandır. Gözleriyle görüp, kulağıyla duyup, beyninde biriktirerek, yüreğinde büyüterek hislerini kağıda döküp geleceğe ışık tutar, toplulukları gaflet uykusundan uyandırır. Şair'in ahenk içerisinde yazması, güzel bir üslup kullanması, insanların mantığını okşayarak, yazılan şiirin etkisini arttırıp gelecek kuşaklara da sunulmasını sağlar.

Şiir, az cümle yapısına rağmen yüzlerce mühim anlam barındırır. Kılıktan keskin, kurşundan hızlı, bombadan daha tesirli, insanları sevgiye, özgürlüğe ve mutluluğa en güzel ve en etkili davettir. Kan dökmeyen, can yakmadan...

BEŞ GÜNDE BİR KİLO FISTIK

Gördüm altı yaşlarında bir çocuk,
Sırtında ağır yük.
Dedim kaç kilo.
Dediler 5 hesabı 10 kilo.
Ne kadar dediler 1 – 2 lira.
Usta olan yarım günde,
Acemi bitirir bir günde.
Parmakları ezilmiş,
Acısını bastırır türkülerinde.
Uzun bir kuyruk fıstıkçının kapısının önünde.
Yitişir, tepişir, dövüşür fıstık işçileri.
Akşama 2 lira
Çocuk gizliden yemek ister bir tane.
Anne kızar.
Günah. Yeme evladım. Tuzlanmış on lira.
10 liram olsa alabilir miyim anne?
Beş günde kırsak eder 10 lira. Beş günlük
ekmeğimiz tutar 20 lira
Evladım, al bezi. Sar yaralarını. Fıstığa kan damlarsa
vermezler paraları.
Anne, beş günde bir kilo fıstık?
Yok evladım. Kurtlanmış acı fıstık.

Kazım DEMİR

GÖNÜL

Gece oldukça soğuktu. Günlerdir kar yağıyordu. Yerde en az otuz santim kar vardı. Sabaha kadar rüzgarın uğultusu ninni olmuştu Gönül'e... Gönül daha yedi yaşındaydı. Rüzgardan hem korkuyor, hem de rüzgarın sesini taklit etmeye çalışıyordu. Gözlerini sıkıca kapatmış, annesine sıkı sıkı sarılmıştı. Gözlerini açınca sanki anlatılan o korkunç canavarlar onu alıp mağaralarına götüreceklerdi. Babası yoktu; İstanbul'a çalışmaya gittiğini söylüyordu annesi. Gönül gözlerini daha bir siki yumup düşlere daldı...

Düşledi Gönül bir bisikleti, düşledi Gönül bir barby bebeği... ve uyudu gönül.

Sabah sobanın gürül gürül sesiyle uyandı. Annesi yine her zamanki gibi erkenden sobayı yakmıştı. Çayın kokusu sarmıştı tüm odayı... Annesi yumuşacık sesiyle:

"Gönül, uyan" dedi "kalk, ise geç kalacaksın".

Gönül isteksizce doğruldu. Annesi:

"Git yüzünü yıka kız" diye hafifçe çıkıştı.

Gönül yüzünü yıkamayı hiç sevmiyordu, su buz gibiydi, hem de dışarı rısı soğuktu. Terliklerini giyip dışarı çıktı, çorapsız ayaklarına hemen soğuk isledi. Çeşmeyi açıp suyu bir kez yüzüne vurup içeri koştu. Sanki niye içeride çeşme yoktu ki... Gönül düşündü sonra, acaba kisin çeşmeden sıcak su akması için ne yapılabilirdi. Belki çeşmenin yanında soba yaksa-lardı su sıcak akardı...

Annesi yer sofrasında bekliyor-du çocuklarını. Gönül ailenin en küçük çocuğuydu. Dört kardeştiler. En büyük ablası 16 yaşındaydı, sonra abisi Doğan 14 yaşında ve en sevdiği ablası Ayşegül 13 yaşındaydı. Hep beraber sofraya oturdular, peynir ve

zeytin vardı yine. Gönül isteksizce bir kaç lokma aldı.

"Anne" dedi Gönül "Televizyonda gördüm, çikolata alsana... ekmeğe sürüp yeriz."

Annesi boğazı düğümlenirken zorla gülümsemeye çalışarak "alırız kızım, paramız olunca alırız" dedi.

Gönül mutlu olmuştu, annesinin alırız demesine ama ne zaman paraları olacaktı bilmiyordu. "Anne ne zaman çok paramız olacak" diye sormayı geçirdi aklından ama vazgeçti.

Doğan kahvaltısını bitirip ayağa kalktı

"Haydi, Gönül gidelim" dedi

Gönül oflaya puflaya ayağa kalktı. Nefret ediyordu bu isten..."off ya" dedi "niye hep ben gidiyorum, niye hep ben çalışıyorum. Ayşegül ablam hiç çalışmıyor, bugün de o gitsin. Zaten hava da soğuk, kar yağmış dün gece de. Bugün hiç kimse boyatmaz ayakkabısını.

Gönül ve Doğan ayakkabı boyacıydılar, sabah çıkıp akşam sekize kadar kahvehaneleri dolaşıyorlardı.

İçi parçalanıyordu annesinin ama belli etmemeye çalışıyordu. Çok az bir miktar da olsa, eve para getirebilecek ellerindeki tek is buydu... Tek çocuklarının yüzlerine baktı... Ağlamamak için kendini zor tutuyordu... Sesine zoraki bir sevimlilik katarak "Tamam" dedi "Doğan sen git, Gönül bugün kalsın... Ama yarin çalışacak annesinin birtanesi, değil mi benim güzel kızım?"

"Tamam anne, bugün evde kalıp ısınayım, söz yarın çalışırım."

Doğan çıktı. Doğan gözden kayboluncaya dek annesi peşisıra baktı. Karın içinde bata çıka gidiyordu Doğan.

Gönül annesinin odasına gidip yatağa uzandı. Birden gözleri aynaya takıldı, saçlarına baktı ve ağlamaya başladı, hüngür hüngür...

Ablalarının saçları ne güzeldi, ama annesi Gönül'ün saçlarını hep sıfıra vuruyordu. Ve çalışırken adını sorduklarında Güven dedirtiyordu.

Bunu bir türlü anlamıyordu Gönül, anlayamıyordu. Henüz yedi yaşındaydı daha...

Gönül dışarıda bir erkek çocuğunu oynuyordu, yoksa bu gerici şehirde kimse ayakkabısını boyatmazdı Gönüle. Kahvehanelere girmesine dahi izin vermezlerdi. Niye çalışmak zorunda olduğunu düşünmüyordu bile, o hep çalışmıştı. Niye bir bebeği olmadığını da düşünmezdi, hiçbir zaman bir bebeği de olmamıştı. Gönül bir tek saçları her sıfıra vurulduğunda isyan ediyordu.

"Kesme anne, ne olur! Ben saçım uzunken de çalışırım, ne olur saçlarımı kesme anne!!" diyordu ağlayarak...

Ama Gönül bilseydi annesinin o gittikten sonra saatlerce gözyaşı dök-tüğünü, ağlamazdı. O zaman GÖNÜL, gönüllüce GÜVEN oluverirdi.

Ama bilmiyordu... o daha yedi yaşındaydı...

yola çıkacağım
yol uzun
kısa adımlarım
belli ki karanlıklara kalacağım
bundandır kaygım
o yüzden
çıkmadan ceplerime güneş dolduracağım

yolcu; nereye yolun, diye soracaklara yok yanı-
tım
yol derin
yol yorgun
yolcunun son soluğu yetmez yolun demine
belli ki göremeyeceğim
bundandır kaygım
o yüzden
çıkmadan ceplerime umut dolduracağım

yola çıkacağım
yolu yapıcılardan değil yolculardan soracağım
gelenlere şaşırarak
gidenlere yoldaş olacağım
belli ki yalnız kalacağım
bundandır kaygım
o yüzden
çıkmadan ceplerime sevgi dolduracağım

yol gebe acılara
insanların acılarına bürüneceğim
her kasabada bir hüznün bulutu bulacağım
belli ki puslu şehirlerden de geçeceğim
bundandır kaygım
o yüzden
çıkmadan ceplerime rüzgar dolduracağım

yollarda oynamayı sever çocuklar
yol durur
yolcu yürür
yolcunun etrafını sarar çocuklar
belli ki çocuklara mahcup olaca-
ğım
bundandır kaygım
o yüzden

çıkmadan ceplerime oyuncak dolduracağım
yol durur
yola hasret dökülür
gözünü yollarda kalmış insanlara çarpacağım
bir muştı bekler gibi analar
bir muştı bekler gibi sevdalılar göreceğim
belli ki gelen yolcuya dikilecek gözleri
bundandır kaygım
o yüzden
çıkmadan ceplerime selam dolduracağım

aşıkların çeşmesinde suya kanacağım
çınarların gölgesinde dinleneceğim
belli ki
o çeşmenin başında aşıkları
çınarın gölgesinde Nâzım'ı bulacağım
bundandır kaygım
o yüzden
çıkmadan ceplerime şiir dolduracağım

yola çıkacağım
yol asfalt
yol toprak
yol çamur
yol tuzak
belli ki zorlanacağım
o yüzden ayaklarıma onur giyineceğim
kar'a yağmura kalıp
fırtınalara dalacağım
o yüzden
başıma sevda dolanacağım

yolum uzun
bekler beni
hoşça kalın

ben

yola

çı

ka

ca

ğım...

Bülent TOP

SEMANTİKLER VE SINIFLAR

Televizyon ve gazetelerde her gün yeni buhran haberleri izliyoruz. Ailesini, dostlarını, kendini öldüren insanlar, gıda yetersizliği nedeniyle kolları ve bacakları incecik kalmış çocuklar, içeri alınmadığı için hastane kapısının önünde doğum yapan ve kaptığı mikroplar nedeniyle hastalıklardan bir türlü kendini kurtaramayan kadınlar, gençliğinde ne kadar zor işler yaptığı dilenirken açtığı nasırlı ellerinden belli olan yaşlı adamlar ve bunlardan hemen sonra yayınlanan programlarda ve gazetelerin arka sayfalarında görüntülerini izlediğimiz başka bir dünya: Bir gecelik sahne programından sonra yorulmuşunu çıkarmak için kumlara uzanmış popstarlar, podyumda birkaç adım yürüyüp milyarları cebine koyduktan sonra havuz kenarında gazetecilere yarıçıplak poz veren mankenler, İstanbul'un bilindik eğlence mekanlarında babasının binlerce emekçiyi sömürerek elde ettiği yüz milyonları savuran şımarık zengin çocukları.

Emperyalist – kapitalist sistemin tüm şiddetiyle yaşandığı bir dönem içindeyiz. Her şeyin metalaştırıldığı, alınıp – satılır hale getirildiği, insanlar arasındaki münasebetlerin çıkar ilişkilerine dönüştüğü, günlük yaşamdaki olayların burjuvazinin hizmetindeki basın tarafından estetik biçimlere sokularak sunulduğu, bu yolla da burjuva yaşam tarzının özendirilmeye çalışıldığı bir evre bu. Sistemin egemen insanları da bu düzenin varlığını sürdürmek ve saltanatlarını devam ettirmek için sanatsal araçları etkin bir şekilde kullanmaya gayret ediyorlar.

Üretilen bir sanat eseri, kendisini ortaya çıkaran sanatçı hangi sınıfa mensupsa o sınıfın izlerini barındırır içinde ve o sınıfa hizmet eden bir araç haline gelir. Bunu biraz daha açık inceleyelim. Burjuvazinin istediği şey nedir? Elbette ki hiç sorgulamayan, itiraz etmeyen, bütün yaşamını işine adanmış bir işçi ordusu yaratmak ve bunu muhafaza etmek. Burjuva sınıfa mensup olan her insan mevcut statüsünün ve zenginliğinin sürmesi ve daha da artması için uğraşır.

Tabii ki bunu yaparken kullandığı en etkili silahlardan biri de sanattır. Yapılan sinema filmleri, her akşam televizyon kanallarından yayınlanan an-

lamsız diziler, müzik kanallarında ve radyolarda çalınan içi boş şarkılar, gençleri çarpık ilişkilere sürükleyen şiirler ve bunlar gibi bir çok alandan toplumu yozlaştırmaya yönelik saldırılar yapılıyor. İşte kültürel alanlar kullanılarak yapılan bu saldırılar bahsettiğimiz sessiz, itaatkar, işçi sınıfını yaratmak için uygulanıyor. Bunu yapanlar da senenin yarısını tatil beldelerinde, diğer yarısını da İstanbul'daki lüks villalarında geçiren burjuva sanatçılar.

Bütün bunlara karşın birileri de topluma sınıfsal gerçekleri, burjuvazinin sömürülerini, toplumdaki eşitsizlikleri anlatmıyor değil tabii ki. Tarihin her safhasında ezilen sınıfları aydınlatma ve yönlendirme görevini devrimci sanatçılar üstlenmiştir. Nasıl ki burjuva sanatçılar ezilen sınıfları durgunlaştırıp, her istenilene yaptırarak bir kıvama getirmeye çalışıyorsa, devrimci sanatçılar da onları bu baskıdan kurtarma ve “uyuyan dev”i uyandırma çabası içinde olmuşlardır. Sanatçı, Toplumdaki ilişkilerin neler olduğunu, eşitsizliğin boyutlarını ve kaynaklarını, ezen ve ezilen sınıfların geçmişlerini ve nereye doğru gittiklerini ve toplumsal sorunların nasıl aşılabileceğini, emekçi sınıfların bunun için neler yapması gerektiğini sanatıyla anlatır ve toplumu yönlendirir.

Sınıflı toplumlar var olduğu sürece insanların yaşamları da mensup oldukları sınıflara göre şekillenecektir. Bazıları sefalet içinde, günlerinin yarısını işyerinde geçirip, diğer yarısını da mesai saatini verimli geçirmeye yetecek enerjiyi toplamak için harcayacak ve hayatını sefalet içinde sürdürecektir bazıları da gününün bir kısmını köleleştirdiği insanları koordine ederek sömürsünü sürdüreceği konforlu ofislerde, kalanını da başka lüks mekanlarda tamamlayacağı bir hayat sürdürecektir.

Bu durum sanatçılar için de geçerlidir. Onlar da mensup oldukları sınıfa göre ya işçilere ve emekçilere buldukları ağır durumdan kurtulacakları bir toplumsal sistemin gerçekleşebileceğini anlatacak, ya da tam tersi, bu gerçekleri görmesini engellemek için onları yoz bir yaşantıya itmeye çalışacaklardır.

Özgün DENİZCİ

Yıllardır süren kavga'nın bağı yanık anaları... direngen... kavgacı analarımız...
Fatma anamızda bunlardan biri bakın ne diyor yüreği

YEMİN ETTİM

O güzelim dostuma
Jandarması polisi gelse de üstüme
Bin canım olsa da yine verirdim dostuma
Çünkü yarınlar bizim. Bizim olacak
Darağacında üç fidan gördüm
Gördüm de canlar şaşıra kaldım
Ağlama güzel anam sil göz yaşlarını
Bir devrimci anasına yakışır mı
Şaşırp kalmak
Bak biz ölmedik tarihlerdeyiz çünkü
Ölüm bize yakışmıyor

Yarınlar bizim. Bizim olacak
Başkentin adı Ankara idi
Şimdi ise adı kara bu yara, derin yara
Mahir, Deniz, Yusuf, Hüseyin
daha kaç yaşındaydılar
Nasıl kıydınız onlara
Yedi bitirdi doymadılar,
halkımızı görmediler
Gizli gizli yediler, sinsi sinsi gittiler
Yüz binlerce gencimizi canından ettiler
Bunları halkımız anlayacaktır onursuz
Devranları sona erecektir
Çünkü yarınlar bizim bizim olacaktır

ANA

Analar ağlamaz nasıl ağlamayım
Oğul, sizleri bizlerden haksızca aldılar
Anaların mutluluğunu çaldılar
Biz böyle de mutluyuz anam
Nazım'lar, Deniz'ler, Yılmaz'lar
Hiçbir şeyden korkmazlar
Çünkü yarınlar bizim. Bizim olacak

Analar nasıl ağlamazlar
Oğul, zindanlar, sürgünler
İdamlar sizin için oldu
Pir Sultan'lar, Nesimi'ler,
Şeyh Bedrettin'lerde bizimdir
Çünkü yarınlar bizim. Bizim olacak

EKTİM

Ama Sıkıldık boğazımızı seslenemedim
Bak Denizler dalga oldu
Gönüllerde tahtlar kurdu
Yürekler sevgiyle doldu
Çünkü yarınlar bizim. Bizim olacak
Şerefsizlikler sona erecek.
Sevdik ama kin verdiler
Yaram derin kan verdiler
Yoldaşlarım can verdiler
Bazı kuzularımız kurt oldu
Karşı yaka bize yut oldu
Tabi ki analara dert oldu
Hiç dert olmasın anam
Çünkü yarınlar bizim. Bizim olacak

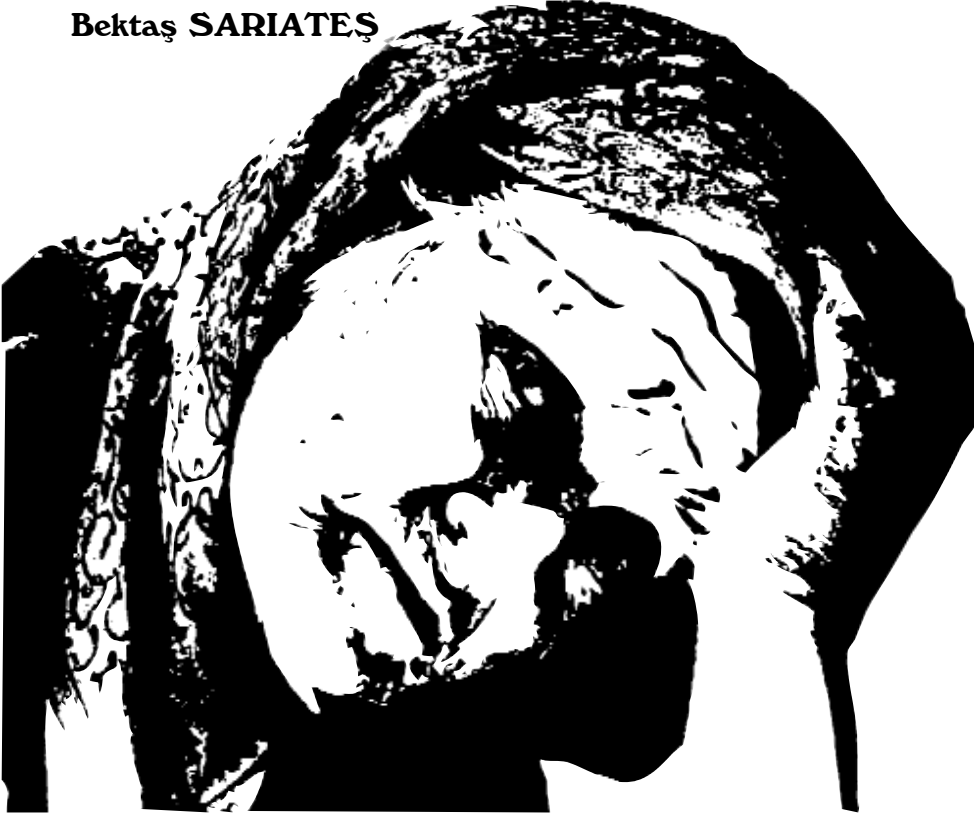
Coğrafyamda çoğalan yasaklı ezgiler gibisin bu demler. Sana notasından sevda akan melodiler çalmak istiyorum şimdi, şuracıkta. Bütün müzik kurallarını alt üst eden melodiler. Bütün yasakları çiğneyen ezgiler damıtmak istiyorum. İçinde bulunduğum halet-i ruhiyeyi bir de bu notalardan dinlemelisin...

Lakin kanı çalmalıyım sana sevgili, sana açlığı çalmalıyım, şimdi notalarından kan damlamalı. Bütün bu olanlardan sanki birazda kendinden uzak insanoğlunun kalabalık yalnızlığıdır. Kana kana içilen çocuk kanlarını görememe ustalığıdır biraz. Belki de yaralı bir ceylanın dönüp dönüp ardına, dağlara bakmasıdır.

Çerçekten bu değil miydi sevmek... kendi güzelliyle dağları güzelleştirmesi değil miydi ceylanın... Soralım şimdi yıldızlara ama lal şimdi yıldızlar tek taraflı görgü tanıkları. Yaralı bir kadına su getirmeye koşan ve içinin en derinliğinden kopan çığlıkla "xanee dere kan akıyor" diyen dersim savaşıncısını çalmalıyım belki... Bedenini açlığa yatıran som balıklarının çalmalıyım... hayat verirken canlarından olan...

Söylemek istiyorum ki sevgili, sana anlatacak o kadar çok nağme var ki, hepside yaralı, hepside sevdalı dağlardaki ceylanlara... hücrede ama doğumu okyanuslarda olan som balıklarına lal olmuş... aya ve yıldızlara o kadar çok kılam var ki... bir o kadarda yaşanacak...

Bektaş SARIATEŞ

ONSOZ

109

TINISAL DÜŞLER,

Kış '06

Hepimiz birer sevdamız

İstiklal Cad

IHD

İzmir

Yusufpaşa

Gazi Mahallesi

Ankara

Eskişehir

Antep

İstiklal

Batmanlı kadınlardan êdî bese

Galatasaray

Emeğe Ezgi

İkitelli

Galatasaray

KONSER

Sevdalar için söylüyoruz

Grup Emel'e Erfi

İkitelli Ekin Sanat Merkezi
14 / 01 / 06 Cmt. Saat:
Tohum Kültür Merkezi

İrtibat Tel: 0537 956 31 41

05 / 02 / 06 pazar Saat: 15.00 - 17.00

Sevdalarımız yokmuş değildir